

II
C. 23145
d

LIBRARY
FRANK
FISI

Fr. Švarc
žel. postaji načelnik
1888.

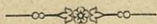
Sava

ZABAVNA

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA

„MATICA SLOVENSKA.“

IV. ZVEZEK :

ERJAVČEVI IZBRANI SPISI.

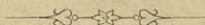
I. DEL.

V LJUBLJANI, 1888.

TISKALA »KATOLIŠKA TISKARNA«.

FRANA ERJAVCA IZBRANI SPISI.

UREDIL

FRAN LEVEC.

**PRVI DEL:
PRIPOVEDNI SPISI.**

V LJUBLJANI.

ZALOŽILA „MATICA SLOVENSKA“.

TISKALA »KATOLIŠKA TISKARNA«.

1888.

I C 33145 d

IN=030005825

I.

Vélikí petek.

(»Novice«, 1857.)

I.

Bil je zaspan, oblačen dan. Goste snežinke padajo izpod sivega neba in belijo rmeno-zelenkasto trato in pisani gozd. Goste smreke se šibé pod težko odejo, le stare vrbe ob potoku štrlé svoje ravne šibe v puščobni zrak.

Veliki petek je — in akoravno zunaj mête in ostra burja piše, vender je farna cerkev do malega polna pobožnikov, pa skoro bi rekel, da je bilo več moških, nego ženskih. Ali kdo se bo temu čudil, ker vsak dobro vé, koliko imajo ženske o teh dnevih opraviti, predno je vse za praznike pripravljeno.

Pa ko bi kdo z menoj šel v Bukovico, videl bi dekle, kateremu ni videti, da bi imelo posebno veliko opraviti. Bukovica je ozka dolinica kake pol ure od fare. Sam ne vém, zakaj jej pravijo Bukovica, ker bukve skoraj najti ni v nji. Na konci dolinice je pa gozdarjeva hišica in v hiši pri oknu tisto dekle, ki že praznuje, akoravno je raglja pri fari šele k večernicam odragljala.

Deklica ni vesela — z nepremaknenim očesom gleda rmene strnade, ki se klaverno stiskajo pod oknom, in časih jej celó kaka solza uide izpod dolgih obrvij. Dekle je Anka, starega gozdarja Martina jedina hči. Pa zakaj je neki danes tako žalostna? Saj se jej ni nič hudega pripetilo, marveč bi mislil, da bi mogla biti vesela, ker o praznicih ima priti Janez.

Janez je zal, pošten fant, Anki dobro znan. Pa kako bi jej ne bil znan, saj sta od mladih let, kar so Janezu odmrli roditelji, vedno bila skupaj. Gozdar Martin je dečka k sebi vzel, otroka sta se pod vrbami skupaj igrala in se ko brat in sestra ljubila.

Kar sta si otroka bila — tudi fant in dekle nista pozabila.

Zdaj se pa že skoro jedno leto nista videla; Janez je šel v gozdarsko šolo; hotel je biti gozdar. Prosto življenje v zelenem gozdu mu je kaj zeló ugajalo in tudi Martinu je bilo to po volji, ker leta so mu že branila svojo službo opravljati. „Janez bode moj zet in moj naslednik“ — mislil si je stari gozdar vesel.

Ne vém, koliko časa bi bila Anka še gledala rmene strnade, da ni štopil v hišo oče, ki je ravno prišel iz gozda.

»No, Anka! kaj ti je, da se tako klaverno držiš, kakor da bi ti bile kure kruh snedle?«

»Nič, oče, saj nisem žalostna! Mislila sem le, kako je bilo lani osorej vse drugače.«

»Sevéda, Janez je bil še domá! No, pa le potrpi; saj v nedeljo mu je priti. Do Mlinarjevih mu morem iti z vozom naproti; pot je grda, sneg jo je zamétel.«

Ko bi ne bil gozdar ravno nabijal puške, bil bi lahko videl, kako je Anko pri zadnjih njegovih besedah oblila rdečica.

»Pa mi je že prav ljubo, da Janez pride« — nadaljuje Martin — »saj se že ne morem več upirati. Vse bi že bilo, ko bi le toliko jeze ne užil s temi potepuhi. Sinoči so celó sultanu zavdali in mi ovco z jagnjetom odnesli — sevé, tudi ciganu — o praznicah pečenka diši. — Ne bi rekel dvakrat, da ni bil spet Turkov Boštijan, — pa naj mi le spet pride, jaz mu že posvetim; gotovo bo pomnil, kdaj je zadnjo pečenko jedel iz mojega hleva.«

Anka očetovega kreganja ni poslušala, ker se je spet naslonila na okno.

»Oče, jaz nikdar ne pomnim še take žalostne velike noči« — poprime spet Anka besedo.

» » Zakaj je žalostna? « »

» Vsako leto so na gredici moji že velikonočnice cve-tele; samo letos jih je mraz zatrl in tudi stara vrba pri studenci ni še pognala rmenih mačic, akoravno je že minila cvetna nedelja. «

» Stara vrba tudi menda nikoli več cvetela ne bo; saj komaj še po konci stoji, in če burja ne odjenja, podere jo morebiti piš še nocoj. « »

» Prav smili se mi ta vrba — stara prijateljica moja: ko bi nje ne bilo, zmeraj bi česa pogrešala. «

» » Kakor vsaki stvari, ljuba moja, tako je tudi njej čas prišel, in . . . « »

» Oče, slišite li sovo, kako uka v starem dóbu? Tako strašno še nikoli ni ukala. «

» » Kaj ti je danes, dekle, da si tako plašno? Naj sova uka, kadar se jej ljubi. « »

» Jaz sama ne vém, a nepopisna tesnoba mi teži srce in zadnjih sanj se nikakor ne morem odkrižati. «

» » Oj, pusti to! Ni dobro, če si človek sam teži srce. Môli in pojdi spat! « »

» Mari Vi še ne greste? «

» » Jaz še ne; je šele devet ura, in danes ga moram dobiti v pest; hočem mu pečenko zasoliti. « »

» Oh, oče, ne hodite, vsaj danes ne! Le pomislite, véliki petek je in po noči! «

» » Ravno zato grem danes, rokovnjač me ne bo pričakoval, in jaz strahú ne poznam. « »

» Vender, lepo Vas prosim, ostanite domá, zavoljo mene ostanite! «

» » Morebiti kmalu spet pridem, gledat pa vender le morem iti. Lahko noč! « »

To reče in obleče kožuh; dene kučmo na glavo, vzame puško na ramo, in gré počasi iz hiše.

Anka, ko opravi molitev svojo, gré k pokoju. Prijeten sèn jo kmalu izmakne težavam vsakdanjega življenja.

II.

Že nad dve uri je stal Martin na preži, pa žive duše ni slišati. Gosti oblaki so zakrivali polno luno. Bila je tema kakor v rogu. Martina je jelo že zebsti in že je mislil stražo zapustiti — kar se zaslišijo hitre stopinje po zmrzlem snegu.

Martin vleče sapo náse in posluša — stopinje se bližajo in Martin vidi črno podobo pred sabo.

»Kdo si!« zavpije.

Podoba obstoji, molči in stopi jeden korak nazaj.

»Kdo si!« zavpije Martin še jedenkrat, a zadnja beseda se skoro ni več slišala, ker puška je že počila in tri prav drobne kroglice so izletele iz cevi.

A tudi drobna kroglica najde pot do srca.

»O Jezus in Marija!« — zasliši se in podoba se zvrne na tla.

»Čegav glas je to?« zakriči gozdar in skoči bliže.

»Oče Martin!« zastoče ranjenec.

»Si li ti, Janez?«

»Dà, jaz sem! O Bog! O Anka — mila moja Anka!« — To so bile njegove zadnje besede.

Gozdar ostrmí; kakor siva skala stoji poleg mrtveca in potem se zgrudi poleg njega.

Gosti oblaki se pretrgajo, luna pomoli iz njih blede svoj obraz in obsije dvoje bledih obličij, v katerih ni več življenja.

Čez sneženo polje brije jezna burja; iz gozda se sliši čuden vrišč; stare smreke stočejo in z vrhovi svojimi strahobno kimajo in v votlem dóbu sova žalostno uka: »uhu, u-hu-i.«

Iz farnega zvonika se pa razlegajo počasni udarci dvanajste ure.

III.

Jedno leto je minilo. Prišla je spet velikanoč — pa je prijaznejša, mimo lanske. Lastovke so že priletele od juga in pripeljale s seboj lepo pomlad; kukovica v

gaji že kukuje. Le v Bukovici ni pravega veselja; sicer rmeni strnadi še skačejo, pa se ne držé več tako klaverno in na zapuščeni gredici tudi spet cvetó velikonôčnice; — le hišica je zaprta in zapuščena. Vélíka sobota je. Zvonovi vabijo k slovesnemu vstajenju; pojdimo tjà; morebiti, da tam najdemo znance svoje.

Na griči stoji cerkev in na njeni desni stráni ležé tikoma grobi trije. Stranska dva imata modra križeca in nad njima raste rožmarin, na srednjem pa rastó velikonôčnice in na belem križi je napisano:

„Anka, v miru počivaj!“

II.

Na strijčevem dômu.

(»Slovenski Glasnik«, 18⁶⁰59.)

I.

O božiči.

Y cerkvi sv. Miklavža je odzvonilo tri četrť na deset. Težko sem čakal desete ure, zadnje v starem letu. Ž njo so se pričeli zaželeni božični prazniki. Bukve sem imel že pod klopjô na jer-menu in samó na pol še sem slišal nauk o »verba deponentia«, katera nam je učitelj sósebnó priporočal za praznike. Vedno so mi misli uhajale od tega koristnega nauka na strijčev dom. Ugibal sem tudi, ali pride stari Jakop póme z belcem ali z mlado kobilo. Napósled bije rešilna ura, veselo deremo na plano, in od daleč ugledam Jakopa, ki me je v dolgem kožuhu čakal pred vélikimi vrati. Jakop je bil uзор pridnega in vérnega posla, že od mladih nog je bil v strijčevi hiši, sprva kakor pastir, a pozneje kakor hlapec. Bil je pri hiši kakor domač in strijcu desna roka. Vse ga je bilo rado, a še posebna prijaznost je bila med nama. Kakó véрно sem ga poslušal, kadar mi je pravil, kakó se je skrival in umikal biričem, ki so ga po vsi sili hteli spraviti pod puško. Vzpomladi mi je vil piščali in vse poletje mi je nabiral žimo, da sem po zimi ptičem nastavljal.

Jakop je imel v mestu še nekaj opravila, ki ga je mudilo dobri dve uri. Te dve uri sta mi bili pol večnosti. Svoje stvari sem si bil že pred tremi dnevi zbral in zvezal, torej nisem imel prav nobenega dela. Na pragu sem prezebal in gledal, izza katerega ogla se mi zasveti Jakopov kožuh. Napósled res pritolče, opravi hitro, kar je še imel, potem sedeva na saní in zdričiva proti

dômu. Bilo je mraz, veter je pihal in proti večeru je nalétal sneg. Dobro zavít sem ležal na sanéh in poslušal veter, kako je po hrastih piskal in zvižgal. Nastal je mrak, hrastovo drevje ob cesti se mi je videlo večje in gole krivenčaste veje so nekamo pošastno strčale v zimsko noč; časih je tudi poknila kaka suha veja, katero je veter ulomil.

Povzdignem glavo in pogledam okoli sebe. Kraj se mi je zdel neznan, vsaj védel nisem, kje sva uprav.

»Sva že skoro domá?« vprašam Jakopa.

»Za pol ure bodeva pri črni lipi«, odseče on na kratko.

Te besede so mi obudile polno mislij. Črna lipa! Zmislil sem se na bábito svojo, ki mi je pripovedovala o tej lipi. Bil sem še majhen in ónega večera me je bilo strah iti spat. Prosil sem jo, da je šla z menoj in pri meni sedela takó dolgo, da sem zaspal. Često se še spominjam ljube bábite, nje prijaznega velega obraza in nje radodarnih rók, ki so mi večkrat podale lepo rdeče jabolko, kadar sem mislil, da že davno ni več repka pri hiši. Zdaj pa počivajo že nekaj let v tihem grobu ne daleč od Bregarja, po katerem je ta lipa dobila imé.

Pred mnogimi leti namreč se je vozila prav po tej cesti lepa kočija, v njej pa bogata gospóda. One zime je sneg dolgo ležal, po cesti ga je bilo še na debelo; zatorej v kočiji niso čuli, kdaj jim je vrečica zlatov pala na cesto. Pogrešili so jo potem pač in izgubo tudi oznanili, a živ krst se ni oglasil. Nekateri, ki so šli s trga, videli so sicer mladega Bregarja, ki se je vozil za to kočijo, da je pri tej lipi stopil z voza in nekaj pobral. A kaj, tega mu ni mogel dokazati nikdo. No, svet je vender govoril o tem. Tudi oblastvu se je bila stvar ovádila in jelo je o tem ovédati. Bregar pa je tajil in se rotil, da o tem ničesar ne vé. Prišlo je do prisege. Bregar je prisegel, ali kadar se je po prisegi vozil domóv ter prišel do te lipe, napala ga je neka slabost. Mož udari po konji, a kadar privozi na svoje dvorišče, zvrtil mu se v glavi, pade na zemljo in pusti dušo. Posebno čudovito pa je bilo še to, da je mrtvec počrnel, takó se je vsaj zdelo ljudém, ki so ga hodili kropit. Govorilo se je celó, da so i njega kosti bile črne, kakor ogelj, ko so grob po

množih letih prekopali. Od tedaj se je te lipe prijel priimek »črna lipa«, dasi je taka, kakor vsaka druga.

Kadar sem zopet privzdignil glavo in se ozrl, bila sva baš pri lipi. Drevo je stalo na samoti kacih dvajset korakov od ceste. V mraku so se mi veje videle res črne in zdelo se mi je, kakor bi v njih šumel duh krive prisege. Groza me je bilo, zopet sem zamižal in se priimeknil Jakopu.

Trda noč je že bila, ko se konj ustavi pred strijčevo hišo. Pred naju stopi iz hiše Mina ter mi odvzame, kar sem nosil v rokah. Težko sicer ni bilo, ali Mina je bila od sile uslužna in je človeku ugodila, ako je le mogla. Stopivši v hišo pozdravim strijca, ki je za mizo sedel in s prsti ob mizo bobnal. Po tem sem sodil, da ni najboljše volje, no bil je prijazen kakor vselej in povpraševal me je o tej in óni stvari. V tem razgovoru pride v hišo Marijca, moja bratranka. Četudi sem strijca spoštoval in sem bil Jakopu in Mini velik prijatelj, bila mi je vendar v strijčevi hiši Marijca med vsemi najbolj prirasla k srcu. A bila je v resnici takó ljuba in od srca dobra, da menda v vsi vasi ni bilo človeka, ki bi bil imel kaj proti njej. Dasi sem bil precèj mlajši od nje, bila sva vendar velika prijatelja. Kadar sem šel prvičkrat v mestne šole, dala mi je iz svojega molitvenika vse najlepše podobice, da mi je bilo težko, vse vzeti. Zato sem jej o nje gôdu kupil nje patrono v tablici za trdo dvajsetico. Več mesecev sem hranil krajcarje in mnog sladák rôžič sem si prikratil, a vendar ne vém, kakó bi napósled bilo s tablico, da mi ni Jakop prišel v pomoč. Imel sem namreč samo petnajst krajcarjev, prodajalka jih je pa htela imeti dvajset. Bila je trdovratna in neusmiljenega srca, nobena prošnja je ni mogla omečiti. Pozneje vém, da se je kesála. Kadar mi je namreč Jakop posodil pet krajcarjev, nisem kupil tablice pri njej, temveč pri moži, ki je prodajal tik nje, a nesel sem jo mimo nje takó očitno, da jo je morala videti. Marijca je bila tablice takó vesela, da se tega trenutka še dandanes radostno spominjam.

Drugi dan, bilo je pred Svetim dnevom, imel sem dela za štiri roke. V kotu je bilo treba postaviti jáslíce. Že dva meseca sem se jih veselil, kajti letos sem imel

nove pastirce in ovce, tudi novega osla sem prinesel s seboj, ker stari je po nesreči izgubil ušesa. Jakop mi je priskrbel poln koš mahú, in na vse jutro sem že pričel delati. Hlev sem postavil znova, ker stari je bil res premajhen, kajti razven svete družine je bilo v hlevu samó še za dva pastirca prostora, in tudi osel in vol sta po misli moji stala preveč na tesnem. Zatorej sem zdaj napravil prav prostornega, da je v njem lahko stalo in klečalo pet pastirjev in jeden je imel tudi ovco pri sebi. I Marijca je imela polno dela, ker je bilo treba vse svete podobe lepo omiti, na oglih jih znova pozlatiti in z novimi pisanimi petljami olepšati. Druga leta sva hodila drug k drugemu gledat, kakó delo napreduje, in drug drugemu sva dajala dobre svete. Ali letos — to sem bil že prvi večer opazil — bila je Marijčka nekamo zamišljena in tiha; nikoli ni prišla gledat mojega dela, niti odgovarjati se jej ni prav ljubilo, ako sem jo kaj vprašal.

»Marijca, kaj meniš, kje bi vol bolje pristajal, na desni ali na levi?« vprašam jo jaz.

»»Stavi ga, kamor hočeš, meni je vse jedno««, odgovori s tihim glasom in niti očij ne vzdigne od oreha, ki ga je baš pozlačevala.

„Čaj!“ mislim sam v sebi, „to ti povrnem. Da bi Bog dal, da bi ona htela mene kaj povprašati, povém jej tudi takó.“ Ali želja se mi ni izpolnila, ona je delala tiho dalje in je dodelala prej nego jaz.

Strijca ni bilo domá, z Mino se pa nisem hotel posvetovati, ker jej v tacih rečéh nisem prav upal. Zatorej sem delal vse po svoji glavi. Kadar so bile jáslice dodelane, prižgal sem lučice ter sklical vse domače, tudi sosedove, Kamenárjeve sem hotel poklicati, pa so mi vsi domači branili. Jáslice so ugajale vsem. Mina je rekla, da takó lepih še nikoli ni videla, tudi Marijca jih je pohvalila, in o tej hvali sem hitro pozabil prejšnjo nejevoljo in jej od srca odpustil umišljeno žalitev.

Ko sva potem samá sedela v hiši, rečem jej: »Marijca, zakaj nisi takó vesela, kakor si bila vedno? Vsa drugačna se mi zdiš, nekamo žalostna. Prav težko mi je pri srci, če te gledam.«

Ona se posili v smeh in zmaje z glavo. »Nič mi ni, ali s teboj se ne morem vedno igrati, jaz imam skrbi, katerih ti še ne poznaš, a žalostna nisem.«

Govoreč te besede se nasmehne, no nje glas je bil bliže joku nego smehu in nje orošeni očesi sta mi svedočili, da jo v duši peče nekaj, kar pa meni prikriva.

»Povej mi, kaj ti je?« rečem jej na to ter jo primem za roko. Ona me mило pogleda, kakor bi htela reči: ,dečko, tega ti še ne umeješ!«

Zdajci stopi v hišo strijc. Marijca précej vstane in odide. Strijc pogleda moje jáslice, dobrohotno prikima, potem pa séde za mizo, z levico podpré glavo, z desnico pa zopet bóbná ob mizo.

V tem je nastal mrak. Jakop pride v hišo s svetilnico v roki, za njim pa Mina z žrjavico v ponvi in z blagoslovljeno vodo. Strijc vstane, vzame žrjavico in kadilo, meni pa dá vodo. Vsi se odkrijemo. Jakop sveti s svetilnico, za njim stopa strijc, za strijcem pa jaz. Takó smo hodili že šesto leto; strijc je molil glasno, midva z Jakopom prilagava. Noč je bila tiha in jasna, zdelo se mi je, kakor bi zvezde še nikoli ne bile takó goste in pričínjalo se mi je, da so to oči angeljev, oznanjujočih nam rojstvo Gospodovo, kakor so je oznanjali nekđaj priprostim pastirjem na betlehenskem pašniku. Šli smo okoli vseh suhôt in po vseh hramih in napósled v hlev. Strijc je pokadil vsako živinče posebe, a jaz sem moral vsako poštropiti. Živali so nas pa tudi takó prijazno gledale, kakor bi razumele, kaj pomenijo te lepe navade. Takrat bi bil skoro verjel, kar mi je pravila Mina, da v božični noči o polunoči živina govori.

Po tem oprávilu prinese Mina mrzlo večerjo na mizo. Po večerji smo molili po stari navadi, a kadar odmolimo, poiščem hitro orehove lupine v miznici, da bi tudi po stari navadi za orehe lupínčali. Pa strijc je rekel, da ne igra, tudi Mina je dolgo oščájala in prav s silo sem jo izvlekel od peči za mizo. I Marijca ni imela veselja do igre in jedva sva jo z Jakopom pregovorila, da je priséla k nam. Začeli smo igrati, ali igra nekamo ni tekla kakor navadno, nečesa je manjkalo — vse je bilo premrtvo in skoro smo nehali. Zdaj stoprav mi je bilo jasno, da vsi ti ljudjé niso bili, kakor drugekrati

in da se je v hiši nekaj dogodilo, kar je meni bilo do cela neznano. Strijc je imel pred seboj »Življenje svetnikov«, pa ne vém, ali je v njem bral ali ne, ker je vedno na isto stran gledal in lista nikoli ni obrnil. Mina je zopet priséla k peči in Marijčka do nje. Mina je pogosto globoko vzdihnila, kar sicer ni bila nje navada, a Marijčka je često očo milo pogledovala. Ako bi midva z Jakopom ne bila govorila o brinovkah in vévericah, vse bi menda bilo tiho v hiši. Pa tudi Jakop me je ostavil, imel je še pri živini opraviti. Prvikrat se mi je tožilo v strijčevi hiši. Nekaj časa sem še sam metal lupine po mizi ter mislil sam v sebi: ,kaka škoda za take lupine! Koliko orehov sem potrl zaradi njih, koliko lupin sem zavrgel, predno sem dobil teh pet izvoljenih — a zdaj niti ne igramo!«

Ves večer bi menda bili prodajali dolgčas, da ni prišla v vas stara Hóstarica, ki nas je nekoliko oživila. Pod našim zvonom je ni bilo babe, ki bi bila znala toliko pravljič, kakor Hóstarica. A najbolje pri njej je bilo, da je ni bilo treba dolgo prositi. Jela je pripovedovati o zakleti deklici, o zlati ribici, o treh bratih, o krvavem stegnu in še mnogo družega, kar pa mi ni ostalo v spominu. Izvestno bi se jej bil jezik gibal do jutra, da ni strijc, pogledavši na uro, ustavil nje pripovedanja.

»Kdor misli iti k maši, napravi se! Čas je!«

S temi besedami je prestrigel Hóstarici pravljičo o črnem psu, ki je žrjavico žrl, a bil je sam vrag iz pekla. »Bog ga poteri in sveti križ!«

Strijc je govoril prav. Jednajsta ura ni bila daleč. Vsi vstanemo in se hitimo napravljat.

»Marijca, midva bodeva dománila«, pristavi strijc.

Te besede niso ustregle Marijci, videti jej je bilo, da bi bila šla rada z nami. Nič ni rekla, temveč tiho je odšla v stransko izbico. Meni je je bilo žal, in rad bi bil prosil zánjo, pa znal sem, da pri strijci je vsaka beseda zastonj.

V tem je Jakop napregel. Do cerkve je namreč dobre pol ure hodá, zatorej smo se zvečine vozili, zlasti po zimi. Mina in jaz sédeva na sani, k Jakopu spredaj priséde še dekla in tudi za Hóstarico je bil prostor, ker babnica je bila suha, kakor raženj. Noč je bila tiha in

jasna, nobena sálica se ni genila, a od tréh stranij se je razlégalo zvonjenje. Neizrečeno veličajno je bilo slišati, kakó so se glasovi mogočno in praznično razlivali po tistem zraku. Jaz sem se naslonil na Mino in sem mižé poslušal, kakó se ujemajo razni glasovi. Petje zvonov je odmevalo tudi v mojem srci, in zdelo se mi je, kakor bi tudi jaz imel v prsih zvon, čegar glas se z ónimi strinja v lepo harmonijo. — Tistega večera, mislim, bil bi lahko umrl.

»Zvezda se je utrnila! Neka duša je šla s svetá«, izpregovori Hóstarica.

»»Bog jej dáj večni mir in pokoj!«« dostavi Mina.

Ozrem se na nebo. Bilo je čisto in zvezde so močno migljale.

»Oh, koliko zvezd je tu gori!« utrga se meni iz prsij.

»»Kaj pa, da jih je««, dodá Mina, »»saj ima vsak človek svojo.««

»Ali jo imam jaz tudi?«

»»Tudi ti nisi brez nje, to se vé. Ali Bog ne dáj, da bi ugibal, katera je tvoja; če bi jo ugenil, umrl bi pri tej priči.««

Premišljal sem Minine besede. Otroška radovednost in neznansk strah sta mi polnila dušo. Pogledal sem zopet kvišku in mislil na Minino prepóved — pa ko sem na to mislil, že sem grešil. Izvolil sem si najlepšo in najsvetlejšo. Sopsti si nisem upal, ker sem mislil, zdaj zdaj bodem mrtev. Pa ker se mi ni nič zgodilo, volil sem si drugo, tretjo, in pri vsaki priliki mi je rastlo srce. Hitro sem volil drugo za drugo, sprva le večje in lepše, pozneje vse križem — a napósled sem izgubil nadejo, da najdem pravo.

V tem privozimo do cerkve. Ženske so šle naravnost v cerkev, jaz sem počakal Jakopa toliko, da je izpregel konja in ga postavil v konják. V cerkvi je imela strijčeva hiša svojo klop, a nocoj sva komaj pririla do nje, tolika gnéča je bila. Božji hram je bil obilno razsvetljen, órglje so mogočno pele, njih glas mi je pretresal dušo. Nocoj se mi je vse pričínilo prázneje, celó starega učitelja glas se mi nocoj ni zdel toli grčav, nego navadno. Svetniki, po oltarjih stoječi v zlatih čevljih, imeli so takó jasne

obraze in angeljci so prijazno z glavami kimali — vsaj meni se je takó videlo. Toplota in petje veselih božičnih pésmij omamila sta me na toliko, da sem napósled zadremal. Druzega jutra vsaj nisem védel, kakó sem prišel domóv. Ženske po polunôčnici niso htele domóv, temveč so pri cerkvenci čakale zórnice. Na sveti dan sta se Marijca in strijc odvezla k prvi maši, ali prav govoreč, k prvim trem, Jakop in jaz sva pa ob deseti uri šla še k dvema. Strijc je bil še vedno čemereren in zlè volje, in kar je moja pamet nesla, bilo je to danes prvikrat, da niso veleli Jakopu obesiti konju na vrat zvenečih kraguljcev, katere so po pokojnem župniku kupili.

Popóldne sva ostala z Mino domá, vsi drugi so šli k večérnicam. V tem, ko je Mina zunaj pospravljala, bil sem sam v hiši, ležal sem na pēči in prebiral »Svetina«. Pa me ni bilo prav volja, ker sem ga bil že tolikrat prebral, da sem ga skoro na pamet znal. Ko je prišla Mina, pregovoril sem jo, da sva »zajca lovila«. No, ona je znala slabo loviti, a jaz sem njo hitro ujel. To jej pa nikakor ni bilo prav, torej sva pustila zajca in pse. Zopet sem legel po pēči ter premišljal, kdo neki je tega kriv, da v tej hiši ni več tako prijetno, kakor je znalo biti prejšnje dni. Ali je strijc sam, ali Marijca, ali kdo drugi? Pod máno na klopi je Mina vsak čas vzdihnila, zatorej pomolim glavo s peči in povprašam:

»Kaj ti je vender, Mina, da se takó čudno držiš?«

»E, saj ni, da bi ti moral vse védeti. Tudi si še preotročji.«

»Vsaj to mi povej, Mina, kaj je Marijci, da je vedno bolj pripravljena na jok nego na smeh. Ti gotovo véš, zakaj je strijc proti njej takó osoren, zakaj ni smela sinoči z nami in zakaj je morala davi k prvi maši?«

»Kaj pa, da vém!«

Te besede je Mina več vzdihnila, nego jih je govorila.

Ta vzdihljaj je bil olje v ogenj moje radovednosti. Kakor bi trenil, bil sem s peči in sedel sem pri Mini.

»Minica! Kaj ne, da mi poveš, saj nisem več tako otročji, kakor ti morebiti misliš.«

Mina nekaj časa misli in gleda prédse na tla, potem pa se obrsne po čelu in pravi: »Vidiš, vsega tega je kriv — Kamenárjev Pavle.«

Jaz jo debelo pogledam in ves osupel ponavljam nje zadnji besedi: »Kamenárjev Pavle! Kakó je to mogoče?«

»Dà, on in nikdo drugi! Kaj ne, čudno se ti zdi, pa je vender res. Vidiš, to je prišlo takó. Ono nedeljo po sv. Andreji je šel strijc tvoj po južini h Kamenárju, ki je, kakor véš, Andrej, kajti od nekda j imajo sosedje navado, da hodijo drug k drugemu na slávino. Tudi Marijci je rekel, naj pride proti večeru za njim. Res se napravi in baš hoče z dómi, a v ta hip prirohní tvoj strijc. O Kresu je minilo trideset let, kar sem v tej hiši, ali takó razkačenega ga še nisem videla. Kakor živ ogenj plane na Marijco, takoj se je morala razpraviti in ni smela nikamor izpod strehe. Z Jakopom sva htela miriti, a nobena beseda se ga ni prijela. Niti tega ni bilo iz njega dobiti, kaj ga je takó peklensko razdražilo. Meni vso noč ni dalo mirú, za rana že sem šla k Mejaču, ker sem védela, da je bil tudi on poleg, in Mejaška mi je razložila, kaj so imeli. Družba je bila jako vesela, sósebn naš je bil široke volje. Govorili so o tem in ónem, beseda dá besedo, napósled nekdo pritakne tudi našo Marijco. Kamenár je ni mogel prehvaliti, in na konci konca začne jo nekamo po okoliših snubiti svojemu Pavlu. A jedva je naš razumel, kaj se izza brega valja, raztogotí se silno, pravijo, da bi bil skočil v Kamenárja, da niso branili drugi možje. Vidiš, od ónega večera je ni bilo več vesele ure, ni bilo več mirú v naši hiši. Ne vém, kaj bode od tega. Največ mi je žal Marijce, samó poglej, kakó je revica prepala. Da je nimam vsak dan pred očmi, ne bi je več poznala. Kadar jo pogledam, zazebe me pri srci.«

»Pa zakaj se brani strijc vzeti Pavla kakor zeta, saj je vender Pavel najlepši in najpoštenejši mladenič v naši okolici, in Kamenárjeva hiša je izmed najtrdnejših.«

»Prav to ti je! Pavel ni Kamenárjev sin.«

»Čegav je tedaj?«

»Sam Bog védi! Ljudjé govoré, da so ga cigani odložili.«

»Cigani! Kaj govoriš, Mina?«

»Cigani, cigani! Nikdar ne pozabim tistega jutra. Sama prav ne vém, koliko let je že. Nekaj čez dvajset

jih bode, takrat je bila še tvoja teta živa. Bilo je na sv. Petra dan. Midve sve se baš napravljali, da bi se odvezli k Svetemu Petru, kjer je bila pokojna domá. Midve sve se baš oblačili, kar priteče Kamenarica zasopnena k nam.«

»Pojdita pogledat!«

»Več ni mogla govoriti. Preplašeni stečeve za njó. Pred Kamenárjevo hišo je stalo polno ljudij, ki so ogledovali dete, ki je moglo imeti leto. Ko je namreč Kamenár kladel živini, zdelo se mu je, kakor bi v skednji nekaj ječalo. Sprva sam sebi ni verjel, no ječanje je bilo vedno glasneje in napósled se je prevrglo v pravi otroški jok. Zdaj gre gledat in najde v sénu moško dete, zavito v raztrgane in umazane cunje. Nikdo ni védel, čegav bi bil otrok in kakó je prišel v Kamenárjev skedenj. Med družimi ženskimi je prišla tudi Hóstarica. Pogledavši otroka, précej zavpije: »To je cigansk otrok, samo pogledjte svetle črne lase in črne oči.« Zdaj so vsi pritegnili Hóstarici, vsak se je čudil, kakó da mu ta misel ni prišla o prvem pogledu. Zdaj so se tudi domislili, da so se pretekle dni cigani klatili po okolici. Kamenárja takrat še nista imela otrok. Njej je to dete bilo takó po volji, da je moža prosila in ga tudi preprosila, da je najdeno dete vzel pod svoje. Ker niso védeli, da li je bil otrok že krščen ali ne, krstili so ga še tist dan ter mu pri krstu nadeli ime Pavel. Takó je želega Kamenarica, ker so ga prav tega dné našli.«

»Deček je bil vedno zdrav in je rastel čvrsto v veselje Kamenárjevih. Bil je priljuden, poslušen in priden, vse ga je rado imelo. Večkrat sem rekla Kamenarici: ,Lej, kakó ti Bog plačuje dobro delo! Z otrokom ti je prišel prav blagoslov božji v hišo.' Med druge otroke ni posebno rad zahajal, zlasti potem ne, ko je zvedel, da mu Kamenár ni oče. Otroci so se namreč necega dné sporekli pri igri in nekdo mu reče: ,E, kaj boš ti cigan nam ukazaval!' Ves razplakan je prišel domóv, in Kamenarica ga dolgo ni mogla utešiti. Od tistega dné se je na paši ogibal družbe. Najrajši je bil sam, a čas si je kratil s piščalko, ki mu je jo podaril slepi Pavláč. Saj si menda tudi ti poznal tistega berača, ki je predlansko pomlad umrl pri Kovačevih. To piščalko je nosil vedno pri sebi.

A kakó ti je znal nánjo piskati! In nikdar se ni učil. Vse ga je rado poslušalo. Po zimi je hodil h kaplanu in se je naučil brati in pisati prav hitro. Gospod Janez nikakor ni mogel prehvaliti njega modre in razborite glavice.«

»Ko je šel gospod Janez od nas, dal mu je v spomin lepe gosli, ker je videl, da ima deček posebno veselje do muzike in da je zánjo od Boga prejel nenavaden dar. Te gosli so ga spremljevale povsod na paši; pozneje pa, ko je odrasel pastirstvu, godel je zvečer domá, po zimi v hiši, po leti na vrtu. Neizrečeno lepó zna, vse drugače, nego stari Godež. Človeku se kar srce taje od miline, pa saj si ga menda že slišal. Hóstarica mi je večkrat rekla, da zdaj je uverjena, da je Pavel ciganske krvi, ker samo ciganom je prirojeno, da znajo sami ob sebi takó gosti. In tudi jaz mislim, da je res takó.«

Mina je umolknila. Ves čas sem jo verno poslušal, ves čas nisem obrnil očij od nje ust. Stoprav, ko je utihnila, htel sem jo nadrobno izpraševati o tej in óni stvári, pa že ni bilo časa, ker so domači prišli iz cerkve.

Sédel sem zopet v zapeček. Vse, kar mi je pravila Mina, vse mi je šlo še jedenkrat skozi dušo. Zdaj se mi je razjasnilo mnogokaj, kar sem te dni videl in slišal v strijčevi hiši, zdaj se mi je odkrilo, zakaj je Marijca otožna in strije tako slabe volje. Pavel — cigan! Te misli se nikakor nisem mogel otresti, kakor sitna muha se mi je vedno zopet vračala. Vse, kar sem kdaj o ciganih slišal ali bral, rojilo mi je po glavi. Bábica mi je znala praviti, da so pravi cigani iz Egipta domá, da je to od Boga zavržen rod, ker ni htel vzprejeti Matere božje, kadar je bežala z detetom božjim pred grozovitim Herodom. Zatorej so prokleti in vsacemu se je sedem let klatiti po svetu ter se ubijati kakor voda od kámena do kámena.

Zmislil sem se ciganov, ki so pred leti necega večera na Savskem produ kuhali in plesali; pred oči mi je stopilo tudi blede cigansko dekletce z žarkimi očmi, kateremu sem podaril poln kozól rdečih smôkvic (jagod). Bilo je poletnega popóludne, razven mene ni bilo žive duše domá, vsi drugi so bili v senožetih. Sedél sem na hišnem pragu in zobal ukusne smôkvice, kar ugledam

hrpo ciganov, ki je s polja zavila proti naši hiši. Hitro se umaknem v vežo in zapahnem vrata. Prišli so k hiši, možje so šli naravnost po cesti dalje v vas, in tudi ženske in otroci so šli za njimi, ko so videli, da je hiša zaprta.

Ko so se vsi poizgubili po vasi in nisem nobenega več videl, odprem zopet vrata in sedem na prag. Nahodoma, kakor bi bila iz tal izrasla, stoji pred menoj ciganska deklica kacih dvanajstih let. Raztrgana obleka jej je segala jedva do kolén, bila je medla in upalega, bolehavost oznanujočega lica, ali oči so jej gorele kakor živi ogenj. Kadar so se nama ujeli pogledi, bilo mi je nekamo tesno, neka neumna plahota je prišla na mé, htel sem zopet zapreti vrata. A ko vidim, da se deklica ne gane z mesta, postojim na pragu i nekaj trenutkov se gledava molče, no dolgo nisem mogel gledati v te čudne oči. Ko jo zopet pogledam, vidim, kakó poželjivo gleda moje smôkvíce. Nisem dolgo premišljal, podal sem jej poln kozòl. Ona se malce nasmehne, seže v nédrije, stisne mi v roko lesen križec in odide. Še dolgo sem gledal za njó, takó dolgo, da mi jo je zakrila bližnja hiša. Tisto noč sem potem sanjal o ciganski deklici. Križec sem hranil nekaj časa, a ko sem ga pozneje pokazal materi in jej povedal, kdo mi ga je dal, vrgli so ga v ogenj. Potem nisem več mislil na križec niti na ciganko, no denašnja Minina pripovedka mi je zopet obudila spomin nánjo.

V Pavla in v cigane sem se takó zamislil, da nisem opazil, kdaj se je zmračilo in kdaj so užgali luč. Iz misli me je stoprav zdramil strijčev glas, ki mi je velel, da bi mu nekaj bral iz »Drobtinic«. Že ne vém, kaj je bilo, kajti misli moje so bile še vedno več drugje, nego pri knjigi. Skoro so se mi začele vrste gibati in črke so mi plesale pred očmi. Večkrat se mi je ustavilo, ali pa sem preskočil vrsto.

»Kaj ti je nocoj, da ne znaš brati? Dàj sèm!« S temi besedami mi vzame strijc knjigo iz rok in bere sam dalje. No tudi njemu menda ni bilo do branja. Skoro je položil knjigo spet na polico in šel z dómi, kar se nam je vsem čudno zdelo, ker to mu sicer ni bila navada. V veži je še rekel Mini, da ga z večerjo ni

treba čakati. Mi drugi smo tiho ždeli vsak v svojem kotu, nobenemu se ni ljubilo govoriti. V hiši je bilo vse tiho, samo stara ura na steni je ščrkala, zunaj je pa Rumelj močno lajal okoli hiše.

Dolgočasno se je vlekel dan za dnevom, niti jedne vesele ure ni bilo. Zatorej mi ni bilo nič žāl, da so potekale počitnice.

Starega leta dan po južini se je strijc nekam odvezel. Drugače me je vedno jemal s seboj, a danes mi ni rekel besede, jaz se pa nisem usiljeval, ker sem videl, da ni pri volji. Précej za njim sem se napravil tudi jaz in sem šel na Savski prod, da bi mi dan prej minil. Bilo je mrzlo, ali hoja me je pa toliko ugrela, da bi tudi za večji mraz ne bil maral. Sneg je ležal na debelo, brinovi in češminovi grmi so samo vršičke molili iz snežne odeje. Sneg je bil toliko zmrzel, da me je držal in tudi vode, ki so zastale izza jesenske povódnji, bile so do dna zamrzle. Tod je raslo vrbovo grmovje; dalje proti Savi so pa stale lepe ólše, namešane z visocimi topóli. Od grmovja in drevja je viselo dolgo ivje, ki je lesketalo v večernem solnci. Prišel sem tja do Save, ki je bila zdaj prav majhna, ali lepše zelena nego po leti in čista kakor ribje oko.

Vse okoli mene je bilo tiho, samo ónikraj Save ob cesti so letale vrane ter so se časih oglašale s svojim »krá-krá«, in od ónostranskega mlina se je razlegalo klepetanje koles. V dnu so stale s snegom odete Kámniske in Gorenjske planine, ki so zdaj gorele v žaru zapadajočega solnca. To me je opominjalo, da se bode treba obrniti proti dômu. Precèj hitro sem korakal med vrbovjem, kar zaslišim, da tu še nekdo hodi po snegu. Stopinje so se mi bližale in dobro sem tudi čul, kakó se mu je sneg udiral pod nogami, no razložiti ga nisem mogel. Hitro je korakal, tudi grmovje se je jelo gibati in pred menoj je stal — Kamenárjev Pavel.

Pavel je bil najlepši mladenič na vsem Posavji. O tem je šel samo jeden glas. Bil je visok in tenák, kakor smreka, legák in vitek kakor jelen, zraven pa tudi poln in krepák. Črne kodraste lase je puščal nekoliko daljše, nego je bila sicer navada pri kmetskih mladeničih, in črne brkice so posebno dobro pristajale resnemu, neko-

liko zagorelemu obrazu. V vsem je bil za čudo podoben ónemu lesenemu rimskemu vojaku, ki je v naši cerkvi pri božjem grobu na straži stal in ki je meni takó ugajal, da bi ga bil lahko celo uro neprestano gledal.

Kadar je Pavel danes takó nahodoma stopil prédme, ustrašil sem se ga nekoliko; ne da bi se ga bil bal, ali neki neznan občutek me je izpreletel. Pri srci me je zazeblo, zmislil sem se Marijce.

Nekaj časa se tiho gledava, potem me nagovori.

»Ali si se me ustrašil?«

Odmajem z glavo.

»Kakó, da hodiš po produ zdaj na večer, in prav sam?«

»»Domá mi je bil dolgčas, in sem šel proti Savi. A zdaj bode skoro noč, moram domóv, da ne bodo v skrbéh.««

»Tudi jaz sem na poti proti dômu. Pojdiva skupaj!«

Molčé korakava naprej. Meni je bilo nekamo tesno pri duši. Ne, da bi me bilo groza mojega druga, ali iznebil bi se ga bil vender rad, sam nisem védel zakaj.

»Zakaj te vse praznike ni bilo nič k nam v vas? Saj druga leta si rad prihajal. S čim smo se ti na toliko zamerili?«

Bil sem uvezan. Nisem znal, kaj bi mu odgovoril.

»No čemu bi te izpraševal, saj si morem misliti, zakaj te ni. Je li, da ti je strije prepovedal hoditi k nam?«

»»Ne, strije mi tega ni prepovedal!««

Pavel me prime za roko in pravi: »Saj sva bila menda zmerom prijatelja, ali ne? Če imaš le malce rad Marijco, povej mi, kaj se gaja v vaši hiši, odkar si domá?«

»»Strije ni imenoval ne tebe ne vaše hiše pred menoj, a to vém, da si niste več dobri. Mina mi je vse povedala.««

»A kaj Marijca?«

»»Marijce mi je žal. Skoro vedno joče. Kar sem jaz tukaj, ni je od strijca slišala prijazne besede.««

V teh besedah sva prišla na vozni pot.

»Stopiva malo v kraj. Nečem, da bi naju kdo videl. Tudi te prosim, ne pripoveduj nobenemu, da sva se sešla, zlasti domá ne, najmenj pa strijcu.«

»»Ne boj se tega! Ali tudi Marijci ne?««

»O, Marijci povej vse! Za to te še prosim. A pazi, da te nikdo drug ne sliši. Povej jej tudi, da jo lepó pozdravljam in prosim, da bi jutri, kadar pojde od maše, stopila k Cerkvénčevim.«

»»Prav! Lahko noč!««

»Lahko noč!«

Pavel je krenil v stran, jaz sem šel po poti domóv. Strijca še ni bilo domá. V hiši sta sedeli Marijca in Mina. Poleg Marijce pokleknem k peči na klop ter si grejem otrpli roki. Ko je odšla Mina, nagnem se k Marijci in jej pošepečem na uho: »Ali ugameš, s kom sem govoril?«

Bistro me pogleda, a takoj jej kri zalije obraz, da je zardela do ušes.

»Dà, dà! Vse vém! Pavel te pozdravlja prav lepó in te prosi, da se jutri po maši oglasiš pri Cerkvénčevih.«

»»Za Boga te prosim, ne govôri pred očetom o Pavlu, pa tudi drugim ni treba vedeti, da si bil ž njim.««

»Prazen strah! Saj nisem otrok, ki ne vé, kaj govori.«

Ona me prižme k sebi in poljubi v lice. Bila sva prijatelja, kakor kdaj, in še boljša. Vse na drobno sem jej moral povedati, kje me je Pavel dobil in kaj sva govorila.

Pozno na večer je prišel strijc, in ko je Jakop izpregel in spravil konja, šli smo zopet kadit in škropit po vseh hramih, kakor na sveti večer.

Ta noč mi je te praznike bila zadnja v strijčevi hiši. Druzega dné po južini me je Jakop odvel zopet na šolsko klop.

Novega leta dan sem imel po maši še mnoga dela. Sveti Trije kralji niso bili več daleč, treba je bilo zatorej novih létnic, novih črk in novih križev. To je bila že nekaj let meni skrb. Res, da so se mi smilile lepe črke, katere sem lani osevré s tolikim trdom narisal. Lahko bi jih bil sicer pustil, ali jih samo prenovil in letnico popravil, no vést mi ni dala. Vse je moralo biti pobri-

sano in znova napisano. Imel sem dela do póludne, ker vsaka deska po vseh strijčevih suhótah, ki je bila samo nekoliko vratom podobna, morala je nositi črke Sv. Treh kraljev in novo létnico. Največ truda mi je zadala črka *M*, bodisi da mi je bila roka okornejša mimo družih let, bodisi, da se mi je ukus usovršil ter da mi ni bila vsaka po godu. Tudi križi so se mi stavili po robu, dolgo je trebalo, predno so stali lepó po konci, kakor pristaje pravim svetokraljskim križem.

Po južini sem se poslovil od vseh. Seli smo na dvoje sani, jedne so se obrnile proti cerkvi, na drugih sva pa z Jakopom dričala proti beli Ljubljani.

II.

O veliki noči.

Prošli so dnevi, pretekli so tedni, minil je tudi predpust, ki je bil ónega leta posebno dolg, in tudi post je bil na izmáku. Vsak dan mi je bila pratika v roki, vsak dan sem štel, koliko je še do cvetne sobote. Dan je rasel vidno, sneg je že skopnel, samo po osójinah je še ležal, pa tudi ondu je ginil na očigled. Popje na drevji se je napenjalo, usehla trava je zopet zelenela in okoli cvetočega dreva so se zibali beli zvončki med rmenimi jagleci. Bili so prekrasni dnevi in nestrpljivo sem čakal velikonočnih praznikov. S strijčevega dóma sem doznaval ubogo malo, niti Marijce niti Mine ves čas ni bilo v mesto. Jakop je sicer prihajal, no njemu se je vedno mudilo, ali o Marijci in o tem, kar bi bil jaz rad doznal od njega, ni htel nikoli govoriti z menoj.

Napósled je vender prikimala že zdavna zaželená cvetna sobota. Pričakoval sem Jakopa kakor po navadi. Čakam in čakam, ali ni ga bilo ućakati. Šel sem v gostilno, kjer se je navadno s konjem ustavljal. Na poti me sreća naš stari učitelj.

»Prav, da te vidim, že sem hotel Lojza póte poslati. Danes se bodeš vozil z menoj, Jakop ni mogel z dómi, vozijo namreć kamen za nov župnijski dvorec. Ker sem imel nekaj silnega opravka, prišel sem sam po Lojza, in strijc me je naprosil, da privzamem tudi tebe na voz.

Opravi hitro, kar imaš, za pol ure pojdemo, da bomo do mraka domá. Konja imam pri Bahovci.«

S to novico mi ni bilo ni dosti ni malo ustrezno. Z vsacim drugim človekom bi se bil rajši vozil, nego ž njim, celó peš bi bil rajši hodil. Ni mi se dalo drugače, kadar sem ga ugledal, obšla me je neka plahota. Nisem si ga mogel drugače misliti, nego s tobačnico v roki in z dolgo brezovko pod pázduho hodečega po šoli ter švrkajočega nas bose páglavce po golih mécih. Kakor solnce obseva vredne in nevredne, takó je on vrednim in nevrednim — vsaj takrat sem takó sodil — dajal pokušati slast brezove masti. Mož se je sicer silno izpremenil od ónega časa, kar me je izpod svojih perút odpustil v mestne šole. Bil je namreč od sile prijazen, časi je celó káko smešno povedal, no vender mu nisem mogel prav upati. Na vozu sem sèl k hlapcu; čim dalje sem bil od učitelja, tem ljubše mi je bilo, ker sem se vedno bal, da bi se mož ne spozabil in bi ne segel zopet v lase, kakor njega dní. Tudi z Lojzom, njega sinom, nisva bila prijatelja, dasi mi je bil součenec. Nikdar mu nisem mogel pozabiti, da sem moral klečati na ajdovem zrnji, ker sem ga nekđaj zarad neznosne prevzetnosti nekoliko pretrdo potipal. Jezilo me je tudi, da je on na véliko soboto pri vstajenji nosil kadilnico, jaz pa le kadilo, dasi je bil on manjši od mene.

Župnikov hlapec, ki nas je vozil, razkladal mi je, kdo je po novem letu umrl, koga so vzeli v vojake, pravil mi je tudi o novem župnijskem dvorci, koliko vóz kamenja in peska že imajo in koliko denarja še pri-manjkuje. Oče in sin sta pa zadaj imela svoje pogovore. Na kolikor sem jih mogel umeti, vrteli so se okoli šole, kar je meni bilo neznansko zoperno, zlasti o počitnicah.

Privozili smo do cerkve. Učitelj in sin sta bila domá, a meni je bilo še dobre pol ure hoditi do strij-čevega dóma. Prtljago svojo sem dal župnikovemu hlapcu, da jo vroči Jakopu, sam pa sem zvižgaje ubral pot pod noge. Pri »studenci« sem urezal nekaj vrbovih šib in poskušal sem piščalke viti, pa se ni dalo, les še ni bil dovolj mužen, vsaka cev mi je počila.

Iti mi je bilo skozi smrekov gozdič, ki se na jedni stráni razprostira do pokopališča. Sredi gozda preteče

mi pot lepa črna véverica s košatim repom. Kakor blisek skoči na bližnjo smreko in z vrha objestno gleda náme, kakor bi se mi htela posmehovati. Poberem nekaj kamenja, in četudi sem védel, da je ne dobim, podil sem jo od drevesa do drevesa. Pri tem sem se takó ugreel, da nisem opazil, da grem nazaj proti cerkvi. Stoprav, kadar sem ugledal skozi smrečje pokopališča nizki zid, ustavila se mi je noga, kamen mi je padel iz roke, in kakor bi me kdo podil, bežal sem na cesto in iz gozda.

Spômnil sem se namreč obljube, katero sem pred nekoliko leti storil bábici, da ne bodem nikoli trapil nobene živali. Prav v tem gozdu sem namreč pred leti našel gnezdo, iz katerega je baš smuknila véverica. Takoj se mi je dozdevalo, da ima živalca tu svoje mlade. Splezam na drevo in res najdem v gnezdu tri mlade véverice, jedno lepšo od druge. Starka je boječe po drevesi skakala in cvilila, ali lepih živalcev vender nisem mogel pustiti, četudi me je matere bilo žál. Mislil sem sam v sebi, 'ako ne jaz, vzame vas drug, ki vas ne bode takó skrbno gojil, kakor jaz.' Z gnezdом vred jih kladem v klobuk in bežim ž njimi domóv. Na skednji jim izberem topel in varen kotiček, in da bi jih ne zeblo, zagatim vse okoli njih s predivom. Vsak čas sem jih hodil gledat in sem jim nosil mleka, ali piti niso htele. Zaskrbelo me je, kaj bode ž njimi, zlasti, ker sem drugi dan opazil, da se od mraza tresejo, pa naj sem jih še takó brižno v predivo zavijal, ogreti se vender niso mogle. Sam v sebi sem dejal: 'še jedno poskusim, ako i to ne pomore, ponesem jih drugo jutro nazaj.' Kadar je družina v hiši večerjala, spravim otrple živalce v majhen plitev košek in jih nesem v kuhinjo, da bi se na ognjišči pri žrvavici ogrele. Povrnivši se po večerji k njim, imel sem káj gledati. Dve véverici sta ležali pri ognji opečeni in tudi tretja je bila že po jedni stráni vsa osmojena. Toplota jih je menda izvabila iz koška. Debele solze se mi uderó po licih. Ni mi bilo toliko za živalce, dasi bi jih bil rad imel, neizrečeno težko mi je bilo zarad tega, ker so nedolžne živalce toliko trpele. In jaz sem bil tega kriv, ker sem jih vzel skrbni materi.

Bábica me je tistega večera ostro posvarila in me zarotila, naj nikdar več ne trapim nobene živali. Te

obljube sem se tudi zvesto držal, a danes me je zopet premotilo, da sem preganjal ubogo véverico. Ugledavši pokopališče sem se stoprav domislil svoje nekdanje obljube, in bilo mi je, kakor bi mi bábičin duh pretil izza zida.

Sómrak se je že prijemal bližnje gore, ko sem prišel domóv. Strije je stal na pragu in je kazal zadovoljen obraz. V resnici je bil bolj pri volji, nego o božiči. V hiši je bilo vse pri starem, samó Marijca se je predrugačila. Môčno je zbledela, kar je nisem videl, in poprej polno lice jej je upálo. Ves čas je nisem videl smejati se, tudi obraz se jej ni nikoli razvedril. V pogovore družih se ni nikoli vpletala, govorila je samó, kar je prav morala. Često se je tudi kam zagledala ali se takó zamislila, da ni slišala, če jo je kdo ogovoril. Niti z menoj se ni menila, na vsa vprašanja moja odgovarjala je kratko in nekamo nejevoljno. Zatorej sem jo tudi jaz pustil pri miru.

Kadar sva bila v prvo z Mino sama, povprašal sem jo, kaj je z Marijco.

»E, kaj če biti, Marijca je nevesta.«

»Nevesta?! Pa ni nič vesela. Take neveste še nisem videl. Koga pa vzame?«

»Tacega moža dobi, da ga niti vredna ni. Druga bi skakala in pela, a ona se drži, kakor bi jej ne bilo prav. Prvemu beraču, ki se je pritepel ne vemo od kod, bi se rada obesila okoli vratú. Vesela naj bo, da ima takó pametnega očeta.«

»A s kom je nevesta?«

»Nikdo drug je ne bo imel, nego Mlinarjev Anton. Vse je dogovorjeno, tudi pismo je narejeno. Po veliki noči bode poroka. Res je sicer, da je Anton vdovec, pa kaj to? Vender je korenjak, da je malo taci. A kakó je dober, dober! Še zdaj pripovedujejo ljudje, kako rad je imel prvo ženo. Jaz bi rekla, da ni pametna, ker se nekamo brani in kakor bi se htela očetu upirati. Nikjer jej ne bode takó dobro, kakor pri Antonu. No-benega dela jej ne bode treba delati, ako ga ne bode htela. Živela bode, kakor gospá.«

»A kaj je s Kamenárjevim Pavlom?«

»Kaj je nam do Pavla! Kdo se pri naši hiši méní zánj?«

Najin razgovor je bil s tem pri kraji. Od ondot sem razbral, da Marijca v hiši nima nobenega prijatelja več, celó Mina se jej je izneverila. Jaz sem se jej sicer ponujal, ali záme ni marala. In od kake koristi bi jej tudi moglo biti prijateljstvo moje?

Vélikega tedna sem bil skoro več v cerkvi, nego domá. Vse dni sem hodil predpóludne in popóludne. Sveta groza me je vselej izpreletela, kadar sem stopil v temno cerkev, kateri so bili vzeli vso gizdo. Jako so me genili vsi obredi in sveta opravila, katera cerkev obslužuje ta teden. Ves dan bi bil mogel poslušati tožne, v srce sezajoče psalme, po cele ure sem stal pred lepim božjim grobom, pri katerem je stražil tisti leseni rimski vojak, ki je bil ves Pavlu podoben.

Véliki ponedeljek je imela Mina v kuhinji toliko dela, da jej je pót curkoma tekkel od čela. Po večernicah namreč je bilo priti k nam Marijčinemu ženinu, Mlinarjevemu Antonu. Antona sem poznal že prej. Bil je lep, velik mož, ki je imel kako leto čez trideset. Daleč okoli je bil na glasu kakor prvi mlinar in dober gospodar. Vse ga je spoštovalo ne samo zarad velicega imetja, temveč tudi zarad poštenja in zarad moštva.

Ko sem prišel v ponedeljek popóludne domóv, bil je Anton že pri nas. Kadar je strijc imel boljše goste, odvel jih je vedno v zgórnjico. Takó i Antona danes. Umeje se, da je tudi Marijca bila poleg. O sómraku prišel je strijc po luč in pri tej priliki je velel i meni gori. To mi je bilo sicer po volji, četudi sem tu med njimi dolg čas prodajal, kajti strijc in Anton sta imela svoj razgovor, do katerega meni ni bilo nič. I Marijca je sedela pri mizi, a bilo je isto, kakor bi je ne bilo; nje teló je bivalo pri nas, nje misli pa so bégale Bog vé kod.

Zdajci umolkne strijc, ki je bil baš v besedi. Vse je bilo tiho, vsem se je pričnilo, kakor bi nekdo ubiral strune. A še predno smo se prav razbrali, oglasijo se gosli. Vsi se spogledamo, a Marijca pritisne krčevito roki na srce. Glasovi so bili tihi in rahli, kakor bi se prav ne upali na dan. Neizrečena milina se je zibala v njih. Takó žubori poletne večere krotek potok po zeleni drági, takó šepetá lipovo listje, kadar ga poljubuje večerni tihi veter.

»To je cigan!« zakriči strije in skoči na noge, pa kakor bi hotel doli. A noga mu zastane, prime se za stol in odrveni, kakor bi ga bili glasovi omamili. Antonu se je zmračilo lice, z desnico si je podprl glavo in upiral oči v mizo, kakor bi jo hotel prodreti. A Marijca je sedela tu v strašnih mukah, obledela je kakor stena, oči so se jej bile zalile in posamične debele solze so jej kapale niz lice.

Glasovi so se začeli krepiti, silneje in silneje so vreli in kipeli iz goslij, in strune so stokale in ječale, kakor drevesa, katera silen vihar pripogiblje. Takó nekako bi menda ječala in stókala reka, v katero bi človek združil vse solze, vesele in žalostne, kar jih je prejokal človeški rod od prvega očaka Adama do denšnjega dné. Glasovi so se zdaj nekoliko uléknili, no skoro so zopet narastali, a mirneje in bolj enakomerno so se izlivali iz goslij. Takó dere mogočna reka, po obilnem dežji napoljena, kadar se iz pretesne soteske privali na široko plan, kadar z neukrotnimi valovi udari čez preozke bregove in vode svoje poganja po cvetočih planjavah.

Hipoma se glasovi prevržejo v neizrečeno mil napev, ki mi je pretresel vso dušo, da se mi je krčilo srce. Napev je prihajal vse bolj žalosten in zdajci ga je začel tudi pri hlevu prikleneni Rumelj spremljati, tulil je takó osobitno, da ga je bilo grozno slišati. Tega napeva nisem slišal nikoli poprej in tudi pozneje se mu nisem mogel domisliti. Samo jedenkrat sem ga izza nekoliko let zopet čul v sanjah. Ako je res, da si labód poje smrtno pesem, mora se glasiti nekamo takó.

Kakor bi odrezal, prenehala je godba. Trenutek potem so strune še jedenkrat zahreščale, ali takó neprijetno, da so me ušesa zbolela in da me je v kosti zazebló. Ta glas je vzdramil strijca. Kakor besen udari z nogo ob tla in hiti po stópnica h nizdolu.

»Prokleti cigan! Jakop, izpústi Rumlja za njim!« čul se je strijčev glas.

V hiši je bilo vse razbúrjeno, vse je vrelo ven, no o Pavlu ni bilo ni sledú ni tirú. Zunaj je vladal mir in tihota, zvezde so migljale in hladen veter je pihljal. Bila je krasna pomladna noč. Skoro potem je Anton ves poparjen sél na voz, a družega jutra sem tudi jaz ostavil strijčev dom.

III.

O dúhovem.

V mestu se je pričelo zopet navadno življenje. Dolgočasno se je motal dan za dnevom. Nikdar preje niti pozneje mi ni mestno življenje, učenje in šola toliko mrzela, kakor baš prve tedne po óni dogodbi v strijčevi hiši. Kjerkoli sem hodil in karkoli sem počenjal, mislil sem vedno na ljubo svojo bratranko. Ker sem védel, kako poražena je ona in koliko trpi nje dobra duša, tudi jaz nisem mogel biti nikdar prav vesel. Prijemala se me je neka, dotle neznana tožnost. Najrajši sem bil sam, da me nikdo ni motil, kadar sem mislil na njó in ubozega Pavla. Neizrečeno rad bi bil védel, kaj se je od ónega večera, ki mi bode na veke ostal v spominu, gajalo na strijčevem dômu. Ali k meni ni bilo žive duše, ki bi mi bila prinesla kako vest, kakor bi bilo vse izumrlo. Stoprav čez dolgo kakor večni kraj prišla je Mina. Nikdar se nje prihoda nisem takó oveselil, zdaj bo vsaj konec mučne neizvéstnosti.

Od straha, da ne bi slišal kaj neljubega, nisem vender v razgovoru z nobeno besedo omenjal Marijce, niti ne povpraševal po njej, nadejoč se, da povêde Mina sama govor o njej. Že dolgo sva bila v besedi, govorila sva o tej in óni stvári, za katere je meni in Mini bilo kakor za lanski sneg. Mina je očitno čakala, da bi jaz zasuknil besedo na Marijco, in od tega očajanja sem sklepal, da Mina ni prinesla baš ugodnih glasov.

Po dolzem precêj praznem besedovanji poide nama obema govorica. Umolknila sva oba, dasi nama je obema bilo isto na umu.

»No, kakó pa bode? Ali ti dovolijo v šoli, da prideš v svate?« izblekne napósled Mina.

Ne vém, zakaj sem se delal nevednega. Menda, ker nisem znal, kaj bi jej na to odgovoril, povprašal sem kakor v čudu: »V kakšne svate?«

»Kaj se delaš neumnega! Saj véš, koga mislim, takó dobro kakor jaz sama. Včeraj so jo prvikrat oklicali, v ponedeljek, to je danes štirinajst dnij bode pa poroka.«

»Tedaj bo vender vzela Antona?«

»Kaj pa, da ga bode. Saj ga mora, rada ali nerada. Strijca poznaš, da od tega, kar si je vtepel v glavo, ne odjenja, ako ne vém kaj bi. Ne morem ti povedati, kakó pusto je zdaj vse v naši hiši.«

Izgovorivši to, séde Mina na mojo škrinjico, podpre si glavo in nadaljuje: »Ali misliš, da je kàj podobe, kakor bi imeli nevesto pri hiši? Strijcu se sicer več ne upira, udala se je popolnoma, samo o poroki neče ničesa slišati, niti najmanjše stvarce si ni še sama pripravila. Tiho hodi okoli hiše, nobene žale besede ni slišati iz nje ust, sirota se mi zdaj v srce smili. Kadarkoli jo pogledam, težko mi je pri srci. Da bi vsaj ta dva tedna skoro minila, morebiti ga vender pozabi, ker Anton je v resnici dober mož, ki jej izpolni vsako željo, katero bode bral z njenih očij.«

»A kaj je s Pavlom?«

»Bog vé, kaj je ž njim! Živa duša ga ni več videla od ónega večera in nikdo ne vé povedati, kam je prešel. Gosli smo našli družega jutra strte na našem vrtu. Od dóma je šel, ne da bi bil komu rekel: ‚z Bogom‘; s seboj ni nesel nobene stvari, nego kar je imel na sebi. Kamenár se je mnogo trudil, da bi mu prišel na sled, a vse je bilo zastonj. Ljudjé so sicer mnogo ugibali o njem. Ta je pravil, da ga je videl v gozdu med cigani, družemu se je zdelo verjetno, da se potika med begunci in drvarji v gorah, kàj izvestnega vender nikdo ni znal povedati. Napósled so se ljudjé največ prijeli misli, da je šel v Savo. Kamenarica je zategadelj naročila cerkvencu pri sv. Ajdi, kjer pokápajo utopljenca, a do zdaj ni bilo še nobenega poročila. Ako bi bil res utonil, vrgla bi ga bila voda pri sv. Ajdi na suho, kajti Sava ne trpí mrliča v sebi.«

»Tedaj za štirinajst dnij bode poroka. Ali bodeta imela mnogo svatov, ali sta že vabila?«

»Vabil ni še nobeden, in kakor se kaže, ne bode mnogo svatov. Vsaj oča bi rad videl, da bi se stiha opravilo. To pa sevéda sosedom in sorodnikom ni nič po-volji. Mnogi so se veselili svatovščine pri polnih mizah, in ti zdaj zmajujejo z glavami in otesajo jezike, kakor da kàj tacega svet pri nas še ni videl, da bi jeden naj-imovitejših kmetov jedini svoji hčeri napravljaj tako be-

raške svate. Tudi Antonu se posmehujejo, pravijo, da pleše, kakor strijc piska; da je sramota tacemu móžu, kakor je on, ka nima srca, upreti se strijčevi trmoglavosti. Vidiš, takó neznosno je zdaj pri nas, da ti ne morem dosti dopovedati. V hiši se gledamo, kakor bi se bili včeraj prvikrat sešli, zunaj mi pa drugi ljudjé ne dadó mirú. Ako si pameten in ako bi htel mene poslušati, ne bi hodil k poroki. Pa saj pride strijc še prej v mesto; ž njim naredita, kakor mislita, meni je vse jedno.»

Vse, kar sem zvedel od Mine, poparilo me je do cela. V take svate iti, ni me moglo veseliti. A šel bi bil vender — samo da bi bil videl njo, šel bi bil, pravim, ako bi mi bil strijc rekel samo jedno besedo. No iz njegovega govorjenja je bilo jasno, da mu je ljubše, ako ostanem v Ljubljani. »Čemu bi hodil za tega pol dné; res ni vredno, da bi pošiljal navlašč voz po té. Rajši pojdeš o duhovem, ko pridem Bregarjevemu sinu birmo vezat. Ta čas se povežeš z menoj.»

Takó mi je govoril strijc, in ostal sem ter se tolažil s tem, da že ni daleč do duhovega. Pozneje so mi povedali, da se je vse vršilo stiha. Svatov ni bilo več, nego jih mora biti in takoj po poroki so se odvezli na Antonov dom, kjer so imeli kratko južino. Ž njo je bilo vse opravljeno.

Na duhovo sem v nedeljo že ob sedmi uri zjutraj stal pred krčmo, kjer je navadno ostajal strijc in tudi drugi ljudje našega kraja. Strijca še ni bilo ondu, niti kacega družega znanca. Stal sem pred velikimi vrati in ogledoval vozove, ki so drdrali mimo in pa vesele obraze na njih sedečih otrok. Mnogo izmed njih je po vsej priliki bilo prvikrat v mestu, ker so na odprta usta zijali okoli sebe ter se niso mogli prečuditi velikim hišam, ki so kar zdržema zidane in ki so skoro takó visoke kakor domača cerkev. Deklice so nekamo bolj plašno gledale okoli sebe; mnoga je morebiti razmišljala, da li jo bode škof res takó močno po lici udaril, kakor jo je domá strašil poredni pastir.

Bilo je skoro devet, a strijca le ni htelo biti od nobene strani. Uprav sem nameraval iti jim po cesti naproti, a glej ga Mlinarjevega Antona, ki se na lepem vozu vozi z Bregarjevim Jožkom, kateremu je strijc ob-

ljubil zavezati birmo. Antonov voz se ni še dobro ustavil na dvorišči, že priskočita k njemu oba hlapca. Prvi skoči h konju ter ga hitro izpreže, drugi pa, pobravši z voza lepo prekrivalo, porine ga v senco, da se ne bi paril na solnci. V tem, ko sta si oba hlapca dajala dela okoli Antonovega voza, morali so drugi možje zvečine sami izprezati. To preveliko postrežljivost sem si tolmačil takó, ker je bilo znano, da Anton ni stiskavec in da ne gleda na par beličev.

»A kakó, da ni strijca?« povprašam Antona, ko je stopil z voza. »Ali bodeš ti Jožku birmo zavezal? Pa vsaj ne, da bi se bilo strijcu kaj pripetilo?«

Pri tej priliki treba opaziti, da Anton nikakor ni hotel drugače, nego da ga tičem.

»Nič mu ni hudega ne. V Moravčah je bil te dni na semnji, pa se je nekaj pregrel. Zatorej se mu v tej vročini ni dalo iti z dómi, ker je v strahu, da bi se ga ne lotila zopet taka mrzlica, kakeršna ga je pred dvema letoma tresla vse poletje. Zatorej je mene naprosil, da bi kumoval dečku. Po južini pojdeš z menoj, a potem ti je na voljo, ali hočeš k strijcu ali pa ostaneš pri nas.«

Birma je bila opravljena in Jožkovo pravo veselje se je zdaj začelo. Sam ni mogel nositi vseh rečij, ki mu jih je kum nakupil. Kadar niti medicarji niti drugi prodajalci niso več imeli nobene stvarce, katero bi bile pozelele njegove oči, šli smo k južini in potem smo drdrali proti dómu. Solnce je na vso moč pripekalo in pritiskala je neznosna sopárica, od nobene strani ni htelo biti hladilne sápipe. Jožka je nekoliko omamila vročina, nekoliko mu je pa gosposko kosilo takó dobro délo, da je na vozu zadremal. Midva z Antonom sva pa govorila o tem in ónem. Često se je spominjal tudi Marijce in vsaka njegova beseda je kazala, da jo ljubi prav od srca.

Dobro uro smo še imeli do dóma, ko smo se ustavili pri znani krěmi, kjer nas je čakal Bregar, Jožkov oča. Anton je mislil, da se ustavi samo za toliko, da izroči dečka očetu in da napoji kobilu. A Bregar in krěmar ga nista pustila po nobeni ceni.

»Anton, ne bodi mi takšen!« kara ga krěmar. »Saj preide leto in dan, da se ne oglasiš pri nas; vsaj danes

se malo pomúdi. Nobene sile ti ni, do noči prideš lahko domóv, in če tudi ne, saj imaš ljudi domá, ki ti vse opravijo.«
 ‚Janez‘ — obrne se k hlapcu — ‚kobilu izprezi, pa zobati jej dàj. Tudi žival mora imeti svoj počitek in užitek.‘

Anton ni védel, kaj bi storil. Zdaj ga prime Bregar za roko. »Anton, menda vender ne pojdeš kar takó od mene, da ne bi pila polič vina in se kàj pomenila. Naravnost ti povem, hudo bi me žalil, če mi to narediš. Sinu si birmo zavezal in ga obložil, da vsega skoro nositi ne more, in zdaj bi ga midva niti ne pila kozarec! Tega vender ne! Vém, da si ga lahko sam kupiš, če si ga potreben, ali tudi mene ne bode preveč bolelo, ako dam za polič ali za dva. Glej, sram bi me bilo, ako bi kar takó šla vsak k sebi. Saj ga takó redko pije va vkupe, a da bi celó danes, ko si meni in sinu mojemu storil táko dobroto, mimo mene šel meni nič tebi nič, tega vender ne! Sram bi me bilo pred ljudmi, ki bodo govorili: mlademu je birmo vezal, a starega niti ne pogleda.«

Na te besede se je Anton udal. Pri vinu se je raznetil govor, beseda je dala besedo, obsedeli smo do mraka. Zdaj pa Antona ni bilo dalje môči udržati, posebno, ker so se izza Koríma začeli valiti temni hudourni oblaki, ki so naveščali nevihto. In res, nisva še bila dobro iz vasí, že je začelo bobnéti za nama in oblaki so se čim dalje tem groznejše kopičili, in za Korimom se je v nemal blisek za bliskom.

Anton se ozre in pogleda kvišku. »Nocoj bode hudo. Bog dàj, da bi prišla dómov, predno se ulije ploha.«

Rekši to udari po kobili, da je šla kakor živi ogenj. Grom se je oglašal vse močnejše. V višinah so vihrale hude sape, ki so visocim drevesom šibile močne vrhove, pri tléh je bilo pa takó mirno, da niti prahú na cesti ni vzdignilo. Privozili smo do grajskega gozda. Tu je vladala tema kakor v rogu, samo na trenutke so nam bliski razsvetljevali pot, v vrhéh pa je šumela neka vznemirujoča groza. Ko prideva iz gozda na plano, predere blisek oblake. Meni je vzelo vid, zdelo se mi je, kakor bi ognjena žrd iz neba letela na mé, grom je pa pokal in ropotal, kakor bi se nebeški strop podiral. Mene je ta prikazen, katero sem prvikrat videl iz bliza, takó omamila, da sem se povalil vznak na voz.

»Nekam je treščilo«, pravi Anton in skoči z voza, da bi umiril preplášeno kobiló. »Sv. Florijan, varuj nas časnega in večnega ognja!«

Anton je bil še v besedi, že se je zasvetilo na polji pod cesto, in skoro potem je iz bližnje podružniške cerkve klical mili glas zvonov ljudi na pomaganje.

»Kovačev kozolec gori,« izpregovori zopet Anton. »Sreča je še, da stoji na samoti in da je še prazen.«

Précej po tresku so začele padati debele kaplje, sprva redke, potem vedno gostejše in napósled se je ulila strašanska ploha, kakor da so se odprle vse nebeške zatvornice. Do Antonovega dóma je bilo še toliko daleč, da sva bila do polti premočena, ko je voz obstal pred hišo. Notri so še svetili, a vender se ni prikazal nobeden hlapec, da bi bil izpregel kobiló in porinil voz pod streho. Voda, ki goni Antonova kolesa, narasla je silno naglo ter je uhajala čez roje in čez korita, in drugače takó krotki potok je šumel in razgrajal, da v hiši niso slišali, kdaj sva prišla. Oboja vrata so bila zapáhnena. Anton udari ob jedna dvakrat z ного, in hitro se zasveti luč v veži in dekla nama odpre. Meni se je zdelo, kakor bi se bila naju ustrašila. V hiši je bila zbrana vsa družina, menda so baš molili. Samo Marijce ni bilo videti. Anton pogleda po hiši in ker je ne vidi, povpraša: »Ali je šla ona že spat?«

Posli se spogledajo, a odgovoril ni nobeden. Anton jih gleda nekaj trenutkov in si tega molčanja ne vé razjasniti. »Za Boga, govorite vsaj! Kaj je? Kje je ona?«

Na to povzame mlinski hlapec besedo in pravi: »Od póludne je nismo več videli. Na poti od desete maše je zaostala za nami. S staro Hóstarico sta se prav živo razgovarjali. Prišedši domóv se je nekaj preoblekla in niti južine ni čakala. Kar takó je šla z dómi. Kam? tega ni nobenemu povedala, niti kdaj pride domóv. Toliko smo videli, da je krenila proti brodu. Zatorej tudi sodimo, da je šla pogledat k očetu, ker neki da je nekaj bolehav. Potem pa jo je huda ura zadržala, ker res ni bilo, da bi v tacem šel človek izpod strehe.«

Anton ni na to rekel nobene besede. Molcé je gledal pred sé v tla, potem je šel nekolikokrat po izbi gori in doli. V hiši je bilo vse tiho, vse poparjeno. Dasi

je bilo lahko takó, kakor si je domišljjal hlapec, vender je vse trla neka mučna neizvestnost. Zdajci gre Anton iz hiše naravnost v konják, obrzda najhitrejšega konja in, premočen kakor je bil, zasede ga in odjaha. Topot konjskih kopit je odmeval po cesti proti brodu.

Družina se je razšla tiho k pokoju in tudi mene je skoro osvojil sèn, dasi so mi čudne misli vrele po glavi.

Druzega dné je solnce že visoko odskočilo, ko sem se vzbudil. Čudno se mi je zdelo, da je v hiši takó tiho, da niti kolesa ne ropočejo. No domislil sem se, da je praznik in da zategadelj mlin miruje. Ko sem prišel doli v izbo, bili so vsi na nogah, a hodili so po prstih in nobeden ni dal glasne besede od sebe. Dolgo nisem mogel zvedeti, kaj je pravo za pravo, ker nikdo ni utegnil, da bi odgovarjal na moja vprašanja. Slutil sem najhuje, prva misel mi je bila Marijca. In ko sem skoro potem znanega zdravnika videl stopiti iz spalnice in za njim Antona vsega zmetenega, znal sem, da me slutnja ni prevarila. Anton je hodil semtertja, kakor bi se mu sanjalo, na nobeno vprašanje ni dal odgovora, ali pa je odgovarjal nerazumno in zmeteno. Od tega ali ónega posla sem sicer ujel kako besedo, ali pravega nisem mogel zvedeti, kaj se je zgodilo od sinoči. Ker sem zdravnika lepo prosil, da bi me pustil k bolnici, povel me je k njej. Žareče oči je imela uprte v mé, ali gledala me je srepó, in takoj sem videl, da me ne pozná. Prijel sem jo za vročo roko in jo klical po imeni, no vse je bilo zastonj. »Kar sem jaz tukaj, ni se še osvestila«, šepeče zdravnik. »Puščal sem jej že, pa ni mnogo pomagalo, zdaj sem poslal po pijavke.« Rekši potiplje jej žilo in zmaje z glavo. Bolnica je težko sopla, vročica jo je kuhala in kri jej je silila v glavo.

Spomnil sem se lanskega duhovega. Kakó živahna, vesela in brezskrbna je bila še tedaj! Koliko bridkostij je ubožica pretrpela preteklega pol leta! V dušo se mi je smilila, nisem je mogel več gledati. Napravil sem se in šel od dóma. Pohajal sem po polji, po produ in po gozdih, tja v dan, brez kacega namena, a trpeča bratranka mi je bila vedno pred očmi. Ves truden sem se povrnil, ko je solnce medlelo na zapadu.

Že od daleč mi je glasen jok prihajal na ušesa, in précej sem védel, da to ne sluti na dobro. In res, ta čas, kar mene ni bilo domá, prestavila se je blaga duša s tega čalarnega sveta. Zvenil in odpal je krasni cvet, ki se je jedva razpihnil. Neizrečena bol mi je stiskala srce, no solze vender ni bilo v očesi. Tudi strijc in Mina sta bila tukaj. Mina je jokala, da bi se bila skoro raztopila v solzah. Strijc je bil sicer videti miren, ali ta čas, kar ga nisem videl, izpremenil se je, da sem se ustrašil, ko sem ga ugledal. Baš o pravem času je prišel, da je še živo videl jedino svojo hčer in da jej je zatisnil ugasli očesi. Kakor so pravili, odlasilo jej je popóludne nekoliko in sople je nekaj lože, no hipoma izvije se jej globok vzdih, plane kvišku — in pade mrtva nazaj. Zdravnik je pa rekel, da jej je počila vélika srčna žila. Nadejal sem se veselih praznikov, a prišel sem — na pokop!

Za dva dni je bil pogreb. Bilo je lepo jutro, od vseh strani so prihajali pogrebci, tudi Kamenár je prišel. Ko ga ugleda strijc, stopi mu naproti in mu podá roko. Oba sta bila močno ganena, obema so igrale solze v očéh, in četudi nista mogla govoriti, videlo se je vender, da med njima ni več nobene mržnje. Oba sta jo plačala z bridko izgubo.

Ko smo se s sprevedom pomikali proti cerkvi, prišla je iz bližnjega gozdiča proti nam družba ciganov, in ko smo prošli mimo njih, pridružili so se tudi oni sprevodu, moški v parih, ženske in otroci pa v kupu. Tako so šli do cerkve, ondu pa so zopet krenili v stran. Meni in vsem drugim se je to čudno zdelo. Nehoté sem se domislil Mininih besed: „cigani so ga odložili.“

V cerkvi je bila črna maša in po maši smo jo zagrebli. Iz stoterih razcviljenih src so kipele vroče želje in molitve k nebesom za njé duše mir in pokoj.

Na duhovo nedeljo zgodaj so našli pri sv. Ajdi utopljenca, ki je že več tednov ležal v vodi. Prejšnjo noč ga je Sava vrgla na suho. Po obleki in po laséh so spoznali nesrečnega Pavla. Še tistega jutra je to zvédela Hóstarica in pri deseti maši je povedala Marijci.

Ako bi bil Anton tisti dan domá, mogoče, da bi bilo vse dobro, ker Marijca ne bi bila šla k sv. Ajdi. Utopljenca so že zakopali, ko je prišla doli. Ves popóludan je prejkala na grobu in cerkvenec jo je odvel s silo proti večeru. Že se je mračilo, ko je do zdvojnosti žalostna napotila se — ali domóv ali kam, menda sama ni prav védela. Na poti jo je zatekla óna huda névihta, ki je ujela tudi naju z Antonom. Od slabosti in žalosti je iznemogla na poti. Anton jo je ónikraj broda našel pod neko vrbo, kadar že ni znala záse in tudi pozneje se ni več osvestila. Drugi dan pa so se iztekle njene ure.

Na strijčevem dômu je zavládala puščoba. Vse je bilo prazno, mrtvo. Angelj veselja in sreče je izginil iz hiše. Strijca je ta izguba hudo zadela. Nobena stvar ga ni več veselila, ves izgubljen je hodil semtertja in delal vse kakor v sanjah. Polotila se ga je nadležna naduha, katere ni mogel odpraviti. Dvakrat je še na vseh vérnih duš dan prižgal luči na hčerinem grobu, a ko je družega leta na pomlad zopet priletela lastavica od juga, našla je sicer staro pohištvo, našla je tudi staro gnezdo na podstrešji — a gospodarja ni bilo več. Vzela ga je zima.

Bilo je lepega dné rane pomladi, ko sem stal ob novem grobu, v katerem mi je počival ljubi strijc. Rmena beka v kotu vaškega pokopališča je razpuščala mehko novo listje, cvetice na Marijčinem grobu so se začele pomlájati in v sinji višavi nad menoj je gostoleval skorjanec.

O blago tebi, srečna ptica, ki letaš visoko nad nami! Ti ne znaš naših rev in nadlog, ti ne umeš strasti in bridkosti, ki moré in teró ubogo srce človeško!

III.

Črtice

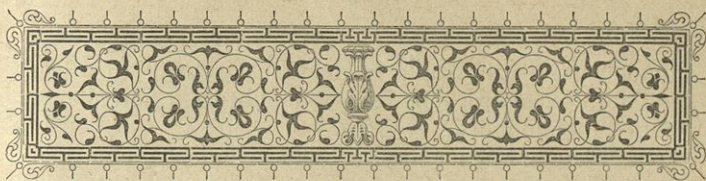
iz življenja in delovanja

učenjaka

Schnakschnepperleina.

(»Slovenski Glasnik«, 1858.)

I.

Kdo je bil Schnakschnepperlein in s čim se je pečal.

Yečkrat sem se jezil, da stanujem prav na kraji mesta v dolgočasni okolici in da mi je časih po zimi o južnem vremeni bresti blato do kolén. No zadnji čas me je minila vsa nejevolja, rad sem gazil blato, odkar sem se v sosestvu seznanil s slavnim možem, z gospodom Schnakschnepperleinom. To je učenjak, kateremu ne bi lahko našel para. Domovina in stoletje se moreta ponašati s tem velikanom učenosti. Tudi je zgolna nesebičnost, koristi svoje ne išče nikjer, »blaginja vesoljnega človeštva« je tista zvezda, ki mu je vodnica pri vseh njegovih delih in nedelih. Vse svoje življenje ni družega razmišljal, nego kakó bi pomogel nevednim, zaslepljenim, dobitka svojega ne poznavajočim zemljanom. Noč in dan ni miroval, vedno si je belil glavo, opazoval je in modroval, argumentoval in eksperimentoval ter zasledoval prikazni in vekovečne resnice v prirodi, katere resnice bi potem bili trpečemu človeštvu živi viri prave in vztrajne sreče.

Po dve, tri ure je časi sedel pri mikroskopu, kakor muha v médu. Ni pil, ni jedel, ves zamišljen si je podpiral glavo in zdaj in zdaj nekaj nerazumnega zamrmrljal. Potem je znova pogledal po ozki nastavljeni cévi, potresel z glavo, zopet pogledal in časih po četrť ure ni odmeknil očesa od predmeta. Kdor bi ga takó v misli

utopljenega, v tihi sobici sedečega opazoval, menil bi morebiti, da dobri mož išče »quadraturam circuli« ali »perpetuum mobile«.

A kaj je vender našega Schnakschnepperleina takó vznemirilo? Morebiti žaluje po prezgodaj umrlih drazih? — Ne! Ali mu je toča pobila bogato setev? — Niti to ne! Ali ga je morebiti muhasti Amor... — Ne budalite!

Vzrok moževe pečali je ves drug, čisto idealen. Čujte!

Učeni svet še dandanes ne vé prav trdno, kakšen je zadnji, t. j. jedenajsti člen na tipalnicah majhnega, bolhi podobnega kebrčka. Pri razpravi tega imenitnega vprašanja sta se grdo sporekla dva učenjaka svetovne slave. Učenják Kikelj je namreč trdil, da je pri tej živalci jedenajsti tipalnični člen sprva rjav ter da počrni stoprav kesneje. To mnenje je pa strastno pobijal učenjak Kokelj, trdeč, da je omenjeni člen vedno črn. Izza te rázpre je nastal v učenem svetu velik razdor. Kakor je že navadno pri tacihi učenih prepirih, razdvojile so se učene glave. Nekateri so pritrkavali Kiklju, drugi Koklju, a ker nobena stranka ni htela odjenjati, temveč je vse v dilj trdoglavo branila mnenje svoje, vnel se je hud boj s peresi, curkoma je teklo črnilo in popisale so se v tem bóji cele skládalnice popirja, da je kuma moja dve leti vánj zavijala sol in poper.

Ta vzdraha »sacerdotum naturae« je v srce bolela zložnega in miroljubnega Schnakschnepperleina. Da bi tej učeni pravdi storil kraj ter da bi se ljubi mir zopet povrnil med srdite prirodoslovce, nalovil je Schnakschnepperlein cele rodove tega kebrčka, manjše in večje, stare in mlade, zajetne in mršave, moške in ženske; lovil jih je po travnikih in poljih, po logovih in gozdovih. — In zdaj jih pregleduje

»od prihoda zlate zóre,
dokler solnca luč ne ugasne«.

Ali svojega dela vender ne more biti prav vesel. Resnica, čista resnica se mu neče odkriti, kajti jedenajsti člen je pri nekaterih črn, pri družih rjav in pri nekoliko njih celó rmenkast. Zatorej mu mrak objame čelo, okó mu mrè in srce ga boli, kadar pomisli, da še ne bode konca nesrečni pravdi in grdemu razporu.

Gospodova žalost je genila celó slugo Boštijana, ki je bil po ves dan na lovu in je gospodu prinašal vedno nove hekatombe nesrečnih mučenikov na žrtvenik nezasitne znanosti. Rad bi bil tešil svojega gospoda, a ni védel kakó. Necega dné si vender stori srce in reče:

»Gospod, ne žalujte toliko!«

»Tega ti ne umeješ, ljubi moj Boštijan!«

»Ali smem govoriti, kakor mislim?«

»Govôri!«

»Dobro! No samo tedaj, če zarad tega ne bode nobene zamere.«

»Saj sem ti že velel, govôri!«

»Vidite, jaz v neumni svoji pameti bi rekel: dajmo mir živalcam in njih tipalnicam, kakeršne jim je Bog dal. Saj to nam mora pač vse jedno biti, ali je najjisti člen na tipalnici tega kebrčka bel kakor sneg ali črn kakor ogelj. Saj je ta živalca takó majhna, da je jaz niti ne vidim prav, ako ne natakнем starih Vaših náčnikov.«

»Vse jedno?! Tebi morebiti, ali nam ne! O Boštijan, ti si še vedno stari Boštijan! Prav nič ti ni poznati, da si že toliko let v službi moji. Tebi ni drugega v čisli, nego žreti in piti...«

»In spati!«

»Dà, dà! spati tudi. A v čem si potem boljši od živine?«

Boštijan je imel odgovor na to vprašanje že na jeziku, ali premislil se je in ga pogoltnil.

»Pa napósled ti tudi ne zamerjam. Ti si ves utopljen v golo slastno uživanje. Tvoje motno duševno okó ne pregleda kvara, ki ga trpi po našem neznanji znanost in po tej blaginja vsega človeštva. Ti mene ne umeješ in me nikoli ne bodeš umel. Ti ne vidiš čistelega ognja, ki v meni gori na prid človeštvu.«

Boštijan gospoda nekamo žalostivo od strani pogleda in izide iz sobe. Ko je vrata trdno za seboj zaprl, dà mislim svojim dušek v krepkem: »Bog dàj bebcem pamet!«

II.

Nov govno-brbec in neprilike pri njegovem krstu.

Schnakschnepperlein me je pri vsaki priliki vabil, da bi prišel k njemu na dom ogledat si njegove znamenitosti in redkosti. Necega deževnega dné sem se napósled res napotil k njemu v pohode. Boštijan mi pokaže gospodovo sobo, katero je pa on sam imenoval kabinet, in godilo mu je, ako so jo tudi drugi takó imenovali. Potrkam na vrata. Nobenega glasú. Potrkam drugič, tretjič, in ker se mi nikdo ne odzove, pritisnem kljuko in stopim v svetišče.

Schnakschnepperlein se je bil takó zadolbel v misli, da me ni opazil. Na mizi pri oknu je imel nastavljen mikroskop, on sam je ves razblažen korakal po sobi od stene do stene ter si radostno mël roké. Jaz pohrknem pri vratih, pa ker me le ne vidi, stopim naprej.

»Dober dan, gospod Schnakschnepperlein!«

»Bog ga dàj! O Vi ste prišli? Posebno drago mi je, baš ste mi dobro došli. Vidite, quandoque bonus dormitat Linneus! Prosim Vas, pogledjte si tega govno-brbčeka, in potem pa tega tukaj zraven. Linné teh dveh ni razložil. Njemu sta oba *Aphodius fimetarius*. Pa kaj Linné! Njemu tega ni toliko v greh šteti. Ali celó prijatelj moj Berghaaggenbutterreuther ne loči ju v svojem imenitnem delu »o govno-brbcih«, katero v treh zvezkih leži tu pred nama. — Slava! slava! Predno se mesec zopet pomladi, naznanim vsemu svetu, da na zemlji živi jeden govno-brbec več. O kaka sreča! V znanosti na vse veke ostane pribito moje ime, pa četudi od jeze popokajo vsi moji zavidniki.«

»A v čem se razločujeta?«

Učenjaka mine radost in stroga ozbilnost razlije se mu po obrazu. Prime me za roko, odvede me k mikroskopu ter mi velí ponosno, kakor človek, ki se čuti:

»Privzdignitè temu kebrčku zadnjo nožico in povejte mi, kaj vidite?«

Storim, kakor mi je bilo rečeno, gledam in gledam, ali ugledati ne morem ničesar, kar bi bilo besede vredno.

»»No govorite, kaj vidite?«« priganja Schnakschnepperlein.

»Zdi se mi, da ne vidim ničesa.«

»»Ni-i-i-č?! O to ni mogoče! Kakó da ne bi videli! Le dobro pogledjte, nekaj morate videti. Prav v kotiček pogledjte, prav na tanko. Ali ne vidite dveh kocinic?««

»Hm! Če dolgo gledam, dozdeva se mi skoro, da vidim rmeno dlačico. Hoj, tu je še jedna, in — če me ne vara okó, ondu še jedna.«

»»Kaj ne dà?! Kakor sem rekel. No to me veseli! A zdaj še nekaj. Ogledajte si dobro tudi zádnjico in potem jo vzparedite z zádnjico ónega tam.««

Bil sem zopet v škripci.

»Ne zamerite, gospod! V taci h stvaréh meni ne gre sodba.«

»»Ne razdirajte praznih beséd! Uveril sem se malo preje, da imate nenavadno dobro okó. Ali se Vam ne vidi, da ima ta nekaj debelejšo zádnjico?««

Nekaj časa sem si ogledaval ta dva govno brbca od zadnje strani, potem sem se vzel do modre presodbe:

»Ako vestno primerjam zádnjici teh dveh govnačev, rekel bi, da je zádnjica tega Vašega malce bolj napeta in da se proti koncu nekamo hitreje zožuje.«

»»Izvrstno! Ne morem Vam dopovedati, kakó me veseli, da tudi Vi to vidite. Zdaj sem uverjen, da je res takó. Hvala Vam!...««

»Kakó se bo imenoval novi govno brbček?«

»»Imena še nima, treba ga je stoprav krstiti. O tem še nisem razmišljal. Vsekako mora biti ime táko, da bode ž njim izraženo glavno svojstvo, po katerem se razlikuje od bližnjih sorodnikov.««

Schnakschnepperlein prinese latinski slovník in išče nekaj po njem.

»Pod zadnjo nogo kosmat... sub pede barbatus, pa kaj se pravi zadnji? Pomozite mi!«

Ne vém, kakó je to bilo, ali izvestno je, da mi v tem trenutku ni prišlo nič pametnega na misel, v slovníku svéta iskati mi pa ni dala čast. V tem hipci se

mi zablisne, da sem v Caesarji ‚agmen novissimum‘ vedno prevajal v ‚zadnji oddelek‘.

Schnakschnepperlein se je na toliko povzdajal v mojo latinščino, da je brez vsega pomisleka skoval ime: ‚subpedenovissimobarbatus‘.

»Aphodius subpedenovissimobarbatus tedaj.«

»»Ali ni: ‚barbatus‘ preveč rečeno?««

»Zopet ste pravo pogodili! Res je preveč. Ali kako bi se reklo bolje?«

»»Morebiti: pilosus.««

»Aphodius subpedenovissimopilosus. Bene!«

Mož umeri zopet korake po sobi in hodi nekaj časa od stene do stene. O necem je razmišljal, kar mu ni bilo po volji, ker obraz je namrgodil in obrvi so mu sršele. Polagoma prišeta zopet do mene.

»Novi Aphodius je dobil ime. Dobro ime, lepo ime. Ali vender ni, da bi se ž njim ponašal. Samo latinsko je in to je — prenavadno, prevsakdanje. O grško, grško, to je dandanes imenitno, to vse drugače zveni po ušesih. Vso drugo veljavo bi dobil moj Aphodiušček in ž njim tudi jaz, ako bi ga s polnoglasnim grškim imenom poslal v svet... Gospod, Vi ste me danes prvič počastili s svojim pohodom. V zahvalo prepuščam Vam to čast, krstite ga Vi.«

Ta čast mi je presédala. Ako že z latinščino ni šlo vse gladko, kakó pojde z grščino? Sédem k grškemu slovníku in poiščem potrebnih beséd in napósled zvarim jezikoslovni nêstvor: ‚hypeshatopodoligokometes‘. Napišem ga na listek ter ga pokažem Schnakschnepperleinu. Ta ga ni še prav dobro prečital, ko že od veselja poskakuje uveravajoč me, da je ime izvrstno, da ga neznansko prijetno po ušesih šegáče in da misli, da mora vsak, četudi grškega jezika ne umeje, takoj pogoditi, kaj to ime znači.

»Ta govnobrbček je tedaj Vaše kumče. Zapômnite si dobro ta dan.«

»»Kakó bi ga mogel pozabiti?««

»Ako Vam ni znerók, pohodite me skoro zopet, morebiti že danes popóludne, ako Vam je ljubo. Mnogo zanimivega bi Vam še rad pokazal.«

»»Rad pridem, ako Vas ne nadlegujem.««

»Ne govorite o tem, prosim Vas. Vedno ste dobro došli. Še jedenkrat: lepa hvala!«

»»Z Bogom!««

III.

Pripoveduje se o majhni prevari, ki pa nobenemu ni škodila.

Ob dvéh sem bil že zopet pri Schnakschnepperleinu. Vstopivšemu pride mi učenjak prijazno naproti, pozdravi me in posadi poleg sebe na kanapé.

»Ker ste mi pri krstu Aphodiusa mojega kumovali, nakanil sem Vam v zahvalo podariti jednega. Sicer jih nimam več nego pet, no jutri pojdem zopet na lov, o katerem se nádejem, da mi jih dá nekoliko v róke. Pa menda Vam še nisem povedal, kje živi ta živalca. Dve leti sem hodil za njo in se dosti trudil, predno sem jej prišel na sled. Zdaj sem, kar se tiče nje, povsem na čistem. Vidite, Aphodiušček moj živi samo v kozjih bobkih, a ker tukaj nikjer ljudje nimajo kozlov, hoditi mi je ves dan do Jarčega Brda, takó se namreč kliče majhno selce ob hrvaški meji. Čudno je pa to, da mu ne prija vsak bobek, in stalo me je mnogo dela in truda, predno sem ustanovil, kakó se ima ta stvar. Moj govnobrbček biva samo v bobkih, ki padajo od mladih, blizu leta starih kozličev, v bobkih starih kozlov in kóz sem jih iskal zastonj. Tej resnici sem prišel stoprav pred jednim tednom na sled. Zakaj pa mu bobki starejših kozlov niso po volji, ni mi še jasno.«

»»To Vam ne more mótiiti veselja. Koliko ugánek nam zastavlja priroda, katerih ne moremo rešiti!««

»Prav govorite! Morebiti se s časom pojasni tudi to. A tukaj, vidite, spisal sem mu že točno dijagnozo in potem obširen opis, tudi sem ga štiriindvajsetkrat večjega narisal, in zdaj pošljem to vse akademiji na Dunaj, da bode kar najhitreje natisneno ter da pojde po širokem svetu oznanjat slavo mojo. O ráдост, kakeršne

si bogatin z zlatom kupiti ne more! No, da ne zabim dara, katerega sem Vam obljubil. Evo ga!»

Rekši stopi k mizi, vzame majhno sklénico v roko, oslini droben čopič in izvleče jednega izmed imenitne pelórice.

»Prosim Vas, zaprite okno, da ga ne odnese sapa. Ako bi ga več ne našel — grozna misel!»

Ko zaprem okno, poišče poglico, prebôde ž njo majhen trikoten popirček, namaže ga na jednom oglu z lepilom, potem se govnačka na rahlo dotakne s čopičem, prenese ga na popirček, namesti ga kakor treba, zaviše mu brke ter mu nategne nožice.

»Takó! zdaj je spravljen. Ali pazíte, da ga ne izgubite, ali da mu kake tipalnice ali noge ne odlomite.«

»Ne bojte se. Pazil bom nanj, kakor na zenico v očesi.«

»To bi tedaj bilo pri kraji. No mnogo in mnogo znamenitega bi Vam še imel pokazati. Poglejte, prav tu pred seboj imam mušico, katero sem lanske pomládi potegnil iz sosedove gnojnice. Na prvi pogled mi je bilo jasno, da je nekaj osobitnega, da je nova species. — No, ker se jaz z mušicami nisem na drobno pečal, poslal sem jo v Kecskemet prijatelju Körösnemethfögötu, kateri je vse svoje življenje posvetil mušicam. Njega bistro okó je na prvi hip spoznalo, da se moja mušica od navadne loči po barvi, kajti navadna je črna, a moja rjava. Meni na čast jo je potem imenoval ‚Ceratopogon Schnakschnepperleini‘.«

»Pa, kakor vsak človek, imam tudi jaz nekaj neprijateljev. Glavni neprijatelj mi je Štrucelius. Že dolgo sem mu trn v pëti. Pri vsaki priliki se zaganja váme. Ne vém pa, zakaj? Saj nobenemu človeku ne storim ničesa žalega, meni ni drugo na umu, nego blaginja človeškega roda. A pri vsem tem nasprotuje mi ta Štrucelius povsod, kjer more in ne more; povsod me ponižuje in mi pobija zasluge. In zdaj ga tudi ta Ceratopogon Schnakschnepperleini strahovito kolje v oči. Učeni svet bi rad preveril, da je meni na čast imenovani Ceratopogon prav navaden, rjav da je samo zarad tega, ker je v gnojnici ležal. To ničevó trditev podslanja s tem, da se pozneje ni našla nobena več. Na-

pósled pa še čeljustá brez konca in kraja in pogreva staro neslanost, da je nedostojno živali imenovati po možéh.«

»Uverjen sem, da sami razumejete, kakó prazna, kakó puhla je vsa njegova čečkarija. Jaz nisem kriv, da je živalca takó redka in da sem bil dozdej samo jaz takó srečen. Kar pa govori o krstitvah po zaslužnih možéh, to izvira zgolj iz zavisti. Znamo se! Možičku se kadí pod nos, ker ni bil še toliko srečen, da bi bil obrél kaj novega in da v vseh katalogih ne najdete nobenega . . . Štrucelii.«

»No v kratkem dobí šilo za ognjilo. Že se mu kuha kaša. Körösnemethfögöt ga bode neusmiljeno razčesal v prvi številki . . . O, za Boga! Kaj delate? Na tla ste zbili novega Aphodiusa, katerega sem Vam podaril.«

»Dà, gospod, pogodili ste. Novopečeni govnobrbec je šel rakom zvižgat, z robcem sem ga zbil na tla.«

»Ne govorite takó lehkomiselnó, drugače bi moral misliti, da ne poznate prave cene te živalce.«

Schnakschnepperlein je bil užaljen. Da bi se mu do konca ne zameril, spustil sem se kakor očiten grešnik na kolena in začel iskati dragocenega govnača. On pa tudi takó. Najmenj pol ure sva drsala po kolenih in vzdihovala, ali o Aphodiusu ni bilo ni glasú ni tirú. Našla se je sicer poglica, ali popirček na njej je bil prazen.

»Ali ne bi bilo dobro, da bi šel k Boštjanu po metlo?«

»Kaj? Metla! Z metlo bi Vi šli na táko nežno stvorjenje? Ta beseda Vam je pač kar takó utekla z jezika, ne da bi jo bili prej premislili.«

Mene so kolena bolela in tudi hrbet mi je odrvenil. Plazeč sem prišel zopet blizu mize. Tù je ležalo vse polno ónih navadnih govnobrbcev. Izkušnja je bila velika, prilika ugodna. Zajedno bi tudi Schnakschnepperleina lahko malce potipal za znanstveno žilico. Izmaknem tedaj jednega z mize in potem veselo vzkliknem: »Imam ga, imam ga!«

Schnakschnepperlein skoči na noge in pogleda govnača v roki moji.

»Bogme, je! Pravi je! A zdaj ga spravite bolje. Evo Vam sklénčice!«

Shranim ga in ker se je že mračilo, pozdravim Schnakschnepperleina in odidem.

IV.

Grozna nesreča na železni cesti.

Pokôpal misli visokoletéče,
Želj neizpolnjenih sem bolečine.

Pretekla sta potem dva meseca, kar nisem videl vrlega Schnakschnepperleina. Necega popóludne pa pride k meni Boštijan in me milo poprosi, da bi pogledal k »gospodu«, ki se je v nekoliko dnéh takó izpremenil, da ga ni poznati. Nič ne jé, nič ne pije, niti ne spi. Takoj se napravim in grem ž njim. Korakal sem naravnost v njegov kabinet. Baš sem hotel potrkat — kar se zdrznem in roka mi zastane.

Pri oddrznenih durih ugledam Schnakschnepperleina, sedečega na stolu. Pa to ni več moj Schnakschnepperlein, to je samo njega senca. Lica so mu upadla in zbledela, osiveli lasje mu razmršeni visé po zgubanem čelu, vdrté in ostekléle oči strmé v pòd, in njegova brada, ki je bila vedno gladka, osula se je z rjavimi in sivimi ščetinami. V levi roki drži nekaj v majhnem okvirji, desna mu pa onemogla visi o boku. Tu pred menoj sedi, kakor kip od kamena.

»Ne vidi nič, ne sliši nič,
Kot bil bi mrtva stvar.«

O Schnakschnepperlein! Kakšna nesreča vender te je zadela? Ako bi bil uprežen v zakonski jarem, rekel bi, da se ti je vérna družica izpregla ter te pustila samega, ali znal sem, da si bil še vedno samec.

No zdaj se je mož vender nekoliko zgenil. Mrtev tedaj še ni. Pogleda na podobico v levici in iz prsij mu se utrga globok vzdih, ki votlo odjekne od stén. Tudi mrmrá nekaj, a mogel sem razbrati samo besedi: Adelôps — Judendorf. Ne umejem niti te, niti óne. Stopim v kabinet, približam se mu in mu položim roko na rame.

Mož se zlékne, odpre oči in me pogleda debelo, kakor bi se bil vzdramil, vzdigne glavo in me milo pogleda.

»Dragi gospod, zakaj ste takó žalostni? Kaj se Vam je pripetilo, kaj Vas je takó izpremenilo, da Vas ni poznati?«

Schnakschnepperlein raztegne usta ter se gorjupo posmehne.

»O vérujem, da sem se izpremenil. Menda bi se vsakdo na mojem mestu. Povedal bi Vam vso nesrečo, ki me je zadela kakor strela z jasnega néba. A čemu bi si s povestjo ponavljal vse groze, vse muke, ki jih je pretrpela duša moja? Čemu bi si znova trgal rane, katere mi je vsekala ta izguba? O Adelops! O Judendorf, o Judendorf!!«

»Prosim Vas, povejte mi vse! Morebiti se Vam s tem zljajša srce. Kakor prijatelju svojemu odvalíte mi pol svojega jada.«

Nekaj časa me milo pogleduje, potem vstane, prime me povzdano za roko, posadi me na kanapé in séde poleg mene. Nekaj časa še pomišlja, napósled začne s slabim glasom:

»Znano Vam je, da se je deželica naša zadnja leta razslula po vsem svetu zarad osobitnih, jako zanimivih živálec, ki živé po podzemeljskih naših jamah. Nobena druga dežela ne more se ponašati s tacimi. Prav jutri bode tri tedne, kar sem v Krški jami našel povsem novega hrostka, kateremu mi pravimo Adelops. Ta moj Adelops je bil izvestno nova species, kajti se po pipalih na prvi pogled prav lahko razlikuje od vseh svojih sorodnikov. Mislite si moje veselje. Zavriskal sem, kar mi je grlo dalo, ko sem ga srečno spravil v sklénčico ter ga v njej ogledoval, kakó se je kobacal po gladkem steklu. Boštijan je že mislil, da sem iz uma. Prišedši domóv ga takoj narišem, opišem in odpošljem prijatelju Gimpelspatzu na Dunaj. Neizrečeno težko sem se ločil od jedinčeta svojega, zdelo se mi je, kakor bi me ostavila duša in srce. Ali moralo je biti. Na tega Adelopsa sem zidal zlate gradove...«

»Vi ste pameten, z Vami je lahko govoriti. Četudi meni ni toliko do časti in hvale, kolikor do splošne blaginje in do napredka v znanosti, vender ne morem mirne duše gledati, kakó nasprotniki moji dobivajo za vsako majhno stvarco križce, svetinje in diplome, mene pa

zavistni samopašniki vedno odrivajo. Dà, dolgo ste me odrivali, ali ta Adelops moj vam pokvari vse zlobne vaše nakane! Mislil sem sam v sebi: „Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta“, ki me popelješ naravnost v cesarsko akademijo. Moj prijatelj Gimpelspatz mi je obljubil, da znamenitega podzemskega sina »in persona« predstavi občemu učenjaškemu zboru. Toliko je bilo izvestno, da se mi vsaj diplom cesarske akademije dopisujočega člana ne izmakne, pa ko bi se bil Štrucelius tudi na glavo postavil. — No človek obrača, Bog obrne.«

»Drugi dan po obedu prebiram časopise in med drugim se namerim na brzojavno vest, da je prejšnjo noč pri postaji Judendorf blizu Nemškega Gradca ljubljanski vlak trknil ob dunajski, ter da se je polno vóz razdrobilo in mnogo ljudij poškodovalo.«

»Ko to preberem, začne mi vstajati strašna misel. Da se ni morebiti tudi jedini moj Adelops, zenica mojega očesa, vozil s tem nesrečnim vlakom. Dvakrat, trikrat berem kratko poročilo, primerjam dan, in vse bolj in bolj se mi je dozdevalo verjetno, da me je udarila neizmerno velika nesreča. V glavi mi začne vreti, nimam več mirú. Časopis vržem od sebe in derem na pošto.«

»Kdaj ste oddali to pošiljatev?« vprašam uradnika pokazavši mu predajnico.

»Včeraj!« odseče mi uradnik ravnodušno, ne pomislivši, da mi je s to besedo podrl zadnje upanje.

»Oh, včeraj! zakaj baš včeraj!« izvije se mi bridek stok iz potrlih prsij.

»Kdo vraga bi mogel védeti, kaj se utegne zgoditi. No Vaš keber, mislim, to bi bila še najmanjša nezgoda. Pomislite, koliko ljudij je težko ranjenih in nekaj tudi mrtvih. Tistih pet goldinarjev že dobite, ako se pokaže, da je šel keber po zlu. Ne bojte se! Sicer pa je smešno, tacega mrčesa ceniti pet goldinarjev.«

»Moj Adelops — mrčes! Meni se zmračí pred očmi. Ničesar ne odgovorim neotesancu, temveč hitim v telegrafski urad in telegrafujem v Nemški Gradec železničnemu nadzorniku, nekdanjemu svojemu sošolcu. Prosim ga, naj pošlje na mah komisijo, ali kar bi bilo še bolje, sam naj gré v Judendorf ter naj razgleda, kaj je z mojim

Adelopsom. Najrajši bi bil sam zdrčal po telegrafski žici na nesrečno mesto, ako bi mogoče bilo.«

»Čakam odgovora, čakam in čakam, ali ne učakam ga. V stráhu in trepetu prebijem štiriindvajset ur, bile so mi pol večnosti. Druzega si nisem mogel misliti, nego da brzojavna moja vest nadzornika ni našla domá. Kaj mi je početi?«

»Proti večeru se napravim in tavam na kolodvor. Bilo mi je, kakor bi sanjal. Stoprav ko se nekaj časa vozim po železnici, zavém se popolnoma, in vsa moja nesreča mi stopi živo pred oči. O Adelops! Ali si še cel, ali pa razdrobljen ležiš v Judendorfskem práhu? Moja duša sluti najhuje. Potem bi bilo záme bolje, da te, ljubljeni moj Adelóps, nikoli videl nisem, ali pa, da bi tudi jaz poleg tebe ležal razbit.«

»Take strašne misli goječ se vozim ob Savi in Savinji. Zdelo se mi je, da vlak leze po pólzje. Ljudje so vstopali in zopet izstopali, govorili in šálili se, jaz jih nisem poslušal. Pazil sem vedno, kdaj mi udari na ušesa beseda: „Judendorf“. Želel sem si jo in se je zopet bal. Napósled zakriči konduktêr: „Judendorf, eine Minute!“ V meni se strese ves drób, kakor bi trenil, planem iz voza in že od daleč ugledam velik kup ruševin, kar jih niso že odstranili. Tu je ležalo vse križem, kolesa, železje, vozovi strti kakor orehove lupine. In pod tem kupom nekje ležal je gotovo tudi moj Adelops. O Judendorf, kraj nesrečnega imena, v tebi se je utrnila zvezda moja, v tebi so pokopane vse misli moje visokoletéče.«

»Htel sem précej na delo. Ali niso me pustili blizu. Stoprav potem, ko sem inženirju, ki je nadzoroval delo, na drobno razložil, kdo sem, odkod sem in česa tukaj iščem, dovolil mi je po nekih nepotrebnih in razáljivih opazkah, da sem smel með delavce.«

»Zdaj sem s pripovedovanjem svojim na kraji. Nečem Vam na dolgo in široko opisovati, koliko sem trpel, kakó težko sem privzdigoval razlomljeno železje in lesovje, in koliko žaltavih sem moral požirati od surovih delavcev. Iskal sem ves predpóludan, ali o biseru mojem nikjer ni duha niti sluha. Póludne odzvoní — Adelopsa še vedno ni! Mrak nastopa in moči mi že pojemajo. Privzdignem še široko desko — in pod njo je ležala

moja skrábica — poznal sem jo na prvi pogled — v njej pa moj Adelps, oh, pa kakšen! Ves potolčen, ves razdrobljen, samo desna zadnja nožica je bila še cela. Oprezno jo poberem — tu jo vidite v okvirji — in zdaj k njej sédam ter jo gledam, in gledal jo bodem takó dolgo, dokler mi ne ugasne že slabo brleča luč življenja.«

»Gospod! ne tujajte preveč, saj je mogoče, da ulovite še katerega, menda ta ni bil jedini.«

»O nikdar, nikdar več nobenega ne bodem videl. Iskal sem že potem, in tudi Boštijan je iskal tri dni. A ni ga nobenega več. Ta je bil ali jedini ali zadnji svojega rodú, jaz ga nisem bil vreden, zatorej mi je izginil — in ž njim tudi moj diplom.«

»Nikar še ne obupavajte! Jaz bi rekel, da najdemo še katerega. Ali nismo trije junaki, Vi, jaz in Boštijan? Na noge tedaj, napravimo se, tudi jaz pojdem z Vami in Vam pomorem iskati. To bi bilo vender čudno, ko bi se nam trém izmaknil. Fortes fortuna adjuvat.«

Schnakschnepperleinu so te besede očividno uga-jale. Obraz se mu nekoliko razvedri in okó mu se zopet zasveti.

»Tedaj tudi Vi greste? O hvala Vam! Vi ste srečen človek. Izgubljenega govno-brbca, o katerem sva oba mi-slila, da ga ne bodeva več videla, našli ste Vi zopet. Mogoče, da bodete jutri tudi takó srečni. Neki notranji glas mi pravi, da ste rešitelj moj. Jutri tedaj se vidimo, ob sedmih krenemo na pot.«

»Bodite brez skrbi, še pred sedmo bodem pri Vas. Zdaj pa zdravi!«

Schnakschnepperlein me je spremil do vrát in ko mi je tu še jedenkrat priporočil, da bi prišel za časa, vrnil se je nekamo boljše volje v svoj kabinet.

V.

Učenjaška ekspedicija v pod-zemeljsko jamo.

Drugo jutro vstanem za rana in ob polu sedmih sem bil že pri Schnakschnepperleinu. Gospod in sluga sta bila že opravljena. Gospod je pregledaval razno lovsko pripravo,

ki je bila na dolgi mizi razpostavljena, Boštijan se je pa pri mérici žganja krepčal za dolgi pot, poleg sebe je imel mastno kračo, nekaj klobas in kup dobro zapečenih régelj.

Ko me Schnakschnepperlein opazi, podá mi prijazno roko ter me méri od nog do glave.

»Kaj, v tej suknji hočete iti v jamo? Zna se vam takoj, da niste še mnogo hodili po jamah. V tej suknji ne smete iti, škoda bi je bilo. A časa ni, da bi se hodili domóv preoblačit. — — Boštijan! stopi na kaščo in prinesi mojo staro suknjo.«

Mene je kar streslo, ko sem čul o stari suknji. Branil sem se na vse kripnje. No nič ni pomaglo. Boštijan je bil nejevoljen, da ga pri jedi motimo, a šel je vender in skoro pritresel staro suknjo. Schnakschnepperlein mi hitro potegne mojo suknjo s pleč in mi obleče svojo.

O tej suknji je bilo nemogoče povedati, kakove barve je bila kdaj; skrbi in stara leta so jej ogolila dlako in jej že nekolikokrat izpremenila barvo. Schnakschnepperleinov ded jo je dobil po svojem strijci, in kdo vé, če ni imel prav Boštijan, ki je trdil, da je Metuzalem zánjo sukno tkál.

Schnakschnepperlein z rokami ploska in me pogleduje zdaj od spredaj, zdaj od zadaj, Boštijan pa, ki je imel ravno kos klobase v ustih, bil bi se kmalu od smeha zadavil.

»Tri sto zelenih rogačev! kot nalašč, malo predolga, pa to nič ne dé, rokave tudi lahko zavihate, bo že!«

»»Gospod, jaz se ne morem geniti, pustite mi mojo suknjo««, prosim Schnakschnepperleina.

»Pa bi je bilo vender škoda!«

»»Gotovo ne bolj, kot Vaše, in saj jo v jami lahko narobe oblečem.««

»Verjemite mi, da Vam moja suknja prav dobro pristoja, ali če le nečete, siliti Vas ne morem. Zdaj je pa čas, da odrinemo.«

Boštijan, ki je v tem kračo, klobase in réglje potlačil v veliko torbo in čútarico žganjča vtaknil v malho, stopi zdaj pred Schnakschnepperleina in ta mu, kot to-vornemu živinčetu začne nakladati torbe, vrečice, škatlje, lesene in kositarne, steklenice, mreže in še veliko drugega orodja, katerega zdaj še imenovati ne vém. Ubogi Boštijan je že komaj dihal.

Schnakschnepperlein gré zdaj še v svoj kabinet, pa kmalu se vrne z dolgim firnažastim dežnikom pod pázduho.

S Schnakschnepperleinom greva naprej, za nama pa krevsá Boštijan pod težo svojega bremena, in gotovo bi bil obležal na poti, ko bi se ne bil časih pokrepčal s kakšno klobaso ali régljo in s požirkom žganjča ne poživil medlih močij života svojega.

Vrabci so že na streljáj daleč bežali pred nami na bližnja drevesa in nas unísono pozdravljali z glasnim 'živživživ'. Pa kdo bi strahopetim vrabičem zameril ta strah pred Schnakschnepperleinovo podobo, saj je skoraj mene groza bilo hoditi vstríc njega. Ko bi ne védel, da so strašila za vrabce na polji toliko stara, kot poljedelstvo, mislil bi lahko, da je bil Schnakschnepperlein vzgled za vsa strašila. Le mislite si dolzega in tenkega moža v ozkih petelinčkovih hlačicah, ki so sicer sezale le do kolen, a do petá dolga siva suknja je to ozko napako ljubeznivo skrivala. Na glavi ima bel slamnik s širokimi krajniki, na nosu zelene naóčnike in pod pázduho dolgi firnažasti dežnik. Mislite si vse to in Schnakschnepperlein z dušo in telesom, s krvjó in z mesom stoji pred vami.

Brez ovir pridemo iz mesta, le časih bi se bil kak pes rad prepričal, če je káj trdna Schnakschnepperleinova suknja, a Schnakschnepperlein, taci napadov že navajen, védel ga je vselej potolažiti s koščekom kruha, katerega je v ta namen vedno nosil pri sebi.

Ko pridemo do vojašnice, reče Schnakschnepperlein: »Počakajte tukaj jeden hipec, imam nekaj opraviti.«

To rekši gré proti gnojišču, ki se razprostira za vojašnico; prebrskuje z rokama, pobira stare cunjé in škrpete in jih zvesto spravlja v škatljo. Boštijan je pa v tem svoj deficit na régljah poravnal pri šepasti Lizi, ki staremu svojemu znancu dá jeden požirek »grénkega« še po vrhu. Boštijan je bil vojak pri domačem polku, štirinajst let in osem tednov je služil zvesto cesarja. Časti ni bil lakomen, že dvakrat so ga hoteli za »frajtarja« postaviti, pa Boštijan se je branil z vsemi štirimi. »Gospod stotnik«, odgovoril je vselej, »pustite me prostaka, saj komaj sam sebe opravljam, kakó bom še na druge pazil!« In stotnik ga je uslišal dvakrat, ali tretjkrat so ga po vsi sili hoteli za frajtarja imeti, zdaj ni

pomagala nobena prošnja. To je bilo Boštijan preveč, odpovedal se je vojaškemu stánu in vzel od njega slovó. Sicer je bil pa vojak od nog do glave, in ko so njegovi tovariši veseli prepevali »Soldaško«, renčal je on tudi vselej z zamolklím svojim glasom bolj po tihem ž njimi; le pri vrsticah:

»Soldat žíví vesel v en dan,
Saj cesar dá pol hleba in kar je treba,«

zmajeval je z glavo, ker Boštijan ni mogel nikoli razumeti, kako more odrastel mož s pol hlebom biti zadovoljen. Zatorej se je tudi Boštijan že drugi teden, ko je stopil v ta stan, pritožil pri stotniku zoper pol hleba — in pritožba je pomagala. Boštijan je odslej dobival po cel hleb na dan, in nikoli se mu ni staral. Njegovi tovariši so ga imeli celó na sumnji, da je on z njih hlebi v bližnji in ljubeznivi dotiki, česar pa jaz o poštenem Boštijanú ne morem verjeti.

Zdaj pride Schnakschnepperlein z gnojišča in jaz ga povprašam, kaj je imel ondu opraviti. Schnakschnepperlein odpre škatljo, katera je bila polna smrdljivih cunj in druge gnusobe, in mi reče: »Že več nego dvajset let nabiram gradivo za veliko delo, katero mislim izdati pod naslovom: ‚Obširni popis živalec, ki se zarejajo v umazanih cunjah, smrdljivih škrpetih in starih kožuhih; njih šege in navade.‘«

»Tacega dela še nima noben národ, in s tem delom si mislim največje zasluge pridobiti za človeštvo, sevéda jih bo menda šele poznejši rod prav spoznal in cenil. Nabral sem teh živalec celo armado in to vojašniško gnojišče je dalo največji kontingent. Zatorej hočem v svojem delu raztrositi njegovo slavo po vsem svetu in v duhu že vidim prirodo pisce vseh národov, kako romajo od vseh vetrov k temu gnojišču. O gnojišče v vojašnici! jaz ti zakrožim visoko pesem, jaz hočem biti tvoj Homér, poleg imena mojega bo slovelo tudi tvoje ime na veke.«

Razni zanimivi pogovori so nam krajšali dolgi pot. Schnakschnepperlein je pa vedno fantaziral o Adelopsu in o slavi svoji, le časih, ko je kako mušico videl frkati po zraku, obmolknil je, vzel Boštijanú mrežo in kot blisk jo vdere za njo. Ker je bil dolgonog, bila sta z mušico

kmalu skupaj, le malokatera mu je ušla. Po kebrih danes ni veliko gledal, ker mu je bil vedno le ljubljencek Adelops pred očmi; tudi bi nas bilo iskanje preveč mudilo, zatoorej smo šli hitro dalje; le ko smo prišli do kacega présnega krávjaka, Schnakschnepperlein ni mogel premagati izkušnjave, da bi ga ne bil vsaj hitro in bolj povrhu prebrskal. Da bi bil tebi nič, meni nič šel mimo njega, tega mu ni pripustila rahla njegova vest. Boštijan je pa vedno k régljam hodil v vás in večkrat je prešteval ljubice svoje. Marsikatero je že zmanjkalo!

Zdaj pridemo do vasi, blizu katere je jama. »Počakajte nekoliko tukaj«, reče Schnakschnepperlein, »stopim do Česnjevarja, da bo védel, da smo tukaj in da nam pripravi kaj jedila, ko pridemo iz jame.«

Boštijan se pri teh besedah ironično nasmehlja in še jedenkrat prešteje svoje réglje in klobase. Moj želodec se je tudi že oglašal, in jaz bi mu bil najrajši précej postregel, pa sem si mislil: saj v jami ne ostanemo dolgo in Schnakschnepperlein, ki vztrpi tudi brez vse jedi, ta te ne sme osramotiti; ti bo pa pozneje bolje šlo v slast.

Ravno sem hotel vprašati Boštijana, zakaj se je pri Schnakschnepperleinovih besedah smehljal, pa že nisem utegnil, ker gospod je prišel že nazaj, in urno odrinemo k jami, ki je bila le za streljáj od vasi.

»No, hvala bodi Bogú, zdaj smo tu!« vzdihne Schnakschnepperlein, »Bog nam dáj srečo!«

Jaz gledam in se oziram po pečevji, kje je vhod v jamo, pa ga le ne zapazim. Ko Schnakschnepperlein vidi, česar iščem, podsmehne se mi in reče: »Vi iščete vhoda, ali ste mari slepi? Ali ne vidite te luknje tukaj?« in mi pokaže pred nami ozko luknjo, skoz katero bi se mogla splaziti komaj lisica.

»Kaj? To je vhod? To ni mogoče! Človek tu ne more noter.«

»Da je mogoče«, zavrne mi Schnakschnepperlein, »hočem Vam kmalu pokazati. Le storite, kar bom jaz storil. Vi greste za máno, in za Vami gré Boštijan.«

Boštijan je zdaj tovor svoj odložil in se je kislo držal, pogledujé zdaj ozko luknjo, zdaj svoj trebušček.

Schnakschnepperlein se pa vrže na tla in po vseh štirih se splazi po luknji z nogami naprej, za njim grem

jaz, in oba sva, akoravno težavno, srečno prišla v jamo, ki je bila précej skonca toliko visoka, da sva lahko stala po konci. Ali ubogemu Boštijan u se je huda godila. Revež je bil precěj životen in zdaj v ozki cévi stoka in vzdihuje, kot bi ga bil na ražen nateknil.

»No, Boštijan, le pogumen bodi, le še nekoliko se pomakni naprej, kmalu bo bolje!«

»»Gospod! jaz ne morem ni naprej, ni nazaj,«« vzdihuje Boštijan takó milo, da sem mislil, da se mora trda skala omečiti.

»Kaj, da bi ravno danes ne mogel; saj si bil že jedenkrat tukaj; srčnost velja!«

»»Sveta Uršula in jednajst tavžent devic, pomagajte!«« vzdihne Boštijan, z vso močjo se še jedenkrat uprè in glej, šlo je. Boštijan je živ, le nekoliko zmršen in opraskan, prilezel iz luknje in v roki za sabo potegnil malho z régljami.

»»Hvala Bogú! zdaj sem menda vse húdo prebil, ali kakó bo šlo nazaj?««

»Sevéda ne moreš noter«, krega se Schnakschnep-perlein, »ker imaš toliko nepotrebnih rečij s seboj, čemu ti je ta malha?«

»»O gospod! to je najpotrebnejše med vsemi rečmi. Če bi te malhe ne bilo, bi jaz ne bil mogel takó daleč priti; že na polu pota bi bil obležal.««

»Boštijan! ti se menda nikoli ne poboljšaš. Pa zdaj smo v jami in z marnjami ne bomo tratili časa, čas je drag.«

VI.

Veseli in žalostni dogodki v podzemeljski jami.

Schnakschnep-perlein prižgè zdaj tri sveče; dá nama z Boštijanom vsacemu jedno, jedno si pa sam obdrži.

»Zdaj pa le tiho za máno, sicer bi nenavadni šum živalco prestrašil.«

Vsi vlečemo sapo váse in po prstih tavava z Boštijanom za Schnakschnep-perleinom. Ko gremo nekoliko časa naprej tiho kot duhovi, dá nama Schnakschnep-perlein z roko znamenje, da smo na mestu; in res se

ustavimo pri veliki črni kopici. Ko jo pogledam bliže, vidim, da je kup netopirjevega gnojá; bilo je namreč teh živalij po stropu vse črno.

»Tu ali pa nikjer!« zašepetá Schnakschnepperlein.

Reče in pade pred kupcem na tla in z Boštijanom storiva po njegovem vzgledu; vsi trije pokleknemo v blato in brskamo kake pol ure; nobeden ne črhne besedice. Toda akoravno smo že pol kupca prebrskali, keberčka venderle ni; le hudi duh nam udarja v nosove in okužuje Boštijanu sléharni grizljaj.

»O ti prekleti Adelops!« zarentači Boštijan bolj po tihem.

»»O Boštijan, Boštijan! ne imenuj po nemarnem tega lepega in sladkega imena!«« zavrne ga resno Schnakschnepperlein. »»Zdaj pa ga gotovo ne bo. Če se ti ne ljubi, če si prelén, pa pojdi stráni!««

Boštijan si ni dal tega dvakrat reči, mrmraje vstane in séde na bližnjo skalo, zasadi luč v blato na tla in jezo svojo znosi nad régljami in klobasami. Kakor krvoločni tiger raztrga ovco, tako je zdaj Boštijan trgal réglje, in kmalu se je cmakanje njegovo razlegalo po vsi jami, da so se celó netopirji vznemirili in jeli frkati semtertjã.

Mene so tudi že jela kolena boleti in želodec mi je vedno pravil, da je póludne že davno odzvonilo. Pa nekoliko bi bil morebiti še potrpel, ali Boštijanovo cmakanje ga je bilo zdaj popolnoma zdrazilo, uprl se mi je in zahteval pravice svoje, katerih mu pred Bogom in pred ljudmi nobeden kratiti ne sme. Ali s čim ga hočem potolažiti? Le sam Boštijan bi znal pomagati.

Vzdignem se iz blata in sline se mi cedé, ko grem mimo Boštijana. Ta je menda želje moje ugenil: »Ná-te nekoliko, vém, da ste že potrebni«, reče mi in mi pomoli jedno klobaso in jedno régljo.

Schnakschnepperlein se pa ne gane, zmeraj dalje rije po gnôji, ne vidi nič, ne sliši nič, kot bi bil v tretja nebesa zamaknen. Le časih globoko vzdihne — Adelops in diplom mu rojita po glavi.

S klobaso in régljo si grem iskat mirnega kraja, kjer bi me nihče ne mogel motiti. Grem proti drugemu koncu jame in vidim pred seboj globoko vodo, ónikraj vode pa se je razprostiral drugi del jame. Le po ozkem

skalnatem grebénu, ki je držal kakor brv čez vodo, moglo se je priti v ta oddelek. Spravim se čez grebén in kmalu najdem primeren suh koticék, sédem na kamen in s hvaležnim srcem uživam Boštijanov dar.

Ko mirno jém, prileze mi po nogi drobán keberček. Kaj zlódeja, ko bi bil to Adelops! Pogledam ga natančneje in primaruha! po Schnakschnepperleinovem popisu je mogel ta keberček biti Adelops. Primem ga rahlo in ga denem v steklenico, katero mi je Schnakschnepperlein izročil v ta namen. Ko ga imam notri, pogledam ga še jedenkrat in se popolnoma prepričam, da je to živalca, katere Schnakschnepperlein išče s tolikim trdom.

»Imam ga, imam ga!« vpijem na vse grlo.

Te besede prebudé Schnakschnepperleina iz njegovih sanj. Kakor bi ga bila zadela božja strela, plane kvišku, sveča mu pade iz rok, ves se od veselja trese in z besedami: »Kje je, kje ga imate?« vdere jo po ozkem grébenu proti meni, ali o joj! stopinje mu zmanjka, in štrbonk! zvrne se v vodo.

»Gospod! kaj delate? Ne hodite k vodi, bodete mokri!« svari ga skrbni Boštijan.

»Pomagajte! pomagajte!« dere se Schnakschnepperlein na vse grlo in voda mu zapira sapo.

»Kaj Vam pa je, da vpijete, kakor bi Vas na meh drl? Ali Vam nisem pravil, da ne hodite k vodi? Zdaj pa imate! Čemu je tega treba?« krega se Boštijan, spravi réglje v malho in se vzdigne počasi.

Jaz sem pa hitro priskočil in Schnakschnepperleina, ki je kakor ranjen sòm pretepal vodo in že začel pojemati, srečno zgrabim za škrijc in vlečem na vso moč. V tem je pa tudi Boštijan prišel; zgrabi po sreči gospoda za jedno bédro in z združeno močjo ga potegneva na suho. Schnakschnepperlein je bil moker, kakor miš, nič se ni zavédel; kakor črviv gaber, ki ga je podrl zimski vihar, ležal je na tleh. Z Boštijanom ga začneva drgati in najin trud ni bil zastonj; počasi se zavé, pogleda in s tihim glasom pravi: »Kje ga imate? Pokażite mi ga!«

Podam mu steklenico. Schnakschnepperlein pogleda živalco, mrtvo okó se mu zasveti in s povzdignenim glasom zažene: »Gloria, gloria! Je že, je že, pravi je.«

Ta pogled ga je bil spet osvéstil, ker le strah ga je bil takó omamil, da je kakor na pol mrtev ležal na tleh. Počasi se skloni in náme se opiraje, stopi na noge.

»Kje ste ga dobili, kje? Hitro mi povejte, o Vi srečni človek!«

Povém kje in kakó sem se nameril na keberčka in Schnakschnepperlein je bil takoj pripravljen iti ga iskat. Jaz ga pa primem za roko in mu rečem:

»Gospod, ubogajte me in ne hodite! Mokri ste, kakó lahko bi se v mrzli jami prehladili; le pomislite na zdravje svoje. Saj je dosti, da imamo jednega, z veseljem Vam ga izročam; le hitimo, da pridemo do Češnjevarja, da se preoblečete ali vsaj posušite.«

»Prav pravite, zdravja je treba varovati in saj zdaj ga imam, ljubčka srca, po katerem je takó željno hrepenela duša moja. Pa kaj Vam hočem dati v dar za ta biser? Vsa zbirka moja Vam je na ponudbo, izberite si iz nje, kar Vam je ljubo in če si izberete tudi jedno tistih dveh steníc, kateri mi je nedavno poslal Ragged-fellow iz Filadelfije, ki jih je nabral tam v neki podrti indijanski bajti — Vam jih ne morem odreči. Tudi mi morate dovoliti, da prvi novi živalci, katero najdem, dam Vaše ime; vredno je, da se ohrani v vednosti naši.«

»Gospod, to je preveč!« odgovorim mu. »Meni je dosti, da vém, da sem Vam napravil veselje, družega plačila ne zahtevam. Zdaj pa izkusiva, da prideva iz jame.«

Jaz svetim naprej in Schnakschnepperlein gre za menoj. Boštijana pa ni nikjer bilo videti, šele ko prideva k izhodu, slišiva reveža, kakó v ozki špranji stoka in vzdihuje. Ko je videl, da se odpravljamo, hitro se je izgubil in hitel proti luknji, ker zadnji ni hotel biti.

»Kaj počenjaš, Boštijan?« nagovori ga Schnakschnepperlein.

»Ven bi rad prišel, pa nikakor ne grè! Bal sem se, da bi mi vidva ne ušla in bi jaz v tej luknji ne obtičal, kar se bo menda tudi zgodilo, vsaj zdravih udov ne bom prinesel ven. Dolgo se že upiram, vse litanije sem že obmolil, vse svetnike in svetnice sem poklical na pomoč, pa le jednega ni, da bi mi pomagal, celó moj patron me je v némar pustil. Oh, kaj bo, kaj bo!«

Ker Boštijan u dobri duhovi niso hoteli pomagati, jel je rentačiti in kleti, da me je groza izpreletavala. In glej, zgodi se čudo! Hudi duhovi so pomagali: zdajci se za-sveti beli dan po razpokljini. Boštijan je bil zunaj in počasi greva za njim s Schnakschnepperleinom.

Boštijan se je zunaj précej zvrnil na travo, kakor bi bil od kapí zadet, in res je sam mislil, da je že na pol mrtev. Čez nekoliko časa vzdigne počasi roko za roko, nogo za nogo in ko začuden vidi, da so še zdrave, vzkloni se in z obema rokama prešteva svoja rebra, ker je mislil, da si jih je vsaj polovico polomil.

Ko se v svoje veselje prepriča, da so še vsa cela, iztegne se po svoji malhi, katere ni nikoli izgrešil, in v njej si poišče novih močij.

Schnakschnepperlein pa séde na solnce, vzame ste-klenico z Adelopsom v jedno roko, v drugo pa prime lupo in živalco od vseh stranij pregleduje, časih z glavo pokima in se sladko nasmeje. Vse, kar je danes prebil, vse je pozabljeno, on se zdaj ne zmeni za nobeno drugo stvar, še celó Boštijana ni menda videl in slišal, ki je prédenj stopil in ga z resnim glasom nagovoril: »Gospod! obljubite mi, da me ne boste nikdar več silili, spremljati Vas v to grdo luknjo, jaz nečem več predrzno na božjo milost grešiti; meni je Vaša služba ljuba, ali moji zdravi udje in moje življenje mi je vender ljubše.«

To rekši se je možki obrnil in jo naravnost proti vasi zavil.

Zdaj se tudi Schnakschnepperlein osvesti, podá mi roko, milo me pogleda in zašepetá: »Vi ste angeljček moj!«

Potem greva za Boštijanom proti Česnjevarju. Solnce je kàj hudo pripekalo in iz mokrega so se vzdigovale megle vodenih soparov kot iz gnojá, katerega je ravno Česnjevar iz hleva kidal.

VII.

Ni nesreče brez sreče.

Česnjevar nam pride naproti in nas odvêde v hišo. Ko gremo skozi vežo, obide me neka čudna prazna misel, ker na ognjišči ni bilo videti ognja. Kaj bo z našim obedom,

misli sem sam v sebi. Ali prva skrb je bila zdaj, mokrega gospoda preobleči. Pa kakó? Česnjevar ni nosil gosposke suknje in Schnakschnepperlein v hladnem večernem mraku tudi ni mogel moker iti domóv. Dolgo smo ugibali, kaj bi bilo početi; napósled je bilo skleneno, da bo dal Česnjevar nekaj perila in svoj stari kožuh. Skonca to Schnakschnepperleinu ni bilo nič kàj po volji, pa ker smo mu vsi prigovarjali in ker je tudi sam uvidel, da si ne more pomagati, udal se je.

Česnjevar ga pelje v hram in čez nekaj časa prideta nazaj. Česnjevarica in Boštijan bi bila kmalu od smehú počila in jaz si tudi nisem mogel kàj, da bi se ne bil smijal.

Česnjevar je bil namreč bolj majhne in čokaste postave in kožuh je Schnakschnepperleinu sezal pičo do kolén. Ker so se njegove hlače zunaj sušile, videle so se njegove suhe koščene nožice. Na glavi je obdržal svoj slamnik in na nosu zelene naóčnike.

»No, mati, zdaj pa z obedom na mizo!« veli Schnakschnepperlein Česnjevarici.

Mati prinesó latvico sladkega mleka in kos domačega kruha. Schnakschnepperlein drobí kruh v mleko in vabi Boštijana k obedu. Boštijan je pa že iz svoje malhe izvlekel mastno kračo in zdaj je ravno nož brusil ob peč.

»Boštijan, prisédi k nama in zajemi žlico mleka!«

»Saj veste, da jaz ne jém mleka. Mleko je le za otroke!« odgovori Boštijan modro.

»Velikokrat sem ti že rekel, da ti mleko vse premalo ceniš; mleko je jedna najredilnejših jedij, ker ima vse v sebi, česar potrebuje teló. Le poglej majhno dete, ki se živi ob samem mleku in se prav dobro počuti.«

»Zato ravno pravim, da je mleko le za otroke, za odraslega možaka pa take prazne pomije niso, moje telo poželi kàj tečnega, da želodcu kàj zaleže. Hvala bodi Bogú, da mi ni treba z mlekom želodca izpirati.«

Schnakschnepperlein je na to obmolčal, menda ker je izprevidel, da Boštijana prepričati bi bilo bob ob steno metati. Kar se mene tiče, bil bi rajši Boštijanu pritrdil, ali ker boljšega ni bilo, móгло je dobro biti to.

Schnakschnepperlein veli prinesiti še latvico kislega mleka. Tudi tega se lotiva, ali zdajci Schnakschnepperlein obstane, položi počasi žlico na mizo in gleda strmo za duri pod klop. Jaz gledam, kaj ga je takó zmotilo, in vidim, da je pod klopjo na umazanih cunjah ležala psica s tremi mladiči.

»Gospod, kaj ste položili žlico? Le še zajemite!«

»Hvala, ne morem več. Oh, ko bi mogel jaz te cunje dobiti! Gotovo lazi in skače po njih še veliko nepoznanega blagá za obširno moje delo.«

Vstane in se bliža psici s koščkom kruha in z dobrimi besedami. Psica je vzela kruh, ali za dobre besede se ni zmenila. Jela je renčati in zobé kazati, da se je moral Schnakschnepperlein počasi nazaj pomikati. Sédel je spet za mizo in vzel žlico v roke, ali ni mu več šlo takó v slast, kakor poprej, cunje mu niso hotele iz glave, vedno je po stráni pogledaval pod klop.

Češnjekar pride zdaj spet v hišo in prinese Schnakschnepperleinu hlače, ki so bile že dobro posušene. Gospod začne Češnjekarja nagovarjati, da bi mu za dober denar prepustil tiste stare cunje, na katerih ležé psički.

Češnjekar je poznal gospoda in se delal, kakor bi ne hotel vzeti ničesar. Pobere cunje in jih dá gospodu. Schnakschnepperlein mu potisne skrivaj nekaj v roko in spravi cunje v posebno škatljo.

Boštijan je bil s kračo tudi že pri konci, psici je bil dal kost, za kar se mu je Schnakschnepperlein z očmi zahvalil. Mastne roke in nož je obrisal ob čevlje in potem se je spet obložil s svojim tovorom.

Kratko se poslovimo pri Češnjekarju in odrinemo.

Boštijan je šel naprej, mislim zato, ker je védel, da se ne bo mogel smehú vzdržati, ko bi gospoda takó našemarjenega videl pred seboj. Tiho in hitro korakamo naprej, nihče ni žugnil besedice, le stari kožuh je opletal okoli Schnakschnepperleinovih kolén.

Ko pridemo v bližnjo vas, začne se mlado sčene na nas togotiti, pa tega smo bili že navajeni in še zmenili bi se ne bili za to. Ali v kratkem nas obsuje vsaj deset psov, katere je mikal posebno Schnakschnepperleinov kožuh, vsaj vsi so se le vánj zaganjali.

Gospod ni védel, kako bi se vsem ubranil in je začel vpiti. Boštijan je pa kot star vojak kmalu izprevidel, pri čem smo; skoči do gospoda, iztrga mu dežnik izpod pázduhe in plane na pse. Zdaj mahne na levo, zdaj na desno, zdaj od spredaj, zdaj od zadaj; jednega udari po glavi, jednemu pomeri rebra in tretjemu izpodbije noge. Takó srčno je mlatil, da so kmalu vsi peté brusili; Boštijan je pa še vedno stal na cesti s povzdignenim dežnikom in gledal moško okoli sebe, kakor bi hotel reči: „No, kje vas je pa še kaj?“ Ko vidi, da se nobeden več ne prikaže, dá gospodu dežnik nazaj rekoč: »Saj sem Vam pravil, da na hodite k vòdi.«

Gremo spet dalje. Schnakschnepperlein je vedno molčal, ali vesel je pa bil, ker se je vedno muzal in tudi na obrazu se mu je bralo tiho veselje. Rad bi bil védel zakaj. Kar vidim, da mož zdaj desno, zdaj levo ramo privzdiguje in da se kmalu pod to, kmalu pod drugo pázduho popraskuje.

Rečem mu tedaj: »Gospod, mislim, da ste v Češnjearjevem kožuhu dobili neprijetne gòste, ki bi radi prišli do Vaše krvi.«

»Res je taka,« odgovori mi, »ali ti gòsti mi niso neprijetni, marveč so mi prav ljubi. Saj človek ne vé, kje ga nova species čaka. Ta kožuh je star in Bog vé, kje se je že valjal, tudi je pri Češnjearji ves drug zrak, kakor pri nas v mestu. Češnjear bi mi ne mogel bolj ustreči, kot s tem kožuhom, saj pravim, ni nesreče brez sreče. Tem sitnim gostom pa tudi privoščim to kratko veselje, pokažem jim že jutri, po čím je moja kri.«

»Ravno takó po sreči«, nadaljuje gospod, »nalletel sem pred tremi leti na novo uš. Prenočil sem namreč v neki krčmi na Dolenjskem. Ker sem bil truden, sédel sem po večerji nekoliko k pèči na klop. Ko nekoliko zadremljem, ujé me nekaj hudo v roko. Pogledam in vidim, da je lepa velika uš, ali po naše pediculus. Brž jo denem pod mikroskop in vidim, da je od svojih sestrâ razločna.«

»Vprašam gospodinjo, kdo je tukaj sedél. Ona mi pové, da so bili svinjárji sinoči tukaj, ki so prašiče gnali s Hrvaškega. To mi je bilo zadosti. Pozvém tudi, kje so ležali, in akoravno sem bil truden, šel sem vender v

slamo na hlev. In res, hvala bodi Bogú, prida sem se jih bil nalezal. Drugi dan pa brž domóv, presneto so me zdelavale, pa sem si mislil: le dajte me, jutri bom pa jaz vas. In še dandanes se ne kesam, ker v novem katalogu že stoji: *Pediculus Schnakschnepperleini*.««

Med temi in drugimi pogovori pridemo do mesta. Ker sta se tukaj najini poti ločili, poslovil sem se od njega. Bila je že trdna noč, ko pridem v zaspano mesto.

Pripomnja.

Bralci, ki poznajo zgoraj natisnene »Črtice« iz »Slovenskega Glasnika«, bodo se gotovo čudili, da se glavni junak »Črticam« tukaj imenuje »Schnakschnepperlein«, v »Slovenskem Glasniku« pa »Šnakšnepskovski«. Tega imena ni pre naredil podpisani urednik, ampak še pokojni pisatelj sam.

Erjavec je nameraval namreč pripovedne spise svoje priobčiti v Jurčičevi »Slovenski knjižnici« ter je zategadelj vso svojo povest »Na strijčevem dômu« in prva tri poglavja »Črtic« izdatno premenil, popolnil in s svojo rokó na čisto prepisal. V tej zadnji redakciji je junaku naših »Črtic« nadèl ime »Schnakschnepperlein«, in podpisanemu se je zdelo primerno, to ime dosledno pridržati tudi v ostalih poglavjih.

V Ljubljani 21. dné avgusta 1888.

Fr. Levec.

IV.

Avguštin Océpek.

(»Slovenski Glasnik«, 1860.)

I.

Previdnost božja in volja mojih roditeljev me je obsodila na več lét v mestne šole. Ker so stara mati moja imeli v mestu svojo hišo, stanoval sem pri njih. Hiša stare matere je stala na zadnjem konci mesta, kjer se o deževnem vremeni gnoj-nica prav po domače cedi po ulicah. Tukajjenja tudi robati mestni tlak. Previdna mestna gosposka, kateri je mar za mir in pokoj meščanov, neče, da bi ropotanje in drdranje vóz budilo prebivalce tega tihega kraja iz sladkega jutranjega spanja. Stara mati so bili v tej hiši porojeni in ne bom se zlegal, če rečem, da svoje žive dni niso niti jedenkrat spali pod tujo streho. Ta hišica se jim je tedaj tolikanj priljubila, da so večkrat rékali, da bi ne hteli menjati za marsikatero, ki je morebiti večja in ki stoji sredi mesta na najlepšem kraji. »Posebno zato sem takó rada tukaj«, dejali so večkrat, »ker imamo na vrtu takó dobro vodo, kakor je ni kmalu v naši soseski. Ono leto, ko je bila tista vélika suša, nobeden vodnják okoli nas ni imel vode, celó mestni vodnják se je posušil, ali naš je imel zmeraj dovolj móče. V cerkev tudi nimamo daleč, branjevca imamo pa v hiši.«

Ti máterini dokazi imajo res nekaj v sebi, človek jim ne more kàj. Tudi sem ímel jaz svojo staro mater preveč v čisli; da bi se bil ustavljal njihovim mislim, tega me Bog váruj, ali časih se mi je vender zazdevalo,

da morebiti ne bi bilo nápačno, ko bi naša hiša stala sredi mesta zraven šole. Toliko je vsaj gotovo, da bi bila midva z gospodom učenikom večja prijatelja, nego sva bila takó. Po zimi sem prihajal večkrat prepozno, nego prezgodaj in potem so trpeli ušesa ali lasje ali pa kakšen drug ud telesa mojega za to, kar so nogé zadolžile.

Temu pa ni bila vselej kriva dolga pot; ko bi bilo prišlo na to, morala bi bila največ naša stara ura odgovarjati. To ti je bila in morebiti je še zdaj prava podoba babje nestanovitosti in svojeglavosti; to, kar je danes zaostala, in še več in preveč, prehitela je drugi dan, in nikoli nismo védeli, pri čem smo. Da je bila babje vrste, pokazala je tudi s tem, da je časih, ko se jej je ravno zljubilo, tolkla in bila ure brez konca in kraja. Kadar jo je prišla ta togota, ni molčala, ko bi jej bil tri vozle na jezik naredil. Časih je pa kljubovala in šobo napela; takrat ni dala glasú od sebe, če si jo še takó drezal in vlekel. Stara mati so imeli neizrečeno potrpežljivost ž njo; jaz sem jih le občudoval, da se časih ves popóludan niso naveličali stati pri njej in jo navijati in drezati. Če je potem jeden dan prav šla, niso je mogli prehvaliti, in Bog obváruj, da bi bil kdo domačih kàj zoper njo rekel, hudo bi se jim bil zameril. Kadar jej je kak tuj človek kàj očital, vselej so se zá-njo potegnili. »Sama ne vém, kaj jej je spet, saj je šla zmeraj prav, samo danes se nekaj obotavlja, je bil pa že spet kdo pri njej.« Pri zadnjih besedah so vselej pomembno mene pogledali, dasiravno sem se je ogibal, kakor naglavnega greha.

Stara mati so pač imeli še jedno prav lépo uro, ki je stala v spalnici na predálniku pod steklenim zvoncem in vrhu tega zvonca je bila še z belim prtom zagrnena, kakor podoba Izidina v Saisu. To uro jim je pred več leti njih sin in moj ujec Peter prinesel iz Trsta; takrat je bila prvikrat in zadnjikrat navita. Dasi tudi jih je Peter poučeval, kakó se navija, vender si mati niso upali, še menj pa, da bi jo bili komu zaupali. Zmeraj so rekali: »Saj jej ne vé nihče svojstva, kot sam Peter.« Ker pa Petra ni bilo, da bi jo bil navijal, stala je, odkar se je bila prvikrat iztekla. Še pokazali je niso radi vsakomu; le redek je bil človek, katerega bi bili

vrednega spoznali, gledati jo od obličja do obličja. Dobro vém, kako sem jih nadlegoval in prosil prvé dni, ko sem prišel k njim, da bi mi jo pokazali. Káj dolgo so se branili in ustavljali, predno so se udali. S slovesnim obrazom so me peljali pred kamrico, kjer sem mogel čevlje dobro odrgniti. Ko sva stopila v svetišče, zapahnili so najprej duri, potem so obrisali prah s predálnika, na katerem je stala ura, in ko je bilo to storjeno, odgnili so z veliko prazničnostjo beli prtič in so me smehljaje pogledovali. Gotovo so imeli veliko veselja o mojem čudenji. Ura je bila pa res lepa. Od svetlega črnega stojala so rastle štirje beli stebri, med temi je visela ura in nad njo je razprostiral zlat ptič peruti svoje. Najbolj mi je pa ugajal angelj, ki je s kládivom v roci namerjal mahniti po dveh srcih, kateri je z drugo roko držal v kleščah. Stara mati so rekli, da ta angelj bije ure, kar je neki prav lepó videti. Zelena svilnata vrvica je visela iz ure; kadarkoli bi kdo potegnil za to vrvico, oglasi se in pové celó na četrтинke, koliko je ura. Tako so mi vsaj prav za gotovo povédali stara mati in ker vém, da se nikoli niso zlegali, mora tudi to res biti; sevéda bi se bil jaz najrajši sam o tem prepričal, ali kaj, ker tega stara mati niso nikakor pripustili. Potem so mi pravili še več o tej uri in o sinu Petru, kakó je prišel v Trst, kakó dobro službo ima, in še več družega, kar sem davno že vse védel, torej jih nisem nič prav zvesto poslušal. Angelj mi ni šel iz glave, ne vém, kaj bi bil dal, da bi ga bil videl, kakó tolče s kládivom. Rad bi bil pustil obed opóludne, da bi bil smel le jedenkrat potegniti za vrvico, ali mati so se preveč bali, da bi se s tem ura ne pokazíla, in da bi ne imel več izkušňjav, pokrili so jo spet z belim zagrinjalom.

Blagovoljni bralec! Vém, da se bo tebi zdelo neumno, kaj toliko pripovedujem o teh dveh urah, ali ker sem te že peljal v staromáterino hišo, treba je vender, da ti izkažem njene posebnosti in znamenitosti. Gotovo mi tega ne boš zameril, posebno če ti še povém, da polovica vsega govorjenja v staromáterini hiši se je pletla okoli teh dveh ur in okoli pridnega sinú Petra. Če je prišel kak človek v hišo, znali so stara mati be-

sedo obrniti takó, da so jeli govoriti o Petru, potem pa o novi uri, katero je on prinesel, od te pa so poskočili na staro; če smo bili pa sami domači, dobili so že kako priliko, da so o stari uri kaj povedali; od te so napeljali govorico na novo in od tod do Petra pa spet ni bilo daleč.

Pri vsem tem, da smo imeli v hiši dve uri, vender nikoli nismo védeli, pri čem smo. V šoli sem imel jaz zavoljo tega velike sitnosti, posebno po zimi. Ne vé, kaj bi bil počel, ko bi ne bili imeli stara mati nekaj v hiši, kar nam je vsaj zjutraj uro prav dobro namestovalo. Ta nekaj je bil visok črn klobuk, ki je vsako jutro razven nedelj in zapovédanih praznikov kimal mimo našega okna. Naša okna so bila takó visoka, da se iz hiše družega ni videlo, nego sam klobuk, ali jaz sem vender dobro védel, kdo korači pod tem klobukom, in o tem moži sem se namenil vam povédati, kar sem zvédel o njem.

II.

Avguštin Océpek, ker takó je bilo móžu imé, stanoval je že dveintrideset let v staromáterini hiši. Koliko let je imel, tega ni nihče natanko védel, toliko je bilo gotovo, da se ta leta, kar je pri nas stanoval, ni prav nič izpremenil. Ljudje so sicer govorili, da mu jih ne manjka veliko do šestdesetih, dasitudi bi mu jih človek ne prisodil več nego trideset. Océpek je bil pisar pri davkarstvu, vsak dan je služil po dvé srebrni dvajsetici. S tema dvema dvajseticama je živel prav zadovoljno; česti ni bil nikoli lakomen, torej se tudi ni poganjal za višjo službo, ker si je mislil, čim večja je služba, tem večja je odgovornost, tem večje so skrbi.

Avguštin Océpek je bil zakonski sin Jurija Océpka, poštenega kajžarja s Kozjega Vrha. Ime Avguštin sicer ni navadno v naših krajih, v kozjevrških krstnih bukvah ga ne najdeš v drugo in tudi naš junak bi ga ne bil dobil, ko bi si bili dali mati kaj dopovédati. Ali kaj? Vsi ugovori očetovi so bili bob ob steno. Dasitudi očetu ta máterina trma ni bila nikakor po volji, vender so se jej napósled udali. Pa kdo bi mogel tudi svoji ženi v

tacih okoliščinah kaj odreči! Krstili so ga tedaj za Avgušтина in to ime bo nosil vse svoje žive dni.

Ko je nekoliko odrasel, pasel je dróbnico svojega očeta, to je: pet kóz in dvě ovci. Ko je jedenkrat na paši sedél na plotu in zvonil z razpraskanima nogama, pride mu na misli, da bi bilo bolje gospod biti, nego se v Kozjem Vrhú za kozámi po grmovji plaziti. Takoj je sklical svojo čedo in, dasitudi je solnce stalo še visoko na nebu, gnal je vender že domóv in še nikoli ni svojih kóz takó drvil, kakor tisti popóludan.

Materi je bila jako po godu ukaželnost njih sina; od samega veselja so se jokali. Oče so ravno pod veliko hruško obrezovali toporišče za novo sekiro, ko pridejo mati k njim, da bi jim oznanili Avguštinovo željo. Sevéda so mati veliko še sami pristavili, posebno fantove bistrournosti niso mógli prehvaliti. Svoj govor so sklenili z besedami: »Saj sem védela, da je ta fant za kaj boljšega namenjen, nego za ubozega kmeta.«

Oče pa niso dejali nì črne nì bele; meni nič, tebi nič so naprej gladili toporišče. Še le, ko so mati prenehali, denejo rezilnik na stran, potegnejo še nekolikokrat toporišče skozi roke, da bi se prepričali, je li že dosti gladko, ali ne. Kakor je bilo videti, bili so s svojim delom zadovoljni, torej je prislonijo k hruški in se obrnejo na pol proti materi:

»Ljuba moja, ne vém, ali bi ti kaj odgovoril na tvoje čenčanje, ali ne; morda si izgubila vso pamet, ker govoriš brez vsega premisleka. Fantu bi že ne zameril, če mu pride kaj tacega na misel, saj vémo: mladóst je noróst; ali da si še ti v svojih letih takó neumna, da fanta podpiraš v tej misli, to mi ne gré v glavo. Ljuba moja, šola je draga. Kdo bo pa plačeval zánj, saj véš, kakó nama vselej prede za davke, zdaj bi si pa še novih skrbij na glavo vlekel! Stara, to ti rečem, ne izpridi mi fanta, pa na míru mi ga pústi; ravno zdaj, ko mi vsaj za pastirja zaléga, spravila bi mi ga rada od hiše. Le nekoliko pomisli!«

»To sama vém, da je šola draga, ali bomo že izkusili na kak naćin; le poglej Pavláčevega Matevža! Pavláčevi nič bolje ne morejo, nego mi; pa bo vender

sin k letu novo mašo pel. Saj gospodje tudi sami pomagajo takim, ki vidijo, da so prebrisane glave in da se dobro učé, to sem že večkrat slišala. Ti pa nečeš dobro svojemu sinu, ali hčeš po vsej sili, da bo fant trpel, kakor ti trpiš? Delaš kot črna živina, pa kaj ti pomaga, revež boš vse svoje žive dni! Da le moreš tak biti, da še svojemu sinu ne privoščiš boljšega in obilnejšega kruha. To si oče, da se Bogú smili!«

»Baba, zdaj pa tiho, imam že dosti. Če je črni kruh záme dober, zakaj bi pa za mojega sina ne bil? Po tvojih mislih je fant, če ne za več, vsaj za škofa namenjen. Pojdi se solit! Boš le videla, tvoja prevzetnost se ti bo utepala. To ti rečem, ne jemlji mi tega več v misel, fant ostane domá, pa je mir besedij!«

Kakor bi se bali, da pri vsem tem še ne bo konca besedij, vstanejo in godrnjaje jo pobrišejo po stezi med njivami, napravijo si ga jedno pipico in še nikoli ga niso tako srdito pokali, kakor danes, takó jih je žena ujezila.

Mati pa sédejo na klop pred hišo in jokajo; Avgustin je ves pogovor slišal, stal je namreč za hlevom in je nohtove grizel; zdaj se pa pridruži materi in ker vidi, da se jokajo, pomaga jim še on.

Ko so oče prišli k večerji domóv, tedaj so mati še šobo napeli in so se držali, kakor hudo vreme; dva dni niso besedice izpregovorili z očetom, akoravno se jim je videlo, da jih to strašno težko stoji. Toliko bolj so pa vzdihovali in svojega Avgustina milovali, ker so mislili, da bodo tako najlože omečili in obrnili očeta na svoj kolovoz. Oče so bili pa takó poredni, da so se delali, kakor bi ne zapazili hudega obraza in ne slišali globocih vzdihljajev in so bili veseli, ker so mislili, da bo zdaj za vselej konec tega prepira. Ali v tem so se motili; mati so bili le na videz premagani: na tihem so se napravljali na novo vojsko, nenadoma so mislili očeta spet napasti, in da bi bila zmaga toliko gotovejša, iskali so si zaveznikov in so jih tudi našli. Ko bi bili oče védeli, kaka nevihta se zbira na njih glavo, gotovo bi tudi ne bili rók križem držali. Zdaj pa, ker so bili že svoje zmage veseli in niso bili pripravljeni na novi

in veliko hujši napad, bojimo se skoraj za stanovitost ubozega očeta.

Prvi, katerega so mati dobili na svojo stran, bil je Krivček, mož po vsej fari in še daleč okrog dobro znan. Bil je izučen čevljar, ali kar je cesarja odslužil, ni prijel več za kopito; sicer je bil pa pri vsaki reči, posebno, kjer se je kak požirek vina zastonj dobil. Mešetáril je najrajši, nobeno pismo ni bilo storjeno in nobena krava ni bila prodana, da bi Krivčka ne bilo zraven. V vasi so ga imeli tudi za védeža, in kdor je iskal dobrega svéta, obrnil se je na Krivčka; le to napako je imel mož, da ga je duh modrosti vselej še le takrat obsenčil, ko se ga je nekoliko nalezal pri »Županovih«. Za silo je znal tudi na klarinet — ali po njegovem na »klenét« — piskati in pred pustom je šel vselej med godce. Ker je bil šaljivega, pa časih tudi presneto kosmatega govorjenja, zato so ga povsod radi imeli in kjerkoli je bil kak dirindaj, povprašal je vsakdo, je li bil Krivček zraven, ali ne?

Krivčka so tedaj tudi Océpkova mati naprosili, da bi jim pomagal možá na kako vižo pregovoriti. Krivček jim je to prav rad obljubil, dasitudi je materi odkritosrčno povédal, da pri Juriji si ne upa veliko opraviti, ker je svojeglav in trmast kot gabrova grča. »Pa bomo že videli, kakó in kaj«, dejal je, »saj je še sv. Peter Jezusa zatájil, pa da bi se Jurij ne dal pregovoriti, to bi bilo vender od sile.«

Drugi máterini zaveznik so bili Pavláčev gospod, ki bodo ob letu novo mašo peli. Tudi ta je dal besedo, da bo prišel skrbni materi na pomoč, obljubil je tudi fanta priporočiti dvema prijateljema v lemenátu, da jima bo čevlje snažil in za to bo dobival kruha, da ga še snesti ne bo mógel. Gospodje mu bodo šli tudi sicer na róko in mu bodo pokazali, če bi mu v šoli ne šlo kaj gládsko.

Tretji v zavezi je bila slepa Polona, ki je z malo kramo po hribih hodila od hiše do hiše in zraven nabirala tudi cunje. Z materjo sta si bili že od nekdaj veliki prijateljici. Pri Océpkovih je imela Polona tudi spravljeno kramo, kar je ni s seboj nosila, in tukaj je tudi nočevála, kadarkoli jo je kupčija privédla v ta

kraj. Slepa Polona — bila je slepa na jednom očesi — pečala se je za Avgušтина že od nekđaj veliko. Kadarkoli je prišla iz mesta, prinesla je fantu vselej trente ali potvice, torej jo je Avguštin tudi »teto« ime-
noval. Ona je obljubila, da bo dobila v mestu za fanta stanovanje prav po ceni, in kar bo treba za popir in za peresa, bo pa že ona iz svojega dala, saj takó pride skoro vsak teden v mesto.

To so bili trije poglavitni stebri, na katere so zidali mati svoje upanje, in to upanje jih ni prevarilo. Neko nedeljo popóludne, ko so šli oče h krščanskemu nauku, doide jih Krivček, pridruži se jim in prav prijazno se pogovarjata notri do cerkve. Krivček je znal besede takó sukati, da sta govorila o gospôskem in kmetskem stánu, o njiju prijetnostih in težavah in še več družega. Krivček je hotel s tem le Juriju na žilo potipati, Jurij pa, ki ni védel, kam pes taco moli, pritrjeval je vsemu. Po končani službi božji je bil Krivček že spet očetu za petámi in tudi Pavláčev gospod se jima pridružijo, bili so danes posebno zgovorni in Jurij se ni mogel načuditi gospodovi modrosti. V živem pogovoru pridejo do Océp-kove hiše. Gospod so se ravnali naprej, kar pridejo na prag slepa Polona in mati z Avguštinom, ki je naglo tekel gospodu roko poljubovat.

»No, Avguštin, ali že znaš brati?« vprašajo ga prijazno Pavláčev gospod.

To je bila voda na máterin mlin, ki jim je razvezala vozal na jeziku. Jeli so razlagati očetu, kakó bi gospod Matevž fantu pomagali in kakó bi ga Polona s popirjem in s peresi zakladala. Oče so se pa le izgovarjali, ali napósled so se venderle udali; kdo bi se pa tudi štirim ubranil? Skoraj do mraka so se pod hruško pogovarjali, kakó bi se obrnil vsak krajcar, da bi bilo menj troškov.

Ko so se bližali Vsi svetniki, naložili so mati v oprtni koš nekaj masla, moke, kaše in druge ropotije, oče so zadeli koš na pleča in so jo mahnili proti véliki cesti, za njimi je pa capljal Avguštin, ki je imel od nóg do glave vso novo obleko. Krivčev, ki že več let ni prijel za šilo, naredil je fantu čevlje zastonj; razven jedi mu niso dali družega, nego maslec žganja na dan.

Mati so po poti marsikak lep nauk dali svojemu sinu, tudi jedno srebrno dvojččo so mu stisnili v roke »za posebne potrebe«. Ko so prišli do vélike ceste, ločili so se mati in so šli žalostno-veseli nazaj proti dômu, oče s sinom pa dalje v šolo.

Pri tej priči mi prihaja na misel pesem, ki se pôje v nekaterih krajih po Dolenjskem:

»Tam notri v španjski deželi
Je en sin svojih staršev bil;
Pa enega samega so imeli,
Pa še tist' je v šolo šel bil.«

Ker morebiti ta pesem ni še vsem mojim potrpežljivim bralcem znana, zato jej naj se mi ne zameri, da nekoliko več o njej povém. — Komur je pa že znana, naj preskoči naslednje vrstice. Prav veselilo bi me, če bi jaz nekoliko pripomogel, da bi se ta pesem, kateri ni kmalu vrstnice, bolj in bolj razširila po slovenski zemlji, da bi se priljubila bralcem, da bi jo prepevali v veselih družbah. Pôje se pa tako-le: Jeden izmed družbe bolj govori, nego pôje:

»Tam notri v španjski deželi
Je en sin svojih staršev bil.«

Nató zapoje kor:

»Pa enega samega so imeli,
Pa še tist' je v šolo šel bil.«

To je vsa pesem. Ko se to izpôje, začne se zopet od kraja in takó dalje, dokler se komu poljubi. Ko bi znal kàj muzike, tukaj bi v sekiricah zapisal napev; ker mi pa to ni dano, moram pa le z besedo nekoliko povédati, kakó naj se pôje. Iz začetka pojó vsi le bolj tjà v jeden dan, ker to ravno ni nič posebnega, da jeden sin svojih roditeljev gré v šolo. Vender se kmalu pokaže iz napeva, da je roditeljem hudó pri srci, ker so imeli jednega samega. Ko se je pesem prepéla nekajkrat, tedaj je napev že milejši in bolj zategnen, bojé se, da bi se sinu na poti ali kje drugje ne pripe-tilo kàj hudega, kar je lahko mogoče. Čim večkrat se pôje, tem žalostnejša je; zdaj se vidi, da ne bi bilo nemogoče, da bi roditelji tega jedinega sina ne videli več. Ta žalostna misel prevladuje dalje bolj in bolj

in napev gré zdaj že skoro na jok in napósled izgine popolnoma vse upanje, da bi se še videli na tem svetu. — Res, prav žalostno!

(Tisti bralci, ki so preskočili prednje vrste, naj od tod dalje beró.)

III.

Avguštín je šel tedaj v šolo. Slepa Polona, máterina prijateljica, dobila mu je v Kurji Vasi sfanovanje, za katero so oče plačevali šest goldinarjev na vse leto, kar se je cunjárici prav malo, očetu pa neizrečeno veliko zdelo. Avguštínu se je prav dobro godilo. Njegovo največje veselje je bilo, v lemenátu čevlje snažiti. Z neizrečeno jezo jih je drgal in likal, revežu je od vseh lás kápalo; ali vender ni prej miroval, da so se svetili, da se je vánje videl. Gospodje lemenátarji so ga prav radi imeli, kruha je dobival, da ni védel kam ž njim, vsa gospodinjina družina ga je imela dosti. Časih ga je tudi káj boljšega doletelo, namreč lepi kosovi telečje pečenke, katerih pa ni nikdar domóv nesel, menda se je bal, da bi svojih ljudij ne razvadil. Vso je sam pojedel, če je je bilo še toliko, in reveža so potem večkrat obhajale take slabosti, da je mislil, da bo umrl. Za Gradom in ob Cesarskem Grabnu bi marsikak grm védel povédati, kakó si je pomagal Avguštínov želodec v tacih težavah. Tudi marsikak lep krajcar je dobil od gospodov, katerega pa ni — v čast mu bodi rečeno — zajedel na medénih štrukljih in rožících, kakor bi morebiti kdo sodil po tem, kar je bilo rečenega o pečenki.

Šole ni nikdar zamudil. Ko se je dan storil — po zimi pa je bilo največ še temný — vzdignil se je Avguštín iz Kurje Vasi in je romal v mesto. Res, da je bil tudi v Kozjem Vrhú navajen zgodaj vstajati, ali kaj ga tukaj v mestu, kjer mu ni treba kóz pasti, na vse zgodaj vleče iz gorke postelje? Če kdo misli, da ga uka želja budí iz jutranjega spanja, moti se káj hudó. Moč, ki ga z neznano silo žene vsako jutro na brod Ljubljaniice, je — kava.

Slepa Polona, ki je fantu pri vseh rečéh šla na roke, mislila je, da mu ne more večje dobrote izkazati,

nego če mu preskrbi vsako jutro skledico kave, katero je bolj čislala, nego vse druge še takó drage pijače in jedila. Ona je skoraj ob sami kavi živela in po svojih izkušnjah jo je tudi vsakemu priporočala v nótranjih boleznih. Kakor se je večkrat bahala, pomagala je ona že marsikateremu in marsikateri, ki bi bili brez nje že davno v krtovi deželi. Ona je imela za vse bolezni le dve zdravili, namreč: gádjo mast za rane in zunanje bolečine, in kavo za vse nótranje bolezni. Komur te dvé reči ne pomagata, temu svetuje Polona poslati po gospoda. Da bi tudi Avguštin spoznal čudodelno moč kave, priporočila ga je stari svoji prijateljici, ki »pred mostom« kuha neko osladno sivo-rjavkasto juho, katero — sam Bog vé po kateri pravici — imenuje »kofè«. Za jeden krajcar se dobí skledica te móče. Če greš zjutraj zgodaj mimo, videl boš, kaj ima gôstov, ki se tukaj — poleti in pozimi pod milim nebom — krepčajo na delo in trud, ki jih čaka. Tej kofétarici je Avguštin zjutraj, predno je šel v šolo, donášal potrebnih rečij: tobaka za nos, drv, vode itd., in zato je dobil vselej skledico sive čórbice, ki se mu je bolj prilegla, kakor ne vém kaj.

V šoli je sprva nekam čudno gledal; gospôski otroci so ga dražili zavoljo hribovske obleke. Nekaj časa jih je mirno poslušal, ali ko mu je bilo preveč, pokazal jim je hribovske svoje pesti. Te pesti so mu v šoli kmalu pridobile tóliko veljavnost, da so sí součenci njegovo prijateljstvo v čast šteli in si izkušali ohraniti dobrovoljnost njegovo na vsak način, oddajali so mu namreč prostovoljno desetino od kruha, sadja in sladkarij. Vse bi bilo dobro, Avguštin bi bil prav brezskrbno živel, ko bi le *ABC* ne bilo — ta nesrečni *ABC* mu je bélil glavo. Njemu se je kar nemogoče zdelo, v glavi obdržati toliko črk, ki so si še vrhu tega takó zeló podobne; to ga je še nekoliko potolažilo, kar je modri Krivček časih rekel: »Nihče učen z nebés ne pade.« Z božjo pomočjo je konec prvega pol leta že prav dobro ločil *b* od *d* in ko so minila tri leta, prišel je vsem skrivnostim, ki tičé v *ABC*, do kórena in učenik ga je vrednega spoznal, da stopi v višji red. Avguštinu se je skoraj inako storilo, ko je zvédel, da bo moral zapustiti učenika, ki ga je tri leta vodil po strugah in krnících

zvitega *ABC*. Zadnje leto so ga učenik posebno počastili, izvolili so ga namreč, da jim je hodil po tobak. To opravilo mu je dajalo neko posebno imenitnost v šoli, in kadar so učenik segli po groš in so mignili Avguštinu, zavidalo mu je osemdeset mladih šolskih src to posebno čast.

Avguštin je imel zlato vodilo, katerega se je vedno držal, namreč: náglica ni nikjer dobra, tedaj tudi pri učenji ne. Ker bi bil visoki učenosti rad prišel do zadnje korenine, studilo se mu je vse hitro in površno učenje; torej se ni nikoli prehitel in kar so se drugi v jednom letu naučili — sevéda vse le bolj po vrhu — za tó si je on odločil po dvé, časih pa tudi po tri leta, kakor je videl, da bo izhajal.

Te Avguštinove misli morebiti niso napačne; ali njegova nesreča je bila, da je imel ravno take učnike, ki v tej reči niso bili njegovih mislij. Kaj je mogel Avguštin za tó, da so njegovi učniki mislili, da je le njegova lenoba in budalost kriva, da takó zaostaja! To je Avguština peklo globoko v srce; tudi pravega veselja ni imel zdaj več, ker je videl, da se v najpoglavitnejših rečéh s svojimi učniki ne ujema. Vender jo je z neizrečeno potrpežljivostjo privôzil do tretje latinske šole. Ta se mu je pa takó imenitna zdela, da je takoj uvidel, da bo zánjo treba najmenj tri leta; posebno grški jezik mu je bil zastavica, da je celó obupal, bode li môči jo kdâj rešiti.

IV.

Avguštin je tedaj izgubil malone vse veselje do šole in do bukev; nič ne mara, da bi bil obesil uk na kljuko in bi jo bil popihal zopet na Kozji Vrh, ko bi ga ne bilo nekaj zadržavalo. Avguštin namreč je rasel vsaj v starosti, četudi ne v modrosti, in je prišel v tista leta, ko se začne višja gosposka bolj za človeka pečati in ga celó povabi, da bi se prišel pokazat, je li vreden bele suknje, ali ne. Avguštin je imel res velik strah pred grškim jezikom, ali kadar je mislil na belo suknjo, ali bolje rečeno na beli frak, obhajale so ga kar slabosti. To je pač uvidel, da ga malo očetovo po-

sestvo ne reši vojáščine, posebno ker so oče še trdni in dobro pri môči. Torej je potrpel z grščino, dasitudi bi mu bila kmalu želodec obrnila in zmešala možgane, ko bi jih bil kaj prida imel. Iz te prevelike stiske ga reši učitelj krščanskega nauka. Dobri mož je že davno uvidel, da je Océpek toliko za šolo, kolikor zajec za boben. Neki dan po šoli pokliče Avguština na stran in mu naznani, da je pri davčnem uradu izpraznjeno mesto pisárjevo, da je on z višjim davkarjem, z gospodom Srakarjem, dobro znan in da je pri njem že za Avguština govoril. Revni pastirci na betlehemeski paši se gotovo niso takó razveselili, ko jim je angelj oznanil rojstvo Gospodovo, kakor je Avguština razveselila ta novica. Solze so mu zalile oči, besede ni mogel govoriti v zahvalo, le roko je poljubil dobremu gospodu. Sam sebi ni mogel verjeti, da bi bilo to mogoče, in šele tretji dan, ko je že v davčni pisárni blizu vrät sedel pri svoji mizi in je prepisaval mnogovrstne reči, bil se je prepričal, da je resnica. Ko je tri dni pisal, pokliče ga višji davkar v svojo pisárno, ki je bila od obče vélike sobane le z remeljni pregrajena. Kadar Avguština zasliši Srakarjev glas, prestraši se, da mu pade peró iz roke, ves bled stopi pred gospoda, ker si je mislil, Bog vé, kaj je zagrešil.

Srakar mu ob kratkem pové, da je z njegovim pisanjem zadovoljen, da bo dobival po 35 kr. srebrá na dan, in da naj pridno opravlja službo svojo, potem more sčasoma dobiti tudi več. Avguština se mu prikloni do tál in gré k svoji mizi ter piše, da mu je pót od lás kapal. On je bil vsak dan prvi v pisárni in jo je zadnji zapustil. Ura še ni bila osem, Avguština je že sedel za mizo; drugi uradniki in pisárji so šele proti deveti uri dohajali in Srakar navadno ob desetih, a opolupoludné je zopet zapustil kancelijo. Avguština je vselej skočil izza mize, da mu je pri odhodu vrata na iztežáj odprl in se mu ponižno poklonil. Tudi Srakarjevega psa je vselej prijazno pozdravil, in ko je videl, da to gospodu prija, znal se je psu še bolje prikupiti. Pri obedu si je najboljše koščke pritrzával od ust, da je ž njimi pital gospodovega »Šekeljna«; tudi mu je vsak dan dal v skledico mrzle vode.

Iz začetka, ko je Avguštin šele prišel v pisárno, pisal je z jeklenimi peresi, ki so ravno takrat jela izpodrivati gósja; ali ko je videl, da Srakar piše le z gósjimi peresi in da on vsako novo iznajdbo, tedaj tudi jeklena peresa, neizrečeno sovraži, hitro je pométal svoja skozi okno, in od tistega dné tudi domá ni prijel za drugo peró, nego za gósje.

Če je Srakar videl, da kdo piše z jeklenim pere-som, postajal je nemiren, glava ga je jéla boleti in tisti dan se mu ni ljubilo nì jesti nì piti; celó Kotzebue, katerega je sicer v pisárni bral za kratek čas, ni ga mogel tisti dan pripraviti v dobro voljo. Avguštin je bil takó srečen, da je sčasoma izpazil, kakó mora peró biti urezano, da Srakarju najboljše služi. Torej ga je Srakar izvolil za svojega perorézca in davkar je s tem dobil póludrugo uro, ker sicer je od desetih do póludvanajstih rezal peresa. Zdaj mu tega ni bilo več treba, ker mu je znal Avguštin bolje pogoditi; da bi pa imel to póludrugo uro vender kàj opraviti, prinesel je vsak dan s seboj deščico in od nje je rezljal zobotrénbneke.

Takó je šlo dan za dnevom, leto za letom. Ko mine desét let, bilo je konec desetletne poskušnje in od zdaj se je plača Avguštinu povišala na dvé dvajsetici na dan. Zdaj je že malo bolj moško stopal po ulicah in še tisti dan je odpovédal dosedanje stanovanje »Za Gradom«, kjer je stanoval ves čas, ter si je dobil stan v hiši stare matere moje, in odtod jaz možá poznám. Tisti dan, ko mu je bila povišana vsakdanja plača — bila je ravno sobota — stori si srce in gré na večer v krčmo, kamor so po navadi zahajali njegovi továriši. To je bilo prvikrat, torej ga je družina z začudenjem gledala; Avguštin je bil, dasitudi iz začetka tih in plašen, vender kmalu dobre volje, in ko je imel drugo mérico pred seboj, bil je on že najglasnejši med vsemi. Tudi njegovi továriši, akoravno so sicer pustí in osorni, navzeli so se nekaj Avguštinove dobre volje, posebno ko je Avguštin dal za dva bokala vina. Ali zdaj, ko so se drugi malo oživili, umolknil je Avguštin, jezik mu ni več služil, le nerazumne besede je blebetal in napósled ga je vino omamilo takó, da je za mizo zaspal in da so ga morali továriši spremiti domóv.

Ko se drugo jutro prebudi, bolela ga je strašno glava in dasitudi je dlje spal, nego po navadi, bil je vender še zelo truden. Počasi se mu je jelo v glavi vedriti in jasnit, tóliko se je spomnil, da je bil v krčmi in da je nekoliko preveč pil, kakó je pa domov prišel, tega se ni mogel spomniti. Dasitudi mu v nedeljo ni bilo nič prav dobro, vender je sklenil na večer zopet iti v družčino, da bi tovarišem pokazal, da je mož — da je svoj gospod.

Ko pride v krčmo, bilo ni razven jednega tovariša nikogar od sinočne družčine. Avguštin séde poleg njega in mu toži, kakó ga je ves ljubi dan glava bolela in da prav nič ne vé, kakó in kdaj so se sinoči ločili. Pezdír — takó se je pisal Avguštinov tovariš — uganjal je rad burke, in največje njegovo veselje je bilo, koga za norca imeti. Ko mu Avguštin takó toži svojo nadlogo, šine mu misel v glavo, ubozega Océpka danes za kratek čas malo mučiti. Pezdír véno posluša Avgušтина in ves čas zamišljeno gleda prédse, potem se pomakne bliže njega, ozira se skrbno okoli, kakor bi se bal, da bi kdo drugi ne slišal njiju pogovora, in mu šepetne na uho: »Kakó si pa prišel sinoči domov?«

»Sam ne vé, kakó; tóliko vé, da sem zjutraj v postelji ležal.«

»Ti presneti Océpek, ti! Jaz bi nikoli ne bil verjel, da si takó močan, ko bi ne bil sam videl. Prvega si kar takó tréščil ob zid, da je na mestu obležal.«

»Kôga sem vrgel ob zid?«

»No, nikar se ne delaj, kakor bi ničesar o tem ne védel. Meni ne moreš tajiti, ko sem vse sam videl.«

»Kaj si videl? Ti me plašiš; za božjo voljo te prosim, govôri!«

»To boš vsaj védel, kakó si se tepel z dvema policajema, saj takó pijan menda vender nisi bil, da bi...«

»Kaj? Da bi se bil tepel — jaz tepel! — In s policajema? Pa zakaj?«

»Zapreti sta te hotela, pa se jima nisi dal.«

Avguštin je pri teh besedah obledel kakor stena in mrzel pôl mu je stopil na čelo.

»Zapreti! — Mene zapreti?! Lepó te prosim, kaj sem pa pregrešil?«

»Zdaj pa že vidim, da si bil pijan kakor kanon. Tedaj res prav nič ne pomniš, kakó si razsajal? Saj nisi bil človek, bil si hujši, kakor živina. Précej ko smo stopili iz krčme, jél si vpiti na vse grlo, da so ljudje okna odpirali in gledali, kaj je. Mi smo te mirili in pogovarjali, pa vse zastonj. Kar prideta dva policaja in te opominjata, da molči in da pojdi mirno domóv. Ti si jima jel pa zabavljati, in pa kakó! Take priimke si jima dajal, da je bilo drugih nas kar groza, in ko sta te hotela zgrabiti, mahnil si z rokama in si podrl oba. Jeden je odletel v zid in je kar obležal, drugi se je pač zopet pobral, pa si ga kmalu znóva pobil na tla. Mi smo hoteli braniti, pa je bilo prepozno. Ko sta oba ležala na tleh, stekel si po ulicah proti dómu.«

Avguštin si je podprl glavo in je tiho poslušal Pezdírja. Strašné mu je vrelo po glavi, zdelo se mu je, kakor bi sanjal, kar besedice ni mogel izpregovoriti, le globoko je vzdihoval.

V tem, ko je Pezdír to pravil Avguštinu, prišel je drug njegov továriš, Slivar po imeni, in priséde k njima. Pezdír mu je mignil z očmi, pa sta se sporazumela.

Nekoliko časa so tiho sedeli, potem pa povzame Slivar besedo: »Kakor se mi zdi, pogovarjata se o sinočnem bóji. Ravno pred jedno uro sem slišal, da so prevideli jednega teh dveh policajev, in kakor pravijo, ne bo več trave tlačil. Policija išče hudodelnika, pa kakor se mi zdi, niso še na pravem slédu.«

Te Slivarjeve besede so popolnoma potlačile Avguština; z obéma rokama si pokrije obraz in stoče: »»Moj Bog, moj Bog, kaj bo z menoj? Prijatelja, lepó váju prosim, molčita! O nesrečno vino!««

»Ne bodi neumen, to véš, da náju te ne bo nihče izdal, le sam se pametno védi in morebiti se še vse po sreči izide.«

Océpek plača vino, katero je komaj pokusil, in gré ven, ker v krčmi mu je bil zrak pretežak; mislil je, da se mora zadušiti. Ko pride ven, udere jo naravnost proti dómu, skrbno se je ognil vsacega človeka, ménil je, da so to sami rabeljni, ki njega iščó.

Ko prisópe domóv, zaprè se v svojo sobico in premišljuje svojo hudobijo. Avguštin ni pomnil, da bi bil

kdaj kacega človeka s hudo besedo razžalil, on, ki je bil vedno ponižen in pohleven kakor ovca, zdajci obdivjá kakor divja zvér in pobija ljudi, kakor vrabce! Ko bi imel več srčnosti, bil bi si vzel življenje, katero je po njegovi misli že takó zapadlo rabeljnu. Take strašne noči še ni imel vse svoje življenje. Revež ni mogel zaspati, in če je tudi zadremal na kak trenutek, prebudile so ga strašne sanje.

V krčmi pa smeha ni bilo ni konca ni kraja, ko je Avguštín odšel. Pezdir bi bil kmalu počil od smeha, in Slivar je rekel, da je to več vredno, kakor deset iger v gledališči, in vsi so se veselili na jutrišnji dan, ker se bo ta igra vršila na dalje.

Skèsàn in poparjen pride drugi dan Océpek v pisárno še prej, kakor po navadi, in séde za mizo, ali danes mu pisanje ni šlo od rók, kar je pisal, bilo je napačno, in ves čas, kar je opravljal to službo, ni pokvaril toliko popirja, kakor danes. Počasi so jeli dohajati továriši. Kadar so se odprla vrata, zgenil se je Avguštín po vsem životu, ker je mislil, da biriči gredó pónj. Vse je bilo tiho v pisárni, nihče ni izpregovoril z Avguštínom in uradniki so le šepetali med seboj. To šepetanje je Océpka še bolj vznemirjalo, ker je bil prepričan, da se o njem pogovarjajo; povprašati pa nikogar ni hotel, ker se je bal, da bi ne zvédel spet kake še strašnejše novice. Pezdir pa je ves čas pazil pri oknu, kdaj pride Srakar, in ko ga vidi po ulicah iti, gré ven in mu vse razloži. Srakar, ki je med vsemi nemškimi klasiki najbolj čislal Kotzebuva, bil je velik prijatelj vseh šal in burk. Ko tedaj od Pezdirja vse natanko zvé, kakó in kaj, nabere si obraz v gube, kakor je imel navado, če ga je obšla kaka nejevolja, in stopi v pisárno. Avguštín ga je izpod čela plašno pogledaval in izkušal brati na njegovem obrazu, ali že kaj vé o njegovem pobóji, ali ne. Srakar postavi palico v kót, obési klobuk na klin, potem gré jednekrati po sobi gori in doli in se ustavi pred Pezdirjem.

»Gospod Pezdir, ali ste Vi kaj slišali o predsinočnem pobóji?«

Še predno je Pezdir mogel kaj odgovoriti na to vprašanje, skoči Océpek izza mize, pade pred Srakarja na kolena in joka kakor majhno dete, takó, da se je Srakarju in celó Pezdirju smilil.

»Océpek,« nadaljuje Srakar, »kaj to poméni, menda vsaj Vi niste tisti hudodelnik?«

»Oh, jaz, jaz! To se pravi, ne vém, ali sem, ali nisem; vérujte mi, jaz ne vém; ali ker vsi pravijo, da sem jaz, in tudi Vi že véste o tem, mora pa vender biti res.«

»Tedaj Vi ste tisti pijanec! Océpek, rêci Vam moram, da sem se zeló zmotil o Vas. Jaz sem vedno mislil, da ste miren in trezen človek, ali kaj moram slišati o Vas? In to ravno zdaj, ko sem Vam plačo povikšal, menda v zahvalo? Pomislite, to ni samo za Vas, ampak tudi za nas vse velika sramota, in če gospóska to zvé, kaj bo z Vami?«

»Gospod, prisezam Vam,« stoka Océpek, »da nisem še nikdar bil pijan, in da živi duši nisem ničesar žalega storil, kakor samo ta nesrečni dan. O samo jedenkrat mi odpustite!«

Srakarju in vsem drugim se je že smilil, torej ga niso dalje mučili. »Vstanite,« veli mu Srakar, »vstanite, kaj bi rekel tuj človek, ko bi zdaj notri prišel. Kar je res, je res; jaz sem bil dozdej vedno zadovoljen z Vami in mislim, da je bilo to prvikrat in zadnjikrat, torej jaz ne bom tega dalje razglašal, in tudi drugih gospodov prosim, da bi to ostalo med nami.«

Vsi so obljubili, in Slivar je tudi danes zvédel, da je jeden policaj že popolnoma zdrav, drugemu se je pa takisto že obrnilo na bolje.

To vse je Océpka nekoliko potolažilo, ali vender je vselej še plaho pogledal, kadar so se vrata odprla in šele dva ali tri tedne pozneje je lože dihal, ko je Slivar prinesel novico, da je tudi drugi policaj že okreval. Ni nam treba zagotavljati, da odslej ni bilo Avgušтина v nobeni krčmi videti, tudi vsacega policaja se je že od daleč ognil, ker se je bal, da bi ne bil morebiti jeden tistih dveh in da bi ga ne spoznal.

Kakó pa se je Océpku nadalje godilo, zvédeli bodemo o novem letu.*)

*) S temi besedami je pisatelj završil svojo povést v zadnjem listu »Slov. Glasnika« l. 1860., ker jo je najbrž mislil nadaljevati; toda v poznejših tečajih »Slovenskega Glasnika« ni nobenega nadaljevanja.

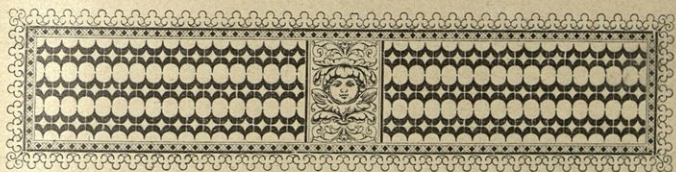

V.

Zamorjeni cvet.

(»Slovenski Glasnik«, 1861.)

I.

Y grádu pri visocem oknu sloní mlada gospá. S solznimi očmi gleda zamišljeno doli na lepi svét, na temne gozde in na zelene dobráve. Ravno-
kar se je zopet odvézel v mesto mladi graščák, kateremu se je v graščini že tožilo po mestnih veselica in po nočnih prijateljih. Škripanje peska pod kolesi je zbadalo v srce mlado ženo. Dolgo še gleda za kočijo, ki hitro drdrá po cesti — ali še hitreje hité njene misli daleč stráni čez široke dežele in čez neizmerno morjé. Počasi gré v svojo spalnico. Tu stojí s povešeno glavó in s sklenenima rokama ter gleda strmo pred sé na tla, potem pa jo premaga srčna bridkost. Z belima rokama si zakrije obraz, vrže se v mehke blazine in dolgo zadržane vroče solzé se jej uderó po cvetočih licih. Sirota se ihtí in vzdihuje; srce se jej hoče utopiti v prebridki žalosti. Ali — prepozno! Mož, v čegar spomin tekó zdaj te vroče solze, biva daleč: risanica je ljubica njegova in pes je njegov tovariš. Ta dva prijatelja ga spremljata po neizmernih gozdih Minnesote in prostih bregovih, kjer veličastni Mississippi drví silne valove. Ali se je pod tujim nebom umirilo njegovo srce, ali je zatopil vroče svoje želje v slano morjé? Je li našel na planjavah tuje zemlje sreče, katere je zastonj iskal po drágah svoje domačije? Kdo vé?

II.

Po véliki cesti, drzéči od Ljubljane v dolenjsko stran domovine naše, jahal je nekega dné velik mož čedne postave, kakor bi človek sodil, imajoč kakih trideset let. Le malokdaj se vidi, da bi po tej cesti kdo jezdil; torej so ljudje, ki so ga srečevali, z začudenjem gledali zagorelega popotnika v navadni obleki. S posebnim veseljem je tudi vsakdo ogledoval lepega psa neznane velikosti, ki je spremljal popotnika.

Bilo je vlažno jesensko jutro. Gosta megla je pokrivala ljubljansko barjè in odtod se je razprostirala po dolenjskih dolinah in ravnícáh. Šele proti półudnevi se je jela tanjšati ter se je iz dolin počasi vzdigovala ob gorah, ki zaslanjajo južno-zapadno stran. Zdaj so predrli solnčni žarki megleni zrak, vsa megla se je razkadila, nebó je bilo čisto, kakor ribje okó — bil je prav lep, prijeten dan v pozni jeseni. Solnce je sijalo takó prijazno na svet, kakor bi za delj časa jemalo od zemlje slovó. Pridni oratár si je že pospravil drugo žetev, iz bližnjih vasij se razlegajo cepci ajdovih mlatičev in po strniščih zopet veselo poganja zelena ozimina.

Ko je po vseh cerkvah odzvonilo półudne, ustavi se pri véliki gostilni, pokrepča sebe in ko napase tudi konja in spremljevalca svojega, zopet veselo zasede in jaha dalje. Dobri dvé uri je že jahal po véliki cesti; ko pa pride do starega zidanega znamenja, krene v stran ter popusti konju vajeti, da je šel počasi prav po svoji volji. Po tej poti pride kmalu v lep gozd. Na kraji so rasli stari z mahom porasteni hrasti, bolj proti sredi pa so stale lepe bukve, tu in tam tudi kaka smreka, in kjer je bilo drevje izsekano, raslo je gosto brinje. Po gozdu je bilo vse tiho: veselo petje, ki se je razlegalo na pómlad, umolknilo je zdaj. Krilati pevci so se največ poslovili od rojstvenega kraja in so šli v gostí, kjer burja ne brije takó ostró in kjer sneg ne pokriva pólja in gozda. Le časih se zasliši trkanje kacega brgleza, kateremu se oglašá jezična šója in iz zelenega brinja frfetajo brínjevke, ki jih je preplašil glas konjskih kopít.

Na drugem kraji gozda so se razprostirale lepe senožéti, in bolj proti vzglavju obrastenega brda je

ležalo polje z zeleno ozimino. Na kraji gozda so še veselo cvetele marjetice, tudi potrošnjak je še silil v pozni cvet, po travnikih je poganjal višnjevi podlêsek in vrbovka si je ogledovala rdeče lice v potoku. Ko je naš popotnik napójil konja, udari s ceste v stran proti omenjenemu brdu. Pot ga je peljala zdaj po globokem žlebu, kateri je izkopala dežévnica; drobno in debelo kamenje je ležalo po žlebu in gôle korenine bližnjih dreves so preprezale pot. Ker je videl, da je pot čim dalje težavnejša, stopi s konja, prime ga za uzdo in pred njim počasi koraka proti vrhu.

Ko pride na vrh obstoji in ginen ogleduje lepi svét, kateri mu je dozdej zakrival obrasten klanjec. Še nekoliko korakov gré dalje, potem razbrzdá konja in ga pustí, da muli suho travo med češminjevimi grmi; on pa séde na klado, ki je ležala poleg pota. Z veselim srcem in tožnim očesom ogleduje ljube znane kraje, v katerih je preživel presrečna mladostna leta. Pod njim leži lepa rodovita dolina, ki je le na jedno stran odprta, in po njej šumi bistri potok, ki góni žage in mlinске kámene. Več čednih vasij je raztresenih po dolini, v górenjem konci stoji največja in v njej se bliska tudi visok, z belim kositarjem pokrit zvonik. Blizu cerkve na majhnem griči pa leži z zidom ograjeni vrt, le da namesto dreves rastó črni in modri križi, znamenja vére in vstajenja. Tu počivajo v sladkem miru vsi, katerim je srce otrpnilo za posvetni hrup, za vsakdanje reve in nádloge. Tudi naš popotnik je zakopal v ta vrt kar mu je bilo najdražje na zemlji. Tu je pokopal blagega očeta, tu mu počiva draga zlata mati, ki ga je prerano zapustila.

Popotnik si podprè glavo. Tožni čuti so ga obhajali, spomin na jasne in oblačne dneve se mu oživi, v duhu se mu razgrinja vse življenje njegovo. Iz teh mislij ga prebudi glasen krik izpod néba. Povzdigne svoje oči in pogledá tolpo žrjávov, ki rómajo v svojo obljubljeno deželo. »Popotniki dragi!« misli si sam v sebi, »kakor zdaj vas, gnala je tudi mene nekdanj neznaná sila odtod daleč čez gore in čez morje in zdaj se zopet vračam, da se mi umiri srce, da me mine živa želja.«

Solnce se je že nagnilo h goram. Vrhovi starih smrek so se žarili v večernem zlatu in po vasi se je izmed hiš jel vzdigovati lahek dim. Popotnik obrzda konja, zasede ga in jaha navzdol. Po nasprotnih goricah so pokale puške in vesel vrisk se je razlegal od hrama do hrama. Človek, ki se je vse leto trudil in potil, upal in se bal, veseli se zdaj pri ljubi kapljici, in kdo bi mu ne privoščil tega veselja?

Ko pride na ravno, obrne se proti vasi, in ker bi se danes rad ognil ljudij, jezdi za krajem po stranski poti. Kakor meglena tančica se je mrak jel prijemati gozda in odtod se je razprostiral po dolini. V cerkvi zazvoní zdaj »Zdravo Marijo« in móžu se razvedri lice, ko čez dolgo spet začuje glas zvoná, ki ga je nekdaj klical od otroških iger na dom k večerni molitvi.

Za vasjó se obrne na levo in kmalu pride na lep, z drobnim peskom posut pot, kateremu se je pa videlo, da veliko ne vozijo po njem, ker trava in trpôtéc sta ga zarastala. Ob poti so bile v redu zasajena drevesa, kostanji, lipe in orehi in vmes tudi kaka češnja. Pa tudi to drevje je bilo nekako zápušćeno videti; marsikak lep oreh se je v vrhu posušil in tu in tam je le češnjev štor zaznamenával mesto, kjer je poprej stala košata češnja. Ta cesta drží do grada, ki stojí prav v konci doline in človek ga ne ugleda poprej, da stojí pred njim: dvé veličastni lipi ga popolnoma zakrivata. Ta grad je zaželeni smoter našemu popotniku.

Ko prijezdi na dvorišće, stopi raz konja in se ozira po hlapci, da bi mu izročil konja, ali žive duše ni videti. Stari Turčin, ki je v kotu priklenen, hripavo laja, teka semtertjá in se zaganja, da bi odtrgal verigo. Ne vém, ali se togoti, ali je morebiti spoznal svojega nekdanjega gospoda, da ga takó glasno pozdravlja. Nenavadno lajanjé je privabilo hlapca, da bi videl, kaj je. Videlo se mu je, da ni vaje vsprejemati gostov, na hlevnih vratih je obstal in ni védel, bi se li ponudil, ali ne, da bi konja spravil v hlev. Šele, ko mu gospod migne, hitro priskoči in prime konja za uzdo.

»Ali služiš tukaj za hlapca?«

»Dvé leti sem bil za pastirja, zdaj sem pa pri vólih za málega hlapca. Če mislite pri nas ostati,

bom pa že tudi jaz spravil konja in tudi zobati mu bom dal!«

»K Vam menda le redkokrat zaide kak gòst?«

»No, véste, to je takó in spet ni takó. Pri nas se nikoli ne manjka beračev, ki prosijo prenočišča, ali prave gospòde se pa res prav malo vidi. Vsako leto po jedenkrat pride iz Ljubljane dohtar, ki ima vse račune v rokah, sicer smo pa le sami, kar so odmrli prejšnji graščák, Bog jim dáj vse dobro! Pravijo, da so bili prav dober gospod, jaz jih pa nisem poznal, ker sem šele nekaj čez dve leti v grádu.«

»Ali kje je druga družina, kje je Martin?«

»Danes imamo terice. Vsi so doli na terišči, samó kuhinjske so domá. Martin pa lân suši; ako ga poznate, véste tudi, da on tega dela ne prepustí nikomur.«

»Zdaj mi dêni konja v hlev, potem stopi doli in pokliči mi Martina; za ta čas boš pa ti sušil.«

»Kakó bom pa rekel Martinu, kdo da je prišel, on ne zaupa rad lanú drugim rokam?«

Popotnik se nasmehne in velí hlapcu: »Le reci mu, da je prišel star znanec, ki hoče delj časa ostati tukaj.«

Hlapec pelje konja v hlev, gospod gré pa počasi v grad.

V tem ko se ta dva razgovarjata, seznanil se je lepi véliki pes, ki je spremljeval popotnika, s starim privezanim Turčinom; dasitudi sta na različnih delih zemlje ugledala beli dan, vender sta se kmalu sprijaznila.

Popotnik, čegar je bil grad, poišče si ključe, gré po kamenitih stópnica^h v górenje nadstropje in si odprè véliko sobo. Zadu^hli zrak v sobi mu je bil znamenje, da že dolgo ni bila odprta; morebiti od tistega časa, kar je on stanoval tukaj, žive duše ni bilo v njej. Ko bi ne bilo takó mračnó, videl bi bil tudi lahko, da so se pajki naselili po stropu in da je debel prah légel na pohištvo. Tu je bilo vse pri starem, vsaka stvar je stala na svojem nekdanjem mestu. Mračnó so gledale na stenah podobe njegovih pradedov iz črnih okvirjev na svojega potomca. Zadnja v vrsti blizu okna je visela slika njegovega očeta, on sam jo je tisti dan po očetovi smrti obesil na to mesto. »Čegava roka«, misli si sam v sebi, »obesila bo kdáj tvojo sliko na to steno?«

V tem se je storila noč. On séde v naslanjač in veliki pes mu léže k nogama. Razne misli mu rojijo po glavi. Pred šestimi leti je tudi v večernem mraku sedel pred sliko očetovo, katerega je bil ravnokar pokopal. In vendar je bil tisti večer srečnejši, nego danes, zvezda srečne, čiste ljubezni je sijala v njegovo mlado srce. Ali danes ni več tiste blage zvezde, nebó je temná, srce je prazna, zapuščena gredica, na kateri cvete le pelin bridkega spomina.

Pes je jél zdaj renčati in se je vzdignil, na gospodovo besedo se je pa spet umiril. Zunaj se slišijo po stópnicah moški koraki, ki se bližajo vrtom. Vrata se odpró in Martin v delavni obleki, z zakajenim obrazom stopi v sobo s svetilnico v roci.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»»Amen, na večne čase!««

Martin gré za glasom proti oknu in posveti móžu v obraz. Strmo gleda zarastene ga gôsta in svetilnica v roki se mu trese.

»Martin, ali me res ne poznaš?«

»»Valentin! Valentin!«« zavpije Martin na ves glas, izpusti svetilnico, poljubi strastno roko gospodu svojemu, veselje mu zaprè besedo, iz očíj se mu pa usipajo debele solze na ostarela lica. Hitro pobere svetilnico, postavi jo na mizo in skoči iz sobe takó hitro, kot bi bil deček desêtih let. Nekaj časa potem se vrne z umitim obrazom in v praznični obleki, v vsaki roki gorečo svečo.

»Posveti mi v nekdanjo mojo sobico, Martin!«

»»Saj res, tam je vse prijazneje, saj je vse pripravljeno, kar Vam je treba, ker jaz nikoli nisem mogel verjeti, da Vas nikdar več ne bo nazaj, kakor so mi pravili drugi ljudje. Jelite, da zdaj ne greste več od nas?««

»Ne boj se, Martin, zdaj ostanem domá; skupaj bodeva gospodáрила in, ako Bog dá, srečno živela. Zdaj pa skrbi, da bo kâj večerje, prinesi bokal dobrega vina in dve kupici, potem se kâj več pomeniva. Dobro bi bilo, da bi se v levo sobo malo zakurilo in ne pozabi dati družini vina, naj se veseli in pije na zdravje moje.«

»»O zakaj niste poročili ali pisali, da pridete; kdo si je bil v svesti, da pridete danes! O da bi bil le količ kaj

védel, to rečem, móžnarji bi bili pokali, da bi se bil ves grad tresel.« »

»Meni se je vse dozdevalo, da bi bil ti kàj tacega napravil in to bi meni ne bilo po volji, torej se nisem hotel napovédati.«

III.

Martin je šel, da oskrbi, kar je bilo treba za večerjo. Ko je bila gotova, moral je prisesti še on, če se je tudi branil in izgovarjal, da se ne spodobi. Po večerji si Valentin zažgè svojo pipo in tudi Martin si je moral z gospodovim tobakom natlačiti svojo pipico.

»Martin, zdaj mi povèj, kaj ste delali, odkar mene ni bilo tu, kakó si gospodàril in kaj se je dogodilo v teh letih?«

»Tisti dan po pogrebu ranjcega Vašega očeta, Bog jim dáj sveti raj! videli smo se zadnjikrat. Rekli ste mi, da greste za pol leta še v Nemški Gradec v zadnje šole; naročili ste mi, naj gospodàrim po svoji pameti, kakor vém in znam, da bo prav. Če bi se pa kàj posebnega pripetilo, naj grem h gospodu župniku, da Vam bodo pisali. Takó ste mi tistikrat naročili. Tega pa ni bilo še štirinajst dnij, kar me pokličejo nekoč gospod župnik k sebi, ko sem bil ravno doli v vasi. Nikoli ne bom pozabil, ravno tisti dan sem bil s kobilo prvikrat pri kovači. Pri gospodu sem zvédel, da ste šli iz Nemškega Gradca daleč po svetu, takó daleč, da mi gospod župnik niso mogli dopovédati, sam Bog vé, tjà nekam čez mórje. Rekli so mi tudi, naj skrbno in pošteno gospodàrim, kar bo pa gotovega, čistega denarja, naj ga oddajem dohtarju Vrabcu v Ljubljani. To sem zvédel pri gospodu. Vi ne véste, kakó je bilo meni takrat hudó pri srci, ko sem šel od njih; zakaj ste šli takó daleč in kdaj pridete nazaj, tega mi pa niso mogli povédati. Tudi dohtar, kateremu sem nosil denarje, védel ni ničesar o Vas, ali pa vsaj meni ni hotel ničesar povédati. Vender bodi to, kakor hoče, zdaj je vse dobro, da ste le spet tukaj. O mlajšem Vašem bratu pa živa duša ničesar ne vé, ako ne véste Vi.« »

»Jaz sam ne umejem pisati takó, da bi znali drugi za menój brati, ali záse pa zapišem vse, da imam vse v písánji, česar nimam v glavi.«

To rekši potegne iz žepa šop starih pratik.

»Tukaj v pratikah pa stoji vse natanko zapisano, kakó sem gospodáril.«

Valentin vzame jedno pratiko v roke. Robovi so bili vsi popisani s čudnimi znamenji in z neukretnimi številkami, vsako znamenje je bilo zvezano z jednim dnevom v meseci. Čeravno si ni mogel razjasniti Martinovega písánja, bil je vender prepričan, da je Martin s svojimi čirčarami in rogovilami natančneje in véstneje računaril, nego marsikak umetni računar.

»Martin, razlôži mi malo skrivnosti pisanja svojega, tega se ti ni treba bati, da bi te jaz komu izdal.«

»Kaj se bom bal! Morebiti res moji računi niso ravno lepi za okó, ali to pa lahko prisezam, da so pošteni skozi in skozi. To je prva pratika, v njej je račun od prvega leta. Na sv. Ošpete dan sem prevzel gospodarstvo. Še tisti mesec, vidite, na sv. Andreja dan, prodál sem jarem volóv za 120 goldinarjev. Ti rogovi tu na kraji pomenjajo vôle. Na sv. Tomaža dan sem prodál 50 véder starine, védro po 6 goldinarjev. Na Sveti dan sem plačal hlapcema 60 goldinarjev, vélikemu 36, malemu 24 in pastirju 12. Zdaj pridejo še štiri deklet, prva je dobila 22 goldinarjev, óne tri pa po 18 goldinarjev. Kuharica je prejela za pol leta 15 goldinarjev in je šla od hiše, ker zdaj samo za nas nismo potrebovali tako učene kuharice, posebno pa tudi zaradi tega, ker je bila z vso družino v kregu.«

»Ali kje imaš vse to zapisano?«

»To stoji vse v pratiki; le pogledjte! Ta-le klobuk pomenja vélice in ta-le malega hlapca, ta palica pomenja pastirja, škaf deklo in kuhalnica kuharico. Da se pa v računih nisem motil, namreč kar sem prejel in kar sem izdal, pisal sem potroške rdeče. Starega leta dan sem prodál še Martinovcu 200 mernikov pšenice, mernik tri groše menj kot po dva goldinarja. Tukaj zadaj je pa potem čisti račun, koliko sem skupil, koliko potrošil in koliko je ostalo. Kar je ostalo, to sem pošteno oddal dohtarju Vrabcu, kakor ste mi zapovédali. Tudi sem ga prosil, da

bi on opravljal davke in fronke in kar je še pri gospóski treba, ker jaz sam neznano nerad hodim okoli gospóske. Zdí se mi že za malo, da moram toliko časa čakati, predno se gospodu davkarju poljubi denar pograbití in tudi ne utegnem posédati in postavati pri gospóski, ki imam domá največ tóliko opravka, da ne vém, kje se me drží glava.«

»To je tedaj račun od prvega leta, ali pravo za pravo od sv. Ošpete do konca leta. Zdaj pride drugo leto na vrsto.«

»Pústi račune, Martin, saj vém, da si pošteno gospodáril in dohtar mi je vse to razkazal.«

»Da nì jednega krajcarja nisem po nepotrebnem potrosil, to je takó gotovo, kot je Bog v nebesih. Sebi sem pridržal tóliko, kolikor sem služil pri ranjcem gospodu. Bog obvaruj, da bi bil jaz le jeden nepravičen groš spravil sebi, moje roke so čiste. Da bi le dohtarjeve takó čiste bile kot so moje, pa niste Vi nì za krajcar vrednosti osleparjeni. Jaz uprav nimam ničesar zoper gospoda Vrabca, ali to sem pa že večkrat slišal, da se tacih ljudij rado kàj prime. Pa naj bo to, kakor hoče, če je prav Vam, prav mora biti tudi meni.«

Pri zadnjih besedah Martin iztrka pepel iz pipice, napravi si drugo, zasmodi jo in spet povzame besedo:

»Ker néčete več o računih slišati, povedal Vam bom, kakó sem sicer gospodáril, najprej, kar je pri dómu. Zidal nisem ničesar in tudi ni bilo treba, še popravljanja je bilo le mala stvarca. Strehe smo jedenkrat prekrili in v vodnják smo stavili skozi in skozi nove cevi. Ko bi hteli to v pratike pogledati, prepričali bi se, da je vse natanko zapisano. To je pa tudi vse popravljanje; morebiti je še tu ali tam kaka majhna stvar, toda ni vredno, da bi človek to jemal v misel. Zdaj gremo pa v hlev. Tu se je nekoliko predrugačilo; jaz ne vém, ali Vam bo prav po godu ali ne. Par lepših kónj, ki so bili le za kočijo, sem prodál. Jaz sem si tako-le mislil: Zdaj ni nikogar, da bi se v kočiji vozil; Bog vé, kdaj pridete spet Vi in čemú bi redil konje zastonj? Za hudo delo takó niso in bi jih bilo* tudi škoda, ker zato imamo druge kónje in vole, posebno za na pólje. Nekoč sem se namenil prodati še drugi par, pa sem si spet mislil, časih je vender treba, da se človek hitro kam potegne,

na priliko v Ljubljano ali pa tudi kam drugam; in če bi Vi nenadoma prišli, bilo bi vender sitno, ko bi bili brez kónj, torej sem jih pridržal. Pa ne smete misliti, da so morebiti naši konji kake izgolájsane kljuse; čeravno so delali, vender so takó lepó rejeni in skočni, da si jih vsak škof lahko dá zapreči. Toliko več pa zdaj redimo govédine, in pa kaka govédina je to, mesar kar ne more iz hleva, kadar pride kupovat. Zaporedoma stojé štirje jarmi volóv, jeden lepši kakor drugi, in pa osemnajst krav, ki tudi blizu nas ni kmalu tacih; kar je juníc in telet, teh še ne štejem. Pa saj se boste jutri lahko prepričali s svojimi očmi, ali je res takó ali ne. Kar je bilo prej dróbnice, to je kóz in ovác pri hiši, odpravil sem vse, ker sem videl, da to ni za nas, ki nimamo tacih pašnikov; če jih pa pustim v gozd, napravijo mi več škode, kot je vsa žival vredna.«

»Kar se pa tiče travnikov in njiv, to je ostalo vse pri starem; samo doli na potoku smo popustili njivo, saj sami véste, da ni bila ravno prida; skoro vsako jesen in večkrat tudi na pómlad je stopila voda čéznjo, da večkrat še sémena nismo dobili. Zdaj je pa práv lepa senôžet in to je ravno prav, ker potrebujemo več klaje, kakor poprej.«

»Morebiti najdete tu in tam še kàj novega, pa veliko ne; tudi mislim, da Vam bo vse po volji, samo zavoljo jedne reči se bojim, v tej reči vém, da Vam nisem pogodil. Z vrta namreč sem potrebil vse rože in jednako zelenje, ki ni za nobeno rabo, še živina ne mara zánje, in napravil sem prav lepe zélnike. Jedno celo leto sem pustil vrt, kakor je bil, rože so bile res lepe, posebno nekatere, ali kaj, ko ni bilo nobenega, da bi jih bil hodil gledat. Torej sem rekel o božiči hlapcu, ki je vrt opravljal: 'Véš kaj, prijatelj, išči si druge službe'. — Ko bi bil védel, da pridete spet, pustil bi bil vse, kakor je bilo, ni jednega korena bi ne bil vrgel z vrta.«

»To naj te nikar ne skrbi, Martin! Ti si delal kakor varčen gospodar, ravno to me veseli. Vidim, da bi ne bil mogel v boljših rokah zapustiti posestva svojega in za zdaj ostanem tvoj veliki dolžnik. Rože, ki si jih pométal z vrta, naj ti ne delajo sivih lás, to bo moja skrb, da bode v kratkem vrt stal v lepšem cvetji, nego poprej.

Zdaj pa idiva k pokoju, polunoči je že odbila in jaz sem truden. Lahko noč!«

»Lahko noč Vam Bog daj, da bi čez dolgo spet sladko spali pod svojo streho!««

IV.

Solnce je drugo jutro že davno sijalo pred gradom, ko se je Valentin prebudil iz trdega spanja. Kadar se obleče, pelje ga Martin, ki je že davno čakal nánj, najprej v hlev in mu razkazuje živino, ki je bila res jako lepa ter je Valentin videl, da se Martin sinoč ni preveč bahal. Voli so bili res kaj lepó rejeni, bilo jih je veselje gledati; Martin je poznal vsacega po imeni, tudi je védel, koliko je star in katere matere je. Tu mu ni zmanjkalo besedij: še jedenkrat je svojemu gospodu natanko naštel, koliko gotovega denarja je dobil iz hleva. Odtod je šel Valentin na vrt. Tu je bilo res vse drugače. Valentinu se je skoro milo storilo, ko je pomislil na lepe dragocene cvetlice, katere sta izpodrinila repa in korenje, da jim ni bilo več sledú. Le kar je bilo grma, pustil je Martin, druge rože je vse potrebil z vrta. Zdaj mu je pa bilo neznano tesno pri srci, ko je dobro uvidel, da v tej reči ni ustregel svojemu gospodarju. Klavern in pobit je hodil za gospodom svojim in na obrazu se mu je videlo, kakó ga to grize in peče. Valentin ga pogleda in se mu nasmeje, rekoč: »Martin, kaj ti je, da si čisto umolknil?«

»Sama hudoba mi je menda dala to nesrečno misel, da sem vrt takó grdo oplénil. Rajši bi imel, kot ne véim kaj, ko bi bilo vse, kakor je bilo prej!««

»Nikar si zavoljo tega ne béli glave, videl boš, da bo na leto vrt, kakor je bil in še lepši; to bode moja skrb.«

»Danes na vse jutro««, veli Martin nadalje, »poslal sem malega hlapca v grad na Potoke po sémena in korenja — to ščavje bomo pa še danes populili. Tudi bom poročil prejšnjemu našemu vrtnemu hlapcu, da pride nazaj, boste li videli, kakó je iznajden in prebrisan v svojih rečéh.««

Z vrta sta šla na pólje in odtod po lepih travnicah v bližnje gozde. Tu je bilo vse, kakor si le more želeti

dober gospodar, posebno gozdi so se že od daleč poznali od drugih. Po poti se posvetujeta, kaj bi se moglo še to jesen storiti. Najprej naj se v drevorêdu izkopljejo štorovi in naredé jame, da se prihodnjo pómlad zasadé nova drevesa. Tudi peska bosta dala napeljati, da se na pómlad posujejo vrtné poti in cesta, ki drži do grada.

Ravno je minul teden, kar je bil Valentin spet na svojem dômu, ko pride iz Ljubljane dohtar Vrabec in s seboj pripelje zalega, kacih pet let starega dečka. Valentin, ko vidi Vrabčev voz pred gradom, gré svojima gôstoma naproti, pozdravi Vrabca, vzame dečka na roke, poljubi ga in nese v svojo sobo. Samo jeden dan se je mudil dohtar v grádu, da je izkazal svoje račune in izročil gotovi denar, kar ga je imel v rokah, potem se je sam odpeljal v Ljubljano. Deček je ostal v grádu. Valentin mu je dal poleg svoje spalnice prirediti sobo in ga izročil Martinovi mlajši sestri, da bi se ž njim igrala in pazila nánj.

Ljudje so veliko neslanega govorili o tem otroku, posebno babe v hiši so stikale glave skup in so ugibale, odkod in čegav bi bil ta otrok. Martinova sestra je prvi dan zapazila, da je gospódu zeló podoben in da je najrajši pri njem. Tudi Martina so nadlegovale, ker so mislile, da on vé za vse gospódove skrivnosti. Martin jih je kratko zavrnil, da se jim ni treba v tuje reči mešati in da naj se držé svojega dela. To jih je še bolj potrdilo v njih mnenji, da bi jim Martin lahko rešil to zastavico, ko bi le hotel. — Ali Martin je ravno tóliko védel, kolikor drugi, namreč ničesar, in tudi ni bil dosti menj radovéden, kakor drugi pôsli — ali Valentin ni nikoli o tej stvari govoril in sam se ni upal povprašati. Večkrat je pri večerji tiho pri pêči sedé puhal tobak in premišljeval gospóda. Misli je tudi na mladega brata, o katerem živa duša ne vé, kam je prešel. Tudi njemu je bilo Rihard imé, kakor malemu dečku, ki je bil vsem zastavica. Martin se je takisto dobro spominjal, da se brata, ko sta bila še na dômu, nista posebno ljubila.

V tem se je približevala zima. Valentin je bil največ domá, če ni šel na lov. Vstajal je s solncem vred in ko se je dobro razvidelo, bil je s puško v gozdu. Pa njemu ni bilo veliko do lova, ker marsikacega

zajca bi bil lahko popokal, ali pustil ga je, naj teče v božjem imeni. Vsako jutro, če le ni bilo posebno neprijetno vreme, šel je na najvišji hrib, odkodar se je precēj daleč videlo na okrog, kjer so vedno pihale sicer mrzle ali čiste sape. Proti póludnevi se je navadno vračal domóv. Dolgočasne zimske večere si je kratil pri bukvah, tudi se je rad razgovarjal z malim razumnim Rihardom. Časih je prišel gospod župnik malo v vás, sicer pa ni bilo žive duše v grad.

Valentin je živel skoro kakor puščavnik, njemu ni bilo veliko mari, kaj se godi zunaj njegovih mejnikov, celó nekatera potrebna pota je odlašal od dné do dné. Dolgo se je že pripravljajl iti obiskat soseda Potokarja, krstnega svojega kuma, ki je bil zvesti in jedini prijatelj ranjcega očeta in vse hiše. Ko so že davno minuli božični prazniki, jezdil je nekega mrzlega jutra proti grádu na Potokih. Sneg je ležal na debelo po polji in po gozdu in smrekove veje so se šibile pod njegovo težo. Ščinkovci in strnadi so pritegnili v vás, okoli skednjevi in kozolcev so z vrabci vred iskali pičle hrane, zunaj na véliki cesti so se pa izpreletavali lačni vrani. Dve uri pozneje je stopil raz konja na dvorišči Potoškega grada. Káj prijazno ga vzprejme stari Potokar, podá roko in ga z veseljem méri od vrha do tál.

»E, kakó si moški, davno že sem slišal, da si domá, od dné do dné sem te pričakoval in gledal po cesti, ali o Tinčku ni bilo ni duha ni sluha. Kaj se ti je takó zameril tvoj kum? Jaz stara pokveka ne morem lahko od hiše, posebno zdaj po zimi ne.«

Valentin se je hotel izgovarjati, ali Potokar mu hitro seže v besedo: »Že dobro, pústi to, saj vém, kakó je; zdaj sem vesel, da si le prišel. Ti ne véš, kolikokrat sem mislil na té in na tvojega brata Riharda. Za nobenega nisem védel, kje sta. Večkrat sem mislil: glejte, glejte, kakó se otroci poizgubé in od nobenega ni pisma ne poročila. Ali kje je vender tvoj brat?«

»Dragi kume, tega Vam ne morem povédati: pred šestimi leti sva se videla zadnjikrat.«

»Sam Bog vé, kam je prešel?«

Stari Potokar je umolknil in premišljeval semtertjà; videlo se mu je, da bi rad nekaj zvédel od Valentina,

pogostoma ga je pogledoval in vprašanje mu je bilo na jeziku. Morebiti je kaj čul o mladem Rihardu. Valentin se je tačas zagledal v lepo sliko, ki je visela nad Potokarjevo glavo.

Dolgo potem povzame spet Potokar besedo : »I, ti si bil v Ameriki! Kaj te je vender neslo tjà in takó neutegoma si odrinil meni nič tebi nič?«

»Ne vém, kaj bi Vam na tó odgovoril. Srce mi ni dalo mirú, duša moja si je želela daleč stráni iz navadnega vsakdanjega življenja v naróčaj neoskrunjene veličanske prirode, kjer ne vladajo človeške strasti in slabosti.«

»Nekdanjega Tinčeta zopet slišim, ti si imel zmeraj svoje muhe in, kakor vidim, vedno si še stari sanjác. To imaš menda po materi svoji!« — pristavi bolj po tihem. — »Kar se nisva več videla, ves si se prenapredil. Kdo bi bil mislil, da bo iz šibkega mladeniča takšen mož in kaka brada ti je zrasla! Ali tu domá je vender ne boš nosil; kaj, da si je še nisi obril?«

»Dragi kume, o tem imam jaz svoje misli. Bog je dal moškemu brado, da se loči od ženske. Čemú bi si človek svojevóljno jemal lepoto, ki mu jo je dala priroda?«

»Svojeglav si tudi še takó, kakor si bil, ali zaradi mene jo le nòsi, saj bi jo tudi jaz rad pušçal, ko bi pri nas bila ta navada. Skoro vselej sem nejevoljen, kadar si stržem sivo svoje strnišče in roka se mi tudi že trese. Dragi moj, z nami gré sevéda proti koncu, pa saj je tudi že čas. Pomisli, sedem križev imam že na hrbtu; ranjki tvoj oče, Bog mu daj vse dobro, bil je mlajši od mene.«

»Pa ste še trdni, še, kume dragi! Nihče bi jih Vam ne prisójal nì — šestdeset ne.«

»E, ti le tako praviš, pa naj bo, kakor je volja božja. Vse bi še bilo, le noge, té me devljejo v nič. Kar sem bil pred tremi leti padel z voza, od tistega časa nisem za nobeno rabo. Vsako vreme ti čutim jeden dan ali dva dni prej v nogah. Vse sem že izkušal, kar so mi zdravniki in pametni ljudje svetovali, ali vse nič ne pomaga. Najhuje mi je to, da ne morem venkaj, po-

seбно zdaj po zimi skoro prav nič; domá me pa tare dolgčas, posebno zdaj, ko sem prav sam.«

»Ali kje so Vaši ljudje, kje je Vaša Rozalija?«

»Ti še ne véš, da nimam nobenega otroka več, oba sem zakopal slabi starec; pred štirimi leti je šla Rozalija za svojim bratom v večnost. Zapustila mi je jedino hčer, blágo srce, zlato dušo, kakor je bila mati sama. Regina mi tu v samoti krajša in sladí stare moje dni.«

Nehoté se je jel Valentin ozirati po Regini. Potokar je védel, po kom se ozira, torej mu reče: »Saj sem ti že povédal, da sem zdaj sam; ti iščeš Regine, pred jednim tednom se je peljala v Ljubljano. Baron Siegel-dorf, velik prijatelj njenega očeta, povabil jo je na predpust v Ljubljano, da bi prišla malo med svet, ker tukaj živi kakor nuna. Jaz jej nisem branil, ker vém, da se mladost rada malo zavrtí, še celó siliti sem jo moral, zdaj se mi pa že toži po njej. Včeraj sem jej pisal in, če se ne motim, v kratkem bo spet pri nas.«

Še dolgo sta se pogovarjala o tej in óni stvári; ko se je pa jelo mračiti, poslovil se je Valentin in zajahal proti dómu. Na večer se je vreme prevrglo, vlažen jug je pihal in po gozdu so pogosto pokale veje, ki so se lomile pod težkim južnim snegom.

Storila se je že temna noč, ko je prišel nazaj v svoj grad. Komaj je stopil v sobo, bil mu je že Martin za petámi in začel je pripovedovati: »V tem, kar ste šli Vi od dóma, dobili smo gôsta v grad.«

»Kacega gôsta in kje?« — seže mu Valentin v besedo.

»Uboga žena je,« nadaljuje Martin, »kateri se pa na vsem vidi, da je nekoč uživala boljše čase. Ko sem se peljal popóldne v mlin, srečal sem zunaj vasi še mlado, ali zeló slabo in bolno ženo, ki je že komaj mogla dalje. Na večer se peljem domóv in najdem na našem poti pod velikim kostanjem ravno tisto ženo čepéčo v snegu. Meni se je précej zdelo, da je opešala in da ni mogla dalje; in res je bilo takó, reva se menda že več zavedela ni, ker na vsa vprašanja svoja nisem dobil odgovora. Ko smo jo spravili v posteljo, govorila

je sicer nekaj, pa nihče ni razumel, menda je bilo nemško.«

»Kam ste jo spravili?« vpraša ga Valentin.

»Drugje nismo imeli prostora, dejali smo jo pa v sobo, kjer navadno prenočujejo naši gôstje. Kar jaz morem presoditi, rekel bi, da je to vročinska bolezen, ker jej kri takó sili v glavo. Babam sem rekel, naj jej mrzle rutice pokladajo na glavo; to, mislim, nikakor ne more škodovati.«

»Pelji me k njej in mali hlapec naj takoj napreže ter gré po zdravnika, ker do jutri bi morebiti ne bilo varno čakati.«

»Če le že zdaj ne bo prepozno,« reče Martin, vzame svečo in sveti gospódu. Okoli bolne so se sukale dekle in jej stregle, kakor so le mogle. Bolna se ni zavedala, sapa njena je bila težka in huda vročina jo je kuhala; sicer je mírna, le za čelo se je pogosto prijemala. Valentin stopi bliže in jo pogleda v obraz. Imela je kacih štiriindvajset let, gósti črni lásje so obkróžali upadla lica. Ko jo natančneje pogleda, zdélo se mu je, kakor bi jo bil že nekje videl; in čimbolj jo je gledal, tem znanejša se mu je zdela. Zdajci se mu zasveti v glavi in hiti iz sobe. V duhu mu oživi podoba cvetoče device in spomin na srečne čase. Ali kakó se je izpremenila! Po svoji sobi hodi gori in doli in premišlja minule čase. S svečo gré v sobo malega Riharda, ki je že trdno spal v mehkih blazinah. Valentin ni védel, bi ga li vzbudil ali ne. Dolgo premišljava semtertjâ, napósled ga pusti na miru in misli sam v sebi: »Le spi, dozdej nisi poznal matere svoje, torej tudi ni treba, da bi jo videl na smrtni postelji. In Bog vé, če bi te poznala?«

V.

Nesrečna žena, katero je Martin pripeljal v grad, Valentinu ni bila neznana. Kakor bi trenil, oživi mu spomin na pretekle vesele dni; misel vzbuja misel, kakor se vzdiguje vál za valom, ako potegne sapa po mirnem jezeru. Da bi si umiril nepokojno srce in se odkrižal mislij, séde za mizo in vzame knjigo, v kateri je bral vsak večer. Več stranij je že prebral, ali le oči so gle-

dale znamenja, duh je bil drugod; pozneje tudi ni več preobračal listov, le strmo je gledal vánje. Nekoliko časa potem hitro vstane, poravná si lasé s čela, vzame luč in gré tiho po prstih v sobo, kjer je ležala tuja žena. Zdravnika še ni bilo tu, dekla je bila pri njej, da jej je pokladala mrzle rutice na glavo. Valentin pošlje deklo iz sobe po nekaj. Ko je bil sam, stopi k bolnici, nagne se čéz njo in posluša težko njeno sapo; prime jo za roko in jo kliče s trepečim glasom: »Marija, Marija! ali me ne poznaš?«

Na ta glas sicer odprè kalne oči, pogleda ga in spet zamiži. Pogled je bil takó mrzel, da je Valentin videl, da se ne zavéda več in da ga ne pozná. Ker se je vrnila dekla, vzame on svečo in gré v svojo sobo. Tu stopi k oknu in gleda zamišljen v jasno nebó in v smrekove gozde, ki so se s snegom pobeljeni svetili v mésečini. Da bi se mu ohladilo vroče čelo, odprè okno; zunaj je pihala mrzla sapa, in to mu je dobro délo. Težko glavo si nasloni v roke in vzdihne: »Sam Bog večni védi, ali bi bil kdáj srečen ž njo!« Oblečen, kakor je bil, vrže se v svoj naslanjač, sveča na mizi je pa gorela z dolgim utrinkom.

Kakor oblaki, ki jih podí vihar, drvile so se misli po njegovi glavi. Počasí so se umírule, kakor hudournik, ki iz strmih planin pridere na rávno. Valentin malo zadremlje, v tem pa, ko počíva trudno truplo, hiti duh čez hribe in doline ter poišče znanih krajev. Valentin hodi po lepem vrtu: najlepše domače in tuje cvetlice tu cvetó, ptiči v košatih vejah skriti žvrgolé in prepevajo. Pomladánji vetrič si igra z mladimi peresci in gorko solnce síje. Valentin hodi po vrtu in vódi za roko lepo déklico, in vse lepote tega raja se strinjajo v njenih ljubeznivih očéh. Ali zdajci prestró temni oblaki jasno nebó, ptice umolknejo in cvetje véne ter odpade. — Valentin stoji mahoma sam, ali zdaj ne stoji več v lepem vrtu, temveč na brégu razdraženega morjá. Črni valovi butajo srdito ob pečevje, le malo zvezd svéti na temnem obnebji, in še te so rdeče kakor kri. Zapuščen stoji kraj morja in gleda strmo na kipeče valove — zdaj se prikaže majhen čoln in v njem tista déklica iz rajskega vrta; valovi jo nesó h kraju, kar se pripodí

grozen vál, pokoplje čoln z déklico in ko jo vál vrže na pesek njemu pred noge, vidi, da to ni déklica z vrta, ampak bolna žena, ki je prišla nocoj v grad.

Mrzla sapa, ki je pihala skozi odprto okno, prebudila ga je iz teh sánj. Petelini so že jeli péti, ko je ves truden légel v posteljo. Kadar je drugo jutro Martin stopil v sobo, prebudil se je Valentin in njegove prve besede so bile: »Kakó je danes bolníci? Je li prišel zdravnik?«

»Zdravnika sem pripeljal ob jedni čez pólunoči. Moral sem dolgo čakati nánj, ker ga ni bilo domá. Zdravnik bi bil tu; če jej bode pa mogel kaj pomagati, to je drugo vprašanje. Kakor se meni dozdeva, ima sam malo ali pa nič upanja, dasiravno je zdaj na jutro revi malo odleglo, vsaj kri jej ne tišči takó v glavo in tudi sapa je malo lahkéjša. Jaz nisem učen na to in tudi dobro vém, da je vse v rókah božjih, ali vender mislim, da bo kmalu treba krsto napraviti. Ravno táko bolezen je imel Ríbičev Jarnej, pa ga je v dveh dnéh spravilo pod zemljo, akoravno je bil močan kakor Rus. Tudi njega je kuhala strašna vročina in nobenega ni poznal, še mene ne, ki sva bila vender že od mladih nóg boljša prijatelja, nego rôdna brata.«

»Kàj pa vender pravi dohtar, je li kàj upanja ali ne, da bi ozdravela?«

»Jaz ne morem nič iz njega spraviti. Na vsa moja vprašanja privzdiguje rame in molči, in ravno to se mi zdí slabo znamenje, ker dohtar je sicer prav razgovoren. Ali vprašajte ga sami, morebiti da Vi kàj več zvéste od njega, kakor jaz.«

Valentin ni na to ničesar odgovoril, napravil se je počasi in šel na lov, kakor je bila njegova navada.

Ko je bil že daleč v gozdu, zazvoní pri fari mrliču. Žalostni glas mu je pretresel vse ude in srce ga je zbolelo. Nehoté prime za klobuk in vzdihne: »Bog ti dáj gôri v nebesih srečnejših dnij, nego si jih uživala na tem revnem svetu. Nikoli bi ne bil verjel, da boš kdàj revna tujka umrla pod mojo streho.«

Ko pride domóv, odpeljal se je ravno dohtar in Martin je izbiral deske za krsto. Valentin ga pokliče v svojo sobo ter mu reče: »Martin, osedlaj mi konja

neutegoma, ker mislim iti malo od dóma. Morebiti me nekoliko dnij ne bode nazaj; skrbi ti, da mrliča spodobno pokopljete in da bo vse v rédu, pazi tudi na malega Riharda, da se mu kàj ne zgodi.«

Pol ure potem je Valentin že jezdil iz grada. Kakor blisek ga je nesel spočiti konj po dolini; ustavi se šele, ko pride iz doline na razpotje. Tu premišljuje, kam bi zavil, ker dozda je jezdil le tjà v jeden dan brez pravega smotra. Ko takó premišljuje, pride mu na misel nekdanji sošolec Tomaž Burja, ki je kake štiri ure odtod imel svoje posestvo. Vedno sta si bila dobra prijatelja, dasitudi nista bila v vseh rečeh jedinih mislij. Kar sta zapustila ljubljanske šolske klopi, nista se videla; Valentin se je bil že večkrat napravljal obiskat svojega prijatelja, pa ne vém, ali bi se bilo zgodilo takó kmalu, ko bi se ne bilo to pripetilo v grádu. Dolgo jezdí ob Krki, potem zavije v stran in kmalu ugleda pred seboj gradič svojega prijatelja. Jelo se je že mračiti, ko prihaja do grada; po strmi cesti sta se na malih sanéh dričala dva zala dečka. Jeden je bil za spoznanje večji, sicer pa sta si bila podobna, kakor jajce jajcu, tudi v obleki. Starejši je sédel spredaj na saní, da jih je z nogama ravnal, drugi se je zadaš sedé prvega z rokama oklenil okoli pasa in takó sta šla kakor blisek po strmém brégu. Potem sta z velikim trudom vlekla saní na breg, tu sta spet sédla in kričé znóva dričala navzdol, da se je vse kadilo za njima. Da sta se časih v sneg prekopícnila, to njiju ni veliko motilo; izkobacala sta se iz snegá in smejé se dalje vozila. S hišnega praga ja je z veselim očesom gledal mož Valentinove starosti v navadni kmetski obleki, le da je bila od boljšega blagá in lepše zdelana. Valentin zdaj prijezdi do hiše, stopi raz konja in gré proti móžu; ta mu prihaja naproti in ga prijazno pozdravi.

»Tomaž!«

»»Valentin!««

In stara prijatelja se objameta.

Dečka sta zdaj tudi prišla bliže, ko sta videla tujca, in starejši sin si ni dal ubraniti, da je Valentino-vega konja peljal v hlev, mlajši je pa tekél materi povédal, da so dobili gôsta.

VI.

Burja je peljal prijatelja svojega v toplo zgórnjico in tu vprašanj ni bilo nì konca nì kraja; vsak bi bil najprvi rad zvédel, kakó se je drugemu godilo ta leta, kar se nista videla. Kmalu prideta tudi dečka s svečama in za njima zala še mlada žena z manjšim otrokom v naróčaji.

»Ljuba žena,« obrne se Burja proti njej, »dobili smo dragega in ljubega gôsta, prijatelja mojega Valentina, katerega smo imeli tolikokrat v mislih.«

Žena prijazno pozdravi moževega prijatelja ter mu podá roko.

»Dragi mi Valentin,« nadaljuje Burja, »to je moja žena in to so otroci moji; dva dečka, jeden ima osem, drugi sedem let, in mala na máterinih rokah bode o svéčnici izpolnila tretje leto.«

Žena je šla kmalu venkaj, da pripravi, česar je bilo treba za gôsta, dečka sta se seznanila z Valentino-vim vélikim psom in možá sta se razgovarjala o mnogih rečéh takó dolgo, da je bila večerja pripravljena. Po večerji so še nekaj časa skupaj sedéli v prijaznem razgovoru; ko se je pa dečkoma jelo zéhati, vstaneta z máterjo vred od mize, vsi trije želé očetu in Valentinu lahko noč in gredó k pokoju. Burja pa postavi polič dobrega vina na mizo, natoči kozarca in pije na staro prijateljstvo. Možá si napravita pipe, pomakneta se bliže tople peči in médnja je légel Valentinov pes.

»Deseto leto že teče,« izpregovori potem nekoliko Burja, »kar sva se v Ljubljani poslovila. Kdo bi bil mislil, da za takó dolgo! Oba sva ta čas mnogo izkusila, ali ti gotovo več, ker si prehodil veliko svetá, videl veliko lepih mest in živel med tujimi ljudmí, jaz se pa skoro genil nisem z mesta, kjer sem se rodil. Ti imaš gotovo več zanimivega povédati, kakor jaz, torej začni.«

Valentin malo pomišlja in gleda, kakó se sivi oblaci dvigajo iz pipe kvišku, kjer se izgubljajo v nič, potlej pa pričnè:

»Ko sva končala osmo šolo, odšel sem, kakor ti je znano, v Nemški Gradec, da se učim pravoslovju,

dasiravno nisem imel veliko veselja za to; šel sem, da sem izpolnil očetu voljo. Iz začetka mi novo življenje nikakor ni prijalo, pogrešal sem starih svojih prijateljev, novih pa nisem iskal, dasitudi so se mi ponujali; tóliko pridneje sem se lotil pravoslovja. Celó na vélike šolske práznike nisem šel domóv, nekoliko zató, ker je bilo predaleč, nekoliko pa tudi, ker so oče rajši videli, da sem tam ostal, češ, da se domá preveč ne zmótím z drugimi rečmi in da ne zanemarim svojih dolžnostij. Stanoval sem prav sam v mali hišici na nekem lepem vrtu. Pred vrtom na ulice je stala sicer lepa velika hiša, in veliko ljudij, ki so se pogostoma po vrtu izprehajali, stanovalo je v njej, ali jaz se nisem zánjo in oni se niso zamé pečali in živel sem skoro kakor puščavnik. Takó sta minuli dve leti; ko so pa tretjo pomlád spet drevesa cvetela na vrtu in so jeli zeleneti bližnji holmci, obšla me je neka čudna tožnost. Za učenje mi ni bilo več mar, po vse dni sem pohajal po logih in tratah, nekaj mi je manjkalo, pa sam nisem védel česa. Zdaj sem šele čutil, da sem sam; tožilo se mi je po nečem — srce moje si je želelo prijatelja. Komaj sem to prav čutil, že sem ga našel — bila je prijateljica. Vsako jutro sem videl dekleta izprehajajočega se po vrtu, dobil sem tudi priliko, da sem govoril z njo. Samo jedenkrat sva na vrtu govorila in že sem jo ljubil, kakor bi bila ranjka moja sestra. Seznanil sem se tudi z Marijino materjo in od zdaj sem bil več pri njih, kakor domá. To so bile pač zlate ure življenja mojega, le prekmalu so minule! To poletje mi je zbežalo kakor lep pomladanski dan.«

»Kakor véš, imam še jednega mlajšega brata. Ko je tudi on tri leta za menoj dokončal ljubljanske šole, prišel je po očetovi želji še on za menoj v Nemški Gradec. V ravno tisti hiši sem dobil večje stanovanje, prostorno za oba, in prav težko sem ga pričakoval, ker ga že tri leta nisem videl. Bil je dežéven jesenski večer. Marija je sedéla pri klavirji in je igrala ginljivo skladbo, ki se je je naučila od mene. Berač, ki je pogostoma zahajal v naš grad, ko sem bil še domá pri očeti, godel jo je najrajši in od njega sem se je naučil tudi jaz. Bil je jako vélik, siva brada mu je sezala do pasa in udrte oči so

se mu neznano svetile izpod gostih obrvij. Dvajset let je sedel v Gradišči, ker je v jezi zabódel svojo hčer; ondu je imel dovolj časa za premišljevanje in v ječi si je izmislil ta napev. Ravno mi je bil v mislih stari berač, kar nekdo potrka, vrata se odpró in brat moj stoji pred menoj, lep kakor solnce božje. Ustrašil sem se njegove mladeniške lepote, molčé mu podám roko, on pogleda Marijo, ki je zdaj vstala od klavirja, uja-meta se z očmi in kakor živa žrjavica mi je padel ta pogled na srce, ta nesrečni trenutek mi je vzel srečo in mir srca. Takrat bi bil rajši videl, da bi se mi ne bil nikoli brat poródil. Marija je sicer ostala vsaj na videz meni ravno takó dobra, kakor mi je bila poprej, ali vender sem predobro čutil, da je odklenkalo najini ljubezni.«

»Na videz smo prav srečno skupaj živeli, ali mislim, da je bilo vsem trem tesnó pri srci, in jaz sem bil prepričan, da takó ne more dolgo ostati. Marija se sicer v svojem vedenji proti meni ni izpremenila, ali ljubosumno moje srce je kmalu zapazilo, da ta njena prijaznost ni resnična, da je prisiljena. Med menoj in med Rihardom je pa od dné do dné ginila bratovska zloga in ljubezen, ki sicer ni nikoli posebno lepó cvéla. Mislil sem semtertjã, kakó bi se rešil te mučne negotovosti. Kar dobim pismo od dóma. Pismo je bilo od gospoda župnika, očetovega prijatelja. Iz pisma sem zvédel, da so oče oboleli, da so nevarno oboleli in da bi naju radi še jedenkrat videli. Ko sem dobil pismo, brata ni bilo domá. Mariji sem povédal žalostno novico, potem sem hitel po mestu, da bi našel brata in zajedno tudi preskrbel, kar je bilo treba za pot. Brata nisem našel, ali ko pridem domóv, najdem ga v postelji; toži mi, da je bolan. Molčé mu podám pismo, on je prebere in mi je dá nazaj, rekoč: »Menda ne bo takó zeló nevarno; bržkone jih je napadla plućnica, kakor lani in predlanskim. Kakor rad bi jim izpolnil željo, vender mi zdaj ni móči popotovati, moral boš torej iti sam.« Jaz sem mu verjel, ker si nisem mogel misliti, da si izmišljuje bolezen, ko oče ležé morebiti na smrtni postelji. Tedaj sem se odpeljal sam. Očeta sem našel še živega, ali zeló oslabelega in še predno sem jih videl,

zvédel sem, da zdravniki nimajo upanja, da bi jih še kdaj spravili na nóge. Ko sem stopil prédnje, bilo je njih prvo vprašanje: »Kje je Rihard?« Izgovarjal sem ga, da je ravno zdaj nekaj betéžen in da bo čez nekaj dnij prišel za menoj. Ali oče ga niso pričakali in bi ga tudi pričakali ne bili, da so tudi še delj živeli. Ves čas se nisem gènil od postelje, očetu je bilo vedno huje, in peti dan po svojem dohodu sem se zapuščena sirota jokal na grobu dobrega očeta. Bratu sem takoj pisal, kakó žalostno se je končala očetova bolezen.«

»Nekoliko dnij sem še ostal domá, da sem vse v red spravil, gospodarstvo sem izročil zvestemu staremu Martinu, tudi gospoda župnika sem naprosil, da bi mu šli na róko v rečéh, katerih bi Martin ne mogel sam opravljati. Čez pol leta sem se mislil za vselej preseliti na grad in tu z Marijo uživati srečne dneve, ali človek obrača, Bog obrne. Bil je neprijazen, mrzel večer, ko se pripeljem nazaj v Nemški Gradec. Hitel sem na dom k Mariji, k bratu. Ko pozvonim, pride mi vratár odpirat in ko me spozná, podá mi ključ moje sobe. Iz njegovih ust sem tudi zvédel, da se je brat moj z Marijo in z njeno materjo odpeljal. Kam? tega mi ni mogel povédati. Sam ne vém, kakó sem prišel v sobo, vse se mi je vrtelo v glavi.«

Valentin poišče v listnici zamazan list, potem nadaljuje:

»Na mizi sem našel ta listič, hitro ga popadem in željno preletim z očmi naslednje vrstice:

„Ljubi brat Valentin! Ako ti je mogoče, odpústi mi! Vém, da boš ti in ves svet ostro sodil moje početje in tudi vést mi očita, da sem se pregrešil zoper tebe, ali — jaz ne morem drugače. Marija je moja, moja na veke in nobena človeška sila naju ne more ločiti. Nikar se ne trudi, da bi nas iskal, Marijina mati je pri nama. Še jedenkrat te prosim, odpústi bratu svojemu

Rihardu.“

Spodaj stojé besede:

„Jaz nisem bila vredna tvojega dobrega srca. Pozabi me!

Marija.“

»To je bila záme strašna noč. V tuji zemlji, med tujimi ljudmi sem stal prav sam, od vseh zapuščena sirota. Blago svojo mater sem komaj poznal, kakor v sanjah mi je njena podoba stala pred očmi iz spomina otročjih let, nedavno sem pokopal dobrega očeta in zdaj mi jedini brat odpelje ljubljeno nevesto. Bridko, kakor razplakano dete, jokal sem tisto noč; to so bile moje zadnje solze, od tedaj mi nobena več ni kalila očesa. Drugo jutro sem sedel v vozu in hitel iz nesrečnega mesta — kam? tega sam nisem védel, le dalje v svet, kar najdelj je mogoče. Videl sem mnogo lepih dežel in krasnih mest, ali meni ni bilo obstati nikjer; kakor bi mi bili rabeljni za petami, gnalo me je srce vedno naprej, le naprej. Neki popóludan sem stal na bregovih Atlantskega morja. Neznán čút me je izpreletel, ko sem pogledal po neizmerni vodeni ravnini in v tem trenutku se mi je rodila misel, iti ónikraj mórja gledat nove zemlje in novih ljudij. Še tisti dan sem pisal gospodu župniku, gospodarstvo sem izročil zvestemu Martinu, denarne stvari pa doktorju Vrabcu. Prva ladja, ki je plavalá čez mórje, nesla me je v zaželeno Kolumbovo deželo.«

»Z neznanim veseljem sem pozdravil bregove nove zemlje. Kakor prerojen sem stopil na prosto zemljo; vse, kar me je spominjalo prejšnjega življenja, otresel sem od sebe; le srčne rane, ki je še vedno krvavela, nje nisem mogel otresti, njo sem nosil vedno s seboj. Na ladji sem dobil dobrega prijatelja, poljskega plemiča svoje starosti. Ne bom ti pravil, kod sva hodila in kaj sva videla, ker bi nocoj ne prišel do kraja, le tóliko ti povém, da v petih letih nisva bila le jedno uro ločena. Prehodila sva Severno Ameriko od vzhoda do zapada, videla sva, kje izvira veličastni Mississippi, videla sva tudi, kje svoje valove izročava Meksikanskemu morju. Danes sva spala v blazinah velikoméstnih gostilnic, jutri pod streho farmerjev, pojutrišnjem na bivolskih kožah v šatoru prostega Indijanca in mnogokrat v mehki, dišeči travi pod zavetjem sladkega javora ali pod vejami krasnega túliparja.«

»Prijatelj moj, ki je bolehal že vse zadnje leto, zbóel je hudo, da ni mogel več dalje. Ta nesreča naju

je zadéla daleč od naših ljudij v državi Missouri med indijanskimi lovci. Jaz sem storil, kar je bilo v moji môči. Noč in dan sem mu stregel, ali zastonj — njegove ure so se iztekle, prijatelj moj me je zapustil. S pomočjo Indijancev sem ga pokopal na bregu Bele reke pod mogočnim starim hrastom. Kazimir! Bodi ti lahka zemlja indijanska! Njegov pes, ki naju je dozdam vedno spremljal, šel je potem za menoj in zdaj leži tu pred mojima nogama. Kakor je njegov nekdanji gospod bil meni zvest prijatelj, takó je bil on pozneje povsod moj véрни tovariš in, dokler bo mogel gibati, užival bo pri meni svoj kruh. To sem dolžan manam nesrečnega Kazimira.«

»Odslej sem hodil sam, ker me ni bila volja, iskati si novega továriša. Pogostoma sem jel misliti na svoj dom, bratu svojemu sem že davno odpustil in na Marijo se prav za prav nikoli srdil nisem. Nekega dné sem ležal v senci orjaške platáne v dolini reke Ohio. Bil je lep božji dan; s košatega drevja se je razlegalo petje neštevilnih ptic, duh raznovrstnega, najkrasnejšega cvetja omamil me je skoro. V mehko travo položim težko glavo, občudoval sem lepoto tanke platáne in zraven sem mislil na lipo pred svojim domom. Počasi se je jela izpreminjati gladka koža platáne, listje se je jelo krčiti, postajalo je srčasto in ob vsakem listu je trepetal rmenkasti cvét, po cvetji so šumele buče in v vrhu je šepetala blažna sapa. Ležal sem pod domačo lipo. Okoli mene je raslo lepo žito, težki klasi so se priklanjali vetru. Od cerkve se zasliši zvon, za prvim zapóje drugi, tretji; ubrani glasovi se razlegajo po dolu in po vseh potih dohajajo ljudje v praznični obleki in vse sem poznal: to so bili moji sosedje in drugi znanci. Renčanje mojega psa me je prebudilo, skočim na nóge, pomanem si oči in gledam z začudenjem okoli sebe, stal sem pod platáno na reki Ohio. Lepa slika, ki sem jo pod platáno dremaje gledal, vtisnila se mi je takó v srce, da ne vém, kaj bi bil dal, da bi se bil izprehajal v senci pred svojim gradom. Poslovil sem se od gozdov kentuških in po najbližjem poti sem šel v Novi Jork in odtod nemudoma v Evropo. Noč in dan sem popotoval, ker skoro nisem mogel čakati, da bi videl svoj dom. Le

v Nemškem Gradci sem se nekoliko mudil. Rad bi bil kaj zvédel o bratu in o Mariji. Popraševal sem semtertjã; napósled sem zvédel, da Marijina mati tu živi. Zunaj mesta sem jo našel v revščini. Žena se je bila jako postárala. Ko sem stopil prédnjo, spoznala me je po govoru, solze so jo polile, skoro govoriti ni mogla; kar priteče kacih pet let star deček in jo začne tolažiti: »Ne jokaj, stara mati, ta gospod ti ne bo ničesar žalega storil!« — Ni mi bilo treba vprašati, čegav je otrok, mislil sem, da vidim svojega brata, ko je bil v teh letih. Ko se je stara žena malo utešila, jame mi pripovedovati svojo nesrečo in nesrečo svoje hčere — in moj brat je bil kriv njiju nesreče. S sladkimi besedami jih je pregovoril v beg, potem jih je zapustil. Kje je sedaj, tega ne vé nihče. Marija je od žalosti in revščine obolela in leži v bólnici blizu Dunaja.

Malega Riharda, takó je bilo imé mojemu strijčku, vzal sem s seboj, stari ženi sem dal izdatno podporo, potem sem hitel dalje proti dómu. Od Vseh Svétih sem na svojem dómu. Dozdaj sem bil največ le domá, in Bog védi, ali bi me bil ti danes videl v svoji hiši, ko bi se ne bilo v mojem grádu pripetilo nekaj, kar me je spet nekoliko vznemirilo. Včeraj sem obiskal svojega kuma, starega Potokarja, in ko pridem na večer domóv, pové mi Martin, da je bolno mlado ženo v snegu našel ter da jo je pripeljal v grad. In ta žena je bila — Marija, ali ne nekdanja Marija, ampak le senca njena — in zdaj že te več ni; danes je umrla in mislim, jutri jo bodo pokopali. Nobena duša ne misli, v kaki zvezi je ta nesrečna žena z našo hišo, tudi Rihard ne vé, da je ta tujka njegova mati. Res, čudno plête božja roka človeško usodo!«

Ko je Valentin končal, vstane Burja in gré po novo steklenico dobrega vina, natoči prijatelju in sebi, in ko izpraznita kozarce, izpregovori Burja:

»Ljubi pobratime! Zvestó sem poslušal tvojo povest in vidim, da si veliko več izkusil, kakor jaz. Moje življenje je dozdej le mirno pretékalo. Kar se nisva več videla, skoraj nisem bil iz mejã občine naše, torej bom jaz kmalu na konci s svojo povestjo. Najprej ti moram povédati, da prav srečno živim, imam dobro ženo,

nadepolne otroke in kolikor znancev, tóliko prijateljev. Nikoli se nisem kesal, da sem poslušal očetove besede. Kakor se boš še spominjal, gnala je tudi mene, kakor tebe, uka želja v tuja mesta. Ko sem očetu to željo razodel, poslušali so me mirno, potem so pa tako-le govorili :

„Sin moj! Dozdaj še nikoli nisva govorila o tvoji prihodnosti. Zdaj so ti odprti potje na vse strani. Vprašaj svoje srce, kam te žéne! Ako želiš učenosti, pojdi v vélika mesta med učene ljudi; ako želiš bogastva, prehôdi tuje zemlje in prekomorske otoke; ako hlepiš po časti in visoki službi, pojdi, kamor te vleče tvoje srce. Ako pa želiš sreče, prave sreče, ako želiš biti srečen med srečnimi — ostani v svoji domovini, ostani v hiši svojega očeta. Kjer si se porodil, tu delaj do smrti. Verjemi mi, da si boljšega mesta ne najdeš na vsem svetu. Svoje domovanje poznaš iz otroških let, tu se nad teboj razpenja staro sinje nebó, tu ti sije čisto zlato solnce, ki ti je sijalo v otročjih letih, tu poznaš vsako drevo, vsak grm, ki rase ob potoku, tu ti izvirajo studenci stari. V zemljo, katera te je rodila, katera te je redila — lézi jedenkrat k pokoju. Le v svoji domovini poznaš vse ljudi, poznaš njih misli in želje, poznaš njih dejanje in nehanje, ker si med njimi rasel, ker jih poznaš s trate, kjer ste skupaj igrali poletne večere. Le domá ti je jasna previdnost božja in usoda človeška. Le domá med svojimi ljudmi nahajaš pravo poezijo — in poezije je treba človeku, da se ne pogrezne v nečimernost vsakdanjega življenja — vse na svetu se stára in véne, le národ vedno žíví in poganja nove mladike. Blagor sinu, ki ne išče daleč od dóma svoje sreče; zvečer sédeš na mesto, kjer je nekdanj sedel tvoj oče, tu ti brli luč, kakor je brlela nekdanje dni, in v zibelji, kjer si se zibal ti, ziblje se zdaj tvoj sin. Obhôdi vesoljni svet, te sreče ne najdeš nikjer pod svetlim solncem. Torej ostani domá in ne išči sreče drugod med tujimi ljudmi!“

Takó so govorili ranjki moj oče. Jaz sem jih ubogal, ostal sem domá, med domačimi dekleti sem si izbral ženo in ž njo srečno živim in blagoslavljam očeta v grobu. Sosedje moji so mi vsi prijatelji, jaz pomagam

njim, kjer morem in znam, in oni bi pomagali meni, ko bi mi le treba bilo. Jaz sem pri konci, tudi bo že kmalu pólunoči, ako pa ostaneš nekaj dnij pri meni, prepričaš se sam lahko, kakšno je naše življenje.«

Ves teden je ostal Valentin pri Burji in ko je sedmi dan na večer jezdil proti svojemu grádu, mislil je vse drugače o pravi človeški sreči, nego poprej. Njemu je bil Burja najsrečnejši človek pod solncem.

Za Valentina se je začelo zdaj novo življenje. Od dné do dné se je bolj prepričaval, da človek ne more biti srečen, ako se loči od ljudij in sam zasé živi, kakor divja zvér v gozdu. Zdaj ni več po vse dni pohajal po gozdih, takisto ni pôzno v noč sedéval pri kacíh bukvah, ampak je pogostoma hodil doli v vás k svojim sosedom in ti so zahajali k njemu. Tudi domača družina je čutila to izpremembo, posebno Martin je na novo oživel.

Na dan Valentinovega godú je bilo v grádu kàj veselo. Vsi sosedje in znanci so se sešli, tudi Burja je prišel pozdravit drazega svojega prijatelja. Proti večeru se je pripeljal še stari Potokar in ž njim Regina, njegova vnukinja. Dasitudi je bila ravno v letih, kadar je človek najbolj življenja vesel, vender jej hrupeče veselice in tesno življenje v mestu, kamor jo je bil baron Siegel-dorf, nam že znani dobri prijatelj njenega očeta, povabil na predput, ni moglo ugajati; torej se je kmalu iztrgala iz nove družčine ter se je zopet vrnila na samotni grad k staremu očetu.

Do pozne noči je gostil Valentin svoje gôste, potem so se razšli. Valentin je spremil Potokarja do pol pota in je moral obljubiti, da jih prav pogostoma obišče. Burja je ostal še nekoliko dnij pri Valentinu in marsikako pametno besedo sta izpregovorila. Drugi dan po Burjevem odhodu je Valentin obiskal Potokarja. Prav prijazno ga je vzprejel in kakor bi trenil, je minul dan v Reginini družčini. Pogostoma je hodil zdaj k Potokarju, ali pa morebiti k Regini, ker ž njo se je največ razgovarjal; zvestó ga je poslušala, ko je pripovedoval, kod je hodil in kaj je videl. Regina je bila velika prijateljica cvetlic in Valentin jej je v tej réči znal najbolje svetovati. Po ves popóludan sta hodila po vrtu. Valentin jo je učil in jej kazal, kakó se tej ali oni

cvetlici streže; tudi korenja in sēmena, ki jih je iz Amerike prinesel s seboj, delil je prijateljsko ž njo. Regino veselje je bilo veliko, posebno ko so jela poganjati in se razcvitati. Valentin je vedel tudi pri vsaki cvetlici kaj zanimivega povedati, ali o kraji, kjer je domá, ali o tamošnjih ljudéh, o njih življenji in o njih navadah. Večkrat mu je luna razsvitljevala pot, ko se je vračal domóv; če pa tri dni ni bil na Potokih, zdelo se mu je to že pol večnosti in tudi Regina je vselej že težko pričakovala svojega učenika; takó namreč je imenovala Valentina.

Tedni so minévali kakor ure, nastala je najlepša pómlad. Neko jutro je Valentin žalosten hodil po svojem lepem vrtu. Mraz prejšnje noči mu je umoril na vrtu najlepšo cvetlico, katero je bil naménil Regini za njen osemnajsti rojstveni dan. Bila je krasna magnolija iz Severne Amerike v najlepšem cvetu: vrtnik jo je pozabil na večer pokriti in jutranji mraz jo je bil popolnoma popáril; krasno zvonasto cvetje je povésilo véle glave.

Valentin je ravno hotel iz vrta, kar se pripelje Potokar z Regino. Hlapec je že priskočil, da bi izpregel konje, ali Potokar mu zabrani in se obrne k Valentinu. »Ne zaméri,« reče mu, »danes sem se malo dalje naménil; z gospodom župnikom namreč se mi je nekaj pogovoriti. Če utegneva, oglasiva se nazaj gredé.«

»Samo to gledite, da se ne boste predolgo mudili!« pristavi Valentin.

»Stari oče!« zaprósi Regina, »jaz že dolgo nisem videla Valentinovega vrta, ne bi li smela jaz tu ostati, saj menda mene ne bo treba pri Vaših opravilih.«

Potokarju se je videlo, da mu to ni bilo po gódu, ali vendar se tej prošnji ni mogel ustavljati, posebno ko je še Valentin prosil za Regino. Potokar se je tedaj sam odpeljal v vás. Regina pa je ostala pri Valentinu.

Valentin jej podá roko in jo pelje v vrt.

»Kje imate Vašo magnolijo?« vpraša ga ona.

Valentin jej jo molcé pokaže.

»O, Vi se šalite?«

»Kaj bi se šalil? To je bila še včeraj krasna magnolija, o kateri sem Vam pravil, danes je pa zamorjena.«

»Za letos vsaj, ali bo morebiti venderle pognala prihodnjo pomlad?«

»Ta nikdar ne bo več cvetela, mraz jej je prišel do srca.««

»O ti uboga roža!«

Valentin jo pelje dalje po vrtu, in ko vsega obhodita, sêdeta na klop pod mlado lipo.

»Kdo bi bil mislil,« pravi Regina, »da bo ta vrt v jednom letu tak, kakeršen je zdaj. Lani je bilo tu prav žalostno.«

»Dasitudi sem sam prijatelj lepih cvetlic, vender me zdaj še vse boljše briga, ko vidim, da ugaja tudi Vam. Ali tukaj v grádu ga nimam človeka, ki bi se z menoj veselil in žalostil. Regina! — kraljica mojega srca, bodi tudi kraljica mojega vrta in vsega, kar imam; — kraljúj v mojem grádu!««

Ona povési solzeče oči, izmakne mu počasi roko, ničesar ne reče, le z glavo odmaje.

Dolgo sta oba molcé sedéla. Valentinov obraz se prav nič ni izpremenil, Regini pa je bilo vedno teže pri srci. Nekoliko hipov potem vstane in gleda po cesti proti vasi, potlej zopet sêde, rekoč: »Starega očeta dolgo ni.«

Valentin na to ničesar ne odgovori in takó sta spet tiho sedéla, da se je pripeljal Potokar. Regina hiti k njemu, vrže se v voz njemu v naročaj in še predno je Valentin prišel bliže, že je voz zdrdral z njegovega dvorišča.

Proti večeru prinese potoški hlapec pismo na Valentina. On hitro razpečati in bere:

„Ljubi sosed! Regina je že nekaj dni nevesta mladega barona Siegeldorfa. Tóliko na kratko, da se boste védeli ravnati.“

Potokar.“

Valentin se skoro na glas nasmeje in misli sam v sebi: »O Burja, tvoje modrovanje je puhlo, jaz svet boljše poznám.«

Valentin je bil zdaj spet zapuščen, kakor nekdam v Nemškem Gradci. Tožen je spet hodil po gozdih in po goricah — ali veselje je bilo umrlo. Spominja se magnolije.

Nekoliko dni pozneje ogleduje trsje v vinógradu in ko pride do vrha, léže pod košati oreh, vzame v

roko knjižico in se sili brati, ali ker vidi, da se siliti nič ne pomaga, vrže bukve strani in postopa za svojimi mislimi. Nehoté so tudi oči šle za njimi ter so med zelenim košatim drevjem poiskale streho potoškega grádú, v katerem so se zdaj mudile njegove misli. Na levo in desno so se razprostirale lepe gorice, pod njimi zeleni travniki in rodovito pólje in v kraji za búkovim gozdom se je svetil njegov na novo pobéljeni grád. „Kakó lepó je vse to!“ premišljuje sam v sebi. „Kakó me je vse to še včeraj veselilo, kakó sem noč in dan mislil, kakó bi izboljšal in olepšal posestvo svoje — zdaj me je pa vse minulo.“ Zdaj mu je bilo vse jedno, ali bodo lepe tuje cvetlice docvetele, ali ne; njegovo domovanje, katero se mu je spet takó priljubilo, zdélo se mu je zdajci prazno, pusto in žalostno — vse mu je bilo pretesno in njegovo srce si je spet želelo širje meje.

Iz teh mislij ga prebudi kočija, ki se je od potoškega grada peljala po cesti. Njegovo bistro okó je kmalu spoznalo osebi, ki sta sedéli v nji. Starejši s sivim nizkim klobukom je bil stari Potokar in mlajši je bil baron Siegeldorf, Reginin ženin. Dolgo gleda za njima, in ko je izginila kočija, prime se za glavo: „Ali nisem podoben otroku, ki hoče le vse sam imeti, kar mu je všeči — toda videti jo moram še jedenkrat, naj veljá, kar hoče!“ Reče in pobere svoj slamnik, popravi si ruto za vratom, skoči čez plot in po znani poti gré proti grádu. Okoli grada je bilo vse tiho in ókna so se svetila v zlatu zahajajočega solnca. Po kamenitih stópnica h gré v prvo nadstropje, drzno prime za kljuko in stopi v veliko sobano. Na sredi je stala miza in na njej nekaj praznih in na pol polnih vinskih butelij. Valentin se obrne na levo in pride spet v prazno sobo, že hoče stopiti v tretjo, kar obstoí na pragu. Rdeča zagrinjala so bila razpuščena in solnce je rdečilo sobo; na zofi je pa sedela Regina v beli obleki. Obraz je zakrila v blazino, ali po njenem ihtenji soditi, je bridko jokala. Valentin obstoí sredi sobe, milo se mu je storilo, ko vidi ljubeznivo deklico v taki žalosti.

»Regina!« pokliče jo z milim glasom.

Ona na ta glas vzdigne glavo, pa se spet vrže na blazino in še huje jóka.

Valentin stopi še bliže nje: »Regina, jaz sem prišel le po slovó, po slovó za vselej. Več se ne bodeva videla. Bog ti dàj srečo, katere ti jaz želim.«

Pri zadnjih besedah se nagne čez njo in jo poljubi na čelo. Précej potem si ona pokrije zopet obraz in jóka, da bi si kmalu oči izjokala. Valentin se je še jedenkrat ozrl na ljubeznivo podobo, potem je po prstih šel iz sobe.

Ko je prišel domóv, pisal je Burji naslednje pisemce:

„Ljubi prijatelj! Kar si ti meni govoril o sreči, ni res, ali vsaj za mene nima veljave. V kratkem zvéš kàj več. Prosim te, vzemi k sebi strijčka mojega Riharda, jaz romam k Beli reki na grob Kazimirjev. Z Bogom! Spominjaj se časih svojega nesrečnega

Valentina.“

Drugo jutro pred solnčnim izhodom je obiskal očetov in máterin grob, ozrl se je tudi na Marijino gomilo in ko je zlato solnce vzhajalo, pogledal je še jedenkrat z vrha na lépo svoje domovanje.

Ali se je pod tujim nebom umirilo njegovo srce, ali je zatópil svoj spomin v slano morje? Je li našel na planjavah tuje zemlje sreče, katere je zastonj iskal po drágah svoje domačije?

Kdo vé?

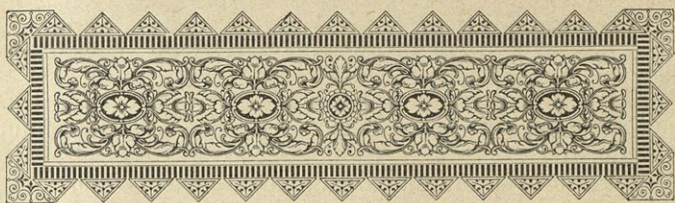

VI.

Izgubljen mož.

(»Slovenski Glasnik«, 1864.)

I.

Po tvojih ulicah, Ljubljana, hodil sem lansko jesen. Mrzloten veter je pihal; poprejšnjo noč je sneg prvikrat pobelil Kamniške planine in zapadajoče solnce jih je rdečilo z zadnjimi žarki. Ko grém mimo civilne bólnice, odpró se vélika vrata in štirje možjé prinesó krsto, pokrito s suknom, ki je morebiti nekdam bilo črno. Nosáčem se je neznano mudilo, komaj jih je dohajala stara ženica, jedini pogrebec; niti duhovnik ni spremljal mrliča.

»Kóga nesó?« povprašam hlapca, ki je zapiral vrata.

»»Trapastega Skálarja se je usmilil Bog ter ga je vzel k sebi.««

Ko čujem Skálarjevo ime, izpreletelo me je nekako čudno. Vsak nesrečen človek ima neko pravico za naše pomilovanje. Nesreča povelíča vsacega človeka, tudi najzaničevanejšega reveža, posebno če ga vidimo mrtvega pred seboj; zdi se nam vselej boljši, nego je bil morebiti v resnici. V tesni krsti vidimo zdaj le junaka, ki so ga zmagale neprijazne okolnosti in ne prašamo veliko, si je li sam kriv, ali ne, radi mu podelimo venec mučenstva.

Skálar je bil meni tak mučenec.

Stopim hitreje in se pridružim ženici, ki me je z začudenjem pogledovala od strani.

»Ali ste poznali ranjcega?« vprašam ženico, ko smo se približali sv. Krištofu.

»Sevéda sem ga poznala; saj je sestre moje sin, jaz sem teta njegova,« odgovori mi žena z zatopljenim glasom.

Prišli smo do jame, nosáči so potegnili sukno s krste, pobrali so nosila ter so hitro odšli, ne čakaje pokopa. Dva grobárjeva hlapca ga položita v grob, jaz mu vržem zadnje prsti, hlapca ga zasipljeta, in teta klečé kraj groba moli tiho za pokoj ranjcega. Zdaj zazvoní »Zdravo Marijo«, starejši hlapec z leseno nogo móli glasno angeljsko češčenje, mi drugi mu odgovarjamo in napósled smo vsi molili še jeden očenaš, da bi Bog dal ranjcemu večni mir in pokoj.

Mrak je že légel na grobe, ko sva z ženo zapustila pokopališče.

Žena je bila jako razgovorna, ni je bilo treba mnogo nagovarjati, rada je povédala, kar je védela.

»Ranjki Matevž je bil Gorenjec iz prav dobre in premožne hiše. Bil je jedini sin, oče mu je umrl zgodaj, ravno ko je stopil v latinske šole. Ko bi bil delj časa živel, gotovo bi Matevž ne bil zašel na takó slabe poti. Mati njegova je bila moja sestra, bila je dobra žena, zánj veliko predobra. Njena jedina želja je bila, nekoč domá v farni cerkvi svojega Matevža videti na propovédnici in iz njegovih ust poslušati besedo božjo. Kadar sem bila pri njej, govorila mi je o tem in vselej sva se obe od veselja jokali. Matevž je bil vedno prvi v šoli, vsi gospodje so rekli, da ima med vsemi najboljšo glavo in mater svojo je tudi takó rad imel, da je storil po njeni želji ter šel v lemenát, akoravno ni imel za ta sveti stan pravega poklica, kakor se je pokazalo pozneje. Ali mater je pa venderle veselilo, da jo je ubogal, toda ućakati srećnega dné, na kateri se je tólikanj veselila, to jej ni bilo dano, Bog jo je prej poklical k sebi.

Matevž je po máterini smrti ostal sam; zdaj ga ni več vezala máterina želja, slekel je črno kuto in prevzel je domá gospodarstvo, ali vsi sosedje so rekli, da iz izprijenega gospóda ne bo nikoli dober gospodar. In sosedje so bili modri možje. Matevž se je kmalu spoznal z lépo mlado deklíno, ki jo je presrćno rad imel,

mislil je, da jo dóbi za ženo. Ali ona je bila nestanova in omahljiva, zapustila je Matevža in vzela družega. To je polomilo Matevža še bolj, kakor máterina smrt. Zanimarjal je gospodarstvo, v cerkev ni hodil, tih in žalosten je pohajal po pólji, vsi smo mislili, da se v njem kuha huda bolezen. Jeseni pa po ajdovi žetvi mu ni bilo več domá ostati, polastila se ga je spet želja, da bi se kàj več učil. Gospodarstvo je dal v najem in šel je na Dunaj v visoke šole. Kaj je ondu delal, to mi ni znano, le to vém, da je neznano veliko denarja potreboval: kakor sneg spomladi kopnelo je njegovo gospodarstvo. Gozd za gozdom, njivo za njivo je prodál. Od gospodov, ki so ga videli na Dunaji, zvédeli smo, da je neznano učen, od njega samega pa ni bilo nobenega glasú, in vender je teklo že sedmo leto, kar je šel od dóma. Kar izvémo, da je šel izpod našega cesarja nekam daleč, ljudje sami niso prav vedeli, kam: jedni so rekli, da je na Nemškem, jedni pa, da je na Poljskem. Nekateri so pravili, da je šel za neko žensko, ki mu je zmešala takó pametno glavo, da mu ni bilo brez nje živeti; drugi so pa govorili, da bi bil kmalu ustrelil necega grofa kaj li in da je zató moral bežati. Takrat so mu poslali zadnje krajcarje, vse lepo imetje je zaštudiral.

Od zdaj ni bilo od njega nì pisma nì poročila, minulo je že blizo dvanajst let; mislili smo, da je že davno mrtev, kar se je pred desetimi leti spet pokazal, ali kakó se je izpremenil! — Komaj sem ga še spoznala, neznano se je postáral. Pravil je, da dobi tukaj profesorsko službo — ali niso mu je dali, dasiravno so govorili, da več vé, kakor vsi drugi. Revež je bil brez vsega zaslužka; česar se je lotil, povsod mu je izpodletelo. Bil je pri meni in dasitudi sama nimam veliko, vender sem mu rada dajala, kolikor sem mogla, ker je bil neznano dober človek. Prepisal mi je vse pridige od patra Joahima, ker jih rada prebiram, pa tudi sam je spisal dve ali tri, ki človeku gredó bolj k srcu, kakor marsikatera v cerkvi. Časih bi bila rada kàj zvédela iz njegovega prejšnjega življenja, pa vselej mi je rekel: ,Teta, pustiva to, saj bi me ne razumeli, mene pa boli srce, če se zmislim nazaj.'

Zdajci mu šine v glavo, da ne more več pri meni ostati, da mu vést ne pripušča, da bi še delj časa mene nadlegoval. Branila sem mu, ali zastonj — šel je, kam? ne vém. Osem let ga ni bilo na izpregled, tudi se ni čulo o njem, kje je in kaj dela. Lansko zimo se kar nenadoma spet prikaže, ali ni ga bilo k meni, menda se me je bal. Revež se je popolnoma zapustil, bil je raztrgan in zamázan, beračil je in kar je izprosil, to je zapil — na žganji. Vedno je bil piján. Oh, kako lepó sem ga prosila, naj gré k meni in naj se lóti kacega koli dela. Ali ni me poslušal. 'Teta, meni ni več pomagati, izgubljen sem,' takó mi je odgovoril. In res je bil izgubljen, pamet se mu je jela mešati; po vse noči, časih komaj za silo oblečen, taval je v najhujšem mrazu okoli. Napósled so se ga usmili in so ga vzeli v bólnico, kjer je sklenil nemirno svoje življenje.

Tóliko sem zvédel iz Skálarjevega življenja; zdaj mislim pa še povedati, kje in kakó sem se jaz seznanil ž njim.

II.

Bil sem četrtošolec in prvikrat sem nasádil na glavo visoko črno pinjo, katera je mnogim ljudém simbol civilizacije. S knjigo pod pázduho sem rad pohajal po pólji, če je le vreme bilo prijazno; posebno rad sem hodil na ljubljanski grád; odtod, ne samo da vidiš skoro vso Ljubljano, odpira se ti najlepša panoráma: ravno polje in zeleni gozdje, nizki griči in sive planine, vse to je razgrneno pred teboj.

Na severni stráni, kjer rase grmovje, tam smo si radi delali hišice, in tudi jaz sem si napravil blizu vrha prav prijazno lópico. Ko necega dné pridem do lópice, ugledam v njej tujega človeka v gospôski obleki, ki je bila pa zeló ogóljena, ali vender čedna. Z obema rokama si je podprl glavo in zamišljeno je gledal v tla. Imel je kacih šestintrideset let, lice je bilo lepo, ali prepadlo in čisto obrito.

Že sem se mislil umekniti nazaj, kar me zapazi.

»Ne zamerite, zdí se mi, da sem se polástil Vaše lópice, ali nisem se mogel vzdržati, da ne bi sédel

ter razgledal krajev, katerih že dolgo videl nisem in ki so mi tólikanj mili.«

»Prosim, ostaníte, saj je prostora dovolj za dva.«

Imel sem pri sebi Ovida. V šoli smo ravno brali njegova pisma, v katerih revež pošilja bridke vzdihljaje iz pustega Ponta v kratkočasni in lepi Rim. Učitelj nam je rekel, da je nesrečen vsak pésnik, in da je res takó, naštel nam je mnogo pésnikov, ki so bili vsi nesrečni. To leto sem tudi prvíkrat dobil v roke Prešírnove pesmi in iz njih sem spet uvidel, da »slep je, kdor se s petjem vkvarja«. Naš učitelj je bil pameten mož. — Moj sosed je sanjavo gledal na belo Ljubljano, jaz sem pa v jedni roci držal Ovida, v drugi pa Schwab-Osiandrov prevod.

»Kaj berete tu, če smem vprašati?« oglesi se tujec.

»Ovidove epistole.«

»Katero?«

»Tretjo.«

»Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine salutem,

Qui miser est, ulli si suus esse potest«,

začnè deklamovati neznani človek in brez spotikljaja recituje celo epistolo do krája. In kakó mu je tekla govorica, kakor bi zvonovi péli, takó lepó še nisem slišal latinski govoriti. Jaz ga gledam z začudenjem, takó še naš učitelj ni znal.

»Marsikatero zlato resnico pripovéduješ, ljubi Ovid moj, ali vender si prava baba,« pristavi učeni neznanec, ko je prenehal recitovati.

Lice, katero mu je bil Ovid nekoliko razsvetlil, zmračilo se mu je zdaj spet in mož se je znóva zamislil.

»Tudi meni pridejo časih misli, ki mi ne dadó poprej mirú, da jih zapišem,« povzame tujec čez nekoliko besedo. »Prosim, posodite mi svinčnik.«

Dám ga mu in on zapiše nekaj na košček popirja.

»Aha!« mislim si sam v sebi, »to je tudi pésnik — tedaj nesrečen!«

Ko spiše, dá mi svinčnik nazaj. Izpraševal me je o šolskih stvaréh, o učiteljih itd. Konečno mi reče: »Slišal sem, da je umrl profesor pésništva na gimnaziji; če mi sreča posluži, morebiti stopim na njegovo mesto.«

Čimdalje bolj sem se čudil učenemu móžu. Na tihem sem si voščil srečo, da sem posodil svinčnik móžu, ki bo k letu morebiti moj profesor. Hitro skrijem Schwabov prevod, ker sem védel, da profesorji kàj takega ne vidijo radi — ali dober je pa venderle.

Med tem zazvoní póludan. »Z Bogom, prijatelj mladi!« posloví se neznani mož. »Morebiti se še večkrat vidiva.«

Vsak dan sem hodil na grád, ali neznanega pésnika ni bilo več v mojo lôpico. Dvakrat ali trikrat sem ga pozneje še videl žalostnega hoditi po ulicah, ali govoril nisem ž njim. Učiteljsko službo je dobil drugi, grmovje na gradu je izgubilo listje, dobilo spet novo, ali zastonj sem čakal na učenega znanca — izginil je in sčasoma sem nánj pozabil.

III.

Prešlo je nekaj let. O veliki noči sem se vozil z Dunaja po železnici. Na neki postaji za Savo stopim z vóza, namenil sem se obiskat drage prijatelje, tri ure od železnice. Streljaj daleč od postaje stoji krčma, kjer so mi rekli, da dobim vóz in kônje. Ko stopim v hišo, skoro mi je sapa zastála. Od smrdečega tobakovega dima se je kadilo takó, da se je komaj videla lojeva sveča, ki je brlela na mizi. Vso sapo je naudajal neprijeten vinski in žganjski duh pa sparjen smrad. V nekem koti se je drl hripav glas, kakor bi hotel péti, okoli peči in za pečjó so pa smrčali junaki, katere je premagala pijača.

Dasiravno sem komaj sopesl, mikalo me je vender to društvo tóliko, da sem ostal takó dolgo, da se je pripravil vóz.

Gôstje so bili drvárji s Kóma, ki so prišli po svoje plačilo in največ so bili že pijani. Pri večji mizi, kjer je bilo največ hrupa, videla se je glava do glave, na mizi je stal bokal slivovke, ki je šel iz rok v roke. V kotu je pa sedel mož v zamázani gospôski obleki in kmalu sem videl, da je on duša vsega društva. Zdel se mi je znan, samo nisem se mogel spomniti, kje sem ga videl. Hipoma se mi zasveti. Je, on je — učeni moj

znanec z ljubljanskega gráda! Melanholični pésnik, ki pozná vse klasično slovstvo in profesor pésništva, zdaj z žganjem omamljen, razveseljuje pijane drvárje s surovimi burkami in nesramnimi kvantami.

Ravno se je bil iznebil neke prav kosmáte in poslušalci so se od veselja grohotali.

»Ti si vreden vseh škrijcev! Na, pij, črna duša!« zagrmí kot smreka visok galjot, in znanec moj zvrne novo kupico žgóčega strupa.

Rad bi bil ž njim govoril, ali v tem društvu ni bilo mogoče, in videl sem, da je pijàn — torej sem ga pustil v divji druhalí.

IV.

Iz Trsta sem pričakoval prijatelja. Pripeljal se je o pólunoči in ker je bila noč tiha in jasna — bila je lepa mesečina — gréva v razgovoru počasi proti dómu. Na vélikem trgu nama pride naproti človek, náju pozdravi in pohlevno vpraša: »Bog vé, ali je frančiškanska cerkev že odprta? Šenklavška še ni.« Jaz sem ga précej spoznáł — bil je učeni mož z gráda. Prijatelj moj se mu smeje v obraz, on pa ne čaka najinega odgovora. »Pojdem pogledat; če je odprta, potem je pa prav,« pristavi spet prav pohlevno in gré dalje.

»Ta gospod ga je preveč naložil,« veli šaljivi moj prijatelj.

»Ne sódi prehitro! Meni se zdi, da ni pijàn. Pijanec ne govori takó mirno; meni se zdi, da se mu v glavi méša.« Prijatelju povém, odkod ga poznam in kakšnega sem ga videl za Savo med drvárji. Ko prijatelj to zvé, ni se mu več smijal.

Komaj se je naredil dan, bila sva s prijateljem že spet na ulicah. Namenila sva se na Róžnik in gréva mimo vélike straže. Bil je ravno semenj in tačas je na tem trgu vse polno krámarskih šatôrov. Okoli jednega je bilo polno ljudíj, akoravno je bilo še zgodaj.

»Saj ni takó neumen, kakor bi kdo mislil; ravno pred stražo se je spravil, da mu kdo česa ne ukrade,« zasliši se ženski glas in potem občni smeh.

»Ali kje so policaji, da bi ga spravili v kraj?«
jezi se moški glas.

Nató stopiva tudi midva bliže. Na štantu je ležal moj profesor písništva, ki je sinoči cerkve pregledaval; tu je ležal gol. Zamázano perilo in raztrgano obleko je lepó skrbno razobesil po štantu, škornje si je postavil kráj glave, na vsako strán jedno. Udrti svoj cilinder je držal na trebuhu in nad njim je sklenil roke. Ljudij je dohajalo vedno več, nekateri so se jezili, drugi so se smijali, on je pa lepó sladko spal. Nekdo pripelje mestne čuvaje, ki so ga prebudili. Z zblójenimi očmi je gledal plašno okoli sebe, storil je, kar so mu rekli, oblekel svoje cunje, škornje je pa v roki nésel in vsacega povpraševal, »če je frančiškanska cerkev že odprta«.

Štiri tedne pozneje sem bil pri Matevževem pogrebu.

VII.

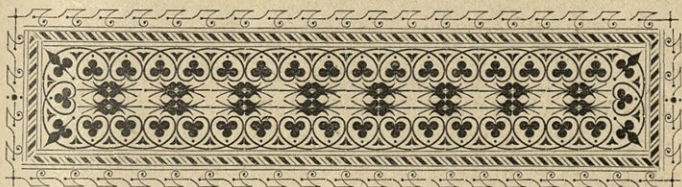
Hudo brêzdno

ali

Gozdárjev rejenec.

(»Družba Sv. Mohorja«, 1864.)

I.

V gozdu.

Mati, ali imate kaj kruha, lačen sem!« prosi mali Tonček, sedemletni deček, bolno svojo mater, ki že deset tednov ne more iz postelje.

V srce jo spêče sinova prošnja, ker nima je drobtinice kruha, da bi mu ga dala.

»Za pečjó mora biti v lonci še nekaj kuhanih krljev, le vzemi jih,« odgovori mati s slabim glasom in potem še pristavi: »Ko bodo zvečer Logarjevi domov prišli, oni ti bodo že kaj skuhali.«

Tonček hitro šine za peč in kakor bi trenil, polovi zadnje pare hruševih krljev iz vòde.

»»Mati, ali ste žejni? Ali nečete hruševke?« ponuja materi sladko vodo, in ko ta z glavó odkima, posrka jo sam in potem gré, četudi ne popolnoma sit, vsaj za nekaj časa potolažen, spet iz hiše.

Ko je Tonček vrata zaprl, sklene mati roké in goreče moli in prosi Bogá, da bi jej spet dál ljubo zdravje, ako je Njegova sveta volja. Ko je bila še zdrava, nista s sinom nikdar trpela pomanjkanja, ker je od jutra do večera pridno delala, poleti na polji in pozimi so jo ljudje radi jemali za šiviljo, ker je znala za vsako delo prijeti. Logarjevi, pri katerih je gostovala, so sicer dobri ljudje, ali venderle uborni kajžarji, ki so hodili od jutra do večera za delom. Po ves dan časih ni bilo nikogar

domóv, le na večer so prišli ter so postregli po svoji móči ubogi vdovi. Groši, ki si jih je s krvavimi žulji zaslužila in varčno prihranila, pošli so v tej dolgi bolezni, družih ljudij prositi jej je bilo pa neznano težko, njeno jedino upanje je bil dobri Oče v nebesih. Ali ona sama bi bila že takó ali takó prebila, ko bi sina ne imela; on jo je skrbel huje, kakor njena bolezen.

Tonček še ni védel, kaj se pravi dobro živeti; da je bil le sit, bil je zadovoljen; tudi še ni bil pri tej pameti, da bi bil mogel presoditi máterino bolezen in bridko siromaštvo, ki jo je trlo. Ves božji dan je hodil okoli po pólji in po gozdu, nabiral je jagod, iskal ptičjih gnezd in le lakota ali pa noč ga je prignala k hiši. Največ je bil sám, bajta je stala prav na samem krāj gozda. Časih, ko so šli mati in Logarjevi na delo v vás, po ves dan ni videl žive krščene duše. Mati so mu na pēči pustili lonec češpljeve kaše in kdar ga je želodec opominjal, šel je domóv. Največ je hodil gologlav, od solnca so mu ogoréla lica, roke in meča. Na sebi ni imel drugega, kakor srajco od domačega platna in črne platnéne hlače, ki so sezale le do kolen. Jedna sama prerámnica jih je nosila, ali še tej se je odtrgal zadnji gómb in zdaj je drénov klin moral opravljati njegovo službo. Na desni stráni so imele hlače žep, kamor je spravljajl pipec, katerega je vsako jutro ob pēči nabrusil. Za materjo mu je bil pipec najlepša stvar na svetu, rajši bi ne bil ves dan ničesar jédel, kakor da bi se bil ločil od pipca, torej ga je pa tudi na máterin nasvèt z močno vrvíco privezal za hlačen rob.

Ko je za seboj zaprl bájtina vrata in počasi stópal po stezi mimo Logarjevega zélnika, prosil je Boga, da bi ozdravéli mati, ki so se mu v srce smilili in ker je mislil, da bo potem spet bolje jédel. Ali te misli ga kmalu zapusté in začne veselo zvižgati, toda kmalu spet preneha. Rdeč keberček s črnimi pikicami mu je sédel na rokáv, hitro ga ujame, položi ga na dlan ter ga prosi in nagovarja: »Polónica, polónica! zlēti na Šmárijino goro, prinesi mi polno mošnjo denarjev!« Te besede ponavlja takó dolgo, da polónica res zleti z dlani, ali ne na Šmárijino goro, ampak v bližnjo pšenico. Tonček tudi ni čakal nánjo, da bi mu s Šmárijine

gore prinesla zlatá; Bog vé, kóliko sto polónic je že poslal na Šmárijino goro, ali še nobena se ni vrnila, vsaj ne z mošnjó. Torej si kmalu polónico in denarje izbije iz glave in spet zvižga in zvižga, da so ga že usta bolela in ustnice niso dajale več pravega glasú. Torej utihne, odreže si leskovo šibo, maha ž njo in pôje na ves glas:

„Kaj maramo mí,
Ki smo fantje mladí;
Soldátov primanjka,
Pa pojdemo mí.“

Ali kakor bi trenil, odreže petje in gleda na strmo grivo pod pšenico, vleče na uhó in stopa po prstih bliže. Zdaj udári z nogó ob tla in nekoliko čmrljev izleti iz grive v njegovo nepopisno veselje. Še nekolikokrat poceptá, napravi si hitro cev od pšenične bilke, razbrska travo in mah in najde čmrljevo satjê. Hitro posrka méd iz njega, in dasitudi ga je dobil le nekoliko kapljic, vender se mu je zdélo bolje, kakor ne vém kaj. Satjê spet varno zakrije z mahom ter si napravi skrivno znamenje, da bi jih drugikrat ne izgrešil.

Prišedši do gozda malo postojí in premišlja, bi li šel na Preséko gledat mladih srakoperjev ali pa v smrečje mladih véveric, katerih že več kakor osem dnij ni videl, ker so bile takó daleč. Sklenil je, da obišče danes véverice, torej zavije po znani stezi v jarek in gré zdaj gôri zdaj dôli daleč v gozd. Ali ko pride do gnezda, bilo je prazno, prišel je prepozno. Nejevoljno spleza s smreke in že se hoče spet obrniti proti dómu, kar ugleda na léski kràj steze mlado véverico. „Ta je gotovo iz mojega gnezda“, misli si in jo hoče prijeti, ali smúk! pa je bila na bližnji smreki. Gré za njo in trese na vso moč mlado smreko, da bi jo stresel, in res pade doli, ali predno je bil pri njej, bila je že Bog védi kje. Tonček hiti za njo in, ne gledé na stezo, podi jo po mladem smrečji iz doline v hrib, s hriba v dolino, večkrat je že mislil, da jo ima, ali vselej se mu je izmuznila. Zdaj prideta v star smrekov gozd in tu se mu je izgubila v visocih vrhéh. Nekaj časa je še gledal za njo, ali ker je videl, da je ne dobi, zadrévil je še kamen za

njo in si mislil sam v sebi: „Pojdi, kamor hočeš, saj takó nisi lepa.“

Ali kod bo šel zdaj domóv? Ozira se okoli, kraj mu je popolnoma neznan, takó daleč še ni prišel nikoli. Gré proti stráni, kjer se je najbolj svetilo skozi temno smrečje, in res pride kmalu na vèlik rovt. Daleč okoli je bilo vse posekano in hosta je še ležala okrog. Okoli štoróv in hoste je bilo pa vse polno rdečih jagod, takó sočnih in debelih, da taciš še ni kmalu videl. Zóblje jih takó dolgo, da se naveliča. Zdaj se spomni bolne matere, iz visoke trave izpukne tri dolge bilke, nabira spet jagode ter jih niza na bilke, da so bile vse tri polne. Nato ga prevzame trudnost, léže pod léskov grm, jagode položi poleg sebe in skozi rdečkaste prste gleda v svetlo solnce.

Ko se obrne, čuti pod seboj nekaj trdega, bil je vèlik polž s hišo, hitro ga vzame v roko in ga začne nagovarjati in mu žugati: »Polž, polž! pokaži rogé, če ne — pa tebi in tvoji materi hišo ubijem.«

To je ponavljal, Bog vé kolikokrat, ali polž je le jezen sline cedil, rogóv pa ni hotel pokazati. Tonček mu pa tudi ni hiše ubil, ker je v tem zaspal in polž mu je padel iz rok ter odnesel peté in celo hišo.

Ko se prebudi, skoči po konci. Bil je še dan, ali solnce se je že skrilo za grajski gozd. Jelo ga je skrbeti, vse mu je bilo neznano, na vse grlo je jel vpiti, ali nihče se ne oglasi, okoli njega je vse tiho, le še détal téše in kljuje po drevesi, da se sliši daleč na okrog. Groza ga izpreleti, ko pomisli, da bo moral morebiti prenočiti v gozdu. Vse, kar je kdaj slišal o strupenih gádih, o vèliki beli kači, ki v demantovi jami liže kamen, vse to mu je prišlo zdaj na misli. Gozd si je mislil poln medvedov, risov in volkov, ki pridejo z nočjó in ga s pipcem vred pojedó. In kaj porekó mati? Bridko začne jokati in teka po rovtu semtertjâ, da bi našel kâko stezo. Najde jo in jokaje teče po stezi dalje, vedno se oziraje, ali mu je volk že za petâma. Volká se je bal bolj kakor medveda, ker je rekla stara Logarica, da medved človeku ničesar ne stori, če se potuhne in dela, kakor bi bil mrtev. Ali kaj mu pomaga ta védnost, ker ne pozná nì volká nì medveda, le slišal je o njih, videl

pa ni nobenega. V smrečji se je jelo že mračiti, kar zasliši psa lajati. Sicer bi se bil morebiti ustrašil, ko bi bil slišal v gozdu psa lajati, danes mu je pa srce od veselja utripalo. Na njegovo vpitje kmalu priskače velik pes in za njim se prikaže ženska, z méhom moke na glavi.

»Kam pa gréš?« vpraša ga žena.

»Domóv,« odgovori Tonček in si z rokama briše solze.

»Kam domóv?« povpraša žena dalje.

»Domóv, k materi.«

»Kje pa so tvoja mati?«

»Pri Logarjevih v bajti.«

»Si mari Marjetin?«

»Dà, moji materi je Marjeta imé.«

»Ali kakó si pa prišel le-sem? Ti ne gréš proti dómu, ampak naravnost od dóma stráni.«

»Izgubil sem se,« odgovori deček in spet začne ihteti.

»Nikar se ne jokaj, pojdeš pa z menoj. Domóv pred nočjó takó ne moreš priti, ko bi tudi znal pot. Nič se ne bój, kar pojdi z menoj!«

»Kje pa ste Vi?«

»Ni več daleč do nas, pravi se pa pri gozdárji.«

»Kàj ne, jutri pojdem pa domóv?«

»Kadar bodeš hotel. Saj poznám tvojo mater.«

Tonček je bil s tem zadovoljen in je šel za ženo, v jedni roci je nesel jagode, namenjene materi, z drugo je pa odganjal psa, ki je skakal okoli njega in po vsej sili hotel duhati jagode. Zdaj prideta iz gozda, grésta čez veliko senôžet in ko zavijeta na desno pod breg, zapazil je Tonček gozdárjevo hišo, ki je stala prav na samem. Ko sta bila že prav blizu, priteče majhna, kaka štiri leta stara deklica njima naproti.

»Teta, strašnó dolgo Vas ni bilo!«

S temi besedami se oklene deklica tete; ko pa ugleda tujega gologlavega fanta, stopi malo nazaj in z začudenjem pogleduje zdaj njega, zdaj teto. Tonček jej podá bilko jagod in kmalu se je sprijaznila z njim.

II.

Gozdárjeva družina.

Jurij Kočmur, navadno le kratko Štempihar imenovan, ker je bil, dasitudi ne vèlik, vender močen kakor medved in trden kakor gabrova grča, bil je gozdár mihovljanske graščine, kakor je bil prej njegov oče in pred očetom njegov ded. Gozdárjeva hiša je stala v gozdu, daleč od drugih ljudij; do bližnjega soseda je bilo dobre pol ure hodá, torej so gozdárjevi le malokdaj prihajali med ljudi, posebno Juriju je bilo videti, da se rad ogiblje svojih sosedov. Če bi bil moral kôga srečati v gozdu, umeknil se je najrajši v šumo in je šel svojim pótem. V gozdu je bil porojen, v gozdu vzrejen, iz gozda ni prišel dalje, kakor do farne cerkve, in to samo o največjih praznicih, in pa v mihovljanski grad, kamor je šel časih po opravkih. Ker je živel vedno le v gozdu med boróvci in med skalami, postal je sčasom surov kakor bor in tih kakor skala. In da po pravici povémo, tudi ni nobeden iskal njegove družčine; ljudje so se ga skoro bali in dasitudi mu razven osornosti njegove nihče ni védel kàj očitati, bil je vender vsak vesel, da ni imel ž njim nobenega opravka. Sploh je šla govorica, da je Jurij bogat, da mu je oče zapustil polne lonce belih petic in trdih tolarjev; ali možjé so le zmajevali z glavami, češ: če res kàj ima, ni prišel do imetja po poštemem poti. O njegovem očetu je bilo sploh znano, da je bil v zvezi s tihotapci, ki nosijo tobak s Hrovaškega, da jih je vodil on, ki so mu znani vsi potje in vse steze notri do hrovaške meje; in ljudje so védeli pripovedovati, kakó je znal on voditi za nos »kúščarje«, takó so imenovali mejne stražnike, ker so imeli zeleno obleko, in odtod je vse njegovo imetje. Tudi na Jurija je letela sumnja, da on podpira tihotapce, v mráku in po nóči so videli ljudje večkrat, da so se okoli gozdárjeve hiše klatile sumnjive prikazni, ali ljudje so morebiti več ugi-bali, kakor je bilo res; pravega ni védel nihče, in Jurij je bil zviti in prekanjen lisják.

Njegova jedina sestra Mina, ki je našla in vzela s seboj izgubljenega Tončka, bila je bratu v vsem na-

sprotna, nihče ne bi bil rekel, da ja je povila ista mati. Kakor je bil on osoren in trd, tóliko prijazna in dobra je bila ona. Berač, ki je sicer le redko zašel v to samoto, bil si je v svesti, da ne pojde prazen od hiše, ona ga je obdarila navzlic bratu, rajša bi si bila sama kaj odrekla, nego da bi morala gledati, kakó drug trpi lakoto.

Ko jima je umrl oče, jel se je Jurij, akoravno že precěj v letih, šele ozirati, da bi dobil gospodinjo; ali povsod mu je izpodletelo, vsaka mu je odrekla. Napósled je snubil sicer siromašno, ali lépo in dobro Ančiko, hčer pijanega kajžarja. Ančiki se je krčilo srce, če si je le mislila, da bo žena starega gozdárja; ali Ančike niso mnogo vprašali. Pri poliči vina sta naredila z očetom, in sivi jastreb je peljal plaho golobico v svoje gnezdo in se ni dosti ménil za to, če so tudi ljudje govorili, da je oče prodál svojo hčer. Ančika, dasitudi se jej pri gozdárji ni godilo ravno slábo, vender ni imela nikoli prav vesele ure v gozdni samoti; tolažilo jo je le to, da jej je bila Mina dobra prijateljica, ki je izkušala po svoji móči lajšati jej težki stan. Ali vender se je videlo mladi ženi, kakó véne in hira. Dve leti potem je Juriju povila hčerko, katero so krstili po materi: Ančica. Mina jo nese bratu, ki je tisti dan popóludne prišel iz gozda, naproti pod cvetočo češnjo, ki je stala pred hišo. Tisti trenutek, ko mu jo Mina položi v naróčaj, ogrelo se je nekako Juriju srce, in takrat je videla Mina prvikrat, da mu je solza oživila okó, ki je bilo sicer mrtvo in suho. Toda Ančika je čimdalje bolj pešala in čutila je v srci svojem, da ne bođe vzredila svoje hčerke. Večkrat ko je z nežno Ančico v naróčaji sedéla z Mino pred hišo v češnjevi senci, priporočevala je s srčnimi besedami Mini, naj bode ona mati zapuščeni siroti in zraven so jej vroče solze kápale na cvetoča lica smehljajočega se deteta. Mina jo je tolažila, kolikor je védela in znala, ali na lici mlade matere je vender brala, da zánjo res ni mnogo upanja. Pozimi je vedno bolj slabéla in ko se je nove pómladi spet usipalo belo cvetje raz češnjo, ugasnila je Anka, Jurijeva žena.

Njena smrt je potrla gozdárja huje, nego bi bil kdo mislil. Sicer ni nikomur tožil svoje bridkosti; ali

od tistega časa je postal še bolj tih in osoren; le hčerke se je oklenilo njegovo srce, zánjo je delal in se trudil noč in dan. Kakor še nikdar prej, hlepelo je zdaj njegovo srce po denarji, naudajala ga je jedina misel, da si bo njegova hči nekoč med najbogatejšimi snubáči mogla izbirati možá, dasitudi je hči surovega gozdárja, katerega se vse ogiblje. Zdaj je tudi zapazila Mina, da ponôči večkrat izostaja, in jeli so takisto dohajati ponôčni gôstje, katerim je gozdár sam stregel z vinom, kruhom in suhim mesom. Mini se je dozdevalo, kaj delajo ti možjé, ali ni si upala nič rêči, tudi ni nobenega videla, ker so bili v véliki izbi, ona z Ančico pa na drugem konci.

Ko je tisti večer Mina pripeljala Tončka s seboj, Jurija še ni bilo domá. Mina skuha večerjo, ki je posebno Tončku dobro šla v slast, in potem spravi otroka spat, sama pa je čakala brata.

Prišel je pozno in, kakor po navadi, slabe volje.

»Zakaj ne grész spat? Kolikokrat sem ti že rekel, da me ni treba čakati; večerje si že sam najdem, če mi je je treba.«

»Saj še ni dolgo, kar sem spravila otroke v kràj.«

»Kakšne otroke? Le jednega imam.«

»Nocoj sta dvá.«

»Pa ne, ko bi bila vzela spet kacega pritepénca? Véš, da tega ne trpim.«

»Ne bodi takó neusmiljenega srca! Bog vé, kakó se bo še tvojemu otroku godilo.«

»Okoli ljudij mu ne bode treba hoditi in prositi.«

»Tega ne moreš govoriti; ali ne véš, da je vse v božjih rokah?«

»Pomagaj si sam, in Bog ti bo pomagal.«

»Jurij, Jurij! Ne govôri takó!«

»No, povèj! kdo je pod mojo streho?«

»Tonček, uboge Marjete sin.«

»Marjete? — Vdove?« hitro povpraša gozdár in povzdigne glavo. »Kaj ga je prineslo le-sem? Je pa že prišel beračit.«

»Ni prišel beračit ne. Ko sem nêsla iz mlina, našla sem ga v gozdu pod novim rovtom; revež se je bil izgubil, in ker je bila že skoro noč, vzela sem ga s

seboj. Nikar se ne bój, ne bode ti delal škode. Saj smeš jedenkrat tudi kàj dobrega storiti.«

»Saj nobenemu ničesar žalega ne storim.«

Gozdár si podprè glavo z obema rokama in nekaj premišljuje.

»Ali je Marjeta še bolna?« povpraša spet čez nekoliko časa.

»Sevéda je, in menda tudi nikoli več zdrava ne bode. Že deseti teden teče, kar ne more s postelje.«

»Njej se zdaj tudi utepa. Zakaj ni bila pametna, ko jo je iskala sreča.«

»Misliš, ko si jo ti snubil. — Bog vé!« pristavi Mina bolj sama záse.

»Koliko je fant star?«

»Blizu sedem let.«

Gozdár se spet zamisli, porine od sebe večerjo, ki jo je Mina postavila prédenj, in dolgo sedi molčé. Napósled vstane in reče sestri: »Dokler Marjeta ne ozdravi, fant lahko tu ostane.«

»Sam Bog ti je dal to dobro misel.«

Mina je šla v kamrico, kjer sta mirno spala otroka: vsacega še jedenkrat prekriža in potem tudi sama léže k pokoju. Veselje jej je naudajalo srce, ko je videla, da je storila dobro delo in hvalila je Bogá, ki je tudi bratu napósled omečil trdo srce.

Drugo jutro otroka zgodaj vstaneta in Mina ja véde k studencu, ki je ne daleč od hiše curèl v veliko korito. Tu se vsi umijejo in zunaj pod milim Bogom odmolijo jutranjo molitev. Potem gredó v hišo, kjer je gozdár že sedèl za mizo in pregledoval svoje lovske priprave. Tonček je bojèč ostal blizu vrát, grizel nohtove in ogledoval gozdárja, ki mu ni prav nič ugajal. Zdel se mu je strašen, posebno zató, ker je imel velike obrvi, ki so mu kakor mètles sršéle iznad majhnih sivih očij.

»Kakó ti je ime?« povpraša ga gozdár.

Tonček se je prestrašil gozdárjevega glasú, ker se mu je zdelo, kakor bi iz soda govoril.

»Tonček mu je ime,« odgovori namesto njega mala Ančika in vleče fanta za rokáv od vrát naprej.

»Tvoja mati je bolna, kaj ne?« vpraša nadalje gozdár.

Te besede so Tončka neznano zbudle. Takó razžaljivo še nihče ni govoril o njegovi materi, vsakdo je rekel: „Mati so bili, so rekli, pojdejo i. t. d.“

»Jaz grém domóv k materi.« obrne se s solznimi očmi proti Mini, ki je zdaj stopila v hišo in vzame s kljuke dve bilki jagod, ki so bile namenjene materi.

»Če boš priden, pa ostani pri nas, da mati ozdravi,« pristavi gozdár z méčjim glasom.

»Zakaj pa Vi pravite moji materi ,ti‘?« obrne se Tonček jezno proti gozdárju.

»No, no, saj to ni taka pregreha! Časih sva bila znana.«

Mina prime fanta za roko, pelje ga ven in mu dá jesti, kar ga je z gozdárjevo hišo spet sprijaznilo, in kmalu, ko je gospodar odšel od dóma, bil je Tonček spet vesel in ni več mislil na dom, kjer niso znali takó dobro kuhati in niso imeli tacega kruha, kakor pri gozdárjevih.

Opóludne po obedu se Mina napravi, naloži košárico z živežem, preskrbí otroka s kruhom in češnjami in gré obiskat bolno Marjeto.

Bolna vdova in tudi Logarjevi so bili v stráhu, ko zvečer Tončka ni bilo domóv. Pa so si mislili: morebiti je dobil koga iz vasi, bode že jutri prišel — ali Tončka le ni bilo in senca pred bajto je kazala, da je póludne že davno minulo. Vdovo je jelo skrbeti, kaj je s fantom. Šele Mina jo potolaži, ko jej pové, kakó in kaj.

»Pústi fanta pri nas,« nagovarja jo Mina, »dokler ne ozdraviš; saj je preskrben in verjemi mi, da bom pazila nánj, kakor bi bil moj.«

»A Jurij?« vpraša vdova s takim glasom, da se je videlo, da v njega nima mnogo zaupanja.

»Jurij je sam rekel, naj ostane. Ni več tak, kakršén je bil.«

Vdova je poznála Mino, da je poštena in pobožna žena; torej jej je lahko z mirnim srcem zaupala sina, ki jej je v vsej bolezní delal velike skrbi.

Tonček je tedaj ostal pri gozdarjevih in se je kmalu privadil. Z Ančiko sta se igrala na vrtu in na koritu; pasla sta kravo Brézo in petero ovâc, zvečer jima je pa Mina pravila prelepe povesti in zgodbe iz Svetega pisma. Le z gozdárjem se ni mogel prav sprijazniti, vedno ga je obhajala neka groza, kadar ga je Jurij od strani pogledal izpod košatih obrvíj. Med vsemi rečmi mu je pa pri gozdarjevih najbolj prijalo to, da so imeli dosti jesti. Poleti, ko so bili daljši dnevi in lep pot, hodila je Mina z otrokoma vsako nedeljo v cerkev, kamor je bilo zánje, ki niso hitro hodili, več kakor jedno uro hodá vedno po gozdu. Jestí so si nesli s seboj in so ostali v cerkvi do popóludne, da je vse minilo. Vsak teden so tudi po jedenkrat šli obiskat Tončkovo mater, ki je pa prihajala vedno slabēja. Mina in Logarjevi so uvideli, da ne bo več dolgo, le ona je imela vedno upanje. Mini se ni prav nič čudno zdelo, ko je jeseni prišla Logarjeva hči pónjo in po Tončka, naj le hitro grésta, če hočeta mater še živih videti. Na poti so jih srečali gospod, ki so šli ravno od sv. obhajila nazaj.

Vdova je bila že prav slaba, ko pride Mina s Tončkom. Podá jej roko in govori s slabim tresočim glasom: »Mina, z menoj gré h koncu, ali naj se zgodi sveta volja božja! Priporočam ti svojega sina; zdaj razven tebe nima človeka na tem svetu, ti mu bodi mati — glej, da bo kdaj pošten človek. Kar si mu že zdaj storila dobrega in kar mu še bodeš, poplača ti Bog, pri njem v svetih nebesih bom prosila záte.«

Ko je Tonček slišal mater takó govoriti, pade k pêči na klop in joka takó bridke in grenke solzé, kakor še nikoli poprej. Nikoli mu še ni bilo takó hudo pri srci, hotelo mu je počiti od neizrečne bridkosti.

»Oh, mati, mati, nikar še ne umrite! Saj bom priden, saj Vas bom ubogal,« prosi Tonček ihté se, hiti od klopi k postelji ter se oklene matere, ki se je z Minino pomočjó nekoliko vzklonila na postelji. Sinove besede so jej trgale srce. Vsi, ki so stali okoli, vsi so tiho jokali.

»Tonček, sin moj ljubi!« izpregovori spet mati, »bodi priden — ubogaj Mino — kakor bi ona — bila

tvoja mati. Rad delaj — rad môli — Bogá ne pozabi — môli záme — Tonček — —!»

Mati trudna omahne, sklene roke, zatisne oči — in zaspí za vselej.

Tonček je sirota brez očeta, brez matere.

III.

Sirota.

V gozdárjevi hiši so Tončku hitro tekli dnevi. Pozimi, ko jih je zapadel sneg, niso mogli skoro nikamor iz hiše in Mina je za tačas ustanovila malo šolo, Tonček in Ančika sta se učila od nje brati in Tončku je šlo učenje takó dobro od rók, da je o Veliki nôči za píruhe dobil od Mine molitvene bukvice, na katere je bral, kadar so šli v cerkev.

Prišla je spet pómlad, sneg je skopnel po dolinah in jarkih in Mina je z otrokoma spet vsako nedeljo hodila k službi božji. Neko nedeljo popóludne so gospod s propovédnice razlagali četrto božjo zapóved, posebno so poudarjali dolžnosti, ki jih ima dober otrok do svojih roditeljev: rekli so, da otrok nikdar ne more povrniti očetu in materi, kar so storili zánj, ko se še zavédel ni. Tončku je ségel nauk v srce, ni še kmalu takó zvesto poslušal božje besede, kakor danes. Živo se je spominjal dobre svoje matere, toda v pridigi je bil govor tudi o očeti. Ali on ne vé za svojega očeta, ker ga nikoli ni videl. Mati niso skoro nikoli govorili o očeti, le tóliko se je spomnil, da so ga učili moliti tudi za ranjcega očeta, družega ni védel ničesar o njem. Ko je minila božja služba, ostal je Tonček še v cerkvi in je molil za ljubo mater in za očeta, katerega še poznal ni. Ljudje so se že skoro vsi razšli, le nekatere ženíce so semtertjà še čepele po klopéh, med njimi tudi Mina, ki ni hotela Tončka opominjati, da bo treba iti domóv, ker je videla, kakó pobožno moli. Ko stopi iz cerkve, ne gré še domóv. Kakó bi tudi mogel iti mimo máterinega groba, posebno danes, ko je slišal, kaj so storili zánj mati, česar prej še védel ni. Poklekne na grob, vroče

moli in s solzami móči zeleno travo, ki pokriva njegovo predrago mater. O kakó rad bi jim še jedenkrat pogledal v blago lice, kakó rad bi jih prijel za njih dobre roke! Vse misli so bile le pri materi, na dom ni mislil in še bi bil klečal tu na grobu, ko ne bi bila prišla Mina in ga prijela za roko, rekoč: »Tonček, pojdi, nóč bode, moramo iti domóv.«

Molcé je vstal in šel z Mino. Navadno so se vso pot razgovarjali o pridigi, o tej ali óni stvári, danes je pa molcé stopal za Mino, ki je védela, kaj mu pólje v mladem srci. Tiho so prišli do dóma in ko so po večerji sedéli okoli peči, pomakne se Tonček k Mini, prime jo za roko in jo vpraša: »Teta, kje so pa moj oče?«

»Tvoj oče? Kaj, da so ti danes prišli na misli?«

»Bila je pridiga o očeti in materi, ali jaz se ne spominjam svojega očeta, nikdar jih nisem videl, nikdar o njih slišal.«

»Tudi jaz ne vém, kje so, to vé le Bog sam; nič ne mara, da sta oba, on in mati, gôri pri Bógu. Ker ničesar ne véš, povédala ti bom o njih tóliko, kar vém. Ni sicer mnogo, ali ne mislim, da bi ti kdo znal kàj več povédati.«

»Tvoj oče so bili od nekod iz Tolmina, bilo jim je ime Tone, ravno takó, kakor tebi, in še mlad fantin je prišel sèm s svojim strijcem, ki je le-tod po naših krajih hodil z malo kramo od hiše do hiše. Prodajal je trakove in šivanke, žveplenke in kresilne kámene in kar je še takove male robe, ki se potrebuje pri vsaki hiši. Kupčija ni bila ravno veliko prida; ali tóliko sta vender skupila, da sta se preživila. Prišla je potem slaba létina, pozimi je bila velika lakota, da človek tudi za denar ni vselej dobil, kar bi bil hotel. Strijčeva kramarija je prišla zdaj prav na nič, vsakdo je le gledal, kje bo dobil kos kruha, da bi se preživil. Spomládi je zbolel kramar in bolezen ga je tudi pokopala. Tvoj oče je tedaj ostal sam, imel je kacih dvanajst let; razven malo krame v kóši, ki mu jo je zapustil strijc, ni imel ničesa. Domóv ni znal in če bi bil tudi znal, kam bi bil pa šel, ker ni imel nikogar na svetu, nì očeta nì matere, nì brata, nì sestre, le jedinega strijca in ta mu je zdaj umrl. Gospod župnik so ga prvi čas vzeli k

sebi in potem so ga priporočili mihovljanskemu gospodu graščaku, ki ga je vzel v službo ter ga je poslal k svojemu gozdárju Hojniku v Preséko, da bi se pri njem izučil za gozdárja in lovca. Bil je priden in ubogljiv. Hojnik mu je kmalu vse zaupal, in ko se je izučil, vzel ga je za svojega pomočnika in graščák mu je obljubil, da pride na Hojnikovo mesto, kadar ta umrje, kar se je kmalu potem zgodilo. Tvoj oče je bil postavljen za gozdárja v Preséki in tačas se je seznanil s tvojo materjo, ki je v grádu služila, ter jo je vzel za ženo. Kake dve leti sta srečno živela na Preséki.«

»Nekega dné — ti si imel morebiti jedno leto — gré tvoj oče zgodaj od dóma in ga ves dan ni bilo domóv. To sicer ni bilo nič nenavadnega pri njem, ki je zvesto opravljal službo svojo; ali ko ga zvečer ni bilo, jelo je venderle mater skrbeti. Vso noč ga je pričakovala, toda ni ga bilo. Zjutraj vstane ter gré v grád; mislila si je: morebiti so ga ondu zadržali, ali pa ga je gospod kam poslal. Vender v grádu živa duša ni védela zánj, nihče ga ni videl. Mati je tarnala in prosila ljudi, da so ga šli iskat, morda se mu je zgodila kaka nesreča. Ljudjé so prehodili in prevpili ves gozd od kraja do kraja, preiskali so vse jarke in kôtle, ali o njem ni bilo nikjer sledú. Mati je v velikem stráhu in v bridki žalosti čakala dan za dnevom, da pride morebiti od kacega kraja. Ko je prešlo pol leta in le ni bilo glasú o njem, dobil je drug njegovo službo, in tvoja mati je šla iz Preséke s teboj v naróčaji. V grádu bi bila dobila spet službo, ali bilo jej je težko služiti zavoljo tebe. Rajša je šla dôli v vas in tam je delala pri ljudéh, kolikor je mogla, da se je pošteno preživila. Pozneje se je preselila v Logarjevo bajto, in ko si ti malo odrasel, hodila je lôže za delom, dokler je ni potrla bolezen. O tvojem očeti se tudi pozneje ni nič zvédelo, kam je izginil. Napósled so mislili, da se mu je zgodila kaka posebna nesreča, da ga je morda kaka zvér raztrgala. Ti pa najbolje storiš, če boš večkrat zánj molil.«

Tóliko je védela Mina Tončku povédati o njegovem očeti. Ves čas, ko mu je Mina pripovedovala, gledal jej je véрно v obraz in solza za solzo mu je kápala na lica.

Gozdár je slišal zadnji del Minine pripovedi in ko sta šla otroka spat, očital jej je, zakaj to pripoveduje fantu, ker ga pozná, kakó je mehkega srca.

»»Prosil me je, da mu povém kàj o njegovem očeti, ki je bil gotovo pošten človek in napačnega nisem nič povédala.««

»Vé ženske nimate mirú, če se vam vedno ne giblje jezik.«

IV.

Gozdárski učenec.

Brez posebnih prigodeb je minilo leto za letom. Sedemkrat je že cvetela češnja pred gozdárjevo hišo, kar je bil Tonček izgubil svojo mater. Fant je rasel takó veselo, da je celó gozdár Kočmur imel veselje z njim. Bil je visok in tanek kakor jelka in uren in ugibčen kakor jelen. Po imeni je že poznal vse živali in vse ptice v gozdu, znal je za njih gnezda, védel je njih navade in svojstva. Poznal je tudi vsako drevo, vsak grm, in ne le samó, dokler je bil še zelen na deblu, ampak tudi vsak posekan in obdelan les.

Kadar je bil Tonček dorasel štirinajst let, ravno na njegovega godú dan, ko je Mina po obedu pospravila z mize, nagovori ga gozdár:

»Tonček, ti si danes izpolnil štirinajsto leto; velik si že in dosti močen, zmerom menda ne boš delal mlinov pri studencih, vedno ne boš iskal ptičjih gnézd, jedenkrat se boš moral venderle lotiti kacega dela. Pověj mi, kaj te najbolj veseli?«

Tonček dozda še nikoli ni resnično mislil, da bo tudi on moral kdaj kàj biti. Življenje v gozdu, kjer je takórekoč živel vse svoje žive dni, to se mu je tólikanj priljubilo, da za pôljsko delo ni imel nikakeršnega veselja. Rajši bi streljal zajce in jarebice, ali pa bi zasajal drevesa, nego da bi ledíno kôpal ali práho oral. Najmenj ga je pa veselilo rokodelstvo, za šílo ali za šivanko bi ne bil prijel po nobeni ceni, rajši bi bil pobegnil; kam? sevéda tega še sam ni védel. Ko ga je

tedaj danes vprašal gozdár, kaj ga veseli, odgovori mu: »»To bi bil rad, kar ste Vi.««

»To so tudi moje misli; za to boš dober, ker si trden in že vaje tacega življenja. Z gospodom graščákom sem že govoril; dovolil je, da se učiš za gozdárskega hlapca, in sicer pri meni. Pozneje utegneš iti tudi drugam, da boš videl, kaj drugje znajo.«

Nató gozdár vstane, sname s kljuke majhno puško in vso drugo lovsko pripravo in mu vse dá v roke, rekoč: »Ná! Tu imaš puško in kar je še treba zraven, od danes je puška tvoja. Kakó se ž njo ravná, to že véš in lahko vidiš pri meni.«

Tončku so se od veselja svetile oči in ves obraz se mu je smijal, ko je puško prijel v roke.

»Ali predno te izpustim v gozd,« povzame spet gozdár besedo, »moram ti še nekaj povédati in to si dobro zapiši v glavo. Kar tebi ni mar, za to bodi slep in gluhi in molči kakor skala. Le jaz sem tvoj gospodar, nihče drug ne v tej hiši, ne zunaj. Le meni povéš, kar vidiš in slišiš — če te bom vprašal. Kar se zgodi v gozdu, to ostani v gozdu! Takó! Si me li razumel? Zdaj mi dáj rokó! Bog te vzprimi!«

Oh, káko veselje je občutil Tonček, ko je prvokrat s puško na rami stopil čez prag! Mina in Ančika, ki je tudi že bila v dvanajstem letu in je zdaj Mini pomagala pri domačih opravilih, gledali sta z zadovoljstvom za zalim mladim gozdárjem. Učil se je vsemu, česar je treba védeti gozdárju in lovcu, na primer kdaj se pobira seme, kdaj se seje, kakó se trebi mladi gozd, katero drevo se smé sekati in kdaj, kakó se kuha oglje, kakó se dela kôpa, in še več družih rečij. V svojem okraji je takórekoč poznal vsako drevo. Vse, kar mu je rekel gozdár, vse si je dobro zapomnil in graščák sam je imel veselje s fantom, če je prinesel v grád kako divjáčino ali kako redko ptico. Ančiki je vsak čas káj pri našal, zdaj lepih dišečih rož, ki se dobé le daleč v gozdu, zdaj šopek prvih rdečih jagod, kako lepo peró ali kako drugo malenkost.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraji, kjer so rasle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, bil je okrogel kôtel in sredi njega globok prepád, »Hudo brêzdno«

imenovan. Tega kotla se je stari gozdár vedno ogibal, povsod je vodil Tončka, le v ta kraj ga ni peljal, a Tonček bi bil posebno rad videl ta kraj, ker so ljudje veliko govorili o njem. Pravili so, da je strašno brêzdno, kamor se more iti le po dolgi vrvi. Neki ubog ogljar, ki je pod krivo tiso kuhal óglje, slišal je neki večkrat ponoči iz Hudega brêzdna prijetno ptičje petje, mnogo lepše, kakor vsaka godba. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahú, vzame dolgo vrv, priveže jo za staro smreko in se po njej spustí v brêzdno. Prišel je v ozko temno luknjo, po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gôre od samega čistega zlatá in dragih kámenov, po rekah in potocih se pretaka najslajše vino in po polji rase táko sadje, da pri nas še nimamo imena zánje. Tu stanujejo neizrečeno majhni ljudje, največji so samo po dve pedi visoki, govoriti ne znajo, ampak neznano prijetno pojó, da ne zná pri nas nobena ptica takó. Ogljar je hodil tu okoli in je užival rajsko veselje, ali to ni trajalo dolgo. Izpod néba prileti velikanska črna ptica, z jeklenim kljunom in železnimi kremplji, oči so se jej pa svetile kakor živi ogenj. Ko je letela, delala je takšen šum, kakor bi se bližal velik vihar. Ogljar jo ugleda in se prestraši, ptica letí naravnost proti njemu, hoče ga kavsniti z jeklenim kljunom in zagrabití z železnimi kremplji, ali on beži pred njó in ona za njim. V srečo najde luknjo, po kateri je prišel na ta svet. Hitro pobere kos zlatá in pleza spet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime zánjo, raztrga se kakor pájčevina, vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel? Po strmih pečinah je nemogoče splezati na vrh. Kar privihrá za njim tista črna ptica, vzdvigne ga na perutih svojih, nese ga iz brêzdna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Potem se spet zapraši v brêzdno nazaj, v tem trenutku se je zemlja stresla, stare smreke je vil veter kakor travne bilke, skalovje se je podiralo za ptico, smreke so pokale in letéle za njó v brêzdno. Ogljar se je prekrizal in pri tej priči je vse nehalo. Šel je iskat svojega kopišča, ali ni ga našel, vse je bilo z grmovjem zarasteno in vse okoli se je izpremenilo, le stara tisa je še stala tu, kakor prej. Pod njó zakoplje kos zlatá,

ki ga je prinesel iz spodnjega svetá in potem gré domóv. Ali tu ni nobenega poznal in ljudje niso njega. Njegova žena bila je že umrla; sin, ki je ležal v zibelki takrat, ko je šel pogledat v »Hudo brêzdno«, bil je zdaj osem-desetleten starček in je kašljal za pečjó. V tem, ko je on jeden trenutek preživel na ónem svetu, v tem se je tu gôri izpremenilo tóliko, minilo je tóliko let. Ogljar je živel še tóliko časa, da je povédal, kje je bil in kaj je videl in potem je umrl. — To so pravili ljudje o »Hudem brêzdnú«.

Tonček bi bil rad videl to brêzdno; večkrat je že gozdárja povpraševal zánje in ga nagovarjal, da bi ga peljal tjà; ali gozdár se je vedno ogibal tega mesta in tudi Tončku je rekel, da je nevaren kraj. Tončkova radovédnost je bila tóliko večja in necega dné se napravi sam na pót proti »Hudemu brêzdnú«. Bal se ni ničesar, ker je imel nedolžno čisto srce in je védel, da je v božjih rokah. Kmalu najde krivo tiso, ki je bila, kakor so ljudje sploh govorili, blizu tri tisoč let stara. Visoka ni bila, ampak tóliko debelejša in neznano čudno zrastena. Tonček gré mimo čestitljivega drevesa proti kôtlu, ki se je nedaleč od tise začel zniževati. Kraj je bil vedno bolj divji, tu ni bilo nikakersnega póta, nobene steze, skala je ležala na skali, in Tonček je po vseh štirih lézel čez skalovje. Stare smreke, ki sta jih podrla starost in vihar, ležale so vse križem po tleh.

Zdaj pride do brêzdna, ki je pred njim režalo kakor peklensko žrelo. Kraj je bil res strašen, obkrožalo ga je skalóvje, med katerim so rasle visoke temne smreke. Nekatere je veter omajal, z nekoliko koreninami so se še držale plitke prsti, vrhovi so pa nad brêzdnom visé še vedno zelenéli, mnogo jih je pa vihar prekopícnil z roba, in te so gnile v prepadu.

Tonček bi bil rad bolj pogledal v prepad, kamor se je spustil pogumni ogljar, v torbo si nabere kamenja in jezdi po smreki, ki je moléla daleč nad brêzdnom. Odtod gleda dôli v globočino, ali ne vidi družega, le samo temno žrelo. Kamenje, katero je metal v prepad, bobnélo je dolgo v žrelu in slišalo se je, kakó je odle-

tavaló od stene do stene. Ko je pométal vse kamenje, gledal je še nekaj časa v črno globočino, potem pléza spet po smreki nazaj. Kar ugleda pod seboj na skálíci, ki je kakor dve pedi široka palica visela nad prepádom, med suhim listjem lep nóž. Ali kakó bi prišel do njega? Dôli ne more; ko bi se mu zmeknila noga, ali ko bi se mu izprožil kamenček pod nogo, pokopan je za večno v strašnem prepádu. Nóž bi bil pa vender rad imel; misli in preudarja semtertjâ, napósled si zmisli na precèp. Odréze si ravno leskovko, razcepi jo, zléze spet na smreko, oklene se z jedno rokó in z nogama, v drugi drži precèp in takó nad brêzdnóm viseč, izkušá ujeti nóž v precèp. Dolgo se je trudil, napósled precèp venderle zine in zgrabi nóž čez sredo držála. Tonček pritisne precèp, da se je nóž dobro zasadil, in ga vleče počasi k sebi in ko ga privleče dosti blizu, prime zánj in izpusti precèp.

Nóž je bil lep, imel je črne platice, v katerih so bile vložene bele koščene zvezdice in na jedni stráni sta bili tudi od bèle kosti vloženi črki *J. K.* Sicer se ga je bila rjâ hudo prijela, ali on ga bo že izbrusil. Njegovo prvo delo, ko je prišel domóv, bilo je to, da je v brus vlil vóde, Ančiko je pa naprosil, da mu je vrtila, in nóž se je kmalu začel svetiti izpod rjê. Ravno zdaj je prišel Kočmur po trati proti hiši. »Kak lep nóž sem našel danes!« vpíje mu Tonček naproti in vrtí nóž v roki, da se je svetil v solnci.

»Kje si ga našel?« povpraša ga gozdár.

»Bil sem v »Hudem brêzdnu«, pa sem ga našel na skalíci nad prepádom. Ima pa črki *J. K.*, kakor da bi bil Vaš.«

Ko je gozdár čul besede »Hudo brêzdno« in je videl nóž blesketati se v fantovi roki, prijel se je za prsi, zdelo se mu je, kakor bi mu bil kdo porinil nóž v srce. Obrvi so se mu naježile in oči izpod njih so se čudno zasvetile. Ta nóž mu ni bil neznan. Na Tončkove besede ni ničesar odgovoril, obrnil se je stráni, da bi otroka ne videla, kakó ga je to vznemirilo.

»Aló! Pojdite jést!« oglasi se Mina, ki je ravno postavila skledo na mizo pod češnjo. Otroka prideta

precej in Tonček pokaže Mini lepi nož in potem ga položi na mizo zraven sebe. Jurij je pa od njih obrnen slonel ob češnji.

»No, Jurij, pojdi jést!« opominja ga spet Mina.

»Le jejte!«

»Oh, kakó so pa spet sitne muhe«, toži Mina.

»Gotovo bode kmalu dež.«

»Čakajte, jaz grem pa po vejo, da jih bom odganjala,« reče na to Ančika, zgrabi novi Tončkov nož in kakor srna skoči od mize po brégu na studenec, vreže vejico z grma in hoče nazaj. Zdajci se jej izmakne noga, pade in takó neizrečno zavpije, da je vse zbolelo srce. Vsi planejo od mize proti njej, ona vstane in stopi nekoliko korakov proti njim, v prsih jej je pa tičal nož in rdeča kri je curéla iz rane. Gozdár je bil prvi pri njej, ujame jo v roke, ko pa ugleda nož v njenih prsih, stémnelo se mu je pred očmi, noge so se mu šibile in glava se mu je pobesila. Mina prestreže deklico v svoje roke, potegne jej nož iz prsi, položi jo na trato, glavo jej pa nasloni v svoj naróčaj. Ančika je vedno bolj bledéla, pri vsakem vzdihljaji je kri curkoma bruhnila iz rane, vzdihnila je še nekolikokrat in ni je bilo več. Njena čista, nedolžna duša se je preselila v nebesa. Gozdár je odrvenel, strmo je gledal na jedino umirajočo svojo hčerko, ki je trenutek prej še cvetela v najlepšem cvetu. Ko vidi, da jej pohaja sapa, vrže ga neizrečna bridkost na zemljo, rjove kakor divja zver, ki so jej vzeli mladiče, in se valja po trati.

Kdo bi popisal Minino in Tončkovo žalost? Zdelo se jima je, kakor bi vse to bile le sanje in šele, ko so jo zagrebli v črno zemljo in so se sami vrnili domóv, šele tedaj so čutili, da je bridka resnica.

Gozdár je tiho nosil neizrečne bolečine, ki so mu trgale srce, ali ni zmógel solze; šele ko od pogreba pride spet pod češnjo na nesrečno mesto, zavé se popolnoma svoje izgube, solze mu zalijó oči, in te solze so dobro déle njegovemu otrplemu srcu. Na trati poklekne in vzdihne: »Bog, Ti si pravičen! Na otrocih kaznuješ, kar so pregrešili roditelji.«

V.

Tihotapci.

Po Ančikini smrti je bilo v gozdárjevi hiši kàj prazno in žalostno. Mina je še dolgo po tej nesreči na tihem jokala, stari Jurij je klavern in potrť hodil okoli, in Tončka je bolelo srce, ker si je vedno očital, da je on, četudi nevédoma, kriv smrti ljubeznive deklice, s katero sta preživela najlepše nedolžne dneve. Nesrečen nož je takoj drugi dan nesel spét nazaj v gozd ter ga je treščil dôli v »Hudo brêzdno«, da se je razletel ob skalovji. Iz gozdárjeve hiše si je želel stráni, govoril je s starim, ki je privolil in graščák ga je vzel v grád za lovca. Tonček se je venderle težko ločil od gozdárjevih, posebno od Mine, ki je vedno kakor najboljša mati skrbela za njega, in tudi gozdárju je bil hvaležen, posebno ker mu nikdar ni rekel žal-besede zavoljo nesrečnega dogodka.

Pred odhodom ga še pokliče k sebi gozdár in mu reče: »Pojdi v grád! Da se boš dobro védel, tega sem prepričan in upam, da kmalu prideš spet nazaj na moje mesto. Mislim, da me boš trpel pri sebi; ne bi šel rad izpod strehe, pod katero sem prebil vse svoje žive dni, saj takó ne bo več dolgo trpelo. Želel sem si, da bi stopila še v ožjo zvezo, ali Bog v modrosti svoji je odločil drugače. Naj bo!«

Tonček mu obljubi vse in se ravná stráni, ali zunaj na vratih ga še prime gozdár za roko.

»Tonček, kje je tisti nesrečni nož?«

»V »Hudem brêzdnu«, zdrobljen na kósce.«

»Dobro!«

Tonček je šel v grád in tu se je védel takó dobro, da so ga ne le graščák, ampak tudi vsi drugi radi imeli.

Tonček je že prej, ko je bil še pri Juriji, videl večkrat v gozdu sumnjive ljudi, in to vedno tiste; jedenkrat jih je o mraku srečal pet, in vsi so težko nosili. Ponôči so tudi časih prišli h gozdárju in jednega, Jarnáča po imeni, poznal je Tone, ki je védel, kakšen opravek imajo ti ljudje, in da je Kočmur v zvezi ž njimi, ali

Tone je bil, kakor ga je gozdár prvi dan poučil, za to gluh in slep.

Neki dan gré Tone zgodaj iz gráda, ko se je komaj dan začel delati; bilo mu je naročeno, da ustrelj srno. Védel je, kam se hodijo ponôči pást in kod se vračajo v gozd nazaj, ko napoči dan. Sédel je v grm za skalo in gledal v jarek, iz katerega bi morale priti srne. Ali ni jih bilo. Morebiti jih je kdo prepodil; že je mislil vstati s svojega skrivišča, kar zašumi listje, zaslišijo se moški koraki in iz jarka prisopiha po brégu Jarnáč s težkim bremenom na hrbtu. Že večkrat ga je videl takó nositi, ali danes se mu je čudno zdelo, da ni šel po stezi, ampak posredi hoste in sicer naravnost proti njemu. Ko je bil kacih dvajset korakov od Toneta, ustavi se, skrbno se ogleda na vse strani, potem zavije na desno v majhen kôtel, ki je bil zarasten z gostim grmovjem in s kopinami prepleten. Jarnáč se je splazil skozi grmovje, ali ni trajalo dolgo, prišel je prazen nazaj in je hitro odšel spet v jarek, iz katerega je prišel.

Tone bi bil rad videl, kje je odložil Jarnač veliko culo, vstane izza grma in gré v kôtel. Steze ni bilo nikjer videti, skozi gosto grmovje se mora plaziti, gleda na vse strani, pa ne more ničesar ugledati. Že je mislil iti nazaj, ko ugleda pred seboj precěj visoko ostro odsekano skalo, ki je bila pa na sprednji stráni popolnoma zarastena, da je človek na prvi pogled še zapazil ni. Tone jo ogleduje od vseh straní in zapazi pri zemlji precěj široko luknjo, ki jo je pa bršlin zakrival popolnoma. Odgrne bršlin in vidi, da se luknja notri précej širi in da je kmalu tóliko visoka, da človek lahko v njej stoji po konci. Ko stopi vánjo, vidi, da je precěj prostorna, nekaj svetlobe je prihajalo od zgoraj skozi péd široko špranjo. Bila je to jama, kakor jih je dosti povsod po kraškem svetu. Nos je Tonetu povédal précej, ko je stopil v jamo in pozneje, ko so se oči malo navadile mrakú, videl je tudi, kako zelišče je tu spravljeno. Bilo je deset večjih in manjših cúl polnih hrovaškega tobaka.

„Dobro so se preskrbeli“, misli si sam v sebi in hoče iti spet nazaj. Že se je pripognil in ravno je hotel

odgrniti bršlinovo zagrinjalo, kar se zasliši zunaj praskanje po grmovji. Ali so morebiti tihotapci? Bal se jih ravno ni, tudi je imel puško pri sebi, ali vender bi mu ne bilo po godi, ko bi ga dobili v svojem brlogu. Hitro se umakne nazaj, tava ob steni in se stisne v najzadnji kotič, kjer je bilo popolnoma temno. Pod seboj čuti kamen, séde nánj, puško pa položi na koleno. Kmalu se prikaže skozi luknjo Jarnáč in potegne culo tobaka za seboj, potem pride še jeden človek, katerega pa Tone ni poznal. On ju je dobro videl, ker je ravno svetloba iz špranje sijala na oba, onadvá pa njega nista mogla videti, ker je sedel v črni temi.

»Hvala Bogú! Zdaj smo menda brez skrbi,« pravi drugi, ki se mu je videlo, kakor bi bil gospodar, Jarnáč pa le njegov nosáč.

»Sèm nas vender ne bodo sledili »kúšçarji«, tukaj smo bolj brez skrbi, kakor domá,« reče nato Jarnáč.

»Jaz tudi mislim, da smo jim zmešali sled.«

»Stari Kočmur je vender prekanjen lisják; ko bi njega ne bilo, peljali bi Vaše lépo blagó zdaj-le »kúšçarji« proti Novemu Mestu.«

»Ali ne vém, stari zdaj sitnosti dela, právi, da vse popusti.«

»Pokažite mu le par zlatih, pa je spet vaš.«

»Vse ničesar ne pomaga, obljubil sem mu jih pet, če mi to-le robo spravi doli.«

»Kar je izgubil hčer, ni za nobeno rabo več. In star je že tudi.«

»Ali vender se ne boji dveh Jarnácev, če si tudi za dve glavi višji od njega.«

»Močen je pa res. — Pet cekinov? pravite. To je lep denar! Ko bi jaz le na pol tóliko poznal póta odtod dalje, ko jih poznam odtod nazaj do Hrovaškega, nobeden drug bi teh cekinov ne služil — ali takó, če bi se le pokazal iz gôzda, vém, da me imajo »kúšçarji« v pestéh.«

»A Ocvírek?«

»On pozná še menj kakor jaz. Kar je takraj Gorpancev, vse mu je neznano. Bog vé, kakó se mu zdaj godi?«

»Kje si ga pustil?«

»Včeraj sva spala pri Petriči pod »Raztrganim brdom«. Presneto mi je že predla! Zavóhali so naju bili na Petričevih svislih. Jaz sem predrl streho na górenji stráni in srečno sem jo upihal. Kakó se je pa Ocvírku godilo, tega ne vém.«

»Če ga nimajo v kleščah, mora priti vsak čas. Tudi stari Kočmur bi moral priti. Ima še nekaj denarjev pri meni.«

»Po denar bo pa že prišel, saj vé, da ste tukaj.«

»Ali si ti že gotov?«

»Sem že, vidite, teh-le šest cúl je mojih, pet pa Ocvírkovih.«

Gospodar plača Jarnáča, potem vzame iz torbe klobás in steklenico, v kateri je bilo žganje.

»Ravno prav,« reče Jarnáč. »Saj sem že zeló potreben, tretjo culo sem že prinesel od sinoči, pa se danes še nisem oteščál.«

Zdaj pride Kočmur in kmalu za njim Ocvírek s culo tobaka in ga vrže k ónim petim.

»Ne! Tega pota pa ne bom takó hitro pozabil!« izpregovori Ocvírek in séde na culo. »Presneto so me imeli v škripci; mislil sem že, da bo to moja zadnja.«

»Povèj no, kakó je bilo!« sili ga Jarnáč.

»Dajte mi prej piti, saj se mi že grlo suši, kakó bom govoril.«

Gospodar mu dá piti in jesti.

»Kočmur, ali Vi pa zmeróm cesárskega puhate?« obrne se tihotapski gospodar proti gozdárju, ki si ga je natlačil pipico.

»Zmeróm.«

»Vi bi si vsaj mogli privoščiti boljšega. Ali imate mari takó tanko vést? Jaz pa le to mislim, zakaj bi mi kadili za drag denar smradljivca, naši sosedje Hrovatje pa zlahtno zélišče malone zastonj.«

»Hrovatje imajo svoje pravice, mi pa ne,« odgovóri na to Kočmur.

»Kaj pravice? Saj smo venderle vsi pod jednim cesarjem.«

»Kar Kočmur stori, to je vse prav,« reče nato Jarnáč. »Že sam sem videl, ko ga je »kúšçar« nagovoril za pipico tobaka. — Sevéda ga je le izkušal.«

»V tem govori pa spet prav«, pritrди gospodar.

»Naj govorim prav ali ne, nikoli ga še nisem pokusil.«

»E, prenesel si ga pa že veliko. Le takó nedolžnega se ne delaj,« zavrne ga tihotapski gospodar.

»Saj ne tajím. Res sem ga, pa tudi rečem, da ga več ne bom.«

»Bomo videli.«

Ocvírek se je najedel in napil in Jarnáč je že komaj pričakoval, da bi zvédel, kakó jo je zvil njegov tovariš.

»No, Ocvírek! Zdaj pa govôri, kakó si »kúščarje« izpeljal na led?« povpraša ga gospodar.

»Z Jarnáčem sva spala na Petričevih svislih; zjutraj me nekaj vzbudi. Ko pregledam, skoči Jarnáč kvišku in izgine pred menoj. V stráhu tudi jaz skočim na nóge, ali nisem videl, kaj je in kam bi se obrnil. Kar zaslišim, da nekdo po lestvici stopa in kmalu se pokaže »kúščarjeva« glava na lestvi.«

»Aló, aló! Imamo ga!« zavpije z lestve svojim tovarišem.

»Jaz skočim po svislih naprej, on pa za menoj. Bila je tema, ali ker sem védel, da je zraven svisel pòd, stopal sem prav varno in ko pridem ná kraj svisel, primem se za tram in skočim na pòd. »Kúščar« kobacá hitro po slami za menoj — toda stopnje mu zmanjka in kolikor je dolg in širok, štrbònk! prekopícne se na trdi pòd. Če si ni razbil glave, nós si je pa gotovo potlačil in ne bo takó hitro pozabil, kdaj je lovil Ocvírka. Jaz hitím na vrata, ali zunaj čuvši ropot na pódu so hitro priskočili, a ne da bi bili odprli vrata in me prijeli, tiščali so jih bébci, tiščali, kolikor so mogli. Naslónim se na vrata, uprém se na vso moč, odrinem jih, poderem vse tri »kúščarje« in smuknem mimo njih. Predno so se dobro zavédeli, bil sem že pod smrekami; jeden je še izprožil svoj pihálnik za menoj, pa je menda mislil, da sem vrabec, ker me je s prósom posúl. Ná, tukaj-le potipajte — Ocvírek pripogne glavo, vrat je bil krvav in na glavi so se čutila zrna pod kožo.

»To je dobro, da imaš takó trdo bučo,« šali se Jarnáč.

»E, kopriva ne pozébe! Takó hitro me še ne bo konec.«

»Ná, tu imaš za svoj strah,« pravi gospodar in mu stisne nekaj v róke.

»Jaz imam tudi še nekaj dobiti,« oglasi se gozdár Kočmur.

»Res je, tu imaš svoj zaslužek,« odgovori gospodar in mu odšteje nekaj tolarjev.

»Ali bi ne hotel še káj zaslužiti? Vidiš, tu je še dvanajst cúl, spravi mi jih dôli, kakor véš in znaš, trud tvoj ne bo zastonj.«

»Zastonj ali ne zastonj; rekel sem že, da se ne pritaknem več.«

»Je li to tvoja zadnja beseda?«

»Zadnja moja. Delajte, kar hočete, jaz se ne pečam za nič več.«

»Nekoliko zlatih bi pa morebiti vender še imelo prostor v tvojem lonci?«

»Četudi. Komu jih bom pa hranil? Saj nimam nikogar, da bi mu jih zapustil.«

»Za poboljšek v starih dnéh.«

»Záme je dober sók in krompír, in tega mi ne bo manjkalo.«

»Svojegláv si bil zmerom. Ali kdo mi bo to blagó spravil dôli? Ko bi védel, da je upati Martinčku?«

»Zakaj pa ne?« reče nato Jarnáč. »Saj ti je že nosil in zaslužil bo tudi rad, saj je na denar, kakor mačka na sálo.«

»Ali on ima krčmo, ljudje vedno hodijo notri in ven.«

»Tóliko varnejši je »kúščarjev«, nihče ga ne bo imel na sumnji. Previhan je pa tudi tóliko, da jim ne bo šel hitro na limance.«

»Na vrtu ima pa tudi takó pripravno jámnico,« pristavi Ocvírek, »da ni treba iskati boljšega skrivišča.«

»Kaj pa ti misliš, Jurij?«

»Meni je vse jedno! Storite, kakor hočete, saj sem vam že rekel, da se več ne pečam. Če me hočete ubogati, pustite vsi skupaj ta nevarni pôsel, pa se lotite česa boljšega.«

»Kje se pa denar takó hitro zasluži, kakor tukaj?«

»»Pa si nisi nikoli življenja v svesti.««

»Kdor ne vága, je brez blága. Ti lahko zdaj govoriš, ko imaš polnega mačka.«

»»Morebiti bi bilo bolje, da se nismo nikoli videli,«« vzdihne gozdár, vstane in gré iz jame.

»Vidiš ga, starega lisjáka, kakó zdaj govori,« pravi Ocvírek, ko je Jurij odšel. »Napósled nas bo še izdál.«

»»Tega se nam ni bati,«« zavrne ga Jarnáč, »»predobro ga poznam. Kar je po nesreči izgubil hčer, izpremenil se je ves, ni ga več spoznati.««

»Naj bo, poskusil bom z Martinčkom, pojdimo dóli k njemu. Ocvírek, saj ti si takó žejen, to vém.«

»»In še kakó!««

Vsi trije vstanejo in se splazijo skozi luknjo.

»Hvala Bogú, da so šli,« vzdihne Tonček. Ves čas je čepel na kámeni v kotu, da ga je že vse bolelo in vender mu ni bilo žal, da je prišel v ta brlog; mnogo novega je zvédel in to, kar si je prej le mislil, to je védel zdaj za gotovo. Najbolje se mu je zdelo to, da se jim je Kočmur odpovédal popolnoma. Z druge strani mu je bilo pa spet žal, da bodo Martinčka dobili v svoje društvo. Ni mu bilo tóliko do njega, kakor za njegovo hčer Jerico, ki je bila sramežljiva in delavna deklica Tonetove starosti. Ko bi si kdáj iskal žené, tedaj bi prvo povprašal nje, če ga hoče za možá.

Tone je tóliko še počakal v jami, da so tihotapci malo odšli, in potem gré tudi on za njimi. Prav dobro mu je délo, ko ga je spet obsijalo svetlo solnce in je spet prosto dihal v čistem zraku.

VI.

Preséški gozdár.

Spet je preteklo nekoliko let. Tone je ostal v grádu, večkrat je dohajal h gozdárju, ki se je pa vidno staral. Ob nedeljah, ko je prišel iz cerkve, ostajal je tudi rad pri Martinčku, da je govoril s krčmarico in z Jerico, kar pa Martinčku, kakor je bilo videti, ni bilo nič prav po gódu.

Neke nedelje jutro ga pokliče k sebi graščák in mu reče: »Dolgo mi že služiš, in ker sem bil vedno s teboj zadovoljen, zató sem dalje skrbel záte. Vés, da je umrl gozdár na Preséki in Jurij Kočmur v gozdu je tudi že takó slab, da bo treba zánj kmalu namestnika. Izberi si jedno teh dveh služeb, na izbero sta ti.«

Tone misli nekaj časa. Volitev je bila težka. V gozdu je preživel svoja mlada leta, tudi mu je bilo dolžnost skrbeti za Mino na stare dni in gozdárju je takórekoč obljubil, da bo prišel na njegovo mesto. Ali Preséka je bila prijaznejša, bliže ljudij. Gozdár takó dolgo ne bode živel in Mina se potem lahko preséli na Preséko. Ko vse premisli, reče gospodu: »»Za Preséko bi prosil, če je Vaša volja mi jo dati.««

»Saj sem ti rekel, da si izberi!«

»»In potem bi Vas tudi prosil, da bi mi dovolili zèniti se.««

»To se že tako vé, da moraš imeti gospodinjo. Od denšnjega dné si prost sedanje službe: kadar hočeš, lahko se preseliš na Preséko.«

Tone se presréčno zahvali dobremu gospodu in še tisti dan govori z gospodom župnikom ter jim pové, da ima službo in da misli snubiti Martinčkovó Jerico, kar je bilo duhovnemu gospodu prav. Ta dan ni šel opóludne domóv, ostal je pri Martinčku. Jerici je pa že pri cerkvi vse povédal in jej je tudi rekel, da je bo pri očetu prosil v zakon.

Po obédu pokliče Tone Martinčka v drugo izbo in mu pové, kaj bi rad. Martinček ga je nejevoljno poslušal in zmajeval z glavó.

»Dragi moj, iz tega ne bo nič! Res je, da imaš zdaj neko službo, ali ta služba traje le takó dolgo, dokler je gospodova volja, taka velika gospóda pa vémo, da je muhasta. Danes ali jutri ti lahko reče: pojdi, odkoder si prišel, ne potrebujem te več. Kaj boš pa počel z ženó? Ti si mari misliš: ‚pojdem pa k Martinčku‘. Naravnost ti povém, to si ti le iz glave izbij. Saj še komaj vém, kdo si in odkod si. Tvoj oče je od nekod prišel, pa je spet nekam šel; kam? to sam Bog vé.«

»»Kar se tiče mojega očeta, prosim, da o njem spodobno govorite, bil je pošten človek.««

»No — no! Je že prav, mi pa tudi nismo za plotom rojeni, in kdor bo dobil mojo hčer, dobil bode tudi nekaj cvenka ž njo. Zató bodem pa tudi prej dobro pomislil, komu jo bom dal.«

»Jaz ne terjam ničesar od Vas. Le njo mi dajte in vém, da bo šla rada z menoj, moja služba je že taka, da bom ženico lahko pošteno redil.«

»Tudi berač pošteno živi, ali vender beráči.«

»Tega meni in ženi moji ne bo treba, ako mi Bog dá zdravje. Res nisem bogat, ali kar imam, to sem si zaslužil sam in pošteno!«

»Ali misliš, da jaz nisem pošteno pridobil, kar imam? Kaj misliš, da sem kradel, kaj li?«

Tone migne z ramami.

»Kaj, ti boš z ramami zmigával, če se o moji poštenosti govori, ti pritepenec!«

Zdaj so prišli neki ljudje v prvo izbo. Tone vzame klobuk, stopi h krčmarju in ga prime za ramo.

»Počasi, prijatelj, počasi! Nikar se ne jezite! Kakó pa, ali imate kaj veliko répe v jámnici?«

Krčmar ostrmi in gleda mladega gozdárja, kakor bi ga hotel prebôsti z očmi in mu pogledati v srce. Tone ga mirno gleda. Martinček povesi oči.

»Z Bogom, oče, zdravi ostanite!« poslovi se Tone in gré skozi vrata.

Krčmar stopi za njim: »Prijatelj mladi, imejte pamet! Prosim Vas, molčite! Zaradi Vaše stvari bodeva že še govorila.«

Drugo nedeljo proti večeru je prišel spet Tone k Martinčku, ali njega ni bilo domá, bila je sama Jerica z materjo, on je šel nekam po opravku; kam? samé nista védeli. Bilo je že precêj pozno, ko se je gozdár odpravil domóv. Ker je bila lepa mesečina, šel je po krajšem poti čez gozd mimo krive tise. Ko pride vrhu klanca, zasliši dalje v gozdu puške pokati. Gozdár obstane in posluša. Kaj to poménja? Ponôči nihče ne gré na lov. Kaj, ko bi bili tihotapeci? Stopi malo hitreje in ravno ko pride do tise, zasliši po poti hitre moške korake. Umakne se v senco in gleda na pot. Zasôpen priteče Martinček s cúlo na hrbtu in hiti dalje. Ko ga

Tone spozná, stopi iz sence prédenj in ga nagovori:
 »»Oče Martinček, kam pa se Vam takó zeló mudí?»«

Martinček se ga takó prestraši, da mu pade cúla s tobakom na tla.

»O prijatelj dragi, za božjo voljo te prosim, skrij me, reši me, sicer sem izgubljen, že so mi za petámi.«

Tone je uvidel, da tu ni časa dolgo premišljevatí, zgrabi z jedno roko cúlo, z drugo pa Martinčka, ki se je tresel kakor šiba na vodi, in ga hitro potegne v mlado smrečje. Potem hiti čez skalóvje, Martinček pa za njim in šele pri »Hudem brêzdnu« se ustavita.

»»Zdaj mora najprej to-le stráni,«« izpregovori Tone in vrže cúlo v brêzdno, potem se skrijeta v senco pod visoko skalo, kjer ju nihče ni mogel ugledati, onadvá sta pa na razsvetljeni poti videla vse.

Martinček je komaj spet dobil malo sape, že pri-teče stražnik in za njim kmalu drugi.

»Tu sta zdaj dve poti,« pravi prvi. »Po kateri je šel?»«

»»Vse jedno, todkàj ali tam,«« odgovori drugi, »»ti pojdi na desno, jaz grém na levo, v dolini se snideva pod gabrom. Morava ga dobiti.««

»Če se je pa tu kàm skril?»«

»»Mislim, da ne, in če se je tudi, kje ga hčeš iskati ponôči — le naprej!»«

Martinčku so se ježili lasjé, komaj se je upal dihati, šele ko se je v dalji izgubil glas stražárjevih korakov, upal se je izpregovoriti.

»Prijatelj dobri! Ti si me rešil iz največje zadrege, zdaj pa moraš biti moj zet — hočeš ali nečeš! Prosim te, odpústi mi, če sem te zadnjič razžalil.«

»»Že dobro — vse je pozabljeno! Zdaj pa še nekaj!»«

»Že vém, kaj misliš. Obetam ti, da ta cúla, ki si jo zagnal tu dôli, bila je zadnja na mojih plečih.«

Po velikih ovinkih je gozdár izpeljal Martinčka iz gozda in ga spremil do hiše.

V štirinajstih dnéh je gozdár zopet snubil Jerico in jo tudi dobil. Dóte ni hotel nič več, kakor samo to,

kar je imela po materi. Martinčku, ki je pri vsi bahatosti bil vender strašno lakomen na denar, bilo je to prav po gódu. V treh tednih je Jerico ženo svojo peljal na Preséko.

Jedno leto je živel Tone srečno in mirno na Preséki, ko pride neki dan glas, naj gré hitro v gozd, da bo stari gozdár umrl in da bi še rad ž njim govoril. Tone se précej napravi in gré. Gozdár ga je že težko pričakoval in lice se mu je razjasnilo, ko je Tone stopil prédenj.

»Mina, pústi naju malo na samem!« prosi Mino, ki je sedéla zraven njega. Ko je odšla, séde gozdár na postelji.

»Tonček, sédi sèm k meni in poslušaj me! Moje ure so seštete; čutim, kakó me zapuščajo moči in vender ne morem iti raz svetá, predno s teboj ne govorim. Imam ti veliko povédati in moram poseči daleč nazaj. — Ko so mi umrli moj oče, dobil sem njih službo in iskal sem si neveste. Med vsemi dekleti mi je bila mati tvoja najbolj po srci, ker je bila pridna in pohlevna, ž njo sem mislil, da bi srečno živel. Ali ni mi bila namenjena, vzela je tvojega očeta, gozdárja v Preséki, ki je bil mnogo mlajši od mene. S tvojim očetom nisva bila nikoli prijatelja; še prej se nisva mogla, posebno pa ko je vzel Marjeto, nisva se pogledala. V tistem času sem se seznanil s tihotapci, ki so nosili tobak iz Hrovaške skozi naš gozd. Mene so nagovarjali, da bi jim šel na róko, da bi jim skrival blagó in jim je pomagal odnašati, obétali so mi velik dobiček — in pregovorili so me. — Nekoč — bilo je poletni dan zgodaj — nêsem mimo »Hudega brêzdna« čúlo tobaka in ko zavijem okoli skale, stoji tvoj oče pred menoj. Sramota, da me je dobil pri tem pôslu, in staro sovraštvo mi je zavrelo srce. Beseda dá besedo, napósled se sprimeva kraj brêzdna in se dolgo rujeva. Konečno me tvoj oče dobí pod sé in od zdaj dalje nisem več védel in še danes ne vém, kaj sem storil. Le to vém, da je tvoj oče skočil kvišku in strašno zavpil: »Ti si me zaklál!«

»In res vidim svoj nož v njegovih prsih. Kakó je prišel nož v njegove prsi, ali sem mu ga jaz zabódel, tega nisem védel in še danes ne vé. Le tóliko rečem zdaj na smrtni postelji, da nisem nikdar imel te misli. Ko to vidim, oh, kakó se prestrašim! Skočim kvišku, on si potegne nož iz rane, ali predno sem ga mogel prijeti, omahnil je in padel čez rob v strašni prepad. Tone, jaz sem morilec tvojega očeta in to hudodelstvo sem nosil na duši svoji do denšnjega dné! Bog me je pa tudi kaznoval, kakor sem zaslužil. Ti, sin umorjenčev, našel si tisti nesrečni nož in s tistim nožem se je zabodlo jedino moje dete. Oh, kóliko je trpela duša moja, nisem ga imel mirnega trenutka! Spustil sem se v prepad, našel sem kosti, pobral jih in zakôpal v blagoslovljeno zemljo. Ali to mi ni dalo mirú, in ne bom ga imel prej, dokler ne slišim iz tvojih ust, da mi odpuščaš in dokler mi v znamenje sprave ne podaš roke. Tonček, ali je mogoče?«

Mladi gozdár si je podprl glavo in je strmel pred sé.

»Tonček, ali mi odpustiš?«

»»Odpuščam! Prosite Bogá, da Vam On takó odpusti, kakor jaz.««

»Podaj mi roko!«

Tone mu jo podá.

»Zdaj pa lahko umrjem. Pošljite mi po gospóda!«

Gospod so že čakali zunaj, Mina je pónje poslala. Tonček jih je pustil samega z gozdárjem, ki se je spravil z Bogom in potem kmalu v Tončkovih in Mininih rokah večno zaspal.

Pred smrtjo je hotel še Tonetu izročiti svoje denarje, ker jih pa on ni hotel vzeti, izročil jih je duhovnemu gospodu, da jih obrnejo v dobre namene.

Nekoliko let pozneje je pod krivo tiso stalo zidano znamenje. Naslikano je bilo »Hudo brêzdno« in človek, ki pada vánj. Spodaj je bil napis:

„Blizu tega mesta v „Hudem brêzdu“ storil je nesrečno smrt

Anton Robida,

preséški gozdár.

Bog se usmili njegove duše!“

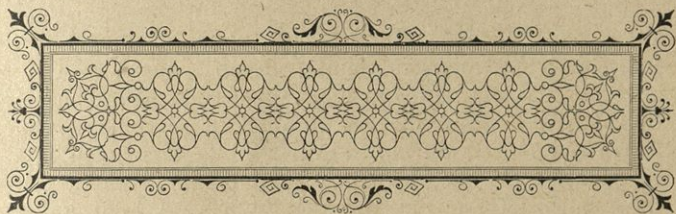

VIII.

Ni vse zlató, kar se sveti.

(»Koledar Družbe Sv. Mohorja«, 1887.)

I.

Kam si se spet napravil? — Pa čemu bi še vprašala, ker dobro vém, kam si se napótil. Ali ti res ni mogoče nobenega dné prebiti brez pijače?»

Takó je kmetica srednje dóbe, sedeča pomládneга dné pred hišo in vijoča préjo, ogovorila možá stopivšega čez prag.

»»Na ,Log' grem pogledat. Pravijo, da mi je zadnja voda na senôžet próda nasula. Nobenega silnega dela nimam.«

»Vém, da grés na ,Log', ali ne tóliko zaradi senožéti, kakor Dragarjevemu vinu na ljubo. In dela nimaš? O sveta pomagalka! Poglej okrog sebe, ali prav ne kriči vse po gospodarji? Poglej ga soseda, od ranega jutra ti že dela in bode delal še v mrak.«

»»Kaj meni mari drugi ljudje, najmenj pa ta sosed. Čemu li imam hlapca? In če pijem, pijem za svoje, živa duša nima se v to vtikati.«

»Motiš se! Če nobeden drugi ne, imam to pravico jaz, žena tvoja. Zásе mi ni, jaz z božjo pomočjo že kakó prebijem in pretolčem še ta leta, ki mi jih je Bog namenil, ali za otrôka mi je, ta dva se mi smilita.«

»»Nič hudega jima ni. Lačna menda vender nista?«

»Lačna dozdaј res še nista in upam, da tudi ne bodeta, dokler mi ljubi Bog ohrani zdravje. A poglej ju,

kakó sta oblečena! Tonček vso zimo ni mogel ne v šolo, ne h krščanskemu nauku in ne k maši. Vsi njegovi vrstniki pojdejo zdaj k prvi izpovedi, samo naš ne. In zakaj ne? Zato ne, ker ni imel in še nima čevljev. Prazniki so pred durimi, a Anica nima poštenega praznjega krila. O sebi molčim. Takó nizko je padla Čerinova hiša. In poglej tudi sebe. Ali je kdàj kakšen Čerín ob nedeljah hodil v taki ogóljeni obleki in v takih zrabočenih čevljih? Sram te bodi!»

»Pridigati res znaš. Večna škoda, da ne smeš na propovédnico. Za čevlje je pa že preskrbeno. Válje drugi teden pride Strgulčev Ivánec v hišo in pošije vsem, kar bode treba. Anica dobi tudi krilo. Ne bój se, dokler sem jaz še tu, otroci moji ne bodo raztrgani hodili.«

»Kàj ne hodijo že zdaj? In kam še pridemo, ako pojde takó dalje? Pomisli, kaj si imel pred petnajstimi leti, in kóliko tega je danes še tvojega. In kaj ostane po tebi sinu, ako bodeš delal, kakor si začel?«

»Mòlči! Tega ti ne umeješ. Oddal sem samo nekatere kóse, ki so mi bili z nerók. Ne staraj se ti za stran mojega gospodarstva, jaz že vém, kaj delam.«

»Ne véš ne! Takó hudoben vender nisi, da bi z védenjem in premislekom zapravljaj. Srce ti je otrplo za nas, ti zdaj poslušáš le vinske bratce svoje. Mi domá se potímo in ubijamo, ti pa popivaš in ponoči in po dnevi mešáš tiste peklenske podobice. Tvoja žena in tvoja otroka domá oskodévajo, ti pa druge z vinom zalivaš.«

»Kôga neki jaz zalivam?«

»Zalivaš, zalivaš! Jaz sicer ne hodim za teboj, tudi ne povprašujem, kaj počenjaš, a ljudje mi vse pri našajo v hišo, če tudi jih odganjam.«

»No, ali boš s svojimi litanijami skoro pri kraji? Le še povédi, ako imaš kàj na srci. Danes sem pri volji poslušati te, drugikrat ne vém, kakó bi bilo.«

»Kdo drugi ti bo, ako ne jaz? Moram ti povédati, četudi nič ne pomága. Vsaj si olajšam srce. Tudi srama nimaš več, vse si vtopil v vinu. V nedeljo ponôči so te pri Dragarji vinski bratje, ki si jim želodce do vrha nalil, napósled izpehali iz hiše in te pijanega vrgli pod káp. A včeraj si vender spet lézel tjà in tudi zdaj si

se napravil dôli. Res, sram te je prav tóliko, kolikor volká strah.«

Zdaj mu je bilo preveč. Ugovarjal sicer ni, bodisi, ker je dobro védel, da je vse res, kar mu žena očita, bodisi, da ga ni bilo volja prepirati se s suhim grlom. Samo nekaj je mrmljal o strupenih babjih jezikih, potem pa je ubral med njivami stezo nizdolu proti ‚Logu‘.

Ne govorili bi resnice, ako bi trdili, da ga ženine besede niso prav nič zbôdle. Saj časih, zlasti ponôči, kadar ni mogel spati, vzbujala se je tudi njemu vést in mu govorila skoro takó, kakor žena. Prišli so mu časih celó trenutki, ko je sam v sebi priznal, da ne dela prav in da bode treba kreniti na drug pot. Volja, poštena volja, da se poboljša, bila je večkrat tu, ali mesó je bilo slabo in nikoli ni moglo odbiti izkušnjave. A kadar je zopet sedel pri vinu, udušil je v njem vse dobre nakáne.

Blaž Čerin je bil pred leti najtrdnější kmet pod visokim Kolkom in še tedaj, ko govori naša pripovést o njem, prištevali so ga, kar se tiče imetka, vedno še boljším. Po očetu je dobil čisto kmetijo z lepimi gozdi. Daleč na okrog nobeden ni imel taci h senožétij, nobeden tóliko lepe živine. Dokler je stari še živel, bilo je vsem prav, a po očetovi smrti se je vse predruháčilo. Pogostoma je zahajal v bližnji trg, sprva res po opravkih, ki jih je imel pri oblastvih, pozneje pa tudi večkrat brez potrebe. Tu se je okoli imovitega in radodarnega Čerina jela zbirati žejna in lačna gospôda najnižje vrste. Jedlo, pilo in igralo se je po cele noči, plačeval je navadno vse Čerin, ali »baron Čerin«, takó so namreč te pijavke imenovalé kmeta, kateremu je res ugajalo, da se okoli njega suče tóliko za čudo ponižne gospôde. Čerin je imel tóliko zemljišča, da je smel po svojem sam loviti, ali kakor njegov oče, takó tudi on nikoli ni mislil na lov, zdaj pa so ga ti gospodje pregovorili, da je še od svoje razhodne občine vzel lov v zákup. In zdaj se je pričelo tržanom pravo veselje. Ob nedeljah in praznikih je pokalo po dolini, kakor v vojski. Ustrélili ti lovci res niso mnogo, tóliko več so pojedli, največ pa popili. Plačnik za vse je bil »baron Čerin«. Njega in njegovo žejno lovsko družbo so poznale vse krčme po dolini.

Resnica je, da se je »baronu« večkrat pripetilo, da ni imel »cesarskega denarja« pri sebi, a kaj zató? Saj krčmarji so znali pisati in so tudi radi pisali, zlasti, ker jim »baron« ni na prste gledal, v glavi pa vsega tudi ni mogel držati, dasi je imel dosti dober spomin. Ti krčmarji so bili dobri ljudje in niso pritiskali Čerína zastran plačila. Čakali so, da se je več nabralo, in še tedaj dolžniku ni bilo treba gotovega denarja šteti. Ti dobrosrčni možjé so jemali namesto denarja tudi lés. To je bilo Čerínu prav po volji, ker pri tem ni imel nič dela, vse so sami posekali in iz gozda spravili. Pri posekavanji se je pa takšen poštenjak navadno uštel, ali nikoli ne sebi v škodo. In takó je prišel čas, ko so vse pile (žage) po dolini rezale Čerínove krlje.

Nekega dné pride po naključji v svoj gozd »pod Slémenom«, v katerem je dajal krčmarjem sekati. Ni ga več poznal, takó grozno so ti gozdni žužki gospodarili v njem. Mož je sédel na podrto hójo in se prijel za glavo. V srci mu je vrelo, nobene prave misli ni mogel ubrati. Škodo, veliko škodo so mu napravili. Ali kóliko kdó, tega ni védel. In kôga hoče tožiti, ker se pri nobenem ni spominjal, kóliko hój je smel posekati. Oglašala se mu je tudi vést in mu glasno očitala: »sam si kriv, sam si kriv«. Grozil in rotíl se je sicer, da bode vse krčmarje tožil, ali ostalo je le pri groznji. Nekaj dobrega je vender Čerínu prinesel ta dan. Lovskemu razgrajanju je bilo konec. Ko se je za drugo nedeljo napovédala znana lovska družba, pričakoval jo je, kakor navadno, toda ne s puško ob rameni, temveč z gorjačo v roki ter je lačne gospódke razgnal z grdimi psovkami.

Tega nobeden ni bil bolj vesel, nego Čerínova žena. Mislila je, da to pomenja popoln preobrat v življenji njenega moža, in nekaj časa je bilo res videti, da bode takó. Ali prehitro je spoznala, da se je varala. Čerín brez vina in brez družbe ni mogel biti. Oboje je nahajal pri Dragarji na »Logu«, najprej vino, a družba je prišla sama ob sebi. Dragar je bil jedini krčmar v dolini, katerega se je Čerín prej nekako ogibal, in zató se je Dragar pri njem najmenj okoristil. Tem tesneje se ga je oklenil zdaj. Za njim sta hitro prilezla dva kmeta, ki sta malone že odgospodárila, potem neki žagar, na

katerega so imeli oróžniki posebno pazko, ker so ga imeli na sumnji, da je v zvezi z laškimi ponarejalci našega denarja, in napósled neki bivši pisár, ki pa je izgubil službo in je zdaj ljudém proti plačilu in vinu delal vsakovrstna pisma. Klicali so ga »dohtar«.

To so bili Dragarjevi stanovitni gôstje, pridružila se jim je časih še kaka druga vinska mušica, zlasti kadar je bil Čerín široke volje. Takrat je poleg njega lahko pil vsak, kdor mu je dál dobro besedo. Največ se je pa pri tem okoristil Dragar. Čerín denarja navadno ni imel, in če ga je tudi imel, za vino mu ni šlo iz rok. Tudi hój ni dajal več sekati, ali prav lahko sta ga pregovorila Dragar in dohtar, da ima preveč svetá, da bi mu bilo samó v prid, ako bi oddal nekoliko manjših kósov, ker bi potem ostalo lahko bolje obdelal. In takó je Dragar, ki si je pred nekaj leti kupil na ‚Logu‘ tóliko svetá, da si je nánj postavil hišo, dobil od Čerína zdaj ográdico, zdaj njivico, k letu spet jedno in takó dalje.

Ko je zdaj Čerín po senožétih stopal nizdolu proti ‚Logu‘, ni mu bila na misli s pródom zasuta senôžet, temveč premišljal je, kje bi dobil nekaj denarja, da bi obùl in oblekel sebe in družino. Tisto, kar je ženi govoril o Strgulčevem Ivánci, ni bilo nič res. Nič ni govoril, in denarja ni imel, da bi kupil usnja. A kje ga dobiti? — Pri mesarji ali pri Dragarji? Mesar mu je lani in letos odvêdel že tóliko živine, da Čerínu samemu ni dalo srce, da bi spet tega možá klical. Torej ostane jedini Dragar.

Zdajci ugleda pred seboj starega sključenega možá, ki se je počasi ob palici pomikal v réber. To je bil sosed Volk, mož stare korenine in starega poštenjá. Bil je pokojnemu očetu najboljši prijatelj in njega je držal pri krstu. Ta mož je bil Čerínu huda vést. Sicer ni mnogo govoril, vrgel mu je le kako besedo in ga z malimi sivimi očmi nekamo čudno pogledal. Čerínu se je pa zdelo, da mu starec vidi na dno duše in vsaka beseda njegova ga je zapekla kakor živ ogenj. Zatorej se ga je tudi na lepem poti ogibal. Ko je zdaj možá ugledal pred seboj, ni si nič pomišljal, temveč krenil je v stran in skočil v jarek, kjer je curéla plitva

vodíca. Tu je čakal, da bi starec prešel. A živo, dasi staro oko ga je še ujelo, in ko je korakal mimo njega, kričal je glasno: »Hou, hou! volk gré, zajci bežé, volk gré, zajci bežé!« Čerina je bilo malo sram, a vender mu je bilo prav, da je stari šel svojim potem in da se ni dalje vánj zadiral.

Pri Dragarji ni bilo še nobenega gôsta, kar je bilo Čerinu po volji. Tem lože se bode dalo govoriti. Pa bahavemu Čerinu danes za čudo beseda ni hotela prav iz grla. Napósled vender blekne za osemdeset goldinarjev. Ali Dragar danes na tisto uho ni hotel nič prav slišati, češ, da vína mu že še dá, gotovine mu pa ne more, ker mu je plačati vino. Čerin ni bil vaje od krčmarjev slušati tacih besedij, zatorej je Dragarja nekako neverno pogledoval in stresal z glavo, ali ta je bil danes tudi kratko nasajen in ni dal k sebi. Čerinu se je obesil nos, čemerno se je držal in nejevoljno presukaval izpraznjeni kozárec med rokama. Celó vino mu danes ni šlo v slast. V dober čas vstopi »dohtar«, pogleda Čerina, pogleda Dragarja in takoj je védel, kaj je med njima. Hitro je posegel vmes, in predno je minilo pol ure, omečil je Dragarja, da je obljubil najprej petdeset goldinarjev in jih potem dodál še deset. A dal jih je samo proti temu, da se z mesta naredi pismo, katero mu za ta dolg in za popito in neplačano vino daje v zálog Čerinovo senôžet na ‚Logu‘, katera pa zapade Dragarju v last, ako je v dveh letih ne reši. V tem pa bode Dragar za obresti senôžet kosil.

Čerinu so se sprva pogoji zdeli silno trdi, a ko je Dragar prédenj položil šest cesarskih podób, pobral jih je in spravil, ne da bi bil še kaj ugovarjal. Poslal je po Strgulčevega Ivánca, katerega v krčmo ni bilo treba dvakrat klicati. Prišel je, ali kakor bi se bilo danes vse urotilo proti Čerinu, stavil se je tudi šivár po robu, češ, da zdaj takó hitro ne utegne, ker ima dela za štiri roké. A ko je Čerin pred žejnega smolárja dal postaviti polič rumenega vina, minila je možá vsa hudomušnost. Zadál je moško besedo, da bode do óljčne nedelje Čerin in njegova družina obuta.

Žagarja tisti večer ni bilo, zatorej tudi ni bilo nič igre. Ostala malodóberna družba je bila tiha in popar-

jena, ker je videla, da Čerin ni pri volji. In res je vstal v mráku od Dragarjevega vina in se je napótil proti dómu. Kaj tacega se mu že zdavno ni pripetilo.

Temna noč je padla že na zemljo, ko je prišel Čerin domóv. Hlapec in dekla sta bila pri živini v hlevu. V izbi je bila tema, toda v postranski izbici je gorela luč. Čerin vstopi. V izbici ga niso opazili, ker so bile duri priprte in ker je mati z obema otrokoma glasno molila. Čerin postoji za hip in posluša, že je mislil tiho oditi, a prileté mu na uho ženine besede: »Molimo še očenaš za očeta, da bi mu Bog dal ljubo zdravje in ga privédel na pravi pot.« In otroka sta s tresočim glasom molila za svojega očeta. To je móžu padlo na srce. Mehki glas nedolžnih otrok ga je pretresel bolj, nego bi ga bila mogla karajoča beseda grmečega govornika, ségel mu je v dno duše. Že je hotel stopiti v izbico, prižeti ženo in otroka k srcu in jim naznaniti, da je Bog uslišal njih molitev in da je že na pravem poti. Ali neka plahost in čut sramote sta mu ustavljala nogo, potihó gré iz izbe in poišče svojega ležišča. Ali zaspati ni mogel. Premišljal je svoje dosedanje življenje, takó neumno in prazno in takó pogubno dobrima otrokoma in zlatá vredni ženi. In kesanje, pekoče kesanje mu je polnilo dušo. Ako mu to sedanje mišljenje zopet ne izhlapi kakor jutranja rosa na solnci, potem stoji Čerin na odločnem razpotji.

II.

Ko je družega dné pokal zor, bil je Čerin že iz postelje, poklical je hlapca in mu velel pripraviti orodje, da grésta kôpat v ogrado. Hlapec si je mël oči in dolgo ni mogel prav verjeti, da stoji gospodar pred njim. Predno je še žena vstala, šla sta na delo. Dekli je naročil, naj jima Anica prinesé kosilo v ogrado. Delala sta ves dan, da ja je pót oblival. Zlasti pri Čerinu, ki se je bil zadnji čas delu odvadil, imel je vsak lasec svoj kánek. Zató mu je pa tudi jed šla v slast, kakor že dolgo ne, in ko je zvečer prišel domóv, videl je okoli sebe samo vesele in srečne obraze. Ta dan je bil zadovoljen sam s seboj.

Drugo jutro je bil Čerin spet pri delu. Opazil je, da ima pašnik, ki je na jedni strani mejil na ogrado, prav dobro zemljo in da bi se na to stran dala ograda razširiti. Razdrl je torej ondukaj ograjo in jel kopati lediño. Kopalo se je težko, ali čimdalje je kôpal, tem večje veselje je imel z delom. Zdaj dokoplje do neke kamenene žile, ali kamen je bil mehák in skrilav. Bila je opóka. Že je odvalil nekoliko skrlij, ko se mu pod kopačem nekaj zablišči. Čerin se pripogne, pobere skrlico in izlušči iz nje sijajno kocko. Čerina je pogrelo in neka neznanska slast ga preleti pri pogledu te kocke. „Moj Bog, to je zlató, čisto, pravo zlató. Kakó bi se drugače takó svetilo, in rmeno je tudi. Tedaj so vender resnico govorili stari ljudje, ki so pravili, da je v Bogatinu polno zlatá in da ga Lahi odnašajo na tovore. In če ima zlató Bogatin, zakaj ga ne bi imel tudi Kolk, ki je Bogatinu bližnji sosed.“ Hvaležno pogleda proti nebu in vroča zahvalna molitev mu prikipi iz radostnega srca.

A hlapec je blizu. Ta ne sme o tem ničesar védeti. Treba ga je odpraviti. Čerin malo pomisli, potem ga pošlje domóv po sekiro in mu velí iti sekat léščevja, da se z njim zagradi novi kos ograde. Ko je hlapec odšel, spusti se Čerin na koléna in začne brskati po razdrobljeni opóki. Po dolgem iskanji najde še jedno zrno, hitro potem spet jedno, še večje. A ko je odvalil novo plast, pobiralo mu je kar oči, zrno je lesketalo pri zrnu. Sname si klobuk in pohlepno vánj pobira dragoceno rudo. Ko je pobral, odkolje si novo skríl, za njo drugo. Vsaka je dala nekaj, ta več, ona menj. Takó je drobil opóko in pobiral do mraka ter je nabral do pol klobuka.

A kam pa zdaj z blagom? Domóv ne! Živa duša o tem ne sme védeti, tudi žena ne. Zaklad je treba skriti ali zakopati ga. A kam? Misli, misli. Napósled se domisli duple v stari lesniki, ki je stala v gošči, ne daleč od pota. Tjà gré, razprostre svojo ruto po tléh, nánjo usuje zlató, zvije jo in zveže ter shrani v duplo.

Pri večerji je sedél zamišljen poleg žene. Malo je govoril, jédel pa še menj, dasi je delal ves dan. Znalo se mu je, da ga nekaj vznemirja. Skoro vstane in gré

spat. Spat je šel, a spal ni. Vso noč mu sèn ni stisnil očíj. Vsakovrstne misli so mu rojile po glavi, a vse so se vrtele okoli njegovega zaklada. Bal se je, da bi mu ga ponôči kaka žival ne razbrskala in ne raznêsla, in da bi ga kdo pri delu ne bil opazoval in mu zaklada ne pobral. Največ pa ga je skrbelo, kje in kakó bi ga spravil v denar. Strah ga je bilo, da bi kacemu sleparju ne prišel v roke, ali da bi kaka zvita buča ne izvlekla iz njega, kje se dobiva táko blagó. Kam tedaj z zlatom? V Gorico? Ne, v Gorico nikakor! Tam ga kolikor tóliko poznajo in prehitro bi se razslulo bogastvo njegovo. V Ljubljano tudi ne. Predolga je pot in tudi prave vere nima do ljubljanskih zlatárjev. Na Laško pojde in nikamor drugam. V Staro Mesto ali pa še celó v Videm. Starski in Videmski zlatárji najboljše poznajo zlató, zlasti pa tisto, katero se dobiva po teh gorah. Kàj niso nekđaj hodili Lahi po zlató v naše kraje? In kdo vé, ali ne hodijo še zdaj! On sam je že večkrat videl kacega neznanega človeka pohajati po téh hribih. Česa bi ti ljudje iskali tukaj, če ne zlatá?

Na Laško pojde tedaj. A kdaj? Čim preje, tem bolje, da bode vsaj védel, na čem je. Précej jutri, ali pa kar zdaj, še pred zorom. Vsaj ga ljudje ne bodo srečavali in izpraševali, kam in po kaj. Skoro po pólu-noči vstane, obleče se in probudi ženo, ki preplašena dolgo ni mogla umeti možá. On jo pomiri, pové jej, da mora dva, tri dni z dóma, pa da naj je to ne skrbi, na dobrem poti je, ki mu prinese srečo in obilje, ako Bog dá. Vroči jej razven desetih goldinarjev tudi ves denar z naročilom, da sebi in otrokoma oskrbi potrebno obleko. Potem vzame iz skrinje staro usnjeno mošnjo, v kateri je pokojni oče hranil srebrni denar, prekriža otroka, seže ženi v róko in odide v gluho noč.

Zunaj je bilo précej temà, a njega to ni motilo, ker znan mu je bil vsak grm, vsak kamen. Na mah je bil pri stari lesniki, izvlekel je dragoceni zaklad in se ž njim napotil nizdolu. Hitro je bil v dolini in potem je urno koračil po gladki cesti. Živ krst ga ni srečal. Ko je v Tolminu zvonilo sveto jutro, bil je že na Volčanskem polji. Tu je pretresel zlató svoje v mošnjo, dobro jo zadrgnil in zavezal ter zavil v ruto.

V Volčah je krenil na desno v dolino Kámenico in potem se obrnil v brég. Bil je že nekoliko truden, ali ni si dal mirú, vedno više in više ga je gnal pohlep. Ko je posijalo solnce, stal je na Dreki in skoraj potem na Slémeni, prav na meji goriške dežele in laškega kraljevstva. Tu si je odpočil. Zleknil se je v zeleno travo, a svoj si zaklad potisnil pod glavo. Tu je ležal na jutranjem solnci in delal načrte in naklepe. Kacih osemsto goldinarjev je za stalno vredno blagó, katero nosi s seboj, tudi ko bi je kupoval brat od brata. A koliko tega pa še leži zakrito v njegovi ogradi! Kadar pride z denarji domóv, bode prvo, da vrže Dragarju v zobe tista ušiva dva stotáka. Ne bode je Dragar kosil Čerínove senožéti, nikdar nê. Potem si bode natanko ogle dal svet, in kar je te zlate žile in ni še njegovo, pokupil bode od sosedov. Kaj bode potem, tega še sam prav ne vé, tóliko vender zná, da bode živel kakor majhen cesar in še celó zlat denar bi koval, ako mu dovolijo.

Takó je sanjaril Čerín na Slémeni in v teh prijetnih sanjah sta mu hitro minili dve uri. Solnce je že visoko odskočilo od gorâ, ko se je naš zlatokòp napolil proti Brégu, prvi vasi na beneški stráni. Tu si je v krčmi do dobra okrepčal onemoglo telo in se potem razpotožil po klópi ob zidu ter nekoliko zadremal na zlatem, četudi trdem vzglavji. Na daljnem poti se je ustavil še v Sv. Petru, ker so mu rekli, da ondu bivajo zadnji Slovenci, s katerimi se lahko še po domače govorí. A dolgo se tudi tu ni mudil, gnalo ga je dalje v Staro Město, kateremu pravijo tudi Čedád. Prašen, truden, žejen in lačen je došel tjà še pred solnčnim zahodom.

Dolgi pot ga je močno utrudil, a vender je šel še po mestu. Hitro je prehodil vse vélike ulice, a na tem izprehodu naš Čerín ni imel očij za družega, nego za zlatárske prodajalnice. Našel je dve. Pred jedno je obstal in si nekaj časa ogledoval v oknu nastavljene uháne, prstane in drugo zláto lepôčo. V žepu je imel pet zrn svojega zlatá, skrbno v popir zavitih, ker ni ga bilo volja kazati zlatárju ves zaklad, predno se nista pogodila za ceno. Jedno teh zrn izlušči iz popirnega ovoja, drži je k oknu in je primerja zlatárjevemu zlatu. Ves

zadovoljen stisne zrno v pest, ojunači se in pritisne kljuko na steklenih vratcih. V prodajalnici je sedel majhen suh možiček, ki ga ogovori laški. V odgovor mu Čerin pomoli zrno in ga vpraša, če kupi tako blagó. Mož presuče zrno v roki, potem stopi k oknu in potegne ž njim po nekem črnem kámenu. Čerin ni obrnil ves čas očíj od njega. Zlatár mu vrne zrno in naredi z roko znamenje, da to ni za nič. Čerina je zazeblo pri srci, vender izmotá iz popirja še drugo, prav na štiri ogle urezano zrno, ki se je še posebno lesketalo, in je podá možičku. Ta je pogleda, pa mu je hitro dá nazaj, niti na kámenu ga ni poskusil, kar se je Čerinu prav brezvéstno zdelo.

„Bézi, bézi!“ misli Čerin sam v sebi, „ti, človeče, niti ne véš, kakó je pravemu zlátu imé; kaj boš sodilo ti, ki v vsej prodajalnici nimaš tóliko zlatá, kolikor ga je v moji mošnji.“

Nejevoljen stopi iz prodajalnice in gré dalje, iskat druge. Našel jo je, in sicer jedno, v kateri je bilo nekaj več in lepšega blagá. V njej je stal mož zajeten in trebušen, ali tudi tukaj se mu ni godilo nič drugače. Trebušnják je sicer za silo še lomil neki jezik, kateri je imel v sebi kako slovensko besedo, ali tudi njega ni bila volja poslušati Čerina in pogajati se ž njim. Ker se je že mračilo, začel je zapirati okna in Čerin, hočeš nečeš, moral je iz prodajalnice, ne da bi bil kaj opravil. Srdit in potrť je šel iskat nočišča v gostilno, o kateri je v Sv. Petru slišal, da je v njej gospodinja Slovenka iz Sedla domá. Ker si je bil nje priimek zapisal, našel jo je hitro. „Pri križi“ — takó se je imenovala gostilna — dobil je dobro jéd in pijačo in pošteno domačo besedo, kar mu je posebno ugajalo. Prijazna gospodinja po ženski navadi izprašuje Čerina, kdo je in odkod in pozvedáva, kaj ga je privédlo na Laško. Po nekih okoliših pové jej, da ima opravila pri zlatárji.

»Ako kàj kupujete, svetovala bi Vam, da gréste v Videm. Ondu se bolje kupi.«

»»Ne kupujem, prodájam.««

»No, tudi prodá se v Vidmu bolje. Ondu je jeden, ki premore pol milijona. Proti tistemu so tukajšnji pravi siromački.«

Nobena beseda bi Čerínu ne bila bolj ustregla, govorjena mu je bila iz srca. Prav tako sodbo je že sam v sebi izrekel o čedadskih zlatárjih, pa naj si bodo suhi ali debeli.

Drugi dan je bila nedelja. Čerín je šel k prvi maši, potem pa je ubral pot proti Vidmu. Po poti se mu pridruži mož, ki je tudi slovenski govoril, kar je Čerína zeló oveselilo, ker ga je že skrbelo, kakó se bode pogajal z videmskimi zlatárji, ki bržčas ne znajo slovenski. Pogódila sta se, da mu bode za tolmača, ako mu dá dve laški liri, s čimer je bil Čerín zadovoljen.

Prišedši v Videm sta šla takoj na posel. Ne bomo natanko opisovali, kakó se jima je godilo pri tem, kakó pri ónem zlatárji. Kakor bi se bili prej zmenili, vsi so se mu v zóbe režali in bili so vsi jedne misli in jednega govorjenja, da to ni zlató, temveč ničvredna železna ruda. Čerínu je upadlo srce, ali iskrica upanja mu je vender še ostala. In to mu je upihal véliki bogataš, o katerem je govorila krčmarica v Čedadu. Ta mu je za vse blagó ponujal pet lir, a ne kakor bi bilo kàj zlatá v njem, ampak samo zató, ker so lepi kristali. Ali naš Čerín si misli: „rad bi me prevaril, pa me ne boš.“ Da bi to bilo železo, tega ni mogel verjeti. Četudi morebiti ni prav samo čisto zlató, nekaj ga je vender. Kakó bi mi drugače ponujal pet lir. Če on ponuja pet lir, vredno jih je morebiti sto.

Takó je modroval Čerín. V tem so zlatárji začeli zapirati prodajalnice, in Čerína tudi ni bilo več volja hoditi okoli njih. Tolmač se je tudi poslóvil od njega, ko mu je še prej zunaj mesta pokazal krčmo, katere gospodar je bil beneški Slovenec.

Čerín je bil od dolzega póta preveč utrujen, da bi bil mogel še tisto popóldne iti iz Vidma. Potreben je bil počitka. Pohajal in posedal je torej po mestnem vrtu. Žive duše ni poznal, a to mu je danes bilo prav, vsaj ga nikdo ni motil v razmišljevanji. Kakó je prišlo vse drugače, nego je on mislil! Menil je, da se vrne poln denarja, a zdaj mora paziti na vsak sold, da ga ne izdá čez največjo potrebo. Skopáril je zlasti pri pi-jači. Morebiti kdáj vse leto ni popil tóliko vode, kakor

zadnje štiri dni. A pri vsem tem začelo ga je skrbeti, kakó bode izhajal s potnino. Ne misli namreč vrniti se po najbližjem poti domóv. Trdna vera, katero je imel do laških zlatárjev, omajala se mu je po izkušnjah večerajšnjih v Starem Mestu in po denašnjih v Vidmu. Že mnogokrat je slišal, da je Lah samogolten in zvit. Vsi tudi niso jednako govorili. Zvečine so res rekli, da je ruda brez vsakeršne vrednosti. Ali to pa vender ne more biti, ker mu je jeden zánjo obljubil pet lir. Še v Gorico pojde. Kesal se je, kolikor se je mogel, da ni že sprva šel tjã. Jutri bode vstal zarana in se napótil proti Gorici.

Druzega jutra je res koračil po dolgočasni raváni. Rad bi bil sédel na železnico, ali voznja po njej se mu je zdela predraga. Koliko mu potem še ostane za potrošek v Gorici in za pot do dóma? Zatorej je hodil peš. Nebó je bilo oblačno in vse je kazalo na dež, ki je v resnici začel padati, predno je še prekoračil avstrijsko mejo. V Bračanu je nekaj časa vedril, pa ker dež ni ponehal, šel je dalje in je ves moker prišel v Kormin. Tu se je okrepčal in dolgo čakal lepšega vremena, a dež je padal vsevdilj. Čerín je tedaj vzel spet pót pod noge in je o mráku ves iznemogel in do polti moker prišel v Gorico.

III.

Gorico je Čerín poznal. Ni mu bilo torej trebã povpraševati po zlatárjih. Prvi na Travniku se mu je zdel prešibak, imel je namreč malo blagá razpoloženega v majhni omarici. Šel je naprej v bližnje ulice Rastél. Tu je védel za tri ali štiri. Do prvega je imel največ zaupanja, pri njem je tudi kupil poróčne prstane, ko se je ženil. No, zlatár zdaj ni bil sam, imel je dva kupca, a Čerín bi se bil najrajši z zlatárjem pogajal brez prič.

V drugi prodajalnici je sedela gospá in pletla nogavico. Čerín se nejevoljno obrne in gré dalje. Tretja je bila zaprta, v četrti je videl spet gospó z nogavico v roki in poleg nje delavca. Za Čerína dvakrat nič.

Vrne se spet k prvemu in pri vratih od strani pogleduje v prodajalnico.

Čerin ni opazil, da na drugi strani ulice neki človek kakor senca hodi za njim in ne obrne očesa od njega. Bil je preoblečen policaj. Že na Travniku je videl stati Čerina pred zlatárjevo prodajalnico, a hitro potem ga je opazil v bližnjih ulicah pred drugim zlatárjem, in zdelo se mu je, da mož neče vstopiti, ker so bili ljudje v prodajalnici. To je bilo policaju sumno. Mož je bil slabo oblečen, moker in blaten, in v roki je imel nekaj težkega v ruti zavitega. Pogleduje za njim in kmalu ga spet vidi stati pred zlatárjem. Kmet sploh ni imel očij za drugo, nego za zlatárske prodajalnice. Policaj je bil vedno bolj sumnjiv. Kaj, ko bi mož nameraval kaj nepoštenega? Ničesar se ne vé. Zadnji čas se je večkrat čulo o tacihi drznih napadih celó o belem dnevi. Policaj stopi čez ulico, položi roko na kmeta in pozveduje, kdo je, odkod je in česa išče tukaj. Čerin se prestraši in malo da mu ni strah zaprl besedo. To vedenje je policaja še bolj potrdilo v sumnji; skratka: veli mu, naj gré z njim. Čerin se ni prav nič ustavljal, šel je tem rajši, ker so se že začeli okoli njiju zbirati radovédni ljudje in se je Čerin bal, da bi ga kdo ne spoznal.

Policaj ga privéde na policijo. Tu ga začne neki gospod izpraševati. Čerin pové vso resnico, in gospod hitro spozna, da je mož pošten, zato rej mu veli iti, kamor hoče. Gledé rude je pa gospod sam mislil, da je morebiti vender kaj vredna. Domisli se necega znanca profesorja. Temu napiše listek, dá ga Čerinu in mu pové, da ga policaj odvede k necemu gospodu, ki pozná take reči in ki mu za stalno pové, ali je to zlató, ali ne. Z nobeno stvarjó bi ne bil mogel Čerinu bolj ustreči; zdaj vsaj zvé, pri čem je. Zahvali se prijaznemu gospodu za pisemce in gré vesel za vodnikom.

V tem se je naredila noč in Čerina je malo skrbelo, kaj poreče gospod, da ga še ponôči nadleguje. Pa saj ima v rokah pisemce, katero ga opravičuje. Vodnik ga vodi iz ulic v ulice in napósled stopi v neko hišo. Tu vpraša deklo, da li je gospod domá, in ko ta pritrdi,

pokaže mu neka vrata in odide. Čerin potrka, in ko se nekdo oglasi, vstopi. Pri mizi je sedel bradat gospod in bral iz neke knjige. Čerin mu vroči listek in ko ga ta prebere, pogleda kmetu bolj v oči. Kakor bi ne verjel sam sebi, privzdigne svetilnico, ki je stala na mizi, in mu posveti v obraz.

»Blaž, ali si ti?«

»Blaž sem, Blaž Čerin izpod Kolka. Ali me poznate?« vpraša Čerin ves v čudu.

»Je li mogoče? Poznam te. A ti mene ne?«

»Ne da bi védel.«

»Vse jedno. To se zmeniva pozneje. Zdaj pokaži svoje blagó!«

Čerin poseže v žep in pomoli zrno gospodu. Ta ga ni še prav v roko prijel, ko se nasmehne, rekoč: »Mislil sem si, da bode kaj tacega. Tedaj tudi tebe je premotilo!«

Čerin prebledi.

»Torej ni pravo zlató?«

»Nikakeršno zlató. To je železni kršec, železo in žveplo. Zlatá ni v njem niti za lek.«

Čerinu se pošibé noge.

Gospod mu ponudi stol.

»A vender je lepó rmeno in tudi sveti se kakor pravo zlató.«

»Resnica! Zató je pa tudi že mnogega premotilo. Nisi ti prvi in tudi zadnji ne boš. Zapomni si dobro: ,Ni vse zlató, kar se sveti.«

Zdaj vzame gospod iz miznice neko kresilo, stopi od luči obrnen proti Čerinu in udari z jeklom ob rudo. Pod jeklom zažari iskrica, še jedna, še več.

»Ali vidiš, da tvoja ruda daje iskre? Tako trda je. Zlató lahko režeš z nožem, poskusi pa rezati svoje zlató, škripalo ti bo, kakor bi hotel krêmen rezati.«

Potem gré v kuhinjo in namigne Čerinu, da naj gré za njim. Tu položi zrno na železno ploščo in udari s kládívom po njem. Razpršilo se je in razdrobilo v črn prah. In ko je ta prah posúl po žarečem oglji, zakadilo se je in zasmrdelo po gorečem žveplu. Čerin je

odskočil in si zatisnil nos. Zdaj je bil preverjen, da profesor govori resnico.

Čerin je zdaj mislil oditi in poiskati si gostilno, kjer je že časih nočeval. A gospod ga ni pustil. Velel je prinesiti vina in kruha in rekel kuharici, da podviza večerjo.

»No, zdaj mi pa vender povédite, kdo ste in odkod, ki takó lepó po naše govorite,« prosí Čerin, ko sta sedela pri vinu.

»Tedaj me še nisi spoznal? Kaj pa, leta človeka izpremené! A jaz sem se tebe vender hitro polastil. Vidiš, pred petindvajsetimi leti sva na isti klópi hlače trgala.«

»Kaj, midva da sva bila sošolca?«

»Kakó pa! Ti si morebiti kako leto starejši od mene, a zató sva vender prava sošolca. Nekdaj so še celó šteli, da smo si nekaj v rôdu.«

»Midva v rôdu?! — — — A, zdaj sem se iz bôba izdrl!« vikne Čerin in tlesne po čelu. »Pologarjev, kàj ne? Kdo bi Vas poznal s táko brado?«

»I, kakó pa! Zató me pa tudi tikaj, kakor si me nekdam in kakor jaz tebe še zdaj.«

»O, da jaz nisem prej védel, da si ti v Gorici! Govorili so zmerom, da si nekje daleč, sam Bog védi kje. In tudi domóv te tóliko let ni bilo.«

»Istina! Polnih štirinajst let sem bil v Nemcih, v Gorici sem nekaj dnij čez pol leta.«

V tem je bila večerja gotova, dóbra in obilna večerja, ki je šla Čerinu v posebno slast. Pozno v noč sta sedela in govorila o tej in ónej stvári, največ o domačem kraju, in vzbujala si spomine iz blažene mladosti. Pri téh pogovorih je Čerin opazil, da je profesor o vsem dóbro poučen, dasi ga takó dolgo ni bilo domá, in vsak čas je pričakoval, da začne padati toča tudi nánj in na njegovo zanikarno gospodarstvo. Profesor je v resnici nekaj tacega nameraval, ali prvi hip ni hotel razžaliti gôsta. Saj bode jutri tudi še dan. Čerin pa mu je moral povédati vse natanko, kje in kakó je našel rudo in kod je hodil ž njo.

Čerin je bil o jalovosti svojega zlatokópa do konca preverjen, ali neka misel mu vender še ni dala mirú. Ako ta smrdeča in ničvredna ruda, katera je menda samo zató na svetu, da poštene ljudi moti in béga, res nima nobene cene, zakaj mu je zlatár v Vidmu zánjo ponujal pet lir? Ta pomislek tudi obznani profesorju. Nato mu ta razlaga na dolgo in široko, da ruda ni brez vse vrednosti, ali v denar se mora spraviti le tedaj, ako se nahaja v močnih žilah. Iz nje se dobiva žveplo, dela se tudi hudičevo olje in železni vitrijol. Na daleč prevažati jo, ne vrže, ker bi vožnja požrla vso vrédnost. Torej je treba zidati tovarno na mestu, in ako mogoče blizu kake železnice ali večje reke, da se more dobljeno blagó po ceni odvažati na trg. Tovarne pa ne bode pameten človek zidal, predno se ni do dobrega uveril, da bode imela dela leta in leta. A vsega tega tukaj ni. Ruda se nahaja v zrnih in nikjer pri nas ni misliti, da bi kršec bival v debelih žilah.

»To je pa res,« govori profesor dalje, »da je kršec izpod Kolka v lepih kristalih, v pravilnih kockah, in taki imajo neko, četudi majhno vrednost za šole, kjer se mladina uči poznavati najnavadnejše rude in kámene. V ta namen je tvoja mošnja vredna dva gol-dinarja in ta ti dám tudi jaz.«

»Kàj tudi ti to učiš?«

»Tudi jaz.«

»Potem te prosim, vzemi vse za šolo! Niti solda ne vzamem. A prosim te, nauči jih dobro te naše mladence, da bode vsak poznal to sleparsko rudo, da jej nikdo več ne pojde v past. Kar sem jaz te štiri dni pretrpel, tega ne priželim nikomur, tudi največjemu svojemu sovražniku ne.«

»Prav! A za nocoj bodi dovolj! Jutri pa kàj drugega. Čas je, da greva počivat.«

Profesor je odvèl Čerina v prijazno izbo, kjer je bila zánj že pripravljena dobra in mehka postelja. Trudni Čerin je hitro zaspál, a v snù je vso noč oprezoval okoli zlatárjev in se prepiral s policaji.

IV.

Druzega dné po zajutрку mislil se je Čerin odpraviti iz Gorice in kreniti proti dómu. Zahvalil se je torej profesorju za dobri nauk in za vso postrežbo ter se je hotel posloviti.

»Danes mi ne bodeš hodil. In pešpota imaš že dovolj. Danes še počivaj, pojdi sedét v mestni vrt in po mestu pogledi. Opóludne je kosilo. Jutri zjutraj ob štirih te pošljem s pošto do Tolmina in domá bodeš še pred kosilom.«

In takó je bilo.

Pri kosilu je bil profesor nekamo molčèč, in Čerin je slutil, da se v tej tihoti zbira nevihta nad njegovo glavo. Zató mu tudi gosposko kosilo ni bilo nič prav v slast in lotila se ga je neka malodušnost. In tákrat ga slutnja ni prevarila. Po kosilu je prišel v lug. Profesor je vse natanko védel, kakó je Blaž Čerin gospodáril zadnja leta, kakó je baronoval in hodil po lovih, kakó je popival in igral, kakó so drugi sekali po njegovih gozdih in si pridobivali njegova zemljišča, kakó je zamenarjal družino in še več jednacega. Nemilo ga je lužil in žmikal ter mu brez usmiljenja našteval vse grehe.

Čerin je povetil glavo in ves skrušen poslušal karajoče besede, ki so liki najdebelejša toča padale po njem.

Napósled se je vender izpraznil hudourni oblak in je Čerin spet prišel do besede.

»Res je, vse res, kar mi očitaš. Takó je bilo. Bilo je, pravim, ali, ako Bog dá, ne bode več. Nekdaj je veljala moja moška beseda. Kar je Čerin rekel, ni oporekel. Zadnji čas res ni bilo vedno takó, ali spet pride Čerinovo moštvó v čast, ako me Bog ne udári. Zadajam ti danes pošteno besedo, da bodem odslej drug človek. Tu, ná, moja rokó! In ker že véš vse moje nerodnosti, povém ti še zadnjo neumnóst, katero sem naredil.«

In zdaj mu pripovéda, kakó se je pri Dragarji udolžil in mu zastavil senôžet.

»To senôžet moraš takoj rešiti. Ni jedenkrat je ne smé Dragar kositi. Denar ti posodim jaz. Zvečer

dobiš tristo goldinarjev, dvesto odšteješ Dragarju, ostalih sto imej za silne potrebe, posebno za zanemareno orodje. Od tega dolga mi bodeš plačeval obresti, kolikor bodeš mogel, a povrneš mi ga, kadar bodeš hotel. Toda čim prej se iznebiš dolga, tem bolje zate. O počitnicah pa pridem in pogledam tvoje gospodarstvo.«

»Janez, véruj mi, danes si storil dvojno dobro delo! In ako Bog dá, ne bodeš se kesal.«

Rekši stisne krčevito rokó profesorju in solze mu zaigrajo v očéh. S tem je bila stvar uravnana.

Popóludne sta se izprehajala po goriškem polji. Pogovarjala sta se o gospodarstvenih rečéh. Ne bodemo na široko razpravljali, kakó je profesor učil Čerina umnemu gospodarstvu. Jedro njegovih naukov je bilo:

»Dandanes ne moreš več takó gospodáriti, kakor je gospodáril tvoj ded in tudi še tvoj oče. Nastopili so drugi časi. Preje se je živelo lože, vse potrebe so bile manjše. Dandanes je treba trdo delati in tudi z glavo delati. Bedák je vsak, ki misli po drugi poti priti do česa, in slepar je, kdor te uči drugače. Ti seješ preveč žita. Vém, da na tvojem svetu dosti dobro obrodi, ali to vender ne veljá, ker žito zdaj nima nobene cene. Séj ga tóliko, kolikor ti ga je treba za dom, drugod séj deteljo. Imel bodeš več piče in boljše piče, zato boš lože redil po več živine. Imel boš več gnoja in boš lahko gnojl tudi senožéti. Najprej si moraš napraviti gnojišče, kakor te jaz naučim. Sósebnó pa si dobro zabij v glavo, kar ti zdaj porečem: Rédi tóliko živine, kolikor si je upaš prerediti, sená nikoli ne prodajaj. Ne prodajaj pa tudi nobenega teleta iz hleva. Rédi jih in prodajaj vole in krave. To bodi tvoj gospodarski evangelij. Gozd čuvaj za slabé čase in za nenavadne potrebe. Tudi mlekarstvo si urediš drugače. Kakor sem ti že rekel, jeseni pridem pod Kolk in te naučim tudi maslo delati. To pojde prav lahko, ker imaš pred hišo živo vodo, katero navrnemo v mlečni hram. Pozneje ti preskrbim tudi kupca za vse maslo, kar ga boš imel za prodajo.«

Takó je profesor učil Čerina, kateri ga je zvesto poslušal in v sebi počutil takšno veselje do gospodarstva,

kakor še nikdar prej. Hudo ga je imelo, da bi spet bil pod Kolkom in da bi začel gospodariti po novem.

Druzega jutra je kakor preroben stopal po dolini proti domu. V trgu, kamor je prišel s pošto, ni se prav nič mudil in tudi dalje se ni ustavil nikjer. Samo pri Dragarji se je oglasil. Ni še dobro sédel, že postavi krčmar prédenj polič vina, a Čerín ga na lahno odrine.

»Pred južino ne pijem.«

»Ti ne piješ pred južino?!« pravi krčmar porogljivo in se zagrohota . . . »Morebiti misliš danes še maševati?!«

»Maševati ne mislim ni danes ni jutri, ali izpovedal bi pa lahko necega, prav za potrebo.«

Zadnjih besed Dragar ni umel. Neumno in prisiljeno se zasmee, potem pa pravi: »Morebiti pa spet ni tistega, ki izpod palca uhaja? Čudno ne bi bilo, ti si bil nekje po svetu in pot žrè. Pa kaj zató? Saj véš, kje se pravi pri Dragarji.«

»O vém, vém! Pa nisem prišel pit. Pokaži mi pismo, katero je zadnjič dohtar spisal.«

»Kaj zastrán senožéti na ‚Logu‘?«

»Dà, tisto.«

Dragar zgane rameni in gré iskat želènega pisma. Denašnjega Čerínovega védenja ne umeje. Godé se čuda in znamenja. Čerín se brani vina, skoro bo svetá konec.

Krčmar pride s pismom in je nekako sumno pomoli Čerínu. Ta je pogleda in v istem hipu raztrže na kose, hkratu pa Dragarju podá dva stotáka.

»Takó! Zdaj sva bôt in pa z Bogom!«

Dragarju je zastala beseda v grlu. Zapanjen stoji in pogleduje zdaj na stotáka v roki, zdaj spet za odhajajočim Čerínom. Mozá je obhajalo neko čustvo, katero bi se dalo izreči z besedami: »Tega ptiča menda ne bodeš več skubel«.

Na domu so v tem že bili v velikih skrbéh, zlasti gospodinja. Rekel je, da gré na dva ali tri dni z doma, a danes teče že peti dan in še ga ni od nobene strani. Da bi se mu ne bila dogodila kaka nesreča. Žena je že pripravljala južino, ko Tonček v izbi zavrísne: »Oče,

oče!« in steče iz hiše, Anica pa za njim, očetu naproti. In kakó dober in prijazen je danes oče, ták že dolgo ni bil. Zdaj stisne tega, zdaj ónega k sebi in radovoljno odgovarja na mnoga vprašanja. Presrčno pozdravi tudi ženo, katera je pustila južino in stopila za otrokoma.

»Kàj ne, dolgo me ni bilo? Zató bom pa odslej vedno domá, vedno pri vas, v petek, kakor v svetek.«

Čerinka je strmela v možá, ki se jej je zdel ves drug, in ni védela, ali sme verjeti svojim očém.

Popóludne je Čerin pripovedoval svoji ženi, kod je hodil zadnje dni in kakó se mu je godilo. Povédal je vse po resnici in pravici. Zamolčal ni tudi tistega, kakó ga je Pologarjev profesor lužil in stružil. Svojo pripoved je končal z besedami: »Ménil sem, da ti prinesem kovanega zlatá in srebrá z laških ravnin. Tega sicer ni, prevarilo me je. Ali prinesel sem ti nekaj drugega, kar je morebiti še več vredno. Starega Čerina, tistega lahkoumnega in malodóbernega sem slekel in ga pustil v Lahih, a domóv ti prinesel novega, prestrojenega.«

Čerinka je bila vsa blažena, srce se jej je tajalo pri teh besedah. Takó nje mož še nikoli ni govoril. O da bi ostal tak!

In ostal je. Sprva ga je časih še napadala izkušnja, a vselej se je še o pravem času domislil moške besede, katero je zadál profesorju. Vse se je čudilo temu preobratu, ker si ga ni védelo raztolmačiti.

Poleti je Čerin dal pobeliti in počistiti zgórenjo izbico, ako bi profesor prišel. In prišel je res in ostal pod Kolkom ves mesec, in prihajal je potem vsako leto na nekaj tednov. Tega prihoda je vedno vsa družina bila vesela. Vsako leto se je potem pri gospodarstvu kàj delalo ali popravljalo, zdaj gnojišče, zdaj mlečni hram, potem hlev in prihodnje leto spet kàj drugega. In vse se je pozneje pokazalo kot potrebno in koristno. Stari Volk, katerega se Čerin zdaj ni več ogibal, pravil je vsakomu, kdor ga je hotel poslušati: »Ali ga vidiš Čerina? Prej je razsipal z obema rokama, zdaj pa z vsemi štirimi spravlja pód-se. I, to ti bo res še mali baron.«

No, to se sicer ni zgodilo. Ali resnica je, da je Čerinova kmetija pod Kolkom, ko je dorasli Tonček nastopil gospodarstvo po očetu, bila spet prva v dolini, kakor je bila nekdej, morebiti pa tudi boljša.

Čerín je pa na stara leta svojim unukom rad pravil, kakó je našel zlato rudo v ogradi in kakó jo je prodajal po svetu. Vender ni bilo zlató, temveč neki ničvredni smrad, a vender je po njem nekaj našel, kar je več vredno, nego zlató in srebró, namreč dobrega prijatelja. Rad bi tudi učil in svaril mladi svet, naj se ne dá preslepiti, kajti

ni vse zlató, kar se sveti.

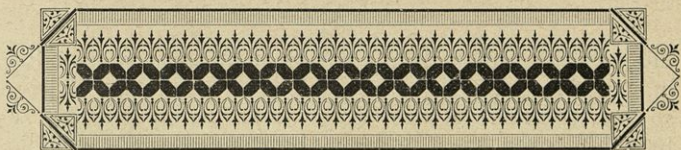

IX.

Huzarji na Polici.

(»Slovenski Glasnik«, 1863.)

I.

Zaradi poslednjih vojská je bilo tudi v naši domačiji živahnejše vojaško gibanje. S tem pa še ni rečeno, da bi bil naše mirne ljudi navdihnili vojaški duh, marveč hočem le reči, da so skozi naše dežele pogostoma prehajale soldaške tolpe. Torej so tudi naše vasi, posebno kar jih je blizu vélikih cest ali blizu železnice, mnogo trpele z nastanjevanjem vojakov. Marsikaka vás, ki morebiti od francoskih vojská ni videla vojaka, dobila je zdaj te gôste, katerih ravno nikjer niso veseli. Ali na Polici jih pa ni bilo, najbrž kar vás stoji; izvzemši, če se je kakšen pešec na eksekucijonu časih izgubil v te kraje in še to le redkokdaj, ker so Poličanje, dobri kristijanje in zvesti podložniki, radi dajali Bogú, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega. Lahko si tedaj mislimo, kakó so se prestrašili Poličanje, ko se zažene glas po deželi, da pridejo na Polico vojaki in še celó — huzarji. Lahko bi na prste jedne same roke seštel vse Poličane, ki so videli kdaj družega kónjika, nego svetega Martina v farni cerkvi na stranskem oltarji.

Polica je precèj velika vás, ima blizu 60 hiš, in prijazna, četudi majhna graščina stoji komaj dober streljáj daleč zunaj vasi na nizkem holmci, odkoder se prav lepó vidi po vsi dolini. Na Polici stanuje župan z vso sosesko. Poličanje so miren in blag národ, pridno obde-

lujejo svojo zemljo, kakor so se naučili od svojih dedov in pradedov; póleg so pa tudi veseli in vsako nedeljo so vse tri krčme v vási polne dobrovoljnih gôstov. Iz tega idiličnega mirú vzdrami Poličane glas, da pridejo huzarji. Sprva ni tega nihče verjel, ali kakor bi jih bil s kropom popáril, vsi so povésili glave, ko pridejo neki dan oče župan klaverni iz komisije in z žalostnim obrazom pritrdijo, da je res, kar je raznesla govorica po deželi. Huzarji bodo res prišli, skoro cel eskadron, le to se še prav ne vé, kdaj. Dà, kakor po pravici povémo, tega naznanila nobeden Poličan ni bil vesel; ali so se tudi vse Poličanke v resnici prestrašile te novice, tega zdaj še ne smemo razodeti, to so ženske skrivnosti in lahko bi rekly, da smo preindiskretni. Vsak si lahko misli, kar hoče.

Ali bolj kakor vsem drugim šlo je to po glavi gospé v grádu in pa očetu županu. Ko bi župan že ne bil imel sivih lás, gotovo bi mu bili osiveli v teh dnéh. Bolj kakor kdáj se je kesal zdaj, da se pri zadnji volitvi ni odpovédal tej části. Ni se ravno bal mnogih sitnostij in opravil, najbolj ga je morilo, da ne zná nemški govoriti, še menj pa brati. Sosed ga je sicer tolažil s tem, da, kakor je on slišal, huzarji govore samo madjarski — ali tudi to ga ni moglo s pridom utešiti.

Najbrž ne menj kakor župan, prestrašila se je novih gôstov gospá graščákinja. Ona si je mislila, da so vse človeške slabosti združene v vojaku in nihče bi je ne mogel preveriti, da to ni takó. Tudi je večkrat slišala, da so vojaki, posebno pa kavaleristi, ženskim srcem najnevarnejši. Bog obváruj, ona se ni bala za sé (vsa čast in vse poštenje njeni zakonski zvestobi), njeno srce je bilo z deveterimi zidovi zavarovano proti vsacemu napadu. Pri tej trdnjavi vsa kavalerija z artilerijo vred ničesar ne opravi, infanterije še omeniti nečem, in napósled gospá tudi že ni bila več v tisti dôbi svojega življenja, da bi se bilo treba bati treskov in neviht. Ali spoštovani gospé je hodilo nekaj družega po glavi: imela je dve odrastli hčeri, ki se nikakor nista mogli ujemati z máterinimi mislimi o vojakihi, katere so bile po njiju razsodbi preosorne in nepravíčne. Oni kratko in malo nista mogli razumeti, kakó bi mogel lep lajtenant ali po-

staven ritmajster biti nevaren mlademu lepemu dekletu. Kóliko lepih novel in romanov sta že prebrali, ki so se vsi začeli z nastanjevanjem in končali z ženitvijo!

Mlajša bolj poetična Berta si je že naprej izbrala najmlajšega lajtenanta, ki je tenek kakor jelka in ljubezniv kakor lepo pomladansko jutro. Po žlahtnem diplomu ne bo vprašala, njej je dosti, da si zná lepe črne brkice predrzno zafrkati in da umeje pisati take sladke billets-doux, kakeršne je brala v zadnjem romanu. Praktičnejša Julija si je pa izvolila bolj póstarnega, četudi malo štokljastega ritmajstra, ki je pa, čeravno ne knez, venderle grof ali vsaj baron. Imela bi ga neizrečno rada, če bi ponóči še takó smrčal, da bi imel le lépo ekvipažo, v kateri bi se ona vozila.

Župana je pa v tem imelo kàj hudó; glavo si je podprl z obema rokama in je mislil na vse strani, kakó bi si pomagal v tej zadregi. Ali naj premišljava, kakor hoče, napósled se le vedno zmisli na — Matizeljna. Matizelj je bil jedini človek v vási, ki je znal za silo nemški brati in govoriti, sevéda razven grajskih, s katerimi pa župan ni imel rad opraviti, ker je imela soseska z graščákom veliko in staro pravdo zaradi nekega gozda. Ali z Matizeljnom je bila spet grozna sitnost. Prvič je bil redkokdaj domá in če se je tudi držal dóma, bil je malokdaj trezen in póleg je imel še to napako, da je bil zeló razmišljen in v tej razmišljenosti si je marsikaj prisvojil, kar ni bilo njegovo, zató je prihajal pogostoma z gospósko navskriž, ljudje so pa popolnoma govorili, da ima predolge prste. Bil je domač sin, hodil je nekoliko let v šolo in marsikatera stara ženica se je veselila, da bodo imeli na Polici kdàj novo mašo. Ali Matizelj Poličanom ni privoščil tega veselja, obesil je uk na kljuko ter se poprijel šivanke, in kaj se vé, morebiti bi bil prav dober krojač, ko bi ga ne bili v belo suknjo vtaknili. Kar je pa prišel od vojakov, ni bil za nobeno rabo več, pri hiši ni prijel za nobeno delo, ker ni hotel biti »kmet«; pa se tudi šivanke ni več lotil. Najrajši se je držal mesárjev, pomagal jim kupovati in piti in sploh se je udal v voljo nebeškega očeta, ki redi ptice pod nebom, ki tudi nikoli ne sejejo in ne žanjejo.

Tisto popóludne, ko so župan prinesli žalostno novico iz mesta, prebudil se je Matizelj ravnokar v svislih in, premišljuje nečimernost tega svetá, stopal je počasno po vási. Kar zasliši županov glas: »Matizelj, pojdi no malo k nam, da nam kàj povéš!«

»Kaj Vam hočem jaz povédati, ker sami več véste kakor jaz,« odreže se Matizelj, pa ves začujen, odkod danes tólika prijaznost županova, vender stopi v hišo. Tu ne vé, bi li verjel svojim očém ali ne, župan je postavil prédenj polič vina in hleb kruha.

»Ná, jej in pij, če si potreben, pa povédi mi, kaki ljudje so ti huzarji, ker se jih vse bojí. Ti si bil sam vojak, pa boš najbolje védel povédati, so li res taki hrustje, kakor se pripoveduje.«

»No! In pa kakšni! To Vam rečem, vso vás Vam bodo obrnili!« — in že je imel polno bisago lažij pripravljenih, pa hitro mu šine misel skozi glavo, da se tu ni varno legati, ker se bodo ljudje kmalu sami prepričali, torej hitro popravi: »Vsaj slišal sem takó, ker sam jih nisem videl.«

»Kaj? Huzarjev nisi videl, pa si štirinajst let komis jedel; kaj si pa vender delal?«

»Kaj sem delal? Na to je težko odgovoriti: veliko in pa ničesar. V tistem času, ko sem jaz nosil belo suknjo, bil je mir in vseh štirinajst let nisem prišel iz Ljubljane, le jedenkrat smo šli pomagat begunov loviti po Kamniških planinah. Takrat je bilo žalostno za vojaka, zdaj vsaj kàj vidi po svetu.«

»Ali huzarji pa vender tudi našega cesarja služijo, in če bi bili še taki poredneži, saj je vender še pravica na svetu.«

»Je, je pravica, toda je visoko položena.«

»Naj že bodo, kakeršni hočejo, bomo že kako izhajali, saj ljudje so venderle.«

»To Vam rečem, vsak vojak je revež, da Vam ni treba večjega iskati. Če je še takó velik gospod, naj si tudi rdeče hlače nosi, vender nima svoje glave, kakor je nima prosták, ki mora frajtarja poslušati.«

»Res je, res, prav praviš.«

Potem je Matizelj županu še veliko pripovedoval o težavah in sitnostih vojaškega stanú. Ko je bil pa z vinom že pri kraji, reče mu župan:

»Matizelj, vidiš, jaz sem takó-le mislil: ti znaš nemški govoriti in brati, ti bi mi najbolj mogel pomagati huzarje nastaniti, ker nemški bodo jedni gotovo znali ali vsaj nemško pisanje bodo s seboj prinesli. Torej mislim, da bi dobro bilo, ko bi se domá držal, da mi boš pri rokah. Pričakujem jih pa vsak dan.«

»Že prav, oče, že prav, bomo že naredili, kakor mora biti. To bo naša skrb. Prosim Vas, ker ste mi že z vinom postregli, posodite mi še pipo tobaka.«

Župan mu ga dá z veseljem. Matizelj ga zasmodi in gré počasi iz hiše. Še nikoli ni takó počasno in mogočno stopal po vási, kakor danes, pa kaj bi tudi ne, saj je najimenitnejša oseba v vsi vási.

II.

Isti popóludan sta sedeli graščinski gospodičini Julija in Berta v hladnici na graščinskem vrtu v živem razgovoru.

»Oh, kakó sem vesela,« vzklikne živa Berta, vrže delo, ki ga je imela v rokah, na mizo in pleše po hladnici. Ko bi bili mama tu, objela bi jih od veselja, da naju niso pustili v ta pusti Jesenovci, akoravno sem se zadnjič jokala. Od žalosti bi umrla, ko bi morala zdaj pri stari teti v Jesenovci sedeti in prejo navijati.«

»Ne nôri, kakor neumno dete,« svari jo mirnejša Julija, »saj še ne vémo, kakšni ljudje bodo prišli.«

»Kdor bo najmlajši in najlepši in kogar se bo suknja najtesneje oprijemala, ta bo moj, in nihče drugi, ko bi se tudi s šestimi kónji pripeljal!«

»Kakó si vender preprosta! Ti bi se prvemu veter-njaku obesila na vrat. Najprej moramo vender védeti, kdo je in kaj je, lepó te prosim, védi se dostojno!«

»Kaj ti pomaga dostojnost, ko se vedno dolgočasimo tu v grádu, zmerom smo sami, ne pridemo v nobeno društvo, zdaj je pa lepa prilika in Bog vé, kdaj spet pride.«

»Ti bi le vedno rada norela, samo da bi bil kdo pripravljen. Moram ti reči, da meni ta tvoja preprostost prav nič ne ugaja.«

Berta zdaj spet séde in vzame pletenje v róke in nekoliko časa sta obe sedéli in pohajali za svojimi fantazijami, Berta je koketovala z lepim lajtenantom, Juliji so bili pa le v misli ogerski grofje in baroni. Pa kmalu vrže Berta delo spet iz rók in ploskne z rokama:

»»To je dobro, da ravno zdaj ni očeta domá, da bi jih le še takó hitro ne bilo!««

»Jaz se očeta menj bojím, kakor mame, saj jih poznaš, kakšni so,« odgovori jej bolj izkušena Julija.

»»Jaz se pa ne bojím nì mame, nì očeta. V graščini morajo venderle stanovati oficirji in listek se lahko stisne v róke mimogredé, ali pa ponevédoma pade v travo kraj póta, ko se bomo izprehajali po vrtu.««

»Tebi je vse v mislih, samo to ne, kar bi bilo treba. Na to ne misliš, kakó bomo vzprejeli gòste. To si moraš misliti, da jih s svojimi starimi polkami in valcarji ne moremo dolgočasiti in res je sramota, da nimamo nobene novejše stvari za klavir. Danes še moraš pisati v mesto Malici, da nama pošlje kar najhitreje vse svoje čardaše in kêre. Da bi jih nama mama kupili, tega še misliti ne smeva.«

Berta je obljubila, da bo pisala, dasitudi ni mogla razumeti, čemu bi bilo treba čardašev in kêrov.

Ubogi gospodičini si pač nista mislili, kakšna nevihta se zbira nad njiju glavama. V tem, ko sta se Berta in Julija razgovarjali v hladnici in sanjali o prihodnji sreči, razmišljevali so mati, kaj bi jim bilo početi. Da hčeri domá ne moreta in ne smeta ostati, to je bilo gotovo. Ali kam ž njima? V Jesenovec? Gospá sicer ni nikoli rada privolila, da sta šli hčeri k teti v Jesenovec, ker je mislila, da sta tam preveč prosti in predaleč od matere. Ali ker se je stvár takó obrnila, vender je manjša nevarnost pri stari teti v Jesenovci, nego domá. Sklenili so tedaj, poslati obe tjà in to že drugo jutro.

Gospá najde svoji hčeri v hladnici na vrtu.

»Ker sta me zadnjič takó nadlegovali in prósili, da bi šli radi k teti, dopuščam vama, ker sem reč dobro premislila!«

Ko bi jima bila mati povédala, da je jesenovška teta umrla, gospodičini bi se ne bili takó prestrašili, kakor sta se zaradi te novice. Julija je obledéla in se od jeze ugriznila v ustnico, Berti je pa od strahú padlo pletenje iz rók in solze so jej zaigrale v očéh.

Julija se prva zavé ter na videz s prav mirnim glasom reče: »Res sva Vas spomladi prosili, da naju pustite, ali zdaj bi nama bilo ljubše, da ostaneva domá. V tej veliki vročini se ni posebno prijetno takó daleč voziti.«

»Ako se odpeljeta zjutraj ob petih, že sta pred véliko vročino v Jesenovci.«

»Ali ravno zdaj je domá tóliko dela, da ne vém, kaj bi prej v roke vzela, saj še očetovo perilo ni zgotovljeno.«

»To je najmanjša stvarca, platno lahko s seboj vzameta.«

»Ali pomislite«

»Dosti je besedovanja! Jaz vama imam le to povédati, da bo jutri ob sedmih kočija naprežena, tedaj pospravita še danes, kar mislita vzeti s seboj.«

Zdaj se Berta ni mogla več vzdržati, od jeze začepetá in reče nejevoljno: »Zakaj pa ravno zdaj? Ravno zdaj, ko pridejo huzarji?«

Julija jo srdito pogleda, ona še ni obupala mater pregovoriti, ali zdaj je vse izgubljeno.

»Aha, zdaj vaju imam, ptičici! Kàj ne, huzarji vaju držé tu? Mislila sem si, da bo kàj tacega. Lepi hčeri imam, lepo veselje mi delata zdaj na stare dni! To je vajina hvaležnost, to je sad moje skrbne vzgoje!«

»Vi bi menda radi, da bi bili treijálki,« togoti se Berta, »in da ostaneva stari devici. Rajša grém še jutri v kloster, pa se ponúnim. Najbolje bi pa bilo, da bi umrla!«

Pri téh besedah se takó bridko zjoka, da se sama sebi smili.

»Kakor sem rekla, jutri ob sedmih, da sta pripravljeni.«

Na te besede gredó gospá iz hladníce, Julija pa blede od jeze gré za njimi. Berta ostane sama in ihti še huje. Ko je bil ves predprt premočen, ustavijo se jej

še le solze, obriše si objokane oči in miluje samo sebe. To, kar je napósled rekla, ni jej bilo ravno resnica, zdaj si je že spet premislila, umreti še neče, tudi v klošter še ne gré, ali to je pa sklenila, ko bi zdaj-le prišel lajtenant s črnimi brkicami pod vrtni zid, takoj bi se mu dala odpeljati — materi vkljub. Ker pa lajtenanta le predolgo ni, gré počasi za sestro in srdito meče svoje stvari v kovčeg. Ali tóliko si je pa obljubila, da se nalašč zaljubi v prvega, ki pride, sevéda s tem pridržkom, ako jej bo po godi.

V tem se je glas, da pridejo huzarji, raznesel že po vsi vási. Možje so proti večeru po dva ali po trije skupaj stali in se pomenkovali o rdečehlačarjih, ker tóliko so že zvédeli, da imajo vsi rdeče hlače. Tudi krčme so se ta večer bolj napolnile, nego je bilo sicer navada o delavnikih; posebno pri Nepotrebniku so bile vse mize zasedene. Nepotrebnik je šele pred jednim letom začel krčmariti in, ker so vsi vaščanje mislili, da sta na Polici dosti dve krčmi, prijelo se je novega krčmarja ime: 'Nepotrebnik', in od početka je bilo res videti, kakor bi bil nepotreben in morebiti še ni kmalu imel tóliko gôstov, kakor nocoj. Tega pa ni bilo krivo njegovo vino, marveč vse nekaj družega. Nepotrebnikov sin, ki v mestu hodi v šolo, prinesel je lani, ko je prišel na počitnice, s seboj podobo, katero je nabíl na hlevna vrata. Na podobi je bilo naslikanih šest huzarjev, vsi od glave do petâ rdeči kakor mákov cvet, vsi so imeli neznano hude obraze, brke navihane kakor špilje in sablje zamahnene. Do danes se nihče ni zmenil za to podobo, le Nepotrebnikov hlapec, ki bi k letu moral dobiti list za vojake, ogledoval jih je časih s plahim srcem. Danes proti večeru je pa vsa vás romala do Nepotrebnikovega hleva, in može, ki so prišli že do hleva, té je Nepotrebnik lahko pregovoril, da so stopili še čez dvorišče v hišo in dali za polič vina. Tu je imel danes posebno Matizelj vesel dan, od vseh stranij so mu napivali ter ga izpraševali. Matizelj, ki je bil pri županu še zeló pohleven, navzel se je tu vinskega duhá in je vse drugače govoril; posebno ker je tudi on videl podobo na hlevnih vratih, bil je naglo cel védež. Zdaj jih je znal takó opisovati, kakor bi bil najmenj

deset let služil ž njimi. Sevéda jih je opisal, da se Bogú smili. Govoré takó, da jih živa duša ne razume, vedno se bijó s Turkom in so na pol divjaki, tóliko da otrók ne žró.

Precèj pozno so se možjé razšli pobiti in zamišljeni. Na poti dregne Matizeljna Piškur, ki je imel malo kramo v vási, ter ga povpraša, kaj huzarji najrajši jedó.

»Samo suho slanino!« odgovori mu Matizelj, brz-kone zató, ker jo je on neizrečeno rad jédel. Piškur si je précej drugo jutro naročil cel bòh.

Fantje to noč niso ukali, na vási so bili pa vsi, vsak je šel svoja póta in dekleta so si drugi dan pravila na potoku, da še niso bili kmalu takó ljubeznivi kakor sinoči.

III.

Drugi dan popóldne kar nanagloma vstane velik hrup po vási. Otroci, ki so si igrali pri mlaki zunaj vasi, prihrumeli so z neznanim vpitjem v vás.

»So že tukaj, so že tukaj!« kričé vsi na vse grlo in kmalu za njimi pripodí Močnikov Anžek v največjem kolopu svojo mavro, ki se je mirno pasla ob cesti. Otročja drhal vedno bolj narasta in vsi tekó kričé v dólenji konec. Na ta krik privró ljudje iz vseh hiš na ulice ter gledajo proti kapelici, kjer se prevali cesta čez majhen klanec. Nobeđen ni povprašal, kdo prihaja, vsi so razumeli otročji vrišč.

Zdaj se prikažeta izza znamenja dva huzarja, ki se pa nista takó drvila, kakor ónih šest na Nepotreb-nikovem hlevu, marveč prav zložno sta jahala proti vási, tudi nista imela golih sabelj, kar je ljudi precèj potolažilo. Pod lipo, ki stoji pred cerkvijo v górenjem konci, ustavita se in poskačeta s kónj; župan pa, ki je tudi slišal otroški krik, hiti v jedni sapi k njima. Jeden huzar odprè svojo veliko rdečo listnico, vzame iz nje pismo z velicim pečátom ter je podá županu. V tem so pa pristopili tudi drugi možjé in so čez županove rame ogledovali pismo, katero je župan preobračal na vse strani in zajedno z rokama pripovedoval huzarjema, da ne zná brati, a tudi ta dva sta migala z ramami.

»Kje je Matizelj? Zlodej védi, kje ga pes drži! Pojdite ga iskat!« reče župan fantalinom, ki so prišli počasi bliže. Kakor blisek jo uderó fantje po vási in »Matizelj! Matizelj!« razlegalo se je na vse kraje. Matizelj je bil ta trenutek najimenitnejša oseba v vsi vási. V tem, ko so otroci iskali Matizeljna, ogledovali so ljudje, katerih se je čimdalje več zbiralo, natanko huzarja. Najčudneje se je zdelo vsem, da ta dva nimata rdečih hlač, marveč da sta vsa modra, kakor plavíca v pšenici; tudi se je ljudem dobro zdelo, da nista imela takó hudih brk, in Nepotrebničkova Polónica, ki je gledala izza vrtnega plóta, rekla je, da ta dva nista na pol takó huda videti, kakor so óni na vratih. Da bi pa huzarja predolgo zunaj ne čakala, in da bi morebiti ne bila nejevoljna, namigne jima župan z očmi in z rokama, naj grésta ž njim. Huzarja primeta vsak svojega konja za uzdo in grésta peš za županom, ki zamišljeno ogleduje veliki pečat na pismu.

Otroci so prevpili vso vás, pogledali v vse krčme, povpraševali po vseh hišah, v katerih se je navadno oglašal Matizelj. Ali vse zamán! Matizeljna ni bilo nikjer, ravno danes, ko ga je bilo najbolj treba, izginil je. Pri zadnji hiši so šele zvédeli, da je šel z bližnjim mesárjem na Kozje brdo koštrunov kupovat. Župan je bil v veliki stiski, kaj hoče početi; pismo se venderle mora prebrati. Napravi se, vzame pismo in gré ž njim v grád, četudi nerad.

Gospá mu rada prebere pismo, iz katerega se je zvédelo, da pride jutri stoindvajset konjikov, za katere mora vás pripraviti stanovanje in živež. Za ritmajstra in lajtenanta z dvema služabnikoma vred je bilo pripravljeno v grádu, druge je pa župan še tisto popóludne s priséžnimi možmi razdelil med vaščane, navadno v vsako hišo po dva, le kóčarji so bili prosti, zató so pa župan in še nekateri drugi trdnejši kmetje vzeli po tri. Ta dva, ki sta prinesla pismo, ostala sta takoj pri županu.

Drugo jutro okoli jednajstih so se zaslišale trobente, in od znamenja se je valil prah kakor siv oblak proti vási; niti konjikov niti kónj ni bilo videti iz prahú, čule so se le trobente in peketanje konjskih kopit. Župan s svojima huzarjema jim hití naproti. Po dva in

dva so jezdili v vás in se postavili v réd pred cerkvijo. Župan hitro pristopi z zeleno kapico v roci k ritmajstru in lajtenantu, ki sta poskakala s kónj, in ja ponižno pozdravlja. Nista ga sicer razumela, ali tóliko sta videla, da jima veli, naj gresta ž njim. Župan ju pelje narávnost proti graščini, in ko so zavili za cerkev, poskakali so tudi huzarji raz konj in priséžni možjé so jih jeli deliti po hišah. Skoro vsak gospodar je prišel sam ter je vzel dva ali tri može, kolikor mu jih je bilo namenjenih in kmalu se je spraznil prostor pred cerkvijo. Ko je póludne zazvonilo, sedéli so že vsi pri polnih skledah.

Med pótem si je župan od strani pogledoval oficirja. Oba sta bila mlada, ali vender je bil med njima velik razloček. Ritmajster, ki je bil nekaj let starejši od lajtenanta, bil je lep mož; njegov sicer resni obraz je pokazoval neko dobrovoljnost in na prvi pogled se je ta mož prikupil županu; tudi njegov govor, dasi ga ni razumel, zdel se mu je prijeten in ljubezniv. Lajtenant je bil nekoliko večji od ritmajstra, ali njegov podolgasti, mozólasti obraz je bil nekako prazen in v vsem se je zdel županu podobnejši velikemu fantalinu, nego jedrnemu možu. Na grajskih vratih je župan izročil gospoda hišni, ki ju je že pričakovala in ja précej védla v pripravljene sôbe. V grádu ni bilo videti razven hišne žive duše, to se jima je zdelo čudno.

»Ali so gospôda domá?« vpraša ritmajster hišno.

»Sama gospá so domá.«

»Prosim, naznanite jim, da sva prišla, in da bi jih rada pozdravila, brž' ko se preoblečeva.«

»Précej jim povém,« velí hišna, odprè gôstoma vrata in odide.

»Gospod lajtenant, ako se prej preoblečete, pridite v mojo sobo; ako se pa jaz prej, pridem k Vam.«

»Dobro, gospod ritmajster!«

Vsak je imel dve sobi. Sobe so bile prav prijazne, pohištvo je bilo sicer precèj starinsko, ali vender čedno in v najlepšem rédu. Ritmajster je bil prej gotov in stopi v lajtenantovo sobo.

»Dragi gospod ritmajster, meni se vse takó dozdevá, da smo prišli v pravo puščavo.«

»»Kolikor sem mogel s póta videti, okolica je prav prijazna.««

»Jaz nisem bil nikoli in nikoli ne bom prijatelj idiličnega življenja. Ako nimam družčine, umrl bi rajši od dolzega časa.«

»»Nikar se ne prenaaglite, saj razven hišne še nikogar ne poznate. Bog vé, káko veselje Vas čaka.««

»Mogoče, ali meni nekaj pravi, da se bomo dolgočasili, kakor po navadi na deželi.«

»»Kar se mene tiče, reči moram, da sem doslej užil še malo dolzega časa. Jaz mislim, da je človek sam kriv, ako se dolgočasi.««

»A da! Ne zamerite!« namúza se nekako zaničljivo lajtenant. »Skoro bi bil pozabil, da ste filozof.«

»»Ako se pravi to filozof biti: ne ravno v sebi iskati središča, okoli katerega bi se moral vrteti ves svet, marveč le kakor človek živeti med ljudmi, potem sem filozof.««

Lajtenantovo dolgo lice se je pri teh besedah še bolj podaljšalo, rekel pa ni ničesar.

»Gospod ritmajster, jaz sem pripravljen! Ako hočete, gréva se poklonit gospé.«

Ko sta stopila na mostovž, stala je tu že hišna in jima je pokazala na velika vrata. V veliki sobi je sedela pri górenjem oknu gospá v prosti domači obleki s pletenjem v rókah. Ko se odpró vrata, položi delo iz rók, vstane in jima gré nekoliko korakov naproti.

»»Gospá milostiva!«« izpregovori ritmajster. »»Usoda naju je privédla pod Vašo streho in prisiljena sva, nekoliko časa uživati Vašo gostoljubnost. Véva, da Vam bo to naklonilo marsikako sitnost, ali jaz in tudi prijatelj moj iskreno želíva, da bi Vas kar najmenj nadlegovala, in prosila bi Vas, da bi zaradi naju ne izpremenili najmanjše stvarce v svojem navadnem življenji. Jaz sem ritmajster Mokošinyi in tu Vam predstavljam barona Banfyja, lajtenanta v mojem eskadronu.««

Gospé je ugajala vsa ritmajstrova podoba, posebno jej je prijal njegov krepki ali vender mili glas in še bolj njegova neprisiljena uljudnost.

Gospá jima ponudi sédeže, rekoč: »Da sta mi srčno pozdravljena v hiši moji, ali précej zdaj moram prositi

gospoda, da bodeta imela z nami potrpljenje, in mnogo potrpljenja, ako ne bode vse takó, kakor bi moralo biti. Mi živimo tu takórekoč odločeni od izobraženega svetá, posebno takó odlični gôstje ne zahajajo pogostoma k nam. Zlasti se bojim že naprej, da se bosta gospoda pri nas dolgočasila, ker sta bolj vajena hrupnemu življenju v mestih.«

Lajtenantu se je zmračilo lice, in kakor blisek je neka nejevolja prešinila njegov prazni obraz, kakor bi hotel reči: „To sem si mislil!“ in pri tem se je zaničljivo ozrl po starinskem pohištvu. Gospó ta pogled ni ušel, ali kakor bi ne bila ničesar opazila, nadaljuje: »Če bi gospoda v svojih sôbah morebiti pogrešala kake stvari, prosim Vaju, da bi mi naravnost povédala.«

»»Gospá milostiva!«« veli na to lajtenant. »»Ne pozabite, da smo vojaki, in vojak mora vse poskusiti.««

Pri téh besedah je gospó oblila lahka rdečica; ritmajster je zapazil, da so jo zbôdle lajtenantove nepremišljene besede, torej hitro pristavi:

»»Res, vojaki smo, in ravno vojak, ki je izkusil težave in nadloge svojega stanú v sovražnikovi deželi, pravim, ravno vojak tóliko bolj spoznáva in vé ceniti prijazno gostoljubnost.««

Hišna napové zdaj kosilo in vsi trije stopijo zraven v veliko prostorno sobano. Dolga miza sredi izbe je bila pa le za tri ljudi pogrnená, kar je oba osupnilo.

»Gotovo že dolgo niste imeli vojakov v vási in v grádu?« povpraša lajtenant.

»»Res, dolgo ne, jaz sem v tej hiši porojena, pa jih ne pomnim.««

»Torej smo mi prvi?«

»»Prvi, odkar jaz gospodinjim, prvi!««

»Tedaj tóliko nadležnejši!« pristavi ritmajster.

»»Ne govorite tu o nadležnosti, prosim Vas le, da našo slabo postrežbo vzamete za ljúbo.««

»Jaz sem z dušo in s telesom vojak,« nadaljuje ritmajster, »in če bi mi moglo kàj kalíti veselja do mojega stanú, kalila bi mi ga misel na našo nestalnost. Danes si tu, jutri tam. Ko so se v jednom kraju ljudje človeka privadili, ko je človek priljubil ljudi — iti mora dalje in zapustiti najboljše prijatelje.«

»Človek bi potem sodil, da sta s težkim srcem zapustila svoje prejšnje mesto,« reče gospá.

»Ne mogel bi reči, da me je kaj posebnega vezalo nánje, bili smo ondu le kratek čas in sploh nisem poseben prijatelj mestnemu življenju.«

»Mene pa ravno veseli vedna izpremembra. Danes v mestu v družbi veselih prijateljev, jutri pa spet v pusti samoti, kakor usoda nanese,« izpregovori spet lajtenant.

»Samo mislim, da čim prej ste iz take samote, tem bolje se Vam zdi,« šali se gospá.

»Ne bom tajil, da je res. Od mladosti sem že vajen na večjo in veselo družbo. Ljudje si tudi v tem niso jednaki, kolikor glav, tóliko mislij.«

Ritmajster se je med tem zagledal v podobe, ki so visele na steni njemu nasproti. Précej je spoznal domačo gospó, akoravno je bila v podobi mnogo mlajša; gospod z dobrovoljnim obrazom na smeh, ki je visel poleg gospé, to je moral biti nje mož. Najbolj sta ga pa mikali dve ženski doprsni podobi, posebno mu je prijala zala blondína z velikimi modrimi očmi. Kar očesa ni mogel odvrniti od nje, to je bila glava, kakor jih zná slikati Van Dyk.

»Če se ne motim, milostiva gospá, to je podoba Vašega možá,« povpraša čez nekoliko ritmajster ter pokaže na moško podobo.

»Dà, mož moj! Vém, da se Vam je čudno zdelo, kakó da smo sami. Pred poludrugim mesecem je šel na Dunaj in važne stvari ga še zdaj ondu zadržujejo.«

»Ali upamo vsaj, da se kmalu vidimo?«

»Pričakujem ga v kratkem. Vém, da bo vesel, najti takó ljubeznivih gôstov.«

»Ne zamerite, gospá milostiva, sta li te dve gospodičini Vaši hčeri?« vpraša lajtenant, ki se je na ritmajstrove besede ozrl na podobe.

»Da, moji hčeri!«

»Sta li morebiti šli z očetom na Dunaj?« pozveduje dalje lajtenant.

»O ne! Šli sta le k svoji teti v Jesenovec.«

»Ali bomo kmalu takó srečni, da ji vidimo med nami?«

»Kdaj se vrnete, tega Vam natanko ne vém povedati.«

Videlo se je lajtenantu, da bi bil še kaj več rad zvédel o gospodičinah; tudi ritmajster je bil radovéden, ali čutil je, da bi bilo nespodobno, takoj prvi trenutek dalje izpraševati, posebno ker se mu je zdelo, da je gospá na zadnje lajtenantovo vprašanje nekako zatézala z odgovorom.

Ko so po obedu vstali izza mize, ponudi jima gospá knjižnico na rabo, in predno sta šla v svoje sobe, spomni ju še jedenkrat, da bi delala vse po svoji volji, kakor da sta domá.

IV.

Poglejmo zdaj nekoliko v vás, ki še ni bila kmalu takó živa, kakor danes. Huzarji so stali pred hišami, ali se po vási izprehajali, kmetje so jih pa primerjali Nepotrebnikovim, ali vsi so bili teh mislij, da niso takó hudi in poredni, kakor so mislili, in ta in óni je védel o svojih pripovedovati, kakó so pohlevni in z vsem zadovoljni. Za otroke je bil pa Mohorjev trobentar najimenitnejša oseba. Pri Mohorji sta stanovala huzarja Miško, trobentar, in prosták Janoš. Pred Mohorjevo hišo se je zbrala cela tolpa otrók, samó da bi videli trobentarja; ali komaj se je pokazal na prag, razkadili so se otroci vriskaje na vse strani, ker Miško je bil črn, kakor bi se bil s sajami namázal; kadar se je pa zarežal, videli so se mu zobje beli kakor répa: videlo se mu je, da je ciganske krvi. Ko je prišla nedelja, šli so skoro vsi huzarji k deseti maši, tudi Miško, akoravno so njegovi tovariši trdili, da nima nobene vére. Janezek, šestletni Mohorjev sin, sprijaznil se je že tóliko z Miškom, da ga je ta iz cerkve gredé držal za róko, kar je celó staremu Mohorju, ki je šel z drugimi možmi nekoliko za njima, bilo jako po godu. Vsi otroci so zavidali Janezka in on je to dobro védel, zató je pa tudi kaj moško korakal in delal neznano široke stopinje.

Ko pridejo domóv, odloží Miško čako in atila, in stopi na dvorišče. Tu je videl triletnega Mihca, družega Mohorjevega sina, ki je še v sami srajci hodil in vedno

palec v ustih držal in sesal. Miško se mu je, kolikor mu je bilo mogoče, prijazno in zapeljivo smehljal, z rokami mu migal in ga vabil, da bi šel k njemu. Mihec se mu je sicer režal, ali vender se je bolj in bolj unikal, kakor bi ne verjel prav Miškovemu prilizovanju. Zdajci skoči Miško za njim in ga ulovi za srajco. Mihec je hotel zavpiti, usta je imel že za iztežáj odprta, ali revež se je takó prestrašil, da mu je sapa pošla, in ko je spet sapo dobil, sedel je Miško že na klópi pred hišo in Mihec je jahal na njegovih kolenih, skonca bolj počasi, potem čimdalje hitreje. Mihec je v tem popolnoma pozabil na jok, in se je takó zadovoljen režal, kakor bi bil v nebesih. Mati, ki so ravno južino napravljali, videli so vse, in materi se je to še boljše zdelo, nego Mihcu. »Kakor je črn, venderle je dober človek,« dejali so proti dekli. Ravno zdaj je Janoš napojil konje in jih je peljal nazaj v hlev. Miško hitro vzame Mihca ter ga posadi na konja. Janoš je konja prepeljeval po dvorišči, Miško je pa tekal vstric njega in Mihca držal, z jednim očesom je pa lukal v kuhinjo, ga li mati vidijo, ali ne. In mati so ga videli, celó očeta so poklicali.

»Glej ga, kakó ima otroke rad!« rekli so mati, in ko so takoj potem jedi devali v sklede, spominjali so se Miška. Razven mesá, ki jima gré, ležala je na zelji za vsacega lepa mesena klobasa in Miško se jej je že od daleč namuzal.

»Priatelj!« obrne se proti Janóšu, »to je moja stara praksa, ki me še nikoli ni varala.«

Tudi Janoš je gledal, da se je materi prikupil. Ko nekoč niso mogli hitro zakuriti, jezili so se na pösle, kakó nobenemu ne pride na misel, da bi trská nacepil, in Janoš jim jih je précej nacepil tóliko, da so jih imeli vsaj za pol leta dovolj za podkurjavo.

Sploh so se kmetje kmalu prepričali, da ti góstje, katerih so se bali bolj nego húde letine, niso ravno taki malopridneži, kakor so si jih mislili. Res je sicer, da je časih Mohorjevi materi izginila kaka klobasa iz omare, ali kdo bo précej zató kôga dolžil? Saj je tudi prej časih kake zmanjkalo, saj jo je kdo drug ravno takó lahko vzel, kakor črni Miško. Ali če je kós slanine,

ki je visela v kašči, takó hitro kôpnel, kakor sneg na toplem solnci, kdo more za to? Miško res neizrečno rad jé suho slanino, kakor je prerokoval Matizelj, ali mati ga zató še niso mogli dolžiti; morebiti so se miši in podgane v kašči zaredile. Miško se je pa tudi takó nedolžno držal, da so bili mati prepričani, da ni on tatvine kriv, torej tudi mati o vsem tem niso očetu povédali ničesa, posebno ko so videli, kakó rad ima Janezek Miška in kakó veselo jaha Mihec na njegovih kolenih. In ko bi se bil tudi časih v materi vzbudila kakšna sumnja na Miška, spoznali so nekega dné, da je Miško popolnoma nedolžen in da še ne vé, kje imajo spravljene klobase in slanino. Ko so namreč nekega dné prišli mati s pólja domóv, našli so Miška, ki je zibal malo, pol leta staro Minico, ki se je bila vzbudila, in póleg jej je takó ljubeznivo prepeval »aja tutaja«, da so mati od veselja obstali med durimi. Pri večerji so ga pred vsemi očitno pohvalili! »Kdo bi mislil, da so to takó dobri ljudje, vas domačih moških nobeden ne bo zazibal otroka, ko bi si grlo razprala, še celó Janezek se zmuza skozi vrata, če le more.«

Mohorica je bila pa Mišku tudi hvaležna za to privrženost, in kadar je devala v skledo, mislila je nánj, in kosci, katere je Miško dobival, niso bili najslabši. Neki dan se je bil pa še očetu posebno prikupil. Imeli so ravno senó na travniku, bilo je že suho, in zvečer so je mislili spraviti domóv; kar so se jeli popóludne preganjati hudourni oblaki in vedno huje so se kopičili. Ljudje so hiteli, kar so mogli. Mohor bi bil rad naprosil svoja huzarja, da bi šla pomagat, pa si ni prav upal. Ko je Miško videl, da so v zadregi, nagovori svojega tovariša Janoša, in vsak vzame vile. Janoš je na travniku nakladal, Miško je pa domá zmetaval na svisli; oba sta delala, da jima je pót od čela kapal, in predno se je vlila plóha, bilo je vse senó že pod streho.

»Ne bi verjel, da znajo takó delati,« čudi se Mohor.

Mohorica pa reče móžu: »»Danes jima moraš kàj boljšega privoščiti.««

Proti večeru se Mohor napravi, zbere vso svojo nemščino, ker je mislil, da ga bosta huzarja nemški

bolje razumela, nego po domače, in njima namigne: »Aló! Gêmer bircaus!« In Mohor se ni zmotil. Miško ga je précej razumel, in ko je pokazal Mohor še z roko, kaj hoče povédati, skočila sta oba po svoje čepice in vsi trije, Mohor v sredi, zavili so jo proti Nepotrebniku. Tu moramo povédati, da je Nepotrebnik prvi uvedel v svoji krčmi to lepo navado, da je dajal vsacemu góstu svojo kupico; drugje dobivajo vsi le po jedno samo, če jih je tudi polno omizje. Précej, ko so sédli, ponudil je Miško vsem kmetom okoli mize svojega vojaškega tobaka, in mehur je šel iz rók v róko. Skonca so tiho sedéli, pri četrtem políči so bili že zgovorni in pri vsacem políči bolj in bolj. Huzarja sta jo rezala po madjarski, Mohor pa pošteno po kranjski in póleg so si namežikovali in z rokami mahali; ali so se razumeli, ali ne, to je težko povédati, človek bi skoro mislil, dà; vsaj smejali so se, da bi bili kmalu popokali. Napósled so se jeli objemati. Miško je učil Mohorja madjarski in kmalu so bili vsi trije »baratom«. Da bi Miško pokazal svoje posebno prijateljstvo, posadi Mohorju svojo vojaško čepico na glavo, on pa vzame očetov slamnik, in ta prijaznost je Mohorja takó genila, da je brž poklical še jeden políč. Janóšu je jezik že službo odpovédal, glava mu je bila težka, torej jo nasloni na mizo in zadremlje. Miško je pa jel učiti Mohorja po madjarski šteti in naučil ga je do pet, in Bog vé, kóliko bi se bil Mohor še naučil, ko ne bi bil Nepotrebnik ustavil nauka, kažoč na uro. Zmiketali so zaspanega Janóša, prijeli so se za podpázduhe in Nepotrebnik jim je pomagal, da so se srečno zmotali skozi hišne duri in čez vežni prag. Ali zunaj jim je bila nocoj cesta preozka, na kateri se z lahkoma zogneta dva velika senéna vozá. Plazili so se pri hišah zdaj na desni, zdaj na levi stráni, ali vender so srečno brez vsake nezgóde prijadrali do dóma. Mohorica od skrbij ni mogla zaspiti, čakala jih je s prižgano lučjo, in ko je zaslišala ropot na dvoriščinih vratih, šla jim je odpirat. Žena se prestraši, ko ugleda svojega možá v vojaški čepici, misli si, da se je morebiti mož v pijanosti sam v vojake vpisal; ali ta stráh jo je kmalu minil, ko se Miško z očetovim slamnikom na glavi pomoli v vežo.

»Kaj ste vender delali takó dolgo, saj bodo kmalu jeli petelini péti,« godrnjá mati, vrata zapahujé.

Ali kakó se na novo zavzamejo, ker Mohor je samó madjarski govoril. »Eč — kete — harom — baratom!« pogovarja Mohor svojo ženo opotekaje se po veži. Mati so si mislili, da jim je črni Miško, kateremu so se nocoj oči svetile kakor ogenj, možá zacopral. Miško je jel spet očeta objemati, Janoš se ga je oklenil od druge strani in vsi trije so govorili madjarski. Mati so kar strmeli v nje in niso se mogli načuditi.

»Za božjo voljo! Zdaj sem pa med samimi Mázarji!«

Napósled sta se vender huzarja skobacala v svojo izbico pod streho, mati so pa očeta spravili v posteljo. Že na pol v spanji, mrmljal je še vedno: »Baratom — eč — kete — harom — neč — et — het — baratom!« in žena je bila res v skrbéh za móževo pamet. Poto-lažila se je šele zjutraj, ko se je Mohor prebudil kakor pošten Kranjec; madjarski šteti že ni več znal, le »baratom« mu je še zvenelo po ušesih. Čemur se je pa Mohor najbolj čudil, bilo je to, da mu ona ni ničesa očitala in da ni šóbe napéla po stari svoji navadi. Le pri kosilu so rekli mati: »Če moški k vinu sédete, ni vas stráni spraviti.«

To je bilo vse, in Mohor, ki je večje nevihte pričakoval, bil je prav vesel.

V.

Kakor sta Miško in Janoš se znala Mohorjevim prikupiti, prijaznili so se več ali menj tudi drugi huzarji s svojimi gospodarji. Ali med vsemi je ljudém, posebno ženstvu, prijal vahtmajster, ki je pri županovih stanoval. Bil je še prav mlad, imel je morebiti komaj štiriindvajset let, in ženske so takoj rekle, da je med vsemi najzlaši. Nosil je lepšo obleko, nego drugi, in mati župánja je kmalu zapazila, da ima lépo zlato uro. Tudi Matizelj, ki se je dva dni pozneje priplazil ves potuhnen, rekel je précej, da mora biti iz dobre hiše, in da ne živi samó o cesarjevih krajcarjih. Županu posebno je bil mladi vahtmajster prav po godu, ne le samo zaradi čedne postave in zaradi lepega vedénja, temveč

posebno zató, ker je znal slovenski, dasitudi ne prav dobro, ali vsaj tóliko, da so se razumeli. To je županu neznano ugajalo; če bi prišla kaka pritožba ali kàj družega, imel je vsaj človeka pri rokah, kateremu je mogel bolj zaupati, kakor Matizeljnu. Tudi sam Matizelj je kmalu uvidel, da ga je pri županu vahtmajster izpodrinil in potem ga res dolgo ni bilo na izpregled. Najbolj se je pa vahtmajster priljubil ljudém zató, ker je bil takó prijazen. Ko se je na večer po navadi izprehajal po lepém poti proti farni cerkvi, pozdravljal je vsakoga, ki ga je srečal, ali če je kdo delal na polji, postál je nekoliko pri njem in ga povpraševal za to ali óno stvár.

Neki lep večer je prišel na svojem izprehodu že blizu cerkve in ravno se hoče obrniti proti dómu, kar hipoma obstane. Blizu njega zapóje ženski glas takó ljubeznivo, da se mu je nehoté ustavila noga. Glas mu je bil znan. To je glas, kateremu se je v nedeljo čudil v cerkvi. Petje se mu približuje, ali pevke ne more videti, ker visok, gost plót je rasel na jedni in drugi stráni ceste. Stóri nekaj korakov dalje, na jednom mestu je bila vrzel predrta skoz plót; tukaj obstane in se ozíra po pevki. Vedno bliže in bliže se čuje glas — in zdaj ugleda visoko, lepó vzraslo mlado deklico. Tudi ona ugleda moški obraz med zelenimi vejami in kakor bi se bila ustrašila, zmanjka jej glasú, zardí se v lice in za trenutek obstoji, potem pa hitro kakor srna izgine za plótom. Vahtmajster jo je izpremljal z očmi in je videl, da je stopila v krčmo poleg cerkve.

Mrak je že légel na zemljo, ko je vahtmajster prišel domóv. Nocoj je ostal domá in ni šel v krčmo, kakor je bila njegova navada. Zdelo se mu je, da bi se dolgočasil nocoj v družčini svojih tovarišev, torej je ni iskal. Naslónil se je na odprto okno in gledal živo gibanje na županovem vrtu. Vsa družina je večerjala pod staro hruško: župan je imel danes plevíce; bilo jih je tóliko, da so z domačimi vred komaj vse dobile prostora pri neznano veliki mizi, župan je pa gospodoval sredi njih. Ko so se pomenili o zjutrajšnjem delu, razšli so se kmalu moški; nekateri so šli še po svojih opravkih, drugi so se pa izgubili po vási. Ženske z

otróki so obsedéle na vrtu in jele prepevati, in petje se je v tihem večernem zraku razlegalo daleč v vás. Péle so največ cerkvene pesmi, zložene v slavo Matere božje, na konci tudi nekoliko posvetnih, pa tudi te niso bile vesele. Národ náš pôje rad ter ima mnogo svojih pesmij, ali prav veselih národnih je najti malo. Vahtmajstra je petje na vrtu spominjalo njegovega dóma; pesmi, ki se pojó na podnožji visoke Tatre, ob bregovih Vaga in Nitre, podobne so kàj zeló tem, ki se zdaj razlegajo pod njegovim oknom. Misli ga nesó na breg šumečega Vaga, zmisli se stare priljubljene pesmi, katero je takó glasno prepeval nekda j po domačih dobravah in tiho šeptaje zapôje staro ljubeznivo pesem: »Hora, hora! biela hora!« Luna je že visoko priplavala, pevke na vrtu so že davno umolknile, ko léže k pokoji. Njegova zadnja misel je bila mlada neznana pevka, in sklenil je, da jo jutri obišče.

Drugi popóludan je vahtmajster položil peró prej iz rôke, nego navadno; tudi se je skrbneje napravljal in morebiti ni kmalu takó dolgo stal pred zrcalom, kakor danes. Sicer je navadno čakal na ritmajstra, ki je največ proti večeru prihajal v vás, da sta šla potem skupaj na izprehod; ako pa ritmajstra ni bilo, poiskal je kacega družega tovariša. Posebno rad je s seboj jemal Miška, ker je bil njegov najstarejši drug in prijatelj, in zaradi dobrovoljnosti njegove ga je imel rajši od drugih. Miško je bil sicer poštena, ali nemirna duša; njemu ni dalo nikjer mirú, vedno je imel kako burko v glavi in če je časih zamišljen lazil okoli, tedaj je vahtmajster précej védel, da Miško kuha in snúje nove naklepe. Miško ima jedno jedino željo, ki ga pa naudaja, odkar se je zavédel svoje pameti, in ko bi se mu ta želja izpolnila, rad bi dal nekoliko let, kar mu jih je še namenjenih za življenje. Vse Miškovo dejanje in nehanje je šlo le na to, kakó bi se nevidnega storil. Samo za ta dar je prosil nebesa, za drugo, rekal je, bode skrbel že sam. Že domá na Ogrskem ga v njegovi okolici ni bilo razpotja, kjer ne bi bil on stal »v risu«. Na Laškem je bil Miško največji sovražnik črnih mačkov, ker je v Benetkah zvédel od starega Juda, da ima črn maček v sebi svetlo kost, ki človeka stori nevidnega. Odslej

Miško ni imel mirú. Njega ni oduševljalo jasno nebó italijansko, on ni poslušal krasnega petja; on ni občudoval krasne prirode, še zalih Lahinj mu ni bilo mari — črn maček, to je bila njegova parola. In če je kakega zasledil, zalázoval ga je noč in dan in ni miroval prej, da ga je imel v pestéh. Oh, kakó je Mišku tolklo srce, ko je v samoti o pólunoči prvega kuhal, kakó so mu šli lasje po konci, ko je prebiral kosti, oblizoval jih in metal čez glavo, kakor ga je Jud naučil — ali ni je našel. Tudi drugi, tretji maček je ni imel. Miško je bil potrť in ne bi se bil obžaloval, ko bi ga bila pogodila sovražna kroglja.

Šele drugo leto, ko je prišel na Kranjsko, posvetilo je spet upanje v njegovo obupno dušo. Star berač, ki je prehodil devet deželâ, razodel je Miški za srebrno dvajsetico skrivnost, po kateri je hlepelo cigansko njegovo srce. Če Miško »med mašami«, najbolje na svetega Ceferina dan, ujame modrásja, razpara ga, iztrga mu živo srce in še gorkega pojé, ne vidi ga nobeno posvetno okó, ako si le želí, takó poučuje berač strmečega Miška.

Ako je le mogel, ukradel se je Miško popóludne iz vasi, in ko je solnce pripekalo najhuje, lazil je po žarečem pečevji, kjer zvižgajo modrásji, kakor so pravili kmetje v vasi. Predno je prišel mali Šmárijin ali »mala maša«, nosil je Miško v sebi že pet modrásjih src in jedno je pojedel celó na sv. Ceferina dan — ali berač je bil slepár, modrásja srca niso dala Miški svojstva, ki si ga je tólikanj želel.

Te študije so pripravile Miška večkrat v velike zadrege, in časih bi se mu bila godila huda, ko ne bi bil vahtmajster prosil zánj. Miško bi bil pa tudi zánj šel v ogenj, da je bilo treba.

Tega Miška je tedaj vahtmajster rad jemal s seboj na izprehode in v krčme, akó ni bilo ritmajstra. Danes pa vahtmajster ni čakal ritmajstra, tudi ni iskal Miška, šel je sam in kakor bi se bil bal kôga srečati, ni šel skozi vás, marveč zadaj za vrta, potem čez pólje naravnost proti krčmi, kamor je sinoči videl, da je izginila ljubezniva pevka.

Krčma je bila prazna in šele čez nekoliko časa pride ženska, ki nekako z začujenjem ali vender zadovoljno pogleduje novega gôsta.

»Že spet ni nobenega tu, da bi postregel! Saj pravim, človek bi moral povsod sam biti, s pôsli je zmerom velik križ,« izgovarja se krčmarica, ker ona je bila — in povabi gôsta v drugo manjšo izbo, kjer je stala miza, s prtom pognena.

»Dajte mi merico vina!«

Krčmarico je beseda »dajte« neznano zbôdla. Le proste kmetice se vikajo, ali ona je bila vender bolj gospôski oblečena in mislila je, ako ona kôga onika, spodobi se, da jo tudi on. Ko bi denašnji gôst ne bil lepi vahtmajster, gotovo bi ga bila vprašala, kje se je »manire« učil. Sploh se jej je zdelo, da mladi ljudje niso več takó uljudni, kakor so bili nekdej. Takó n. pr. je mladi učitelj vsacega vikal, celó župnika, in tudi Pi-brov dijak je imel to grdo navado. Mladega vahtmajstra bi pa krčmarica ne hotela nikakor razžaliti, torej se iznevéri svoji stari ukoreninjeni navadi in tudi ona vika vahtmajstra, akoravno jej spočetka beseda skoro ni hotela iz ust.

,Levka', takó se je rekalo krčmarici, zasuče se kakor vrtálka, dasiravno je bila precêj životna, in steče po vino.

Vahtmajster se je v tem oziral krog sebe, gledal je pri vseh ôknih na dvorišče in na vrt, ali ni ugledal, kar bi bil rad videl.

Levka prinese vino in séde gôstu nasproti.

»Kàj lepó je od Vas, gospod vahtmajster, da nas vender jedenkrat obiščete. Ob nedeljah greste kàj moški mimo nas. Pa kaj, se vé, mladega in lepega človeka imajo povsod radi! Takega gospoda, kakor ste Vi, veseli so povsod.«

Vahtmajster se nekaj izgovarja, da ni gledal na znamenje in da ni védel, je li tukaj krčma, ali ne.

»Ali upam, da nas boste večkrat obiskali.«

Vahtmajster obljubi.

Levka si je možá natanko pogledala, vse njegovo vedênje se jej je zdelo gospôsko, obleka njegova je bila od tanjšega sukna, nego je pri navadnih vojakihi,

in posebno jo je zbadal v oči široki zlati prstan z bliščečim kamenom. Nič ne mara, da se jej je zdelo, da je temu gospodu nasproti preveč prosto oblečena, dasi ravno je bila kakor iz škatljice vzeta.

»Oh, kakó sem pa spet zamazana. Pa ni drugače, če je človek pri delu«, s temi besedami hiti iz izbe.

Čez nekoliko časa se vrne praznično oblečena in spet séde k vahtmajstru.

»Če smem vprašati, odkod ste domá?«

»Iz Lipnice na Slovaškem.«

»To mora pač daleč biti. Ali kakó, da govorite takó dobro slovenski?«

»Naš slovaški govor se ne loči ravno veliko od Vašega, tudi smo zdaj že drugo leto na Kranjskem in takó sem se naučil za silo.«

»Ne samo za silo, reči moram, da prav dobro govorite. Nekateri ljudje imajo že takšen dar od Bogá, da se lahko naučé tujih jezikov.«

Pri zadnjih besedah je Levka nehoté vzdihnila. Mislila je náse. Zakaj ona nima tega darú?

Kakó rada bi se bila v Trstu naučila laški — ali ni bilo mogoče. In pozneje nemški? Ranjki učitelj, Bog mu dáj dobro! kóliko truda si je dal revež in kóliko méric vina je zató popil!

Ali vsi njegovi nauki so bili bób ob steno, sveti duh ni hotel razsvetliti krčmaričine glave, ona je za vselej izgubljena za nemško kulturo.

»Kakó Vam ugaja v naših krajih?« povprašuje Levka dalje.

»Prav dobro, spominjajo me moje domačije.«

»Ali pri Vas mora biti gotovo lepše. Tukaj pri nas je dolgočasno in vém, da že komaj čakate, da bi prišli spet domóv.«

»Ne porečem, da ne. Bodisi človek še pri takó dobrih ljudéh, domá je zmerom najbolje. Rajši bi danes nego jutri spet videl mater svojo.«

»Ali očeta več nimate?«

»Umrli so, kar sem šel od dóma.«

»Sirota! Gotovo niste šli radi v vojake? Vidi se Vam, da ste iz dobre hiše.«

»»Pustimo to, saj kmalu prebijem. Nekoliko mesecev še, pa sem spet sam svoj.«»

»Bog vé, kje vzdihuje za Vami lepa in bogata nevesta?« reče Levka bolj šaljivo in zajedno bistro pogleda vahtmajstra, kakor bi hotela videti v njegovo srce.

Vahtmajster migne z ramama in polahko odkima; hotel je nekaj reči, pa je zamolčal.

Dva nova gôsta sta zdaj stopila v prvo izbo in poklicala vina. Krčmarica je morala tedaj vstati in jima postreči.

Ko se spet povrne k vahtmajstru, izkuša on zasukati govor na druge stvari, ker Levkino izpraševanje mu je bilo že presitno.

»»Za žensko, kakor ste Vi, je v krčmi preveč dela, ali nimate nikogar, da bi Vam pomagal?«» povpraša vahtmajster.

»To je res, da je preveč. Vse moram kar sama storiti; če mene ni, pa gre vse narobe. Saj ga človek ne dobí pôsla, ki bi bil za takšno krčmo, kakor je moja. Imam tu neko deklino pri hiši prav iz usmiljenja, ali kadar bi je bilo treba, je ni. Od zgodnjega jutra do poznega večera moram biti na nogah. Ko bi bila že sama krčma, naj bi bilo v božjem imeni, ali tu je še drugo gospodarstvo. Za samo žensko je to res preveč!«

»»Tedaj niste omoženi, ako smem vprašati?«»

»Bila sem — ali le kratek čas.«

»»Ste li torej vdova?«»

Krčmarica sramežljivo povési oči in polahko prikimava z glavo.

Zdaj stopi v izbo mlada deklica. Njeno lepo belo lice je gorelo v lahki rdečici, videlo se jej je, da je hitro hodila. Komaj jo krčmarica ugleda, že se zadere nánjo:

»»No, kje si bila spet ves popóludne? Ti se vlačiš, Bog vé kje; domá je pa dela čez glavo. Kar greš, tebi nič meni nič, jaz moram pa sama vse opravljati.«»

»Prosim, teta, nisem se nikjer vlačila, saj se spominjate, kam ste me poslali popóludne, in hitela sem, kar sem mogla«

Deklica je s temi besedami stopila pred svojo teto; ali ko ugleda vahtmajstra, šine jej kri v obraz, beseda

jej zastane, hitro se obrne in stopi k omari, kjer so imeli kupice in sklenice, in dasiravno so bile v najlepšem rédu, dela se, kakor bi jih postavljala v réd. Tudi vahtmajstru je zaigralo srce, v deklici je spoznal pevko, ki jo je včeraj poslušal pri plôtu.

Levka ni zapazila dekletove zmóčenosti, imela je dosti opraviti s svojimi mislimi, ali vender ne tóliko, da bi se po stari navadi ne kregala z dekletom.

»Le poglej, Anka, kakšen prt si pogrnila na mizo. Dobro véš, da v svoji hiši kàj tacega ne trpim, pri meni mora biti zmeraj vse čedno in čisto.«

»Saj sem hotela opóludne pregrniti družega, pa mi niste pustili, češ, da je še ta dober.«

»Takó, zdaj mi boš pa še odgovarjala! To imam za hvalo, ker bi te rada čému priučila. Vidim, da nisi za mojo hišo, dolgo sem imela potrpljenje s tvojo neokretnostjo, zdaj si pa le išči službe, kjerkoli hočeš.«

Anka ni poslušala teh besed, bila jih je vajena. Njena teta je ves dan zvonila po hiši, zdaj se je jezila na tega, zdaj na ónega pôsla. Desetkrat na dan je žugala Anki, da mora iti od hiše. In ko je nekoč res hotela iti, skoraj se je teta od jeze jokala. »Takó si tedaj hvaležna meni, ki bi rada, da bi se čému priučila. Toda delo ti ne diši, torej bi šla rada od mene. Pa ravno ne bo po tvoji glavi, zdaj pa moraš ostati.«

Levka bi bila rada dalje govorila z vahtmajstrom, ali on je bil zdaj posebno kratkih besedij. Pogostoma je pogledoval k oknu, kjer je Anka sedéla pri svojem delu in tudi ona si je časih upala skrivaj pogledati na mla-dega vojaka.

Levka je morala govoriti in ker je videla, da je vahtmajster zamišljen in da ne pazi na njene besede, obrnila se je spet proti Anki.

»Ali ne vidiš, da se mrači? To ti ne pride na misel, da bi prinesla luč. Saj pravim, komaj bi bilo, da bi človek imel deset rók. Pa gotovo spet svečniki niso osnaženi.«

Anka prinese svečnike, ki so se svetili kakor solnce.

»Teta, ali ne véste, da imate sveče zaprte v omari?«

»Pa bi me bila spomnila, to je tvoja dolžnost. Jaz moram takó na vse misliti.«

Vahtmajster je videl, da se Levka ne gane z mesta in da ni mogoče niti besedice govoriti z Anko, zato je plačal in šel. Krčmarica ga je izpremila do praga.

Krčmarica Levka je imela petintrideset let; ali vsakdo bi rekel, da jih ima komaj trideset; takó malo so jo potlačila leta in vender je imela za seboj jako nemirno in razburjeno življenje. Bila je Štajerka in že mlada deklina je šla iz očine hiše in potem je služila po vseh večjih mestih na Štajerskem in Kranjskem zdaj za péstunjo, zdaj za točájko in zdaj spet za hišno, kakor je nanoslo. Ali njeno srce jo je gnalo še dalje, posebno jo je mikalo videti mórje in bogato, veselo življenje v Trstu, o katerem je tólikrat čula pripovedovati. Naužila se je tega veselega življenja, poleg je pa tudi ukusila mnogo težav in bridkosti, napósled jo je naključje po mnogih nezgodah pripeljalo v Levčevo hišo. Tu je služila za deklo in ko je Bog Levcu vzel prvo ženo, takrat si mož, akoravno je nosil skoro šest križev na plečih, vender ni mogel kàj, da se ne bi bil ženil v drugo. Vzel je premetêno deklo, toda ni dolgo užival veselja družega zakona, kajti že dve leti potem ga je pokopála. Levec ni imel otrók ni od prve ni od druge žene in Štajerki je zapisal dve tretjini imetja, ako se ne bode na novo možila, ako pa to storí, dobí le tretjino, drugo ostane Anki, bratovi hčeri. Vdova je dolgo žalovala po móži, in vsakômu, kdor je hotel slišati, povédala je, da jej druga možitev ni v mislih. Ali pri vsem tem lahko zagotovim bralce, (samo prosim, da se ne razglasi dalje), da bi se Levka prav rada v drugo možila, ko bi prišel snubáč njej po volji: vzela bi tretjino in šla za njim.

Ranjki Levec je bil Ankin strijc; brat njegov, Ankin oče, bil je učitelj v Górenjih Duplicah in po očetovi smrti jo je vzel Levec v svojo hišo. Dokler je bil on živ, imela je prav dobro; pošiljal jo je v nunske šole v Ljubljano in potem je bila v njegovi hiši kakor domača hči. Ali po strijčevi smrti se je za dekleta vse predrugačilo, Levka je bila v vsi fari znana kakor ošabna, svojeglavna in prepirljiva žena; noben pôsel ni pol leta ostal v njeni službi in uboga Anka je pri njej veliko trpela. Že davno bi si bila našla druge službe, ko bi je neka hvaležnost in ljubezen do ranjcega strijca ne bila

zadrževala. Anka je bila zdaj v osemnajstem letu, bila je prva pevka na kóru in po vsi fari je bil le jeden glas, da je Anka najlepša in najljubeznivejša deklica.

VI.

V grádu so od dné do dné pričakovali graščáka, pa ga le ni bilo. Lajtenant je bil le malo domá, ker ni nahajal zabave po svoji volji. Zjutraj je hojeval na lov, popóludne je pa rad jahal poludrugo uro daleč do velike ceste, kjer so v véliki krčmi »Pod gabrom« stanovali drugi huzarski oficirji, njegovi prijatelji. Časih je kar po dva dni ostajal pri njih. Če je bil domá, jezil se je na svojega služabnika, ali je pa pretepával svoja dva psa. Ritmajster se je pa navadno držal dóma. Po ves dopóludan je bil na vrtu in se ni bal, da bi bil izgubil svoje časti, ako je časih prijel za rezálnik, ali če je svojeróč presajal cvetlice. Gospó je to neznano veselilo, ker je bila sama velika prijateljica rožam in cvetju. Popóludne je hodil navadno dôli v vás, povpraševal je svoje ljudi, kakó so zadovoljni, in tudi kmete, kakó izhajajo s huzarji, in bil je prav zadovoljen, ker ni slišal od nobene strani pritožeb; potem pa se je do večerje rad izprehajal z mladim vahtmajstrom. Po večerji je kàj bral, ali pa je igral šah z gospó. Takó je mineval dan za dnevom.

Gospé se je Mokošinyi od dné do dné bolj priljubljal. Spoznala je, da ni takov, kakeršne si je ona sploh mislila vojake. Večkrat ga je z veseljem gledala iz okna, kakó je hodil od gredice do gredice, od jedne rože do druge; tu je odrezal nepotrebno mladíko, tu je skrbno privezal slabo stébelce h kolcu in če je še póleg pomislila na njegovo uljudno vedénje in na njegov prijazni govor, morala je priznati, da je ritmajster jeden najljubeznivejših ljudij, kar jih je poznala. Večkrat je prosila v svojem srci ritmajstra odpuščanja, da ga je takó nemilo obsodila. Zdaj jej je bilo skoro žal, da je svoji hčeri poslala v Jesenovec; zdelo se jej je, da se jej ni treba zaradi teh dveh gôstov bati za hčeri, nì jeden, nì drugi se jej ni zdel nevaren. Lajtenant jej je bil preneumen in prezarobljen, a ritmajster se jej je zdel

premoder za kako mladeniško lahkoumnost. Brez premisleka bi bila poklicala hčeri spet domov, ali rada bi se bila posvetovala tudi z možem, katerega je vsak dan željno pričakovala.

Samó nekaj gospé ni hotelo v glavo, samó nekaj se jej je na ritmajstru zdelo čudno, česar si ni mogla razjasniti. Kar je bil v grádu, nikoli še ni šel v cerkev, in vender je bil takó dober človek, kakor si ga je le misliti mogla. Prvo nedeljo, ko se je sama peljala v cerkev, ponudila mu je mesto v svoji kočiji; on se jej je sicer z lepimi besedami zahvalil, ali ponudbo je odločno odbil. To je gospó nekoliko vznemirjalo in jo tudi zadrževalo, da ni mogla ž njim govoriti takó odkritosrčno, kakor bi bila morebiti sama želela. Večkrat je navrla govor na vérske reči, ali on se je vedno umikal in je kmalu govoríco zasukal na druge stvari. Nekega večera je že precěj pozno še sama sedéla in pisala pismo hčeráma v Jesenovec, kar priropóče vóz na dvorišče, kmalu razloči možev glas in težek kámen se jej odvalí od srca.

Možina — to je bilo imé graščákovo — imel je blizu petdeset let, ali bil vender, kakor se reče, še v najlepših letih. Sicer ni bil posebno izobražen, toda imel je mnogo zdravega razuma. Mislij svojih ni ravno znal zavijati v lepe besede, ali kar je mislil, to je govoril. Póleg tega je bil blazega značaja, vesele narave, ženi svoji je bil dóber in zvest móž, hčeráma svojima dober oče in v vsi okolici jeden najboljših gospodarjev. Svoji hčeri je presrčno ljubil, posebno pa mu je na srce prirasla mlajša Berta. Prijala mu je njena otroška odkritosrčnost in neprisiljena živahnost, ona je bila njegova ljubljénka.

Ni sicer mislil, da je dobro, ako se človek, posebno v mladosti, odteza društvu, ali vender mu je bilo po volji, da je skrbna žena poslala hčeri v Jesenovec. Ko mu je pa žena opisala gôsta in ko se je prvi dan sam upoznal ž njima, brž je uvidel, da je bila mati prestrašljiva in že drugi dan se je sam odpeljal v Jesenovec po hčeri. S kakim veseljem sta vzprejeli hčeri rešitelja iz Jesenovske ječe! Berta se kar ni mogla odtrgati od očetovega vratú in Možina je spet

na novo oživel, ko je imel spet pri sebi Berto in jej spet gledal v njene lepe modre oči.

Kakó veselo je tolklo gospodičinama srce, ko so se popóludne pripeljali na Polico! Berta se je ozirala na vse strani, kje se bode pokazala kaka uniforma, in Julija je pričakovala, da ji pozdravi kakšen ogerski grof in da jej pomaga iz kočije. Ali razven lajtenantovega služabnika, ki je na klópi pred grádom drémal in se zánji še zménil ni, ni je bilo videti vojaške čepice. Ker ni bilo nì tenkega lajtenanta, nì ogerskega magnata, bila je dobra kočijaževa roka, da njima je pomagala stopiti iz vóza. In res oficirjev ni bilo domá, lajtenant je bil spet 'Pod gabrom' v veselem društvu med svojimi prijatelji, ritmajster je bil pa v vási. Obema gospodičinama je upadlo srce. Berta je zamerila lajtenantu, ki bi vendar lahko védel, da ôni danes prideta, pa gré v krčmo med svoje tovariše, ki jih vidi vsak dan. A Julija ni mogla razumeti, kakó more iti ritmajster v vás ravno zdaj, ko se je ona pripeljala. Obe sta na tihem napovédali oficirjema vojsko.

Po mali južini gredó vsi na vrt. Mati je z veliko pohvalo govorila o ritmajstru; z veseljem pripoveduje, káko veselje ima ritmajster do cvetlic in kakó lepó je urédil vrt. Tudi Berti je vrt zdaj prijal veliko bolj, Juliji pa ni šlo v glavo, kakó bi se ritmajster plemenitega rodú mogel pečati z vrtárstvom in iznevéřilo se jej je zadnje upanje na ritmajstra.

»Ali kje je moje rožno drevésce? Kdo se ga je drznil izruvati?« vzklikne Berta nejevoljno in kaže na prazno mesto v gredici. To drevésce jej je bil namreč oče zasadil v njen rojstveni dan.

»»Ne zamerite, gospodičina lepa, jaz sem se drznil presaditi je,« začuje se za njimi prijeten glas. »Drévce je bilo žlahnega pleména, pa je bolehalo, ker je imelo malo solncá. Torej sem se drznil presaditi je na najlepše mesto v vrtu, kjer je obseva solnce od jutra do večera, in prosim, gospodičina, pogledjte le, kakó veselo rase, kakó bohótno cvete, da ga je milina gledati.«

Gospá predstavi hčeri ritmajstru Mokošinyiju. Berta je vsa zmóčena in od sramote ne vé, kam bi pogledala. Ritmajster je slišal njene besede, ki jih je izgo-

vorila v prvi nejevolji in zdaj jo je takó osramotil, óna sama bi ne bila takó skrbela za svoje drevésce.

»Odpustite mi, gospod ritmajster, mojo naglost!« prosi Berta in povzdigne čarobno okó do ritmajstra, ki ves osupel gleda v živo podobo, katero je tólikrat občudoval na sliki in ki se mu je takó globoko vtisnila v srce.

Zdaj prizvižga na vrt lajtenant s korobačem v roki, in ko ugleda gospodičini, predstavi se njima. Vse društvo se izprehaja po vrtu do mraka, potem gredó v salon. Julija séde h klavirju in igra odlomek iz »Rigoletta« in potem zapóje tudi Schubertovo pesem.

»Večkrat sem že slišal hvaliti Vaše národne pesmi,« izpregovori ritmajster, ko je nehala Julija péti, »a iz Vaših ust bi še vse lepše zvenéle, jaz sem poseben prijatelj národnih pesem.«

Julija se lahko prikloni. »To Vam bo morebiti mogla Berta bolje ustreči.«

Berta je bila précej pripravljena in je zapéla nekoliko naših pesemc, ki, četudi morebiti nimajo umešno izdelanih napevov, vender človeku sezajo v srce, ker so prišle iz srca. Berta je imela čist in mil glas in je péla s posebnim čutjem. Ritmajster je kar strmél v njo in tudi lajtenant je ni mogel prehvaliti.

Ko prideta po večerji sestri v svojo sobo, sedeli sta nekoliko časa molché in sta se obžalovali, ker usoda ni bila prijazna njiju namenom. Obé je prevarilo upanje. Juliji bi bil morebiti ritmajster po volji, ali njegovo vedénje se jej je zdelo premalo gosposko, premalo viteško. Njej ni bilo po godu, da ogerski plemič presaja in cépi divje rože, četudi le za kratek čas. Ona si ga je v domišljiji vse drugače naslikala. V tem oziru bi jej bil lajtenant bolj po všeči, ko bi le ne imel takó mrzlega pogleda in ko bi ne bil takó razžaljivega ponašanja. Že to se jej je nepristojno zdelo, da je s korobačem in zvižgaje stopil prédnjo in pozneje v salonu je ni našel besedice, da bi bil pohvalil njeno igro ali njeno petje. Sploh premalo govori, ves čas je slonel pri oknu, držal roke v žepu in nekako zaničljivo je gledal predsé.

Tudi Berti so se podírali gradovi, ki jih je zidala v oblake. Baron Banfy ni lajtenant po njenem ukusu,

njemu bi se ne dala odpeljati. V prvem trenutku, ko ga je ugledala, porodila se je antipatija v njenem srci proti temu človeku. Ritmajster je bil res mnogo mlajši, nego si ga je ona mislila, ali vendar ni bil takšen, kakor si ga je zeleda njena domišljija. Njegov glas jej je sicer sézal v srce, njegovo uljudno vedénje ji je prijalo — ali bil jej je preresen. Zánjo bi moral biti bolj lahek, bolj živahen in vesel.

»Da sem védela, kaki so naši gôstje, rajše bi bila ostala pri teti v Jesenovci«, izpregovori Julija po dolgem molčanju.

»Ti se le šališ! Stokrat rajša sem domá, nego v jesenovškem kloštru. Da me kdo naslika, ne ostala bi ondu«, zagotavlja Berta.

»Pa kaj si našla domá? Lajtenant mi je zopern, da ti ne morem povédati, in ritmajster — je tudi prav navaden človek.«

»Ali je vsaj prijeten in razgovoren ter ima nekaj blazega v sebi.«

»Kakó more takšen človek na vrtu delati, kakor prost vrtník, lepó te prosim!«

»Kdo mu bo to za zlò jemal, ako se v svojih prostih urah za kratek čas pečá s cveticami? To je vedno znamenje dobrega srca.«

»Ali dobro srce se lahko pokaže tudi drugače!«

»Morebiti bi ti bilo bolj po všeči, da pijančuje in kvartá ‚Pod gabrom‘, kakor lajtenant?«

»O všečnosti tu ni govorjenja! In potem, kakó narobe ukus ima! Izobražen človek je, pa mu prijajo te proste pastirske pesmi!«

Te besede so pičile čutno Berto.

»Kar se tiče pesmij, to govori srce in ti véš, da tudi meni ugajajo,« odgovori jej nejevoljno Berta.

»Meni se zdí, da bo tebi kmalu vse ugajalo, kar vidiš na ritmajstru.«

Pri téh besedah Julija pogleda sestro. Berta je umolknila, ni se hotela s sestro delj prepirati, ker bi je ne žalila rada, ali ritmajstru je morala vendar pri-trjati. Molcé sta legli k pokoji.

Ritmajstra je Bertina podoba živo genila. Kakor svetli meteor je ta deklíška prikazen padla v njegovo

dušo, ki je bila mirna, kakor globoko górsko jezero na soparen letni dan. Jeden sam pogled iz krasnih Bertinih očij je vnel spet njegovo srce, v katerem je mislil, da je že davno pogasnil ogenj mladih let.

VII.

V grádu se navadno življenje z dohodom gospodičin ni nič izpremenilo. Lajtenant je menda čutil, da ni za to društvo in je še pogostejše nego prej obiskoval svoje prijatelje. Ritmajster se je pa še bolj držal dóma, skoro po ves dan je bil v društvu gospé in gospodičin. Na vrtu so imeli vedno dosti opraviti. Zdaj je Berta imela kako dobro idejo, kaj bi se dalo še storiti, zdaj je kàj novega nasvétovala Julija, kateri se je ritmajster nehoté od dné do dné bolj priljubljal. Ako niso bili na vrtu, sedéli so v salonu. Tu je zdaj jeden, zdaj drugi kàj igrál na klavir, ali je Berta kàj péla, ali je ritmajster kàj bral, zvečer so se pa vsi izprehajali po vási. Ali povsod je bil ritmajster duša vsake zabave. Posebno lepó je znal pripovedovati, Berta bi ga bila ves dan poslušala. Njegov simpatični glas jej je stresal dušo. Ako je sedéla póleg njega, naudajalo jej je neko sladko čutje in neka dozdej neznana zadovoljnost mlado srce. Čutila je, káko moč ima ta mož do njenega srca; še predno se je sama prav zavedela, ljubila ga je že z vso strastjo prve ljubezni. Ali to čutje je pokopala v globočino svojega srca, nobenemu se ni upala razodeti. Ni oče ni mati nista ničesar posebnega opazila na svoji hčeri, da bi se bila kàj izpremenila, le bistrovidna Julija je videla svoji sestri na dnó srcá, in še prej nego sama Berta je zapazila ona, káko nagnenje kalí v sestrinih prsih.

Necega dné se odpelje Možina po opravkih v mesto, Julija ga je izpremila, Berta je ostala pri materi. Bilo je dežévno vreme, Berta je sedéla pri svoji šivalni mizici, Mokošinyi njej nasproti, mati pa kakor po navadi s pletenjem v rokah. Berta je prosila ritmajstra, da jej kàj pové o svoji domačiji. Z živimi besedami jej je začel slikati ljudi in zemljc, na kateri se je porodil. Njegovo posestvo leži na kraji tatranskih gozdov, kjer se začnó

velike ogerske ravnine. Na jedni strani se razprostira neizmerna pústa, kakor daleč nese oko človeka, ne vidiš družega nego nebo in rjavo raván. Le redko so sejane »tanje« in po teh dobravah dirja čikoš na neosedlanem konji za svojo na pol zdivjano konjsko čedo. Po zimi pa tulijo lačni volkovi, da se človeku duša v prsili stresa. Kakor je na to strán pogled jednoličen in tožen, takó prijazen je na drugo, kjer se dviguje hrib za hribom; zadaj stojé stari veličanski gozdje, po katerih še nikdar ni pela sekira. Ali tudi pústa imá svoje lepote. Górski sin ne vidi nikdar takó veličastnega solnčnega zahoda, kakor ga vidi človek na pústi vsak dan. Kakor ognjena krogla se pogrezne solnce na kraji púste, vse se blišči v ognji in zlatu, in nebó še dolgo gori v rdečem plameni. Zdaj zapôje večerni zvon, mrák se spusti na zemljo, iz močvirja se oglašajo nočne ptice, a iz samotne tanje se razlegajo žalostno divji glasovi iz ciganskih goslij in vmes se čuje vriskanje plešočih čikošev.

Berta je dejala delo na strán, položila je rôke v naróčaj ter je z nepremaknenim očesom strmela v pripovedovalca. Njegov glas jej je bil danes posebno mil, neki čaroben ogenj je gorel iz njegovih duhapolnih očij in njegovo sicer blede lice je žarelo v lahki rdečici.

V tem je solnce že davno zašlo, dan se je nagnil in v véliko sobo je légel prijazni sómrak, ki tólikanj dobro dé ljubečim srcem. Mati je tudi položila delo v naróčaj, sklenila je roke in gledala na cesto, da bi morebiti ugledala možovo kočijo. Na ritmajstrove besede ni pazila, imela je s svojimi mislimi opraviti, napósled so se jej nevédoma zaprle trudne oči v lahkem snú.

»Vidite, gospodičina Berta, takova je moja domovina,« takó je končal ritmajster svoj popis. »Lepa in veličastna je v jednoličnosti svoji in jaz jo ljubim od vsega srca. — Berta, ali bi je ne hoteli videti, jaz bi jo Vam razkazoval?« vpraša s sladkim, na pol tihim glasom, ljubeznivo jo pogleda in jej neprevidoma podá rôko.

»Oh, dà!« vzklikne Berta radostno in stisne ritmajstrovo rôko. Ali to je trajalo le jeden trenutek. Kakor blisek hitro umakne rôko, vstane in gré iz sobe. Ko bi

v sobi ne bilo že na pol temno, lahko bi bil ritmajster videl, kakó je v lica zapekla. Nekaj jej je reklo, da se je prena glila, čutila je, da ni prav, kér se je dala omamiti prevročemu čutju. Ritmajster je bil pa v tem trenutku najsrečnejši človek na zemlji.

Kmalu potem se je pripeljal Možina z Julijo iz mesta. Berta je bila ves večer nenavadno mirna in tiha in se ni upala ritmajstru pogledati v lice.

Po večerji sta sedéli sestri spet v svoji sobi. Julija jej izroča pozdravljanja mestnih prijateljic, pripoveduje jej novice iz mesta, ali Berta je bila zmóčena. Na videz jo je prav véрно poslušala, toda v resnici ni slišala niti besedice. To je Julija kmalu zapazila in précej se jej je dozdevalo, kaj je izpremenilo sicer takó živahno sestro.

»Kaj ti je, ljuba Berta?« povpraša jo s skrbnim in ljubeznivim glasom ter jo prime za róko.

Berta se ni mogla več vzdržati, mlado njeno bre-peneče srce je vzkipelo, nekomu se je morala razodeti. Z obema rokama se oklene sestre in jej poljubljuje lice.

»Oh, Julija! Jaz ga ljubim, ljubim bolj nego svoje življenje,« govóri z zatopljenim glasom in položí glavo na sestrine prsi.

Julija je to že davno slutila, ali vender jej je danes nenadoma prišlo to spoznanje sestre, ki je bila takó-rekoč še na pol otrok. Vender jej ni hotela, jej ni mogla ničesar očitati. Saj je sama dobro poznala te sladke bolečine.

»Umíri se, Berta! Ne bodi dete! Ako je on takó vreden tebe, kakor si ti vredna njega, potem boš srečna.«

Takó jo tolaži Julija ter jo poljubi na čelo. Nato pokleknetá obé pred razpelo k večerni molitvi in grésta k pokoju. Ali Berta ni mogla zaspati, takó tesno jej je bilo pri srci, tiho je jokala še pozno v noč, sama ni védela zakaj. To so bile solze veselja in bridkosti — bile so solze prve ljubezni.

Berta se je od tega dné zeló izpremenila; ni bila več takó brezskrbna in vesela, zdaj je ni razveselila vsaka še takó majhna stvar, kakor prej. Tiha in zamišljena je časih po več ur sedévala pri svojem delu. Oče je imel zdaj o jesenskem času mnogo opraviti pri go-

spodarstvu in dasitudi je opazil neko izpremembo na svoji hčeri, vendar se mu ni zdela posebne važnosti. Mati je imela bistrejše oko, njej se je jelo dozdevati, kaj je vzrok te izpremembe, ali vendar še sama sebi ni prav verjela, tudi se jej ni varno zdelo, Berto kaj dalje izpraševati, posebno ko je prišel glas, da bodo šli huzarji kmalu odtod. Le toliko je skrbela, da hčeri nista bili sami v društvu z oficirji.

VIII.

Vahtmajster je v tem vedno zahajal k Levki; skoro vsak popóludan je bil ondu in pogostoma je tudi Miška jemal s seboj. Levka je bila prepričana, da hodi samo zaradi nje; le to se jej je zdelo čudno, zakaj neče z besedo na dan. Bil je sicer prijazen, ali Levki to ni bilo dosti, pričakovala je vsak dan, da bo zastavil pametno besedo — vendar v treh mesecih nista prišla dalje, nego prvi dan. Vahtmajster je to dobro uvidel in je tudi znal, ko bi Levka zvédela, da on ljubi Anico, da bi od tistega dné ne smel več čez prag. Le redkokdaj je imel priliko z Anico govoriti, le z očmi sta govorila, največ, kadar jej je časih na skrivnem stisnil rôko — in ona ga je razumela.

Neki večer — bilo je ravno Vseh svetnikov dan — sedel je kakor po navadi vahtmajster z Miškom pri Levki. Drugih gôstov nocoj ni bilo, ker ta dan je poseben praznik, posvečen spominu na mrtvece in vsakdo ostane rajši domá. Tudi v krčmi je bilo danes prav tiho; razven dveh vojakov so bili sami domači. Levka in Anica sta sedeli pri mizi, pôsli pa po klopéh okoli peči, akoravno še ni bilo mraza. Pogovarjali so se samó o resnih stvaréh. Vahtmajster je pravil o nekem tovariši in prijatelji, ki je padel na Laškem in je tri dni prej že slutil svojo smrt. Materi svoji je pisal pismo, da ga čez tri dni pogodi sovražnikova kroglja. Pismo je izročil meni, rekoč, naj po njegovi smrti pristavim nekoliko vrstic in naj je pošljem njegovi materi. Vsi smo ga pogovarjali, naj si to misel izbije iz glave, posebno ker zdaj ni takó hitro pričakovati kakega bôja. Ali vse je bilo zamán. Tretji dan proti večeru se nenadoma

zgrabijo naše in sovražnikove prednje straže — in mojega prijatelja je svinčenka pogodila v srce.«

Ravno je vse društvo umolknilo, kar se odpró vrata in v krêmo stopi stari Boltovec z glasnim: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Amen!« oglasé se kakor iz jednih ust v društvu.

Boltovec je bil cerkvenikov pomagač, imel je že blizu šestdeset let, pa je bil še trden kakor hrust in, akoravno ni bil nikoli oženjen in ni imel otrok, rekali so mu vendar vsi: ,Boltovčev oče‘.

Mož je imel neznano miren in čestitljiv obraz, nikdar ga nihče ni videl, da bi se bil smijal. O njem se je sploh govorilo, da ne pozná strahú in da je ni ure, o kateri ne bi bil imel opraviti na pokopališči. Ali če so ga časih hoteli kaj izpraševati o strahovih, nikoli ni rad govoril, le zamižal je, in nekako čudno kimal z glavo, kakor bi hotel reči: ,da bi vam hotel praviti, vstajali bi vam lasje po konci.‘

Ko je danes odprl vrata in počasi stopil v krêmo, izpreletela je Levko in Anico kurja pôlt, ker navadno je zahajal v drugo krêmo na konci vasi.

»Kam je to zapisati, Boltovčev oče, da ste Vi danes prišli?« povpraša ga Levka.

»Truden sem, da me vse boli, včeraj in danes sem ves dan popravljaj grôbe in zdaj sem moral pa še za Dorico jamo kopati, ker nihče drug ni hotel.«

»Kdaj jo boste pokopali, to siroto?« vpraša Anica.

»Jutri zjutraj.«

»Ali za nocoj ste opravili?«

»Ne še, iti moram še v mrtváčnico k Dorici, da napolnim svetilčico.«

»Pa Vas ni groza?«

Boltovec malo zamiži in se namuza, češ: ,mene stráh!‘

»Pred kom bi ga bilo stráh?« pristavi vahtmajster. »Dajmo mir pokojnim dušam! Pomagati jim moramo z molitvijo, ali posvetnih zvez nimamo ž njimi.«

»Ti govoriš, kakor véš in znaš,« svari vahtmajstra Boltovec, ki je tikel vsacega človeka, kateri je bil mlajši od njega, ako ni bil posebno vèlik gospod. »Čudne so

te zveze, le malokdo zánje vé, in še za tistega, ki jih vé, bilo bi bolje, da bi jih ne védel.«

Vse pričujoče je stresala groza, celó Miško je vlekel sapo k sebi, le vahtmajster je nejevéno in nejevoljno zmajeval z glavó.

»Le maji z glavó! To je že star pregovor, da pri vojaku vére ne išči. Ali kar mi vémo, to vémo.«

Vahtmajster se ni hotel delj o teh stvaréh razgovarjati, ali vsi drugi, dasitudi v stráhu, bili bi radi kaj več zvédeli, posebno Miško je bil neznano radovéden, le škoda, da ni znal z možem govoriti, akoravno je skoro vse razumel.

»Sevéda nima vsaka noč jednacij močij,« pristavi čez nekoliko časa Boltovec.

»Denašnja noč, to sem zmerom slišala, ima posebne moči,« pravi na to Levka.

»Levka, ti pametno govoriš! Kdor pozná skrivne moči nocojsnje noči, lahko najde srečo.«

»Zakaj Vi ne poskusite svoje sreče?« veli vahtmajster.

»Kdo ti je rekel, da sem nesrečen?«

»Ali nevarno se je s takimi rečmi pečati!« vzdihne Levka.

»Kdor ima srce zato in Bogá pred očmi, kaj bi bilo nevarno?«

»Pa kaj mora človek storiti?« povpraša hlapec plašno.

»Ti, vé, da nimaš srca za to. — Ali če hočeš ravno védeti« — pristavi čez nekoliko časa in hlapca ostro pogleda — če hočeš ravno védeti, pa poslušaj: Kdor gré nocoj o pólunoči na pokopališče in vzame prsti iz novega še praznega groba v tistem trenutku, ko ob dvanajstih kládivo zadnjikrat udári in to prst potem nósi na srci, temu se izpolni vsaka želja.«

»Vsaka želja?« povpraša Miško, kateremu so se čudno svetile oči.

»Vsaka — ako ni proti sveti božji volji.«

»Meni se vse zdí, Miško, da tudi ti véruješ na te marnje,« smeje se vahtmajster.

Miško menda ni slišal teh besed; grobár mu je nocoj še tisti košček pameti, kar je je imel, popolnoma zmešal.

Boltovec je pri zadnjih besedah vahtmajstra srdito pogledal izpod čela, ali rekel ni ničesar.

»A kdo bo vse to verjel!« oglasi se spet hlapec, pa se kmalu popravi: »Morebiti je kàj resnega na tem, ali kdo bi hotel izkušati Bogá?«

»Véruj ali ne véruj, meni je vse jedno, ali kar vém, to vém.«

Pri teh besedah vstane grobár, ogrne plašč in položi denar na mizo.

»Lahko noč, dobro spite!« poslovi se Boltovec in gré počasi iz sôbe.

Vahtmajster je hotel ves ta pogovor na lahko stran obrniti, ali kar jih je bilo v sobi, vsi so molčali. Anica je šla précej z deklo spat, Levka je bila pa razmišljena in Miško se je popolnoma zamislil.

Tudi vahtmajster plača in odide z Miškom.

Luna je lepó svetila, vojaka prideta tiho do vasi. Vahtmajster zavije proti županu, Miško gré nekaj časa dalje, ko pa pride do Mohorjevega skednja, stopi v senco in stoji mirno. Kadar je slišal, da so se županova vrata zaprla za vahtmajstrom, zavije s trepečim srcem nazaj proti cerkvi.

IX.

V farnem zvoniku je ura odbila ravno najst, ko je Miško spet prišel do cerkve. Sveta tihoća je kraljevala po vsi vási; jasna mesečina je sijala na zémľjo. V tej svetlobi se je bela cerkev zdela mnogo večja, posebno zvonik je kàj veličastno strmél nad drugimi poslopji. Vrata do pokopališča so bila na pol odprta, križi so gledali izza nizkega zida in v mrtváčnici je migljál plamen v svetilčici kràj mrtve Dorice. Miško zasliši težke korake, ki so se bližali od cerkve, torej se hitro umakne za kozolec, ki stoji tik pota. Stari Boltovec je šel iz mrtváčnice, tu je Dorici zadnjikrat napolnil svetilčico, potem je še nekaj časa molil za pokoj nesrečne deklice, katero je poznal od mladih nóg. Boltovčevi koraki so se počasi izgubili po vási in spet je bilo vse tiho.

Miško séde na klado, ki je ležala pod kozolcem, in podprè z obema rokama vročo glavo, v kateri so

kakor bliski švigale misli. Nocojšnja noč bo odločila, ali kdaj doseže tiste sreče, katere si želi njegovo srce. Boltovčeve besede so mu še vedno zvenéle v ušesih. Kdor nocoj, kadar kládivo zadnjikrat udári o pólunoči, vzame prsti iz novega še praznega groba in to prst nósi na srci svojem, temu se izpolni vsaka želja. Vsaka želja! Tedaj tudi Miškova, ki si ne želi družega, kakor da bi bil neviden. Imel je sicer pred grobom nekov svet strah, ali da se mu izpolni živa želja, tvegat bi življenje. Odkar so ga osleparili benečanski črni mački, posebno pa odkar so se mu iznevéрили kraški gádje, izgubil je skoro popolnoma vse upanje. Ali pogovor, ki ga je nocoj slišal v krčmi, podpihal je spet na novo staro strast, ki je še vedno tléla v njegovem srci, Boltovčeve praznične besede so spet vzbudile črva v prsih njegovih, ki je bil le omamljen nekoliko časa.

Ali! Ko bi ga še danes upanje prevarilo? Ko bi se bil Boltovec le šalil? Pa to ni mogoče! Boltovec ni mož za šalo, zato mu je pôrok njegov resni častitljivi obraz. Takó govori le mož, ki je do trdnega prepričan, da je res, kar govori. In zakaj bi stari grobár ne védel tega, kar ni védel ni beneški Jud, ni kranjski berač, dasitudi je prehodil devet deželâ.

Ura udari zdaj polu dvanajstih. Mišku sapa prihaja čimdalje težja in vedno hitreje in močnejše mu tolče srce. Ne čuti mrzlega vetra, ki mu brije v obraz, ker po žilah se mu pretaka kakor živi ogenj, in v glavi mu vrè in kipí. Izbuljene oči mu nepremično strmé proti pokopališču, in uhó njegovo nocoj ne čuje družega, nego kládiva udarce.

Zdaj udari kládivo trikrat pred pólunočjo, Miško se vzdvigne s klade in posluša s povzdigneno glavo v nočni zrak. Vse je mirno in tiho. Obrne se proti cerkvi, na vse strani se plašnó ozira, odprè tiho vrata in pride do mrtváčnice. Tu je ležala Dorica in pri njej je brléla svetilčica. Miška je izpreletel mraz. Čez grôbe dalje hití proti górenjemu koncu mimo vélikega križa, še nekoliko korakov — in pred njim zijâ nov grob.

Blizu groba počéne na velik plošnat kamen in pričakuje trenutka, kdaj se vzdvigne kládivo. Krâj groba je bila nametâna prst in semtertjà so iz nje gle-

dale oprhle človeške kosti. Mišku je bilo tesno pri srci, lobanja v prsti ga je tako čudno gledala iz otliv očíj, a iz groba se mu zdí, da se čuje tiho ječanje. Ta četrť ure mu je bila vsa večnost. Zdajci zaškriplje nekaj blizu mrtváčnice, kakor bi se odprla vrata. Mišku se pri tem glasu skrči srce, z žarečimi očmi strmi tjà, odkoder je prišel glas. — Strah in groza! Kaj je to? Je li sleparija ali resnica? Od mrtváčnice sémkaj se mu bliža bela podoba, naravnost proti njemu gré, zdaj je še kacih deset korakov od njega. Miško skoči po konci in plane čez bližnje grobove proti zidu. Pri tej priči podoba zamolklo zastoče ter se zgrudi na zemljo. Kakor blisek šine Miško čez nizki zid in beži proti domu. Iz zvonika so se pa razlegali počasni udarci dvanajste ure.

X.

Na Vseh svetnikov dan popóludne je sedéla Možinova gospá s svojima hčeráma v véliki grajski izbi in proti večeru se jim je pridružil tudi Mokošinyi. Ali razgovor je bil danes nekako mlačen in prisiljen; vrtel se je le o navadnih rečéh. Berta je bila nenavadno resna, sedéla je pri klavirji in je gledala v note, katere so ležale pred njo, ali igrala ni, Julija je pa na videz prav pazno brala v neki knjigi. Pri fari je zvonilo Dorici in skozi na pol odprto okno je vetér donašal v sobo žalostne glasove cerkvenih zvonóv.

Ritmajster naprosi Berto, da bi káj igrala. Res je začela nekaj igrati, ali kmalu se je izgubila v svoje fantazije; kakor v sanjah je vedno počasneje prebiralá tipálnice in napósled so jej zastale roké popolnoma.

Zdaj stopi v izbo Možina z nekim časopisom v roki. »Ravnokar bĕrem v časopisu nekovo žalostno dogodbo, ki se mi zdí, da je v zvezi z žalostno usodo ranjke Dorice.«

Ženske planejo kvišku.

»»Prosim kratkega potrpljenja!«« seže ritmajster ženskam v besedo. »»Gospod Možina! Včeraj že ste mi obljubili povést o ubogi Dorici; če Vam ni nevšéčno, prosil bi, da mi jo povéste zdaj-le, predno čitate žalostno novico.««

»Iz srca rad povém, kolikor mi je znano.«

»Mi vsi dobro poznamo Dorico, ker rasla je tu med nami in do desetega leta je bila več pri nas, nego domá. Jedva uro odtod je grád, Bučnik imenovan. Ravno teče zdaj osemnajsto leto, kar je prišel ta grád po smrti prejšnjega posestnika v druge roké. Ko je bil potlačen laški upor, prišel je neki Talijan, Amadeo Bentivoglio po imeni, sèmkaj v naše kraje in si je kupil ta grád. Bentivoglio je bil že póstaren, prišel je prav sam, le pol leta staro hčerko Dorico je pripeljal s seboj in star služabnik ga je izpremljal. Bentivoglio je bil neznano resen móž, govoril je kàj malo, le malokrat je bil pri nas, navadno se je držal svojega dóma, sicer je bil pa prav ljubezniv sosed.

Kmalu zatem se je porodila naša Berta in ko je odrasla, tedaj so se naju otroci bolje sprijaznili. Ali je bila Berta v Bučniku, ali pa je prišla Dorica k nam na Polico in ostajala je časih po ves mesec. Tudi Bentivoglio je zdaj bolj pogostoma zahajal k nam, ali deset let pozneje smo ravno tóliko védeli o njegovem prejšnjem življenji, kakor prvi dan — to je: prav ničesar. Sploh je bil kratkih besedij, posebno o sebi ni govoril in za nas je bilo težko ga izpraševati. Njegovo jedino veselje na svetu je bila njegova hči Dorica; posebno ko je malo bolj odrasla, pustil je ni izpred očíj. Zadnja leta nas je tudi ona réje obiskovala, prišla je le na kaki dan, navadno je bila zadnji čas le naša Berta na Bučniku. Dorica je pa v tem razcvetela v najlepšo deklico.

Lansko pómlad pride nekega dné na Bučnik mlad, lep Talijan. Bil sem ravno tisti dan ondu in Bentivoglio mi ga predstavi kakor sina svojega prijatelja z imenom Cezare Angelini. K nam ga ni privédel nikdar, vedno sta bila domá. Necega dné — takó so pozneje pravili pôsli — sta se živo prepirala; zakaj, tega nihče ni zvédel. Drugo jutro mladega Talijana ni bilo več — in v ravno tisti nôči je tudi izginila Dorica iz očetnega dóma. Ves prepál pride drugo jutro Bentivoglio povpraševat po hčerki svoji, ali nas je nihče že davno videl ni. Vidim ga še zdaj pred seboj, kakó se je tresel starrec, kakor šiba na vodi, zveni mi še zdaj v ušesih glas, kakó je zajéčal nesrečnik. Izkušali smo ga tolažiti —

ali kakó hočeš utolažiti očeta, kateri je izgubil jedino ljubljeno dete svoje? Še tisti dan se je odpeljal Bentivoglio in ni o njem ni o njegovi hčeri nismo več slišali.

Pol leta zatem dobim od Bentivoglia nenadoma naslednje pismo:

„*Prijatelj! Posestvo svoje sem prodal trgovcu A. Nikoli več ne bom videl prijaznih Vaših krajev, kateri so tólikanj dobro déli bolni moji duši. Moji dnevi gredó h koncu in kar mi je še namenjenih, posvečeni so maščevanju. Ako bi šel do konca svetá, moram ga najti zapeljivca Dorice svoje. Bodite mi vsi pozdravljeni in spominjajte se časih*

nesrečnega Bentivoglia.“

Pozneje ni bilo glasú ni o Bentivoglijí ni o Dorici. Posestvo je prevzel novi kupec in počasi bi bili pozabili čudnega Talijana. Kar se pred štirimi ali petimi dnevi Dorica spet prikaže v naše kraje. Ali to ni bila nekdanja cvetoča Dorica, temveč le senca njena. Polno rdeče lice jej je upalo in pobledélo, v črnih očéh je ugasnil plamen njenega maméčega pogleda — Dorica je venéla, v njej je umiralo življenje. In kar je bilo še najhuje — izgubila je pamet in um se jej je zmešal. O svojem očetu ni védela ničesar, nikoli ga ni imela v mislih, vedno je le govorila o svojem Cezaru, da takoj pride in da jo povéde pred oltar. Stala je pred cerkvijo in vsakoga, ki je šel mimo, vabila je v sváte, akoravno nikogar ni več spoznala. Prosila jih je, naj malo počakajo, da pride Cezar, ki jej prinese lépo dragoceno nevéstino obleko, potem bode précej poroka! Sedanji posestnik Bučniškega gráda jo je iz milosti vzel k sebi, ali že prvo noč je ušla in hitela spet pred cerkev, ker tukaj mora čakati ženina svojega. Uživala ni skoro ničesar; kar so jej ljudje dajali, razdelila je spet med otroke, da bodo lóže čakali na ženitno gostovanje. Drugo noč jej je gospod župnik dál nočísšče, ali tudi od ondu je ušla — in drugo jutro jo najde Boltovec mrtvo pred cerkvenimi vrati. Bog se je usmilit zapuščene sirote ter jo vzel k sebi. Jutri zjutraj jo pokopljejo.«

Možina je končal, vsi so bili v živo ganeni, nihče ni hotel motiti praznične tihote. Ritmajster se je globoko

zamislil, Julija je z mokrim očesom strmela pred sé na tla, Berta je pa tiho jokala za nekdanjo svojo prijateljico.

»Ljubi mož,« izpregovori po dolgem molku prva gospá. »Prej si govoril o novicah, ki neki razjasnjujejo vsaj nekoliko to žalostno zgodbo.«

»Res da! Malo da nisem pozabil na to. V zadnjem listu berem iz Trsta ta-le nesrečni dogodek:

»Včeraj jutraj so našli ribíči blizu Trsta ladjico, katera je brez veslárja plavala po morji. V ladjici je ležal mlad človek s prebodenimi prsi, v desnici je še držal bodálo; v drugem konci ladje je pa ležal klobuk in suknja in pod suknjo krvav meč. Vse okolnosti kažejo, da je bil na ladji dvoboj. V suknjah so tudi našli pisma, iz katerih so zvédeli imeni obéh nesrečnikov. Mrtvec je Cezar Angelini in drugi, najbrž morilec njegov, Amadeo Bentivoglio, ki se je bržkone sam končal v morji.«

»Oh, ubogi Bentivoglio!« vzdihne gospá. »Zdaj stojé vsi trije pred sodbo. Bog bodi milostiv njih dušam!«

Društvo nocoj ni bilo za drug razgovor, ritmajster je šel kmalu v svojo sobo in tudi domači ljudje so šli prej počivat negoli navadno.

Na Vseh vérnih duš dan je bil Doričin pogreb, h kateremu se je zbralo sila veliko ljudi, tudi iz gráda so bili razven lajtenanta navzočni vsi.

XI.

Tisto nesrečno noč je Miško ves spotèn in spehan prihropel domóv. Nocojšnja prikazen mu je vzela vse veselje še delj poskušati sreče svoje. Vére na Boltovčeve besede sicer ni izgubil, temveč le še bolj utrjen je bil v njej — samo z duhovi bi ne imel rad opraviti. Ako ni móči po drugi poti priti do nevidnosti, užil ne bode Miško nikdar tega veselja, po katerem je duša njegova kopernéla že od mladih let. Bil je v dnu srca prepričan, da prikazen ni bila nihče drugi, nego mrtva Dorica, ki je prišla, da ubrani lastnino svojo. Belo je bila opravljena in prišla je naravnost od mrtváčnice. Da je podoba zavpila in se zgrudila na zemljo, tega Miško v stráhu ni slišal, mnogo menj se je pa upal še ozreti, ker je vedno mislil, da mu je za petámi.

Drugi dan je bil Miško ves pohabljen in bolan, ni jésti se mu ni ljubilo. Mohorici ni hotelo v glavo, kaj je Mišku, da mu celó klobasa in slanina ne diši, še zmenil se ni, ni za jedno, ni za drugo. Proti večeru je vstal in šel malo na vrt, ali bil je takó truden, da je moral léči pod véliko hruško. Miško je bil res bolán; lice njegovo sicer ni pobledélo, to je bilo prav nemogoče, ker je bilo črno kakor saje, ali svetilo se ni več takó, kakor prej in mišice njegove, sicer ugibčne kakor struna in trdne kakor jeklo, bile so kakor podrézane. Mohorjevi so se kar spogledovali in migali z ramami, nihče si ni mogel misliti, kaj je Miška takó na nič pripravilo in od njega tudi ni bilo mogoče zvédeti ni besedice. Janoš je sicer ugibal semtertjâ in je dražil Miška, da je najbrž ponôči kod lazil in da jo je skupil od fantov, ali Miško mu na to ni odgovoril ni črne ni bele, le neizrečno zaničljivo ga je pogledal po strani.

Vahtmajster je šel ravno zdaj mimo vrta, ustavi se pred Miškom ter ga nagovori: »No, Miško, kje tičiš danes ves dan, da te ni nič na izpregled? Vstani, gréva proti cerkvi. Ako si bolán, mérica starega vina te ozdravi.«

Ko vahtmajster spomni cerkve, strese se Miško po vsem životu in nejevoljno maha z rokó v znamenje, da ne gré.

»Kaj pa ti je, Miško? Saj si ves izpremenjen,« govori dalje vahtmajster in stopi bliže.

Miško molcé prikima.

»Prosim te, vsaj govôri! Pa ne, ko bi bil spet naredil káko neumnost? Menda te vsaj ni premotil stari Boltovec?«

Miško pri teh besedah vzdvigne glavo in pogleda vahtmajstra takó milo in proseče, da je précej védel, pri čem je.

»Meni se je že sinoči dozdevalo, da véruješ staremu babjevércu.«

»Babjevérc sèm ali tjâ — resnico je venderle govoril.«

Vahtmajster séde na nizki stolček blizu Miška in ta mu na njegovo prošnjo pové vso sinočno dogodbo.

Vahtmajster zvestó posluša, ali ko pride Miško do čudne prikazni, smehlja se ter mu izkuša dopovedati, da se je vse to njemu le dozdevalo.

»Tvoje zaslepéle oči so videle ponôči, česar se je balo tvoje srce,« dopoveduje mu vahtmajster.

»Mislite si Vi, kar hočete; ali kar sem videl, to sem videl in tega mi nihče ne izbije iz glave. Luna je jasno svetila, od mrtváčnice je šla proti meni, videl sem jo takó, kakor zdaj Vas vidim pred seboj.«

Vahtmajster zdaj ni izkušal delj izpodbijati Miškovih mislij, ker ga je predobro poznal, ali za sé je bil živo prepričan, da je to prikazen videla le Miškova razdražena živa domišljija.

Drugi dan je bil vahtmajster kakor po navadi popóludne spet pri Levki, ali kakó se začudi, ko v hišo stopivši zvé, da je gospodinja bolna, in še celó nevarno bolna. Danes jej je že nekoliko odleglo, ali včeraj so mislili, da bo umrla. Predvčerašnjim zjutraj so jo našli slabo oblečeno zunaj blizu cerkve na pol mrtvo. Nič se ni zavédela, blodila je le nerazumne reči. Danes jej je bolje; ko se je zjutraj zavédela, bila je njena prva beseda: „Anica!“ in zdaj mora ves čas pri njej sedéti: če le odmakme peté, kliče jo že in tudi sicer je vsa drugačna. »Mi vsi mislimo,« takó je končala dekla, ki je pripovedovala to novico vahtmajstru, »mi vsi mislimo, da jo je ponôči luna izpeljala in da se je zunaj prehladila.«

Vahtmajstru se je ta bolezen zdela káj čudna. To se je zgodilo predsinočnjim, ob desetih zvečer je bila pa Levka še zdrava in vesela in luna je gotovo pri tej stvári nedolžna. V tej nôči, ko je imel Miško tisto čudno prikazen, našli so tudi Levko slabo oblečeno zunaj pri cerkvi v omedlévici. — Morebiti je Miško venderle res káj videl? Kaj, ko bi bil tudi njej Boltovec s svojimi besedami zmešal možjane? Pa česa bi mogla ona zunaj iskati? Na to vprašanje si ni znal odgovoriti. Ali če je primerjal vse okolnosti, zdaj je skoro pritrjal Mišku, da je res nekaj videl, samó da prikazen ni bila mrtva Dorica — ampak živa Levka.

Kar se je vahtmajstru le dozdevalo, bilo je tudi resnično.

Na Vseh svetnikov večer Levka ni imela mirú, odkar je Boltovec odšel; brez spanja se je premetávala po postelji. Boltovčevih besedij si ni mogla izbiti iz glave. Ona ljubi vahtmajstra, mora ga imeti, brez njega jej ni živeti. Ali on neče videti zaljubljenih njenih pogledov, on neče razumeti njenih sladkih besedij — ali v hišo vender dohaja. Komu neki drugemu za ljubo, kakor njej? — Ali kaj, ko bi hodil morebiti zaradi Anice? Nocoj jej je prvikrat prišla ta misel, in bila je zánjo grozna misel, katera jo je tlačila kakor môra. Pa saj to ni mógoče, saj nima nikoli prilike govoriti z Anico — ali ko bi venderle dobil to priliko za njenim hrbtom, da ona ničesar ne vé? Pa zakaj se plaši? Ali nima zdaj gotov pomoček, pridobiti si za vselej njegovo ljubezen s čeznatorno močjo? Toda Boltovec je rekel, da se izpolni vsaka želja, samo ako ni proti sveti božji volji. Ubogi Levki se je jela pamet mešati, poskušala je moliti, ali zastonj, za molitev ni našla besedij. O Boltovec! Da nisi prišel nocoj v Levkino hišo, bila bi ona spala, če ne mirno, vsaj brez taci izkušnjav. Bolj ko se je bližala dvanajsta ura, tem hujše misli so jej rojile po glavi, tem huje se je oglašala izkušnja. Danes je prilika, nocoj in morebiti nikoli več. Zdaj si ga prikloni, dokler ne bo prepozno. Le nekoliko korakov in nekoliko minut — in vse je dobljeno.

Zdaj bije ura tri četrti na dvanajst. Levki utriplje srce, vročina jo kuha, sama ne vé, kaj dela, vstane, vrže nekoliko obleke náse, na pol brez uma odprè vežne duri in gré proti cerkvi. Po vsem životu se trese in ko zaškripljejo mala vrata, ki póleg mrtváčnice držé na pokopališče, obstane jej nôga. Že je hotela nazaj, vender strast je bila večja, nego strah; kakor v sanjah je tavalá mimo mrtváčnice po grobih dalje. Že je blizu novega groba, kar se vzdigne iz njega črna podoba — Levka zastoče in brez zavésti se zgrudi na tla. Precèj časa je ležala na grobih, mrzel veter jo spet vzdrami iz omedlévice, groza jo obide, ko se ozrè okoli sebe. Karkoli more, hitro beží s pokopališča, ali zunaj zida že blizu svoje hiše jo spet zapusti moč, da drugikrat kakor mrtva pade na tla, in tu so jo zjutraj zgodaj našli ljudje.

Levka se je od tega dné zeló izpremenila, bolezen je imela zánjo dobre nasledke. Strast za vahtmajstra je popustila tisto noč na pokopališči. Podoba, ki se je dvignila izza Doričinega groba, zdela se jej je, da je duh ranjcega možá, ki jej žuga, naj ne oskrunjava sve-tega tihega mesta, naj nikar ne išče tu pomočkov za posvetne svoje strasti. Vahtmajstru se je zdaj odpovédala popolnoma in bolezen je vzprejela kakor pravično božjo kazen. Zdaj je tudi uvidela, da ni prav ravnala z Anico in sklenila je po moči to popraviti, kar jej je dozday storila krivice. Nobene osorne ali žalbesede ni Anica več slišala iz tetinih ust in deklè je kmalu pozabilo, kar je prejšnje dni prebilo pri njej. Levka jej je bila zdaj prava prijateljica in Anica jo je ljubila kakor svojo mater — sovražila je takó nikoli ni. Ko je Levka okrevala, naudajala jo je spet ista misel, katera jo je tisti usodni večer gnala na Doričin grob, namreč, da vahtmajster ljubi Anico, in kmalu se je prepričala. Na Levkino zaupno vprašanje je Anica jokaje priznala, da ljubi mladega Slovaka od tistega dné, ko ga je videla prvikrat.

Vahtmajster med Levkino boleznijo ni zahajal v to krčmo, le v mraku je večkrat prihajal do plôta, kjer sta se prvikrat srečala, in tudi Anica se je védela v takem času zmuzati iz hiše, in tu sta potem govorila mnogo o srečni svoji prihodnosti. Anica mu je povédala, da teta vé za njiju zvezo, a on jo je zagotavljal, da bode, ako se izide vse po sreči, v treh mesecih vo-jakov prost.

Levka je ozdravela popolnoma in neke nedelje — bil je lep, topel popóludan v pôzni jeseni — izprehaja se z Anico po vrtu. Govorili sta o vahtmajstru, Anica jej pripoveduje, kje ga je videla prvikrat in jej hoče pokazati mesto. Kakó veselo se je nasmijala Anica, ko prideta na mesto, kjer je, kakor nekday, takó tudi danes ritmajstrov veseli obraz gledal izmed vej. V jednom skoku je bil pri njima in pri tej priči snubi Anico od tete s kratkimi, pa lepimi besedami.

»Ne vém, kaj bo Anica k temu rekla; ako ona nima nič zoper to, tedaj je tudi meni po všeči,« odgovori Levka in šaljivo pogleda Anico, ki je rdeča kakor

roža povésila oči in zgibala beli predprt. Z veselím obrazom in s solznimi očmi podá vahtmajstru rôko.

Levka je napravila malo večerjo, poslali so po župana, po Mohorja in na vahtmajstrovo željo tudi po Miška, katerega so pa le siloma spravili s seboj. Bili so dobre volje, le Mišku je bilo nekako tesno, ves večer je bil tih in pogostoma je plašno pogledoval skozi okno proti cerkvi.

Ko so odhajali, šepetne Levka na vratih vahtmajstru: »Da ste govorili prej, ne bi bila prebila tóliko težav in bridkostij.«

Vahtmajster se je delal, kakor da ni slišal teh besedij, ali on jih je slišal — in dobro razumel.

XII.

Neki popóludan — bilo je že proti koncu meseca listopada — sedi Mokošinyi sam v hladnici grajskega vrta ter se pogostoma ozira po stezi, ki drži od hladnice do gráda. Listje, katero je poleti takó gosto obraslo hladnico in delalo prijetno senco, ležalo je zdaj na tléh, mrzloten veter je pihal in prve snežinke so jele padati izpod sivega nebá.

Danes je prišlo ritmajstru povelje, da mora v treh dnéh iti odtod v Ljubljano, ondu bo napósled zvédel, kam ga véde pót. Ritmajster je bil kakor vojak navajen takega nemirnega življenja in dozdej ni mogel ravno reči, da bi bil kakšen kraj zapustil s težkim srcem — ali danes se mu je tresla roka, ko je odprl list in hitro prečital suhoparne vrstice. Možini je bilo prav žal, ko je zvédel, da ga bodo zapustili gôstje, in niso bile le prazne lépe besede, ko je zagotavljal ritmajstru, kakó težko ga bo pogrešal. Tudi gospá je govorila takó, akoravno je njej v resnici bilo ljubo, da jih zapusti mož, ki je v Berti vzbudil strastno nagnenje. Ko ga ne bo več videla in čula, tedaj ga spet pozabi, saj je še na pol dete — mislila si je mati. Ali Berta ni bila več dete. V teh kratkih tednih, kar je spoznala možá, za katerega je zdaj v prvi ljubezni takó strastno gorelo njeno srce, razvile so se bujno dušne njene moči. Značajno in moško védenje Mokošinyijevo se je lesketalo v

njeni mladi duši. Denašnja novica o odhodu ritmajstro-
vem jej je trgala srce; zamišljena je strmela skozi okno
in ko so vsi drugi obžalovali ritmajstrov odhod, le ona
ni našla besede za to.

Po obedu je dobil Mokošinyi priliko približati se
Berti, ki je slonela pri oknu. »Gospodičina Berta!« šepetá
jej na uho. »V treh dnéh moram iti od Vas in vender
bi Vam imel še tóliko povédati. Ako morete, prosim
Vas, pridite popóludne v hladnícó na vrt, jaz Vas bom
ondu čakal.«

Berta se je molcé obrnila na strán, da bi skrila
solzé, katere so jej zalivale oči.

Dolgo je že ritmajster čakal v hladnici, ali ni se
prikazala deklica, po kateri se je takó željno oziralo
njegovo okó. Razne misli so mu plále v nemirnem srci.
,Ali bo prišla, ali ne? Ali te ljubi, ali ne? Morebiti
te je preslepilo le samoljubje tvoje, da si videl ondu
ljubezen, kjer je bila le navadna prijaznost in uljudnost?
— Ali ne! njeno okó ne more legati! — In vender je
bila danes néma, ko so vsi obžalovali tvoj odhod, sama
ona ni imela prijazne besede za té. Pomeni li to hlad-
nost proti tebi, ali morebiti ne more govoriti vpričo
drugih, ker se jej srce topi v bridkosti? Boš li kdáj
dosegel te sreče, o kateri si takó lepó sanjal zadnje
dni? Denašnji dan nósi v krilu svojem za té ali srečo, ali
pa nesrečo. Kmalu bode določeno!«

Jelo se je mračiti, Mokošinyiju je vedno bolj pa-
dalo upanje — zdajci zašumi ženska obleka — in Berta
stoji pred njim.

Mokošinyi plane kvišku ter jej strastno poljubi
rokó. »Hvala Vam, gospodičina! Srce moje me tedaj ni
prevarilo, ko sem bral ljubezen v Vaših očéh. O Berta!
Jaz sem danes najšrečnejši človek!«

Mokošinyi jo prime za róko, ona uprè v njega
velike modre oči in takó sta kakor zamaknena stala
dolgo molcé in v očéh ste se strinjali njiju lepi duši.

»Berta, ljubim te, ljubim te bolj, nego življenje
svoje in vsi moji živi dnevi so posvečeni le tebi; ti si
solnce moje, na katero se bom oziral, dokler mi okó
ne otrpne,« izpregovori Mokošinyi ter nagne svojo glavo.

Berta pogleda kvišku, njiju ustna so se srečala in prvi srčni poljub je utrdil zvezo dveh ljubečih src.

»»Pa takó hitro se morava spet ločiti!«« vzdihne čez nekoliko Berta.

»Ločiti se morava, ali le za kratek čas. Mir je storjen, odpovém se vojaškemu stánu in potem pridem spet, da te nevesto svojo povêdem v svoje dvore. Ali pojdeš z menoj na Ogersko?«

»»S teboj do konca svetá, ako je treba!««

»Prosil te bom še jutri od tvojih roditeljev in ako želé srečo hčeri svoji, privolili bodo v najino zvezo, ki jo je sklenila ljubezen. In da se ljubimo, veli nam moja in tvoja, veli nam naša véra.«

»»Jaz te ljubim!«« vzdihne Berta in se oklene okoli njegovega vratú.

Zunaj je že noč legla na zemljo in od cerkve se je zaslišal zvon. To je vzdramilo Berto, hitro se izvije iz ritmajstrovih rók — jedenkrat še si stisneta roke, jedenkrat še se poljubita — in Berta kakor lahka srna zbeži po stezi proti grádu.

Drugi dan je bila nedelja. Možinovi so bili kakor po navadi pri deseti maši in so se pripeljali proti póldnevi domóv. Mokošinyi jih je že težko pričakoval, ker danes je sklenil snubiti Berto. Oblekel se je prav praznično, krasna obleka je objemala ugiščne, lepó vzrasle ude, kakor bi bila nánje vlita; danes si je pripel tudi križec, katerega mu je cesar sam obesil na junaške prsi v znamenje posebne hrabrosti. Bog vé, kolikokrat je že premeril v hitrih koracih svoji dve sobi, časih je stopil k oknu in gledal na cesto, ki drži od cerkve; pri tej priči pa, ko zapazi kočijo, bilo mu je nekako tesno pri srci, kakor še nikoli prej. V vojski, ko so zvižgale sovražne kroglice okoli njegove glave, bil je mirnejši, nego danes, ko si misli snubiti ljubico svojo. Ta ura bo odločila njegovo srečo ali nesrečo. Ko se kočija ustavi na dvorišči, pošlje svojega služabnika, da poprosi gospóde v njegovem imeni za kratek razgovor.

Možina in tudi njegova gospá si nista mogla misliti, kaj je Mokošinyiju, da se danes po služabniku napoveduje, ker je sicer takó domač; danes se še saj ne bo poslovil, ker ostane še dva dni med njimi. Le sestri

ste dobro védeli, Berta je Juliji prejšnji večer vse povedala. Kakor so prišli iz cerkve, ostali so vsi v salonu, Berta pa ni védela, bi li ostala, ali bi šla, da bi skrila nemir, ki jo je naudajal; stopila je k oknu in si igrala s svojim kanarčkom.

Mokošinyi stopi zdaj v sobo, vsi so se začudili, ker še nikoli ga niso videli takó prazničnega. Možina mu stopi naproti ter mu prijazno podá roko. Gospá mu ponudi stol. Vsi so čakali njegove besede, Berta se je tresla kakor šiba na vodi.

»Kakor véste«, izpregovori ritmajster, »kliče me dolžnost moja spet odtod, v dveh dnéh bom moral spet zapustiti hišo Vašo, v kateri sem užival najlepše dneve svojega življenja. Presrčna hvala Vam, premilostiva gospá, in Vam, predragi gospod, za gostoljubnost Vašo, s katero ste takó prijazno vzprejeli Vam nepoznanega tujca. Gotovo niso le navadne prazne besede, ako rečem, da se bom vedno z največjim veseljem spominjal srečnih časov, katere sem preživel med Vami. In kakó bi tudi mogel pozabiti kraja, v katerem mi je takórekoč šele vzšla danica življenja mojega; kakó bi mogel izbrisati iz spomina mesto, na katero me veže silna moč — moč ljubezni. Dá, jaz ljubim, presrčno ljubim Vašo hčer gospodičino Berto. In zató sem danes stopil tu pred Vas, da jo slovesno snubim ter Vas prosim, da mi jo daste v zakon, da bode mila moja žena.«

Možina je ves osupel strmel v ritmajstra; ta snubitev mu je prišla takó iznenadi, da svojim ušesom ni verjel. Čudno se mu je zdelo, kakó se je v tem kratkem času in brez védnosti njegove moglo splesti to znanje.

Berta se je boječe ozirala na mater in je izkušala brati na lici, kaj se godí v njeni duši. Gospá je sedéla zamišljena, človek bi rekel, na njenem obrazu se je bolj razodevala nejevolja nego privoljenje.

»A Berta?« jekne Možina.

»O, njene ljubezni sem si v svesti.«

Pri teh besedah se ožrè Mokošinyi na Berto in stopi bliže nje. Ona ga ljubeznivo pogleda in ta pogled je bolj govoril, nego najzgovornejše besede.

»O prvi priliki,« govori dalje Mokošinyi, »odpovém se svojemu sedanjemu stánu. Na Ogerskem imam graščino, ki, dasitudi ni ravno med največjimi, daje mi vender take dohodke, da lahko vsako željo izpolnim svoji ženi. K svoji sreči ne pogrešavam ničesar, nego li Vaše privolitve.«

Možina pogleda svojo ženo in hoče izpregovoriti, ali ritmajster mu seže v besedo.

»Prosim, nikar se ne pre naglite, ne recite ni da, ni ne. Tu se tiče prihodnje sreče Vaše hčere, stvár je vredna, da se premisli. Predno grém od Vas, prosil bom za odgovor, ali zdaj še ne.«

»Še nekaj!« dostavi počasi Mokošinyi s tresočim glasom — pri tem se mu čelo zgrbi in lice se mu zmračí, kakor potemni zemlja, kadar pri jasnem dnevi oblak zakrije solnce. »Še nekaj moram povédati. Mislim in upam, da to ne bo motilo ni tebe, ljuba Berta, ni Vas, ki ste roditelji njeni — ali povédati venderle moram. Védite tedaj — jaz sem protestant!«

»Ah, to sem slutila!« zavpije gospá in hoče k svoji hčeri — ali kakor v nezavésti pade spet v naslanjáč in Julija skoči k njej. Berta omahuje v Mokošinyijevih rokah. Možina se približa ljubimcema ter prime Berto za róko.

»Pojdi k meni, ubogo dete moje!«

Berta izpusti ritmajstra in pade ihteča na očeto ve prsi.

Mokošinyi je stal kakor od strele zadet; zdelo se mu je, da je odzvonilo sreči njegovi, čutil je, da je odveč zdaj med temi ljudmi. Solza bridkosti se mu utrne in s pobitim srcem zapusti sobo. Zunaj ukaže služabniku osedlati kônja, poročí hišni, naj ga izgovori pri gospôdi, in potem zdirja proti véliki cesti. Brez pravega smotra je jahal tjà v jeden dan, zvečer pride »Pod gaber« in tu ostane do drugega večera. Ko pride drugo noč domóv, podá mu služabnik pismo. Hitro je odpečati in bere:

„Pre dragi gospod!

Ne morem si misliti resnično srečnega zakona, v katerem ne vlada edinost med možem in ženo tudi v

malih stvaréh. Najmenj si pa morem misliti srečen zakon, kjer véra jednega ni sveta drugemu. Hčeri moji sta vzrejeni v sveti veri dedov in pradedov mojih in rad bi imel, da tudi moji vnuki, ako mi jih je namenil Bog, ne zapusté vere svojih dedov. Mi vsi spoštujemo Vas in visoko cenimo prelepa svojstva Vašega srca in uma in tedaj tudi tóliko bolj obžalujemo, da se ožji zvezi med nami protivi nepremagljiva zapreka.

S tem se Vam vsi priporočamo ter Vam od vsega srca želimo sreče v vsem in povsod. Vaš poštení značaj mi je pôrok, da ne bodete več iskali prilike, govoriti z mojo hčerjo. Udani Vam

Možina.“

Drugo jutro so huzarji odhajali. Možina se je na vse zgodaj odpeljal od dôma, ker ni bil prijatelj ženskega tarnanja in vzdihovanja, in to je védel, da brez tega ne bode.

Ritmajster res ni iskal prilike z Berto govoriti. Po služabniku je poslal gospé svojo karto za slovó in ko je na dvorišči sédel na kônja, bile so vse tri ženske pri ôknu — to si je bila Berta izprosila od matere. Še jedenkrat se ozrè Mokošinyi na ôkno, migne z rokó v zadnji pozdrav in kakor blisek ga odnese konj v vás.

Tu so stali pred cerkvijo huzarji vsi pripravljeni za odhod in skoro vsa vás, mladi in stari, okoli njih. Tudi Anica z Levko je prišla do župana, da se še jedenkrat posloví od svojega ženina, akoravno je on včeraj skoro ves dan slovó jemal.

Ko pride ritmajster, poskačejo vsi na kônje, Miško zatrobi k molitvi in potem odrinejo. Otroci so jih pa izpremili še daleč iz vasi.

XIII.

Žalost in bridkost sta se po odhodu huzarjev udomačili na políškem grádu, Berta ni mogla pozabiti Mokošinyija in čas ni mogel ozdraviti rane, kakor je mati prerokovala. Ščasoma se je sicer na videz umirila, ali na njenem lici se je videlo, da trpi njena duša. Pogoste solze so pogasile divni plamen, kateri je prej gorel v

njenih očéh in rožice na njenih licih so pobledéle zaradi mnogih prečutih nočij.

Kmalu potem je druga nejevolja zadéla hišo. Bližnji sosed, s katerim je imela Julija že dolgo znanje in katerega je res ljubila, zapustil je, vrnivši se z daljnega póta, Julijo in si našel drugo nevésto. In kakor bi še ne bilo dovolj žalosti v hiši, zboli mati prav nevarno. Hčeri sta se izkušali, katera jej bode bolje stregla — ali ni jej bilo več pomagati, njeni dnevi so bili šteti; predno je še sneg skôpnél po dolinah, položili so jo v hladno zemljo. Máterina smrt je Julijo, ki je bila od zadnjega vsa izpremenjena, takó pretresla, da je sklenila odpovédati se svetu in njegovemu sleparskemu upu ter iskati mirú v samostanskih zidovih. Oče jej ni mogel braniti, ko je videl trdno njeno voljo. Mesec dnij po máterini smrti je bila vzprejeta novica v ljubljanski samostan.

Spomladi je prišel vahtmajster po svojo Anico. Izpremljal ga je njegov oče, ki je kar najhitreje želel videti svojo sinaho, in še dva druga prijatelja. Berta sama je oblekla Anico na dan poróke, in marsikaka solza je padla iz njenih lepih očij na Aničino glavo, ko jej je v lase zapletala nevestin venec. Levka je napravila gostovánje, katero je trajalo tri dni, in skoro vsa vás je bila povabljená — župan je bil starejšina, Levka teta, Matizelj je pa mislil, da so se spet vrnili na svet zlati časi, ker takó dobro se mu še ni godilo nikoli.

Možini je ostala zdaj jedina Berta, ali bolje rekoč, le njena senca. Srce se mu je trgalo, ko je videl, kakó od dné do dné gine ljubljeno njegovo dete. Najrajša je sedévala v hladnici na vrtu, oče jo je tu navadno nahajal v solzah zatopljeno. Možina je sicer kakor prej hodil okoli svojega gospodarstva, ali tudi to ga zdaj ni več veselilo. Drevje je sicer cvetelo, žito je raslo bujno in gôra je zelenela, ali vse to ne more več razveseliti njegovega srca. Kaj mu pomaga vse, če mu domá véne najljubša njegova cvetlica!

Prišel je Možinov god. Tega dné se je vedno veselil, ali letošnji ga je le še bolj spominjal teh, katere je izgubil. Lani je bila še živa žena, imel je še obe hčeri srečni, zdravi in veseli pri sebi. A danes? Bil je

podoben drevesu, kateremu so podsekali najmočnejše korenine. Srce mu je pokalo od žalosti, ko stopi v jutro Berta oblečena s šopkom cvetlic sama pred njega.

»Ljubi oče!« izpregovori Berta, ali delj ne more govoriti, solze so jej zatopile besedo, tudi Možina ni mogel govoriti, strastno objame svojo hčer in jo pritisne na svoje prsi.

»Govôri, jedino dete moje, govôri, kaj bi rada?« stoče stari.

»Oče, oče! Ne morem si pomagati. Jaz ga ne morem pozabiti!«

»Le srečno bi te rad videl. Ako misliš, da boš srečna ž njim, vzemi si ga, jaz ti ne branim. Kar je Bog zvezal, ne more biti slabo.«

Drugi dan je pisala Berta v mesto prijateljici svoji. Mokošinyi je bil še v Ljubljani, od Bertine prijateljice je zvédel, da je oče izpremenil svojo misel. Še tisti dan je hitel Mokošinyi na Polico. V štirih tednih je bila Berta Mokošinyijeva žena in précej po poróki sta odšla na Ogersko.

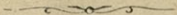
Možina zdaj sam ni mogel več strpeti na Polici, prodal je svoje posestvo ter se na prošnjo Mokošinyijevo preselil na Ogersko, kjer je priča Bertine sreče, in sredi lepih vnukov je sam omladel. Vsako leto jedenkrat pride na grob ranjce svoje žene, obiše Julijo in stare svoje prijatelje in tem pripoveduje o sreči ljube svoje Berte.

KAZALO.

	Stran
I. Vélíki petek	1
II. Na strijčevem dômu	9
III. Črtice iz življenja in delovanja učenjaka Schnakschnepperleina	41
IV. Avguštin Océpek	71
V. Zamorjeni cvet	91
VI. Izgubljen mož	125
VII. »Hudo brêzdno« ali gozdárjev rejenec .	135
VIII. Ni vse zlató, kar se sveti	169
IX. Huzarji na Polici	193

17
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000074999

COBISS

